

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Akdeniz'deki Yahudi Göçleri ve İskân Politikaları Bağlamında İsrail'in Kuruluşu ve
Devletleşme Süreci

Salman BAKİ

Akdeniz Göç Araştırmaları
Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Akdeniz'deki Yahudi Göçleri ve İskân Politikaları Bağlamında İsrail'in Kuruluşu ve
Devletleşme Süreci

Salman BAKİ

Danışman

Doç. Dr. Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ

Akdeniz Göç Araştırmaları

Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

ONAY SAYFASI

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Salman Baki'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Göç Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Doç. Dr. Hasan Hüseyin AYGÜL	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Doç. Dr. Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Mehmet ÇAKIR	(İmza)

Tez Başlığı: Akdeniz'deki Yahudi Göçleri ve İskân Politikaları Bağlamında İsrail'in Kuruluşu ve Devletleşme Süreci

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 09/07/2024

Mezuniyet Tarihi :

(İmza)

Prof. Dr. Tuncer DEMİR

Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Akdeniz’deki Yahudi Göçleri ve İskân Politikaları Bağlamında İsrail’in Kuruluşu ve Devletleşme Süreci” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Salman BAKİ

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
HARİTALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİ TARİHİ

1.1. Tarihsel Süreç ve İsrailoğulları.....	7
1.1.1. İsrailoğulları ve Kavramın Ortaya Çıkışı	8
1.1.2. Yahudilik Dini ve Kutsal Kitaplar	9
1.1.3. Akrabalık ve Milletleşme Süreci	10
1.2. İsrailoğulları ve Vaat Edilen Topraklar.....	12
1.2.1. Tarihte Kurulan Yahudi Devletleri.....	14
1.2.1.1. İsrail Krallığı (M.Ö. 1050 – M.Ö. 930).....	15
1.2.1.2. Kuzey İsrail Krallığı (M.Ö 930 – M.Ö. 722).....	17
1.2.1.3. Yehuda Krallığı (M.Ö. 930 – M.Ö. 586).....	19
1.2.1.4. Haşmonayim Krallığı (M.Ö. 142 – M.Ö. 37).....	20
1.2.1.5. Bar Kohba Devleti (M.S. 132-135)	21
1.2.2. İsrailoğullarında Peygamberler ve Krallar	22
1.2.2.1. İbrahim Peygamber.....	23
1.2.2.2. İshak Peygamber.....	24
1.2.2.3. Yakup (İsrail) Peygamber.....	25
1.2.2.3.1. On İki Oğul / İsrailoğulları	25
1.2.2.4. Musa Peygamber	26

1.2.2.5.	Kral Saul (Talut)	27
1.2.2.6.	Davud Peygamber (Kral Davud)	29
1.2.2.7.	Süleyman Peygamber (Kral Süleyman)	30
1.3.	Yahudi Boyları.....	31
1.3.1.	Aşkenaz Yahudileri.....	32
1.3.2.	Sefarad Yahudileri	33

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE YAHUDİ GÖÇLERİ

2.1.	Milattan Önceki Yahudi Göçleri.....	34
2.1.1.	Kutsal Kitaplarda Göçler	35
2.1.2.	İlk Göç: İbrahim Peygamber	36
2.1.3.	Kenan Bölgesi'nden Mısır'a Göç.....	37
2.1.4.	Mısır'dan Çıkış.....	38
2.1.5.	Kenan Bölgesi'ne Dönüş	39
2.1.6.	İşgaller ve Sürgünler.....	40
2.1.6.1.	Asur İşgali ve Sürgünü.....	42
2.1.6.2.	Babil İşgali ve Sürgünü	43
2.1.6.2.1.	Persler ve Yahudilerin Kenan Toprakları'na Geri Dönüşü	45
2.1.6.3.	Roma Dönemi.....	46
2.2.	Milattan Sonraki Yahudi Göçleri.....	47
2.2.1.	Bar Kohba İsyanı ve Yahudi Sürgünü.....	48
2.2.2.	Diaspora Dönemi ve Yahudi Yerleşkeleri	49
2.2.2.1.	Avrupa.....	50
2.2.2.2.	Rusya ve Ukrayna.....	52
2.2.2.3.	Ortadoğu	54
2.2.2.4.	Amerika	55
2.2.2.5.	Osmanlı İmparatorluğu.....	56
2.2.3.	19. Yüzyıl Avrupası ve Yahudiler	59

2.2.4. Avrupa’da Yükselen İrkçılık ve Anti-Semitizm.....	61
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞU ve İSKÂN POLİTİKALARI

3.1. 20. Yüzyılın Başında Yahudilerin Genel Durumu.....	63
3.2. Siyonist Düşünce ve Siyonizm Hareketi	64
3.2.1. Theodor Herzl.....	65
3.2.2. Basel Konferansı ve Siyonist Kongreler	67
3.3. Filistin Topraklarında İngiliz Hakimiyeti	71
3.4. Yahudilerin Filistin Topraklarına Dönüşü (Aliya).....	75
3.5. Yahudilerin Devletleşme Süreci	79
3.5.1. İsrail Devleti’nin Kuruluşu.....	81
3.5.2. İsrail Devleti’nin İnşa Süreci.....	88
3.5.3. İsrail Devleti’ne Uluslararası Bakış.....	92
3.5.4. Arap – İsrail Savaşları.....	94
3.5.4.1. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşları.....	95
3.5.4.2. 1967 Arap-İsrail Savaşı (6 Gün Savaşı)	96
3.5.4.3. 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı)	99
3.6. İsrail Devleti’nin İskân Politikaları ve Güncel Sorunları	100
3.6.1. İsrail Devleti’nin İskân Politikası.....	104
3.6.2. Batı Şeria ve Kudüs.....	105
3.6.3. Gazze	110
3.6.4. Golan Tepeleri	113
SONUÇ ve ÖNERİ.....	115
KAYNAKÇA.....	126
ÖZGEÇMİŞ.....	139

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Filistin'e Yapılan Yahudilerin Beş Büyük Göç Dalgası	75
Tablo 2: Yahudilerin Filistin'de Sahip Oldukları Topraklar (Yıllara Göre)	76
Tablo 3: 1931-1946 Yılları Arasında Filistin'in Nüfus İstatistiği (Etnik Gruplar).....	78
Tablo 4: Filistin Çoğunluk Planı Kapsamında Filistin'in Durumu (%).....	84
Tablo 5: İsrail ve Arap Devletleri'nin Ordu Kuvvet Dengesi.....	98

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Kenan Bölgesi.....	7
Harita 2. Akdeniz Bölgesi ve Vaat Edilmiş Topraklar	13
Harita 3. On İki Kabile ve Bölgeleri (M.Ö. 1200- M.Ö. 1000).....	40
Harita 4. Kuzey İsrail Krallığı ve Yehuda Krallığı (M.Ö 930 – M.Ö 722)	41
Harita 5. Birleşmiş Milletler Taksim Planı Öncesi ve Sonrası Arap ve Yahudi Toprakları	85
Harita 6. 1967 Arap-İsrail Savaşı (6 Gün Savaşı) Öncesi ve Sonrası	98
Harita 7. Batı Şeria (Kudüs, Ramallah ve Beytüllahim)	105
Harita 8. Golan Tepeleri.	113

ÖZET

Göç tarihi, insanlığın başlangıcı ile paralel olarak başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir. Akdeniz bölgesi de tarih boyunca göç hareketliliğinin yoğun olarak yaşandığı bölge olarak kabul edilmiştir. Özellikle Doğu Akdeniz bölgesi veya diğer adıyla Levant bölgesi, birçok medeniyeti içerisinde barındırmıştır. Levant bölgesinin kadim medeniyetlerinden birisi de Yahudiler veya İsrailoğulları'dır. Akdeniz'in köklü medeniyetlerinden olan, tarihsel bir süreçten geçen ve günümüze kadar varlığını sürdüren Yahudiler, tez çalışmasının temelini oluşturmaktadır. Yahudilerin tarihte ortaya çıkışı, göç hareketleri, göçün kimlik, millet ve din oluşumuna etkileri, çalışmada ön plana çıkan konular olmuştur. Levant bölgesinde ortaya çıktıktan bu yana, sürekli var oluş mücadelesi içerisinde olan Yahudiler, geçmişte çeşitli krallıklar kurmuş, bölgedeki hâkim güçlere karşı isyan hareketlerine girişmiş ve neticesinde topraklarından sürgün edilmiştir. İki bin yıla yakın süreçte topraklarından uzakta yaşayan Yahudilerin topraklarına kavuşması ise 20.yüzyılın içerisinde gerçekleşmiştir. Çalışmada geçmişten yakın tarihe kadar olan Yahudilerin göç hareketleri ve neticesinde kendilerine vaat edilen topraklara dönüşü ile devletlerini kurlmaları ele alınmıştır. Devleti inşa etme süreçleri, iskân ve yerleşim politikaları da ayrıca çalışmada incelenmiştir. Bugün İsrail ve Filistin arasında devam eden mücadele, toprakların aslen kime ait olduğu sorunsalı, uluslararası kamuoyunun bakış açısı ve güncel meseleler ile problemlere de değinilmiştir.

Yaratıcı'nın atalarına, dolayısıyla kendilerine vaat ettiği topraklarda sonsuza kadar kalmak isteyen Yahudilerin ele alındığı çalışmada sistematik derleme yöntemi kullanılarak kaynaklar toplanmış ve tarafsız olarak değerlendirildikten sonra çalışmada kullanılmıştır. Tez çalışmasının oluşum ve yazım aşamasında, hem teolojik hem de bilimsel kaynaklar kullanılmıştır. Özellikle Yahudiler'in ilk dönemi ve milattan önceki dönemin tarihi incelenirken, Tanah, Kitab-ı Mukaddes ve Kuran-ı Kerim'den faydalanılmıştır. Milattan sonraki tarih ve yakın Yahudi tarihi incelenirken yalnızca bilimsel kaynaklara başvurulmuştur. Ayrıca tez çalışmamızın yazımı esnasında bilimsel etiğe uygun olarak, olaylara objektif bir şekilde yaklaşım sergilenmiştir. Neticesinde tez çalışması için uygun olan kaynaklar derlenmiş ve çalışmada uygun olan bölümlerde kullanılmıştır. Çalışma bir bütün olarak değerlendirildiği vakit, okuyucunun Yahudi tarihi ve İsrail Devleti hakkında fikir sahibi olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimler: Yahudiler, Göç, Diaspora, İsrail, İskân Politikaları

ABSTRACT

The history of migration began in parallel with the beginning of humanity and has continued until today. The Mediterranean region has also been recognized as a region where migration has been intense throughout history. Especially the Eastern Mediterranean region, also known as the Levant, has hosted many civilizations. One of the ancient civilizations of the Levant region is the Jews or Israelites. The Jews, who are one of the deep-rooted civilizations of the Mediterranean, who have gone through a historical process and have continued their existence until today, constitute the basis of this thesis. The emergence of the Jews in history, migration movements, the effects of migration on the formation of identity, nation and religion have been the prominent topics in the study. Since their emergence in the Levant region, the Jews, who have been in a constant struggle for existence, have established various kingdoms in the past, engaged in rebellion movements against the dominant powers in the region and were consequently exiled from their lands. The Jews, who lived away from their lands for nearly two thousand years, were reunited with their lands in the 20th century. In this study, the migration movements of the Jews from the past to recent history and their return to the promised land and the establishment of their state are discussed. The processes of building the state, settlement and settlement policies are also examined in the study. The ongoing struggle between Israel and Palestine, the question of who actually owns the land, the perspective of international public opinion and current issues and problems are also mentioned.

In this study, which deals with the Jews who want to stay forever in the land promised to their ancestors by the Lord and therefore to themselves, the sources were collected by using a systematic compilation method and used in the study after being evaluated impartially. Both theological and scientific sources were used in the formation and writing of the thesis. In particular, the Tanakh, the Holy Bible and the Holy Qur'an were used to analyze the history of the early period of the Jews and the period before Christ. When analyzing the history of the post-exilic period and recent Jewish history, only scientific sources were used. In addition, during the writing of our thesis, we have approached the events objectively in accordance with scientific ethics. As a result, the appropriate sources for the thesis were compiled and used in the appropriate sections of the study. When the study is evaluated as a whole, it is aimed that the reader will have an idea about Jewish history and the State of Israel.

Key Words: Jews, Migration, Diaspora, Israel, Settlement Policies

ÖNSÖZ

Günümüzün tartışmalı meselelerinden birisi olan Filistin-İsrail sorunu, tarihsel boyutuyla en derine giderek incelenmiştir. Bu kapsamda Yahudi tarihi, göç ekseninde ele alınmış ve tarihte yaşamış oldukları bütün göç hareketleri araştırılmıştır. “İsrailoğulları’nın Filistin’in neden vaat edilen topraklar olduğuna inandıkları?”, “Yahudilerin tarihte neden kendi topraklarından sürgün edildikleri?”, “Hangi süreçlerde ve aşamalarda geriye dönüş yaptıkları?”, “Devletleşme süreçlerinde hangi aşamaları kat ettikleri?” soruları belirlenerek araştırmaya yön verilmiştir. Bu bağlamda tez çalışması 3 ana bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde genel hatlarıyla Yahudiler incelenmiş, kavramsal bir çerçeve içerisinde Yahudilik ile ilgili terimlere, genel anlatılara ve bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde İsrailoğulları’nın tarih sahnesine girişi, gelişim evreleri ele alınmıştır. Ayrıca Yahudilerin tarihindeki önemli kişilere değinilmiş ve İsrailoğulları’nın ilk dönemlerinde kurdukları krallıklar incelenmiştir.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde Yahudilerin göç konusu ön plana çıkarılmış ve göç ile şekillenen bir milletin yapısı ortaya konmuştur. Milattan önceki ve milattan sonraki göçler olarak iki kısımda incelenen Yahudilerin göçleri ve sürgünleri, tez çalışmasının ana problemini oluşturmuştur. Özellikle 2000 yıllık Diaspora Dönemi’ndeki serüvenleri ve sonrasında kendilerine vaat edilen topraklara dönüşlerinin Yahudi tarihindeki önemine vurgu yapılmıştır.

Üçüncü bölüme, Yahudilerin son yüzyıldaki genel durumunun anlatımı ile başlanmış sonrasında ise bugün ki İsrail Devleti’nin temelini atan Siyonizm hareketinin gelişimi incelenmiştir. Devamında, güncel sorunları olan Filistin-İsrail meselesinin derinine inilerek, Yahudilerin devletleşme süreçleri, devletin kuruluşu ve akabinde yaşanan Arap-İsrail savaşlarına yer verilmiştir. Bunun yanında üçüncü bölümün genelinde Yahudilerin vaat edilen topraklar olduğuna inandıkları Filistin topraklarına dönüşleri ve dönüş sonrası iskân politikaları okuyucuya aktarılmıştır. Güncel meselelere yer verilen son bölüm ile çalışma noktalanmıştır.

Tez yazım süresi boyunca desteklerini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ’a, yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgisiyile şahsımın vizyonunu geliştiren değerli hocam Doç. Dr. Hasan Hüseyin AYGÜL’e ve her daim yanımda olan kıymetli hocam Prof. Dr. Suat Kolukırık’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans süresince maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen babama, anneme ve eşime teşekkür ediyorum. Tez çalışmamı oğlum Selimhan Baki’ye armağan ediyorum.

Salman BAKİ / 2024

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıç yeri olarak kabul edilen Mezopotamya ve Akdeniz bölgesi, birçok medeniyete, ülkeye ve devlete ev sahipliği yapmıştır. Tarih boyunca birçok devlet ve imparatorluk bu bölgede kurulmuş ve yıkılmıştır. Asya, Avrupa ve Güneydoğu Asya arasında geçişken bir bölge olan Mezopotamya ve Akdeniz havzası, birçok kez de işgal edilmiş, Avrupa'dan veya Asya'dan gelen orduların, komutanların ve imparatorların hedefinde bulunmuştur. Bu bölgeye yapılan akınlar, bölgede insan sirkülasyonunu da her zaman canlı halde tutmuştur. Nitekim yapılan savaşlar bölgedeki nüfus hareketliliğini etkileyen en önemli unsurların başında gelmiştir. Savaşların yanı sıra iklim, tarım ve hastalıklar gibi sebepler de Mezopotamya ve Akdeniz havzasındaki insan hareketliliğinin diğer sebepleri olarak öne çıkan husus olmuştur. Elbette böylesine bereketli topraklara, iklime, su havzalarına ve yer koşullarına bütün devletler hâkim olmak istemiştir.

Mezopotamya ve Akdeniz havzasında ilk devletlerin kurulması, ilk yerleşim yerlerinin buralarda oluşması elbette tesadüf değildir. Tarih boyunca her zaman “bereketli topraklar” olarak adlandırılan bu bölgeler, yine dini kitaplarda insanlık tarihinin başlangıç yeri olarak kabul edilir. Kutsal kaynaklara göre yaratılan ilk insanlar bu bölgelerde yaşamışlardır, onların nesilleri de bu bölgelerde çoğalmaya ve gelişmeye devam etmişlerdir. Binlerce yıl süren bu gelişim ve dönüşüm evreleri, bölgeyi her daim diri ve hareketli hale getirmiştir. Kimi halklar bölgede binlerce yıl yaşasalar da kimi halklar ise ya göç etmiş ya da bu topraklarda yok olmuştur. Elbette milletlerarası etkileşim de yoğun olarak yaşanmıştır. Medeniyetlerin, kültürlerin ve halkların benlikleri, diğer halklarla veya milletlerle iç içe geçmiştir. Bunun en büyük sebebi de göç olgusu olmuştur. Kişiler, aileler ve toplumlar yer değiştirirken, gittikleri yerlere kendi kültürlerini ve benliklerini de götürmüştür. Kimi zaman göç ettikleri yerlerdeki toplumların arasında eriyip gitseler de kimi zaman da gitmiş oldukları yerlere kendi kültürel öğelerini ve yaşam biçimlerini yerleştirebilmiştir. (Palabıyık ve Dindi, 2021: 99-100).

Özellikle Akdeniz havzasının bereketli topraklar olmasının yanında iklim koşullarının da iyi olması, diğer taraftan da havzanın bir ticaret merkezi olma özelliğini yanında getirmiştir. Tarih boyunca Akdeniz havzasında, tüccarlar çeşitli kara ve deniz yollarını kullanarak gerek Asya'ya gerek Avrupa'ya gerekse Afrika'ya bu havza üzerinden ulaşmıştır. Üç kıtanın birleşim yeri olan bu havzanın hem iklimi hem toprağının bereketi hem de ticaret merkezi olması nedeniyle bütün devletlerin sahip olmak istediği yer haline gelmiştir. Tarihsel süreçte ele alındığında birçok milletin burada yaşadığı göz önüne alınırsa, Akdeniz havzasına hükmetmek pek de kolay olmamıştır. Bu sebeptendir ki en sert savaşlar da buralarda yaşanmıştır.

İnsanlık tarihinin başladığı bölge, kutsal metinlere göre ilk cinayetin de işlendiği yer olmuştur. Kuran'ı Kerim'e göre, ilk insanlar olarak bilinen Âdem ile Havva'nın çocuklarından olan Kabil, kardeşi Habil'i kıskançlık sebebiyle öldürmüş ve ilk kan böylelikle akmıştı (Bingöl, 2022: 63). İlk cinayetin işlendiği yerde, günümüzde hala cinayetler ve savaşlar devam etmektedir. Tarihin en büyük komutanlarının da iştahını kabartan söz konusu bölgeler, insanlık tarihindeki en sert savaşların geçtiği yerlerdi. Komutanların hâkim olmak istedikleri stratejik yerler, su kaynaklarını, ticaret yollarını, orduların güzergahlarını, bereketli toprakları içinde bulundurmaktaydı. İşte Akdeniz Havzası'nın genel olarak toplumlar için ve devletler için önemi buydu. Akdeniz Havzası'nı elinde tutan, stratejik noktalarına üsler kuran devletler her daim güçlü oldular. Nitekim tarihsel olarak incelendiği zaman, Akdeniz'in her tarafına hâkim olan ve bu hakimiyeti uzun süre müdafaa edebilen iki imparatorluk görmekteyiz: Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu. Bu iki imparatorluk dışında birçok devlet ve komutan Akdeniz bölgesinde bir dönem egemen olmakla birlikte, uzun soluklu olamadı. Genellikle uzun süreli sefere çıkan imparatorlar Akdeniz kıyılarını fethetmiş olsalar da imparatorların ölümlerinden sonra fethedilen yerler tekrardan kaybedilmiştir.

Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz Havzası'nda ve kıyılarında mutlak hakimiyet sağlamıştır. Yüzyıllar boyunca devam eden imparatorluklar, Akdeniz bölgesine birçok eser bırakmıştır. Kültürel ve demografik yapıların şekillenmesine de önemli etkiler sağlamıştır. Romalılar ve Osmanlılar, Akdeniz'deki hükümleri boyunca birçok isyanla da başa çıkmak zorunda kalmışlardır. Akdeniz bölgesinde yaşayan köklü milletler, her daim bölgede söz sahibi olmak istemiştir. İmparatorluk çatısı altında kimi zaman sükûnet içerisinde yaşayan halklar ve milletler, kimi zaman da isyan ederek imparatorluk yönetimine karşı gelmiştir. Buna karşın imparatorluk yönetimleri kimi zaman isyanları bastırsa da kimi zaman da isyancılar imparatorluk yönetimi bölgeden atmıştır. Örneğin Roma İmparatorluğu döneminde Yahudilerin imparatorluğa karşı çıkarmış olduğu Bar Kohba İsyanı, Roma İmparatorluğu ve orduları tarafından M.S. 135 yılında kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Ardından Yahudiler Dünya'nın dört bir tarafında sürgüne gönderilmiş ve bir daha bölgeye girmeleri yasaklanmıştır. Bu durumun tam tersi ise Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanmıştır. Dönemin Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Sultan II. Mahmud'a karşı başlatmış olduğu ayaklanma neticesinde başarılı olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu Mısır'ı kaybetmiştir. Sonuç olarak Mısır bölgesinde Osmanlı hakimiyeti kesin olarak bitmişti. Elbette her iki imparatorluğun başarılı ve başarısız girişimleri olmuştu. Mevcut örnekler, tarihsel süreçte bölgede her daim isyanların, ayaklanmaların ve savaşların yaşandığını göstermiştir (Hasanoğlu, 2016: 137).

Akdeniz bölgesindeki milletlerin ve halkların temelde bölgede uzun soluklu var oluşları, geçmişten günümüze tarihsel bir süreçte kendilerini taşıyabilmeleri elbette kolay olmamıştır. Kùltürlerini, dilleri, dinlerini, örf ve adetlerini muhafaza edebilmeleri, milletlerin varoluşlarının temel etkenleri olmuştur. Söz konusu öğeleri koruyamayan milletler ise tarihte yok olmuştur. Elbette öğeleri muhafaza etmenin birçok yolu bulunmaktadır. Örneğin kimi milletler din üzerinden temel varoluş motivasyonunu sağlarken, kimi milletler ise kùltürleri ve toplum içi kuralları ile bugünlere kadar gelebilmiştir. Nice imparatorluklar, devletler, işgaller ve yıkımlar gelip geçse dahi, milletler topraklarında benliğiyle devam etmeyi başarabilmiştir. Diğer devletlerin çatısı altında yaşamalarına rağmen, hukuk normlarına, dini dayatmalarına, dil öğretilerine karşın bölgede kendi dilleriyle kendi dinleriyle ve normlarıyla varlığını sürdürebilmiştir. Bu milletlerin başında da Yahudiler veyahut İsrailoğulları yer almıştır.

İsrailoğulları, ilk dönemlerinden bugüne kadar binlerce yıl varlığını ve kimliklerini muhafaza edip sürdürmeyi başarmışlardır. Elbette bunun altında birçok sebep bulunmaktadır. Millet ve din kavramının özdeşleşmesi, özellikle son iki bin yıllık süreçte sürgünde yaşamış olmaları, dışarıya kapalı bir toplum olmaları gibi özellikleri sebebiyle, kùltürel kodlarını ve millet benliğine ait unsurlarını ve öğelerini koruyup bugüne kadar taşımışlardır. Yahudilerin Atalar Dönemi olan, Hz. İbrahim'den başlayan, İshak ve Yakup ile On İki Oğlu'nu kapsayan dönemden bugüne kadar ki olan süreçte sürekli göç olgusu hayatlarında var olmuş ve kimliklerine şekil vermiştir. Binlerce yıl göç eden ve kutsal kaynaklarına göre Yaratıcı'nın kendilerine vaat etmiş topraklarında devletlerini kurma idealleri taşıyan Yahudiler, bugün ki süreçte de bu ideallerini yaşatmanın peşine düşmüşlerdir.

Günümüzde Doğu Akdeniz'de devam eden güç mücadeleleri, bölgeye hâkim olmak için yapılan savaşların da temelinde bu yatmaktadır. Bölgenin Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine geçtiği dönemden 20.yüzyılın başlarına kadar büyük savaşlar yaşanmamış, özellikle Kudüs şehri üç büyük dinin beraber barış içerisinde yaşadığı bir şehir olma unvanını elinde tutmuştur. Lakin Birinci Dünya Savaşı süresince bölgenin İngiliz hakimiyetine geçmesi ve bölgeye diasporada bulunan Yahudilerin tekrardan geri getirilmesi ise bugün ki çatışmaların temelini atmıştır. Yahudilerin iki bin yıla yakın süreçte Dünya'nın farklı bölgelerinde ve coğrafyalarında yaşaması, her daim kendilerine vaat edilen topraklara geri dönme fikrini ve arzusunu diri tutmuştur. Nitekim 20.yüzyılın başlarında Yahudilerin bölgeye İngiliz himayesinde yapmış oldukları toplu göçler ve devamında bölgedeki iskân faaliyetleri, devlet kurma yolundaki adımlardan en önemlisi olmuştur. Sonunda ise ABD'nin ve İngilizler'in desteğiyle, Yahudiler, İsrail Devleti'ni 1948 yılında kurabilmiştir (Demir, 2024: 186-188; Kızıloğlu, 2012: 59-60).

Akdeniz coğrafyasında, Yahudi göçleri özellikle son yüzyılda önemli ölçüde kendini göstermiştir. Gerek devletin kuruluşundan önce gerekse de devletin kuruluşundan sonra bölgeye ciddi anlamda Yahudi nüfusu göç etmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesi, savaş sırasında ve sonrasındaki süreçte, Avrupa’da büyük baskı gören ve soykırıma maruz bırakılan Yahudiler için göç kaçınılmaz olmuştur.. Bu noktada elbette en tercih edilebilir nokta Filistin, yani Yahudiler’e vaat edilen topraklardı. Yahudilerin Filistin topraklarına göçü birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. 1948 yılında kurulan İsrail Devleti’nin tam bir toprak bütünlüğü yoktu. Bir ülkenin var olabilmesi için gereken üç unsurdan ikisi, devlet/hükümet ve nüfus vardı lakin toprak bütünlüğü tam olarak sağlanamamıştı. İsrail Devleti “de facto¹” devlet olarak ortaya çıkmış, daha sonraki savaşlar neticesinde bir nebze toprak bütünlüğünü sağlamıştı. Burada elbette uluslararası kamuoyunun da desteği önemli olmuştu. Yahudilerin bölgeye göç etmesi, İsrail Devleti’nin kuruluşu ve sonrasındaki savaşlarında her daim uluslararası desteği arkasına almıştı. Özellikle Büyük Britanya’nın ve sonrasında Amerika Birleşik Devletleri’nin İsrail’i desteklemeleri ve hamiliğini yapmaları, İsrail Devleti’ni Doğu Akdeniz’de önemli ve güçlü bir aktör pozisyonuna getirmiştir.

İsrail Devleti kurulduktan sonra bölgede yayılcı bir politika izlemiş olup, Filistinli yerleşimcilerle bölgesel çatışmalara girişmişlerdir. Özellikle tüm dinler adına kutsal sayılan Kudüs, Yahudiler için de önemli bir konuma sahiptir. Kudüs, Birleşmiş Milletler Planı’na göre ikiye bölünmüştür. İsrail ve Filistin arasında pay edilen Kudüs’te çatışmalar devam etmektedir. Özellikle Müslümanlar için ilk kible niteliği taşıyan Mescid-i Aksa ve Yahudiler için en önemli yapı sayılan Ağlama Duvarı, Kudüs şehrinin sınırları içerisinde yer almaktadır (Örücü, 2018: 226; Murat, 2019: 457; Duran, 2020: 154). İsrailoğulları’nın bölgeyi vaat edilmiş topraklar olarak kabul etmesi ve ele alması, Yahudi inancına göre kendilerini üstün ırk ve diğer insanları hizmetçi sınıf olarak görmeleri ve varsayımları, çözümün ve barışın uzağında bir tutum sergilemelerine sebep olmaktadır. İsrail Devleti’nin saldırgan politikaları sonucu, Suriye, Lübnan ve Filistin ile daimî bir savaş içerisinde yer almasına neden olmaktadır. Yahudilerin ilk dönemlerinden beri yaşamış olduğu baskıları, zulümleri, soykırımları ve sürgünleri, bugün İsrail Devleti diğer halklara yaşatmaktadır. Doğu Akdeniz coğrafyasında devam eden daimî bir savaş hali, bölgede yaşayan halkları da yine göçe zorlamaktadır. Güvensizlik iklimi, sürekli savaş hali ve yıkılan şehirler sebebiyle, milyonlarca insan yerlerinden edilmekte ve Akdeniz coğrafyasında göç hareketliliği yaşanmaktadır.

¹ De Facto Ülke: Nüfus, toprak bütünlüğü ve hükümet/devlet öğelerinden birinin eksik olduğu devletler de facto devlet olarak tanımlanmıştır. Elbette uluslararası diplomaside tanınmayan ve hükümeti olmasına rağmen yok sayılan devletler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Örneğin, KKTC, Filistin, Kosova, Tayvan.

Konu ve Kapsam: Son asırda Doğu Akdeniz'in en büyük sorunu haline gelen ve çözüme kavuşturulamayan Filistin – İsrail meselesi, güncelliğini korumaktadır. Doğu Akdeniz'deki güç mücadeleleri, yeraltı ve yerüstü kaynaklara sahip olma arzusu, bölgenin istikrara kavuşmasını engellemektedir. Hem karada hem de denizde yeraltı kaynakları açısından zengin olan Doğu Akdeniz havzası, modern emperyal devletlerin bölgedeki dengelere etkilerine sahne olmaktadır. Devletler, kimi zaman direkt olarak bölgede varlığını ortaya koymakta kimi zaman da vekalet savaşları ile ya küçük devletleri ya da örgütleri finanse ederek yönlendirmektedir. Doğu Akdeniz'in son asırda kurulan devletlerinden biri de İsrail'dir. İsrail Devleti, kuruluşundan bugüne kadar geçen süreçte, bölgede varoluş mücadelesini vermektedir. Komşuları tarafından bölgede istenmeyen ve kabul görmeyen İsrail Devleti, başta ABD ve Batılı müttefikleri tarafından destek görmektedir. ABD ve Batı'nın Doğu Akdeniz'deki sadık müttefiki olan İsrail, hem ABD'nin bölgesel çıkarlarını gözetmekte hem de kendi kutsal toprakları üzerinde kalıcı olmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda tez çalışmasının konusu olan İsrail Devleti ve Yahudiler, tarihsel bağlamda ele alınmış, bölgedeki meşruiyetleri, tarih sahnesine ortaya çıkışları, göç süreçleri ve nihayetinde devletlerini kurmaları incelenmiştir. Yahudilerin tarih sahnesine çıkışı, geçmişte kurmuş oldukları devletler, önemli şahsiyetleri, göç olgusu ile din-millet kavramının sentezi ve devletlerini kurma süreçleri tez çalışmasının genel kapsamını meydana getirmiştir. Geniş bir kapsamda ele alınan Yahudiler ve İsrail Devleti, tez çalışmasında tüm olgularıyla incelenmiş ve çalışma neticelendirilmiştir.

Amac ve Önem: Yahudilerin vaat edilen topraklar meselesi, geçmişten günümüze kadar tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İsrailoğulları'na Yaratıcı (Yehova) tarafından vaat edilen bugünkü Filistin ve İsrail bölgesi, tarihin her döneminde uğrunda savaşılan bir yer olarak bilinmektedir. Tez çalışmasında, Yahudilerin vaat edilen toprakları ele geçirme ve yerleşme konusu irdelenmiş ve tarihsel süreç ele alınarak, vaat edilen toprakların meşruiyeti araştırılmıştır. Gerek kutsal kaynaklar gerek bilimsel kaynaklar sentezlenerek Yahudilerin bugünkü eylemlerinin sebepleri incelenmiş ve sebep-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Literatürde Yahudilerin ve İsrailoğulları'nın tarihleri, göç hareketleri, devletlerini kurmaları ve iskân politikaları üzerine yazılmış ayrı ayrı çalışmalar bulunsa da, İsrailoğulları'nın tarih sahnesinde ortaya çıkışlarından günümüze kadar geçirmiş oldukları evreler ve neticesinde devlet kurmaları ile iskân politikaları üzerine geniş kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Mevcut tez çalışması, Yahudiler'de millet-din kavramlarının oluşması ve bütünleşmesi konusunda göçün önemini vurgulamakta, aynı zamanda göçler sonucu bir devletin kuruluşunun adımlarını ortaya koymaktadır. Literatüre Yahudilerin göç-devlet-iskân ilişkisi bakımından katkı yapacak olan tez çalışması, söz konusu eksikliği de tamamlayacaktır.

Yöntem: Bilimsel bir araştırma ve araştırma neticesinde bir çıktı oluştururken, araştırmanın yöntemi en önemli noktalardan biridir. Bilimsel araştırmanın başlangıcını, gelişimini ve seyrini oluşturan yöntem bir nevi araştırmanın yolunu çizmektedir. Bilgi toplama ve tez yazım yöntemlerinden birisi olarak kabul edilen sistematik derleme yöntemi, tez yazım süreci için seçilmiş ve bu yöntem ile tez oluşturulmuştur. Sistematik derleme yöntemi, belirlenen bir konu veya problem üzerine oluşturulmuş olan araştırma sorularına cevap aramak için, benzer ya da aynı konuda daha önce yapılmış bilimsel çalışmaların, sistematik ve tarafsız olarak değerlendirilmesi ve sonrasında da sentezlenerek birleştirilmesi yöntemidir (Çınar, 2021: 310). Tez yazım sürecine başlamadan önce belirlenen araştırma sorusu ve diğer yan sorulara cevaplar bulabilmek adına çeşitli kaynaklarda anahtar kelimeler kullanmak suretiyle araştırmalar yapılmıştır. Bütün konu başlıkları için farklı anahtar kelimeler kullanılmıştır. Google Akademik (Scholar), Yöktez, TRDizin, DergiPark, devletlerin resmi internet siteleri, online gazeteler ve arşivleri, düşünce kuruluşlarının yayınları ve devlet ajanslarının arşivleri gibi internet kaynaklarından ve kütüphanelerdeki basılı kitaplar ve yayınlardan faydalanılmıştır. Kaynakların kullanımı esnasında “tarafsız” olmasına özen gösterilmiştir. Aşırı fanatik yayınlardan, kutsal kitaplar hariç, bilimsel olmayan kaynaklardan da kaçınılmıştır.

Sistematik derleme yönteminin temel aşamaları olan, soru oluşturma, kapsamlı bir şekilde literatürü tarama, kaliteli ve geçerli bilimsel verileri tarafsız bir şekilde toplama, verileri sentezleme, yorumlama ve sonuç olarak bilimsel araştırmayı ortaya çıkarma² aşamalarının tamamı yerine getirilmiştir. Sistematik derleme yöntemine uygun olarak, seçilen konu başlığına ve içeriğine uygun olarak literatür geniş ve detaylı bir şekilde taranmış, aynı başlığa ve içeriğe sahip bir tez veya makalenin olmamasına özen gösterilmiştir. Literatürde millet, din, göç, devlet, iskân politikaları ve yakın tarih üzerine yayımlanmış ayrı ayrı çalışmalar yer alsa da hepsinin birleştiği ve sentezlendiği bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Derleme çalışmasına başlamadan önce belirlenen “Yahudilerin Filistin topraklarına dönüş süreçlerindeki temel motivasyon kaynağı nedir?” ana soru ve “İsrailoğulları tarihte kendi topraklarından neden sürgün edilmiştir?”, “Yahudiler hangi süreçlerde ve aşamalarda geriye dönüş yapmıştır?”, “Yahudiler devletleşme sürecinde hangi aşamaları kat etmiştir?” şeklindeki yardımcı soruları ile tez çalışmasına uygun kaynaklar geniş bir kapsamda taranmış ve sorulara yanıt vermek üzere derlenmiştir. Sonucunda ise “Akdeniz’deki Yahudi Göçleri ve İskân Politikaları Bağlamında İsrail’in Kuruluşu ve Devletleşme Süreci” adlı tez çalışması tamamlanmıştır.

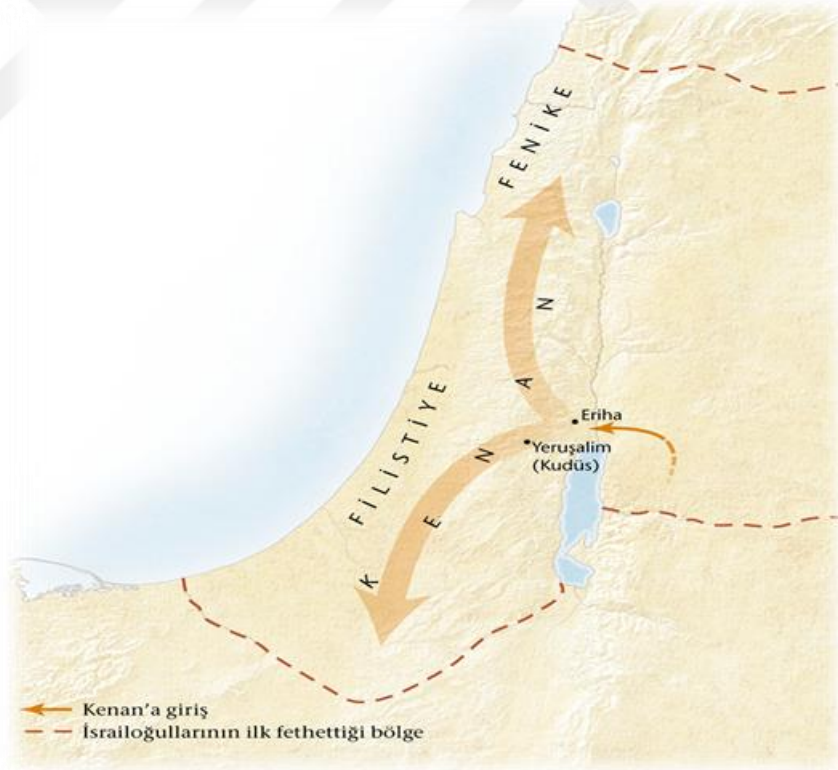
² Çınar, N. *Sistematik Derleme*. Sayfa 36. Erişim Adresi: https://sagbil.sakarya.edu.tr/sites/sagbil.sakarya.edu.tr/file/Prof._Dr._Nursan_CINAR-Sistematik_derleme_.pdf. (Erişim Tarihi: 01.08.2024).

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİ TARİHİ

1.1. Tarihsel Süreç ve İsrailoğulları

Akdeniz coğrafyası geçmişten günümüze, tarihsel süreçte en çok nüfus hareketliliğinin yaşandığı bölgelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun temel nedeni özellikle topraklarının bereketli olması ve ticaret yollarının buradan geçmesidir. Özellikle limanlar açısından stratejik öneme sahip olan Akdeniz'in en önemli noktalarından birisi de Doğu Akdeniz'dir. Doğu Akdeniz'de zaman içerisinde birçok millet yaşamış ve devletler kurulup, yıkılmıştır. Burada yaşayan ve kökü binlerce yıllık bir tarihe uzanan milletlerden birisi de İsrailoğulları'dır. İsrailoğulları, ilk olarak Kenan bölgesi olarak adlandırılan bugünkü Filistin, İsrail ve Ürdün topraklarını kapsayan Güney Levant³ içerisindeki bölgede ortaya çıkmıştır. Fakat dönemsel bazda ele alındığında, bölgeye tam hakimiyet sağlayamamışlardır. Kimi zaman kendi krallıklarını kursalar da kimi zaman da diğer devletlerin boyunduruğunda yaşamışlardır.

Harita 1. Kenan Bölgesi⁴

³ Levant Bölgesi: Doğu Akdeniz ve Batı Mezopotamya'yı kapsayan bölgeye verilen isim. Filistin, İsrail, Ürdün, Lübnan, Suriye ve Irak ülkelerini içerisine alır. Aynı zamanda Doğu Akdeniz, Levant Denizi olarak adlandırılır.

⁴ Yahova'nın Şahitleri, "İsrail Halkı Kenan Bölgesine Giriyor". <https://www.jw.org/tr/kutuphane/kitaplar/kutsal-kitap-ne-anlat%C4%B1r/israil-halk%C4%B1-vaat-edilmi%C5%9F-topraklar/> (Erişim Tarihi: 22.04.2024).

1.1.1. İsrailoğulları ve Kavramın Ortaya Çıkışı

İsrailoğulları birçok farklı isimle anılmaktadır. İsrailoğulları, İbrahim Peygamber'in oğlu İshak Peygamber'in soyundan gelmektedir. Kutsal kaynaklara göre Muhammed Peygamber ise İbrahim Peygamber'in bir diğer oğlu olan İsmail Peygamber'in soyundan gelmekte ve torunu olarak sayılmaktadır. Yine İsa Peygamber de İbrahim Peygamber'in soyundan gelmekte ve onun torunu sayılmaktadır. Dolayısıyla İbrahim Peygamber, bütün dinlerin atası olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan Yahudiler ve Müslümanlar aslında "amca çocukları" olarak nitelendirilmektedir.

Soyağacı incelendiğinde İsrailoğulları'nın, İbrahim Peygamber'in oğlu İshak Peygamber'den ilerlediği ve asıl olarak İshak Peygamber'in oğlu Yakup Peygamber ile başladığı kabul edilmektedir. Yakup Peygamber'in on iki oğlu ise İsrailoğulları'nın ataları kabul edilmekte ve onların yaşadığı döneme Atalar Dönemi denmektedir. Yahudilik dininin başlangıcı da tam olarak bu döneme denk gelmektedir (Çınar, 2018: 139). İsrailoğulları kavramı ise İshak Peygamber'in oğlu Yakup Peygamber'in on iki oğlundan türeyen ve çoğalan toplulukla özdeşleşmiştir. Bugün İsrail Devleti'nin ismi de yine o döneme dayanmaktadır. Yine tarihsel süreçte İsrailoğulları, Yahudiler ve Museviler gibi isimlerle de anılmaktadır. İsrailoğulları kavramı daha çok soyağacından türeyen ve bugüne kadar gelen millet için kullanılsa da Yahudilik ise İsrailoğulları'nın dinleri için kullanılan kavram haline gelmiştir. Lakin İsrailoğulları'nda din ve millet kavramının iç içe geçtiği ve bütünleştiği de unutulmaması gereken bir gerçektir. Keza İsrailoğulları'ndan gelenlerin dışındakilerin Yahudi dinine giremeyeceği ve o dine mensup olamayacağı da kendi inanç sistemlerince kabul edilir.

İsrail kelimesinin etimolojisi incelendiğinde ise, köken olarak çok geriye, Atalar Dönemi'ne kadar indiği görülmektedir. İsrail kelimesi Yakup Peygamber'in bir diğer ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. İbranice 'de "mücadele etmek/mücadele eden" anlamına gelen İsrail kelimesi, Tevrat'ta geçmekte ve Yakup Peygamber'e İsrail isminin Yaratıcı tarafından verildiğine inanılmaktadır. Söz konusu hadisede, Yakup Peygamber Yaratıcı ile güreşmiş ve güreşi kazanmıştır. Bir diğer kaynakta ise Yakup Peygamber'in Yaratıcı ile değil bir melek ile güreşip kazandığı, söz konusu ismin de Yaratıcı tarafından verildiği ifade edilir. İsrail isminin Yakup Peygamber'e verilmesi neticesinde Yakup Peygamber'in oğulları ve soyu da İsrailoğulları olarak adlandırılır (İnci, 2019: 277). Elbette birçok kaynakta ve Yahudilik inanış sistematğinde dahi Yakup Peygamber'in kiminle güreştiği netlik kazanmayan bir olgudur. Fakat net olan bir durum varsa o da Yakup Peygamber'e İsrail isminin veya lakabının verildiği ve söz konusu hadiseden sonra da İsrail adıyla anıldığıdır (İnci, 2019: 276).

1.1.2. Yahudilik Dini ve Kutsal Kitaplar

Yahudi inanç sistematığının metinlere dökülmüş hali bugün genel anlamıyla Tevrat (Tora) ismiyle anılmaktadır. Bundan evvel Yahudi kelimesinin etimolojisini de incelendiğinde, Yahudi ismi İshak Peygamber'in oğlu Yakup Peygamber'in on iki oğlundan birisi olan Yehuda'dan gelmektedir. Yehuda'dan evrilmiş olan Yahudi kelimesi, bugün İsrailoğulları'nın dinini ifade ederken kullanılan bir sözcük haline gelmiştir. Yahudilik dini, diğer semavi dinlerin aksine dışarıya kapalı bir dindir. Yahudilik inanç esaslarından olan Yahudi bir anne ve babadan Dünya'ya gelme şartından dolayı herhangi bir milletin veya başka bir dine mensup kişilerin Yahudilik dinini tercih etmesinin mümkün olmadığı da bilinir. Yahudilikten sonra gelen Hristiyanlık ve Müslümanlık dinlerinde de Yahudilere sıkça yer verilmiştir. Keza Hristiyanlık dininin kutsal kitabı olarak bilinen İncil'de ve Müslümanlık dininin kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim'de Yahudilik inancına, İsrailoğulları'na ve bu halkın geçmişleri hakkında birçok bilgiye ulaşılabilmektedir. Son inen kitap olarak kabul edilen Kuran-ı Kerim'e ve Müslümanlık inancına göre Tevrat ve İncil tahrif edilmiştir. Peygamberler vasıtasıyla vahyedilmiş⁵ olan Tevrat ve İncil daha sonrasında peygamberlerin dışındaki din adamları tarafından bozulmuş veya yeni eklemelerle üzerinde oynanmıştır. Elbette Yahudilik dininde kendi kitapları üzerinde herhangi bir tahrif söz konusu değildir.

Yahudilik dininin temel kitabı, İsrailoğulları tarafından Tanah olarak kabul edilmektedir. Tanah kitabı ise üç bölümden oluşmaktadır. Tora, Neviim ve Ketuvim kitapları Tanah'ın tamamını oluşturan kitaplardır. Tora kitabının bilinen ismi Tevrat'tır. Müslüman inancına göre ise Yahudilik dininin ana kitabı budur. Lakin Yahudilik dininde Tora yani Tevrat kitabı Tanah'ın sadece bir bölümüdür. Diğer kitaplar Neviim Peygamberler, Ketuvim ise Yazılar olarak çevrilmekte ve ele alınmaktadır. Elbette söz konusu üç bölümün altında da birçok bölüm bulunmaktadır (Ballı ve Gökçe, 2021: 61). Buna göre Tanah toplamda 24 kitaptan meydana gelmiştir. Tora toplamda 5 kitaptan, Neviim 8 kitaptan, Ketuvim ise 11 kitaptan oluşmaktadır (Kurt ve Aykıt, 2019: 193). Yahudilik dininin kutsal metni olan Tanah, Hristiyanlık dininde ise Eski Ahit olarak anılmaktadır. Nitekim Hristiyanlar kendilerine inmiş olan İncil'i Yeni Ahit olarak adlandırmakta ve Eski Ahit ile Yeni Ahit'in tamamına ise Kitab-ı Mukaddes ya da Kutsal Kitap olarak kabul etmektedir. İslamiyet inancına göre ise sadece Yahudilik dinine ait yalnızca Tevrat ve Zebur kitapları vardır. Zebur kitabı ise Yahudilik dininde Tanah'ın bir bölümüdür.

⁵ Vahiy, vahyedilmiş: Bir yasanın, emrin veya yasağın Yaratıcı tarafından Peygamberlere bildirilmesi. Kutsal metinlerde, kimi peygamberler ile Yaratıcı direkt olarak görüşüp emir verse de kimilerine de melekler aracılığıyla emir ve yasaklarını bildirmiştir.

1.1.3. Akrabalık ve Milletleşme Süreci

İsrailoğulları'nın atası olarak kabul edilen İbrahim Peygamber, aynı zamanda diğer üç büyük dinin de atası olarak kabul edilmektedir. İbrahim Peygamber'in oğlu İshak Peygamber ve onun oğlu Yakup (İsrail) Peygamber'in on iki oğlu olmuş ve İsrailoğulları buradan türemeye devam etmiştir. Yakup Peygamber'in Lea isimli eşinden Ruben, Şimeon, Levi, Yehuda, İssakar, Zebulun; Zilpa isimli eşinden Gad ve Aşer; Bilha isimli eşinden Dan ve Naftali; Rahel isimli eşinden Yusuf ve Benyamin isimde çocukları Dünya'ya gelmiştir (Kurt ve Aykıt, 2019: 158). İsrailoğulları'nın On İki Kabilesi de Yakup Peygamber'in on iki çocuğunun kurduğu kabileler olarak bilinir. Bugün İsrailoğulları'nın tamamı bu kabilelerin devamı niteliğini taşımaktadır. Lakin on iki kabilenin tamamı günümüze ulaşamamıştır.

Kronolojik olarak incelendiğinde, ilk olarak Yakup Peygamber ve on iki oğlu Kenan Bölgesi'nde (bugünkü Filistin) yaşamaktaydı. Lakin Kenan Bölgesi'nde oluşan kuraklık ve neticesinde yaşanan kıtlık olayları, Yakup Peygamber'i ve ailesinin göç etmesine sebep olmuştur. Yakup Peygamber'in küçük oğullarından Yusuf Peygamber daha öncesinde Mısır'a gitmiş ve orada Mısır'da devlet yönetime kadar yükselmişti. Yusuf Peygamber babası Yakup Peygamber ile beraberinde on bir kardeşini Mısır'a yanına almış ve yerleştirmiştir (Peker, 2020: 30). Söz konusu olayların M.Ö. 17.yüzyılda yaşandığı varsayılmaktadır. Mısır'da Yakup ve on iki oğlundan türeyenler 400 yıl civarı bir yaşam sürmüşlerdir. Mısır'da geçen süre boyunca İsrailoğulları birbirine daha fazla kenetlenmiş ve başka bir devletin içerisinde azınlık grup olarak yaşamının verdiği psikoloji ile yaşamlarını sürdürmeye çalışmıştır. Elbette temel motivasyon kaynaklarının ise Yahudilik dini olduğu ve bu din üzerine kendi milletin ve akrabalık bağlarının güçlendiği de bilinmektedir. Nitekim İsrailoğulları'nın on iki kabilesi de burada ortaya çıkmış ve şekillenmeye başlanmıştır. Mısır'a gittiklerinde nüfusları 70-80 kişi olan Yakup ve oğulları, 400 yıl sonrasında 600.000 civarı nüfusa ulaşmışlardır. Nüfuslarının bu derece artması elbette Mısır hükümdarlarını rahatsız etmeye başlamıştır. İsrailoğulları başka bir ülkede kendi inanç sistemleriyle, kendilerine ait norm ve yasalarla yaşamaktaydı. O dönemde çok tanrılı dini yapısı olan Mısır'da elbette İsrailoğulları'nın dini yaşantısı veya yapmış olduğu ibadetler göze batmamaktaydı. Fakat İsrailoğulları'nın Mısır'da toprak sahibi olmaları, ticaretle uğraşmaları hatta devlet mekanizmasında yüksek pozisyonlarda görev almaları Mısır yönetiminde rahatsızlık doğurmuştu. Nitekim Mısır hükümdarı II. Ramses İsrailoğulları'nı köleleştirme politikasına başlamış, fakat Musa Peygamber bu politikaya karşı gelerek İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarmıştır. Mısır'dan çıkan İsrailoğulları'nın çöldeki yürüyüşü 40 yıl boyunca sürmüştür (Kurt ve Aykıt, 2019: 159).

Mısır'da İsrailoğulları'nın çoğalmas ve önemli bir nüfus haline gelmeleri, göç esnasında da büyük problemler oluşturmuştur. Musa Peygamber'in önderlik ettiğı bu göç hareketinde, İsrailoğulları'nın Musa Peygamber'e sık sık başkaldırdıkları ve isyan ettikleri bilinmektedir. Nitekim Musa Peygamber ve önderliğini yaptığı İsrailoğullar'ı kendilerine vaat edilen topraklara giremeden 40 yıl boyunca Sina Çölü'nde göçebe yaşamışlardır. Kaynaklara göre Mısır'dan çıkan Musa Peygamber de dahil olmak üzere o nesilden kimse vaat edilmiş topraklara ulaşamamıştır (Kurt ve Aykıt, 2019: 160). Musa Peygamber dahil ilk neslin tamamı çöldeki yürüyüş ve göçebelik serüveni esnasında vefat etmiştir.

İsrailoğulları'nın On İki Kabilesi'ni tekrar bir araya getirip, Mısır'dan çıkaran ve vaat edilen topraklara götürmeye çalışan Musa Peygamber, On İki Kabile'yi birleştirerek millet olma sürecini başlatan kişidir. İsrailoğullar'ı sık sık Musa Peygamber'e karşı gelseler de Musa Peygamber, Yaratıcı'dan almış olduğı emirlerle İsrailoğulları'nı her daim bir arada tutmayı başarmıştır. Yine Yaratıcı tarafından Musa Peygamber'e verilen On Emir de çöldeki yürüyüşleri esnasında ortaya çıkmıştır. İsrailoğulları'nın bu yürüyüşlerinin ve vaat edilen topraklara girememesi sebeplerinin, Yaratıcı'ya ve Musa Peygamber'e karşı biat etmemeleri, isyan etmeleri, karşı çıkmaları ve verilen nimetlere nankörlük etmeleri sebebiyle olduğı kabul edilmektedir. Çünkü Yahudilik, Dünya tarihinde bilinen ilk tek tanrılı din olarak kabul edilmektedir. Fakat İsrailoğulları'nın Mısır'da yaşadıkları süre boyunca Mısırlılar'ın çok tanrılı dinlerinden ve pagan öğretilerinden etkilendikleri de düşünülmektedir. Nitekim Musa Peygamber'in Yaratıcı'dan On Emir'i aldığı esnada, başıboş kalan İsrailoğulları'ndan kimileri buzağı heykeli yapmış ve ona tapmaya başlamışlardır. Bu hadise Kuran-ı Kerim'de Bakara Suresi'nde⁶ anlatılmaktadır. Musa Peygamber, İsrailoğulları'nın tekrardan tek Yaratıcı'ya inanmaları hususunda çaba göstermiştir. Nitekim 40 yıl sonra İsrailoğulları vaat edilen topraklara girebilmiştir. Lakin bahsedildiğı üzere, Mısır'dan çıkış yapan jenerasyondan hiç kimse, vaat edilen topraklara girememiş, onların çocukları veya torunları girebilmiştir.

İsrailoğulları'nın milletleşmesinin ve akrabalık bağlarının güçlenmesinin en önemli sebebi azınlık psikolojisinin oluşturmuş olduğı baskılarken, bir diğeri sebebi de Mısırlılar'ın aksine tek bir Yaratıcı'ya inanmış olmalarıdır. Elbette Mısır'ın çok tanrılı dinlerinden ve pagan öğretilerinden etkilenmiş ve ibadet hayatlarına yerleştirmiş olsalar da dinlerinin ana omurgasını bozmamaya çalışmışlardır. Bir diğeri önemli noktanın da Musa Peygamber olduğı varsayılabilir. Musa Peygamber İsrailoğulları'nın milletleşme sürecindeki en önemli aktördür.

⁶ Kuran'ı Kerim/ Bakara Suresi'nde genel olarak İsrailoğulları'nın Allah'a ve Musa Peygamber'e isyanları anlatılır. İsrailoğulları'nın taptıkları Buzağı, sureye adını vermiştir. Arapça'da Bakara, buzağı veya sığır anlamına gelir.

1.2. İsrailoğulları ve Vaat Edilen Topraklar

Tarih boyunca birçok devletin ve milletin hedefleri ve hayalleri olmuştur. Türkler'in Kızılelma hedefi, Roma'nın fethedilerek Türk toprağına katılması ve Dünya'ya Türklük düşünce sistemiğinin hâkim kılınmasından meydana gelmektedir. Yunanlar'ın veya Grekler'in Mega İdea fikri, tarihte kendilerinin yönettiğı veya hâkim olduğı toprakları yeniden alıp Bizans İmparatorluğu'nun eski ihtişamlı günlerine döndürmek üzerine kuruludur. Ruslar'ın Panslavizm fikri ise tüm Slav ırklarının bir araya gelip büyük Slav devletini inşa etmenin arzusu üzere ortaya çıkmıştır. Örneklerin çoğaltılabileceğı bu tarz fikirler ve hayaller, İsrailoğulları'nda da mevcuttur. İsrailoğulları'nın inancına göre Yaratıcı (Yahudi inanişına göre Yehova) İsrailoğulları ile ahitleşmiş ve kendileri eğer onun kurallarına ve yasaklarına uyarsa, kendilerine topraklar verip, toprakları bereketli kılacağını bunun yanında İsrailoğulları'nı seçilmiş kavim olarak sayacağını bildirmiştir. Kutsal metinler ve anlatılara göre, Yahudiler çoğı zaman Yaratıcı'nın onlara koymuş olduğı yasakları ve kuralları çiğnediler, isyan ettiler hatta şirk koştular⁷. Bunun neticesinde Yaratıcı onlara birçok kez cezalar vermiştir. Mısır'dan çıktıktan sonra 40 yıl çölde dolaşmaları ve kendilerine vaat edilen topraklara girememeleri, Yaratıcı'nın onlara vermiş olduğı cezanın tezahürüdür. İsrailoğulları'nın vaat edilmiş topraklar meselesi tarihten günümüze kadar uzanan ve birçok problemi doğuran meselelerin başında gelmektedir. Bugün Ortadoğı ve Doğı Akdeniz'de yaşanan savaşların ve güç mücadelelerinin arkasında vaat edilmiş topraklar meselesi yatmaktadır.

Yahudilik dininin kutsal kitabı Tanah'ta iki kere ahit yapıldığından bahsedilmektedir. Birinci ahit Yaratıcı'nın İbrahim Peygamber, İshak Peygamber ve Yakup Peygamber ile yapmış olduğı tek taraflı ahittir. Yaratıcı, İbrahim Peygamber'in soyunu çoğaltacağını ve kendi soyundan gelenlere bereketli topraklar vereceğini vaat eder. İkinci ahit ise karşılıklıdır. Yaratıcı ile Musa Peygamber arasında yapılan karşılıklı ahitte, Musa Peygamber tüm İsrailoğulları'nı temsil etmiştir, dolayısıyla yapılan ahit Yaratıcı ile İsrailoğulları arasında gerçekleşmiştir. İkinci ahitte Musa Peygamber'e ve Yaratıcı'nın O'na vermiş olduğı kurallara uyulması durumunda İsrailoğulları'nın kutsal kavim olarak sayılacağı ve Yaratıcı tarafından bereketli topraklarda yaşatılacağı vaat edilmiştir (Kurt ve Aykıt, 2019: 196). Söz konusu vaat edilen topraklar (Arz-ı Mev'ud), Nil Nehri'nden Fırat Nehri'ne kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Yahudi inancına göre bu topraklarda başkenti Kudüs olan bir devlet kurulacak ve İsrailoğulları seçilmiş üstün kavim olarak burada ilelebet yaşayacaklardır.

⁷ Şirk koşmak: Allah'a/ Yaratıcı'ya ortak koşmak, Allah'tan başka yaratıcı olduğunu düşünmek, başka bir varlığı O'nunla eşdeğer tutmak ya da nesnelere veya putlara inanmak, onlara tapmak.

Harita 2. Akdeniz Bölgesi ve Vaat Edilmiş Topraklar⁸

Vaat edilen toprakların, Yahudi inanç sisteminin temel taşlarından birisi haline gelmesi, elbette İsrailoğulları'nın sürekli sürgünde veya göç halinde olmalarından kaynaklanmaktadır. Zira kendileri vaat edilen topraklarda bir türlü uzun süreli kalamamış, yerel halkla savaşlar yaşamış veya büyük işgaller neticesinde buradan çıkmak zorunda bırakılmışlardı. Bundan dolayıdır ki tarihin her döneminde vaat edilen topraklar İsrailoğulları'nın içerisinde bir yara olarak kalmıştır. Yahudilerin vaat edilen topraklarda yaşaması, 4000 yıllık bir hayal ve denemelerin neticesinde devam eden bir olgudur. Ataları İbrahim Peygamber'den bugüne kadar her dönemde ve çağda oraya gitmeye çalışmışlardır. İsrailoğulları'nın temel motivasyonlarından birisi haline gelen dönüş hikayesi, tarihin her evresinde birçok defa yaşanan bir olay olarak ortaya çıkmıştır. Ne zaman buradan göç etseler veya sürgün edilseler, sonunda muhakkak kendilerine vaat edilen topraklara bir şekilde dönmeyi başarmışlardır.

⁸ Kutsal Kitap Yeni Dünya Çevirisi, 2008.

1.2.1. Tarihte Kurulan Yahudi Devletleri

İbrahim Peygamber'e Yaratıcı tarafından toprak vaat edilmesi ve İsrailoğulları'nın bu topraklarda ilelebet yaşayacağı inancı, Yahudilik dininin esaslarından biridir. Buna göre İbrahim Peygamber, İshak Peygamber ve Yakup Peygamber'e Yaratıcı birtakım emirler ve uyulması gereken yasaklar vermiş, bunun karşılığında da İsrailoğulları'na bereketli topraklar vaat etmiştir. İbrahim Peygamber, İshak Peygamber ve Yakup Peygamber ile çocukları burada yaşamış lakin bir süre sonra Kenan Bölgesi'nde kuraklık ve kıtlık baş göstermiştir. Neticesinde Yakup ve çocukları, Mısır bölgesine göç etmiş ve burada yaşamaya devam etmişlerdir. Birçok millet ve dini inanışta olduğu gibi, Yahudilik inancına göre de kuraklık veya kıtlığın sebebi Yaratıcı tarafından verilen cezadır. Bu inanca göre eğer milletler Yaratıcı'nın emir ve yasaklarına karşı gelirse, Yaratıcı'ya isyan ederler veya dinlerinden dönerler ise bunun karşılığında Yaratıcı da o bölgeye kuraklık verir ve kıtlık yaşanır. Yahudilik inancına göre Kenan Bölgesi'nde kimi dönem yaşanan kuraklığın ve kıtlığın sebebi de İsrailoğulları'nın Yaratıcı'ya karşı gelmeleri, O'na ortak koşmaları, isyan etmeleri, emir ve yasaklarına uymamalarının sonucudur. Yine İsrailoğulları Mısır'dan çıktıktan sonra 40 yıl çölde dolaşmış ve kendilerine vaat edilen topraklara girememişlerdir. Musa Peygamber ile başlayan göç hareketi İsrailoğulları'nın ve Yahudilerin toplumsal hafızasında ciddi bir yere ve öneme sahiptir (Aydemir ve Şahin, 2017: 368). İsrailoğulları'nın 40 yıl süren yolculuğu son bulmuş ve vaat edilen topraklara girilmiştir lakin Mısır'dan çıkış yapan Musa Peygamber dahil kimsenin bunu görmeye ömrü yetmemiştir.

Musa Peygamber çölde vefat ettikten sonra O'nun yardımcısı olan Yuşa (Yeşu) Peygamber, İsrailoğulları'na liderlik etti ve onların kendilerine vaat edilen topraklarına girmesini sağladı. M.Ö. 1250 - 1200 yılları arasında İsrailoğulları Kenan Bölgesi'ne yerleşmeye ve orada yaptıkları savaşlar neticesinde bu topraklara hâkim olmaya başlamışlardır. Fakat herhangi bir devlet kuramamışlardır. Küçük çatışma boyutunda yerel halkla savaşan İsrailoğulları günden güne toprakları fethetmeye ve yayılmaya başlamışlardı. Yuşa Peygamber'in vefatından sonra da İsrailoğulları lidersiz kalmıştı. Bu döneme Yahudi ve İsrailoğulları tarihinde Hakimler Dönemi denmektedir. Hakimler Dönemi M.Ö. 1200 ile 1000 yılları arasında sürmüştür. Döneme, Hakimler Dönemi denmesinin sebebi ise, Yuşa Peygamberden sonra lidersiz kalan İsrailoğulları'nı birtakım karizmatik liderler veya hakimler (şoftim) yönetmiştir. Mısır'dan çıkıştan sonra göçebe yaşayan İsrailoğulları bu dönemde yerleşik hayata geçmeye başlamıştır (Kurt ve Aykıt, 2019: 161). Hakimler Dönemi'nden sonra ise Krallar Dönemi başlamış ve İsrailoğulları'nın ilk devletleri bu dönemde oluşmuştur.

1.2.1.1. İsrail Krallığı (M.Ö. 1050 – M.Ö. 930)

İsrailoğulları'nın göçebelikte geçen 200 yılının ardından kendilerine vaat edilmiş topraklara gelmeleri ve yerleşmeleri sonrasında başlayan Hakimler Dönemi esnasında İsrailoğulları kısmen yerleşik hayata geçmeye başlamışlardı. İsrailoğulları'nın vaat edilmiş topraklarda On İki Kabilesi'nden yalnızca 11 tanesi toprak sahibi olmuştu. Leviler ya da Levi Kabilesi toprak sahibi olmamıştı çünkü onlara sadece din işleriyle uğraşmaları emredilmişti. Tapınaklarda, halk içerisinde ve kamusal alanda din işlerini Leviler'in soyundan gelenler yürütecekti. Nitekim Musa Peygamber'de Levi soyundan gelmekteydi. Bunun dışında Yusuf Peygamber'in iki oğlunun kurmuş olduğu Manesse (Menaşe) ve Efraim Kabileleri de daha sonrasında birleşerek Yusuf Hanedanlığını kuracaklardı.

Kenan topraklarında çiftçilik, hayvancılık ve el sanatları gibi işlerle ilgilenmeye başlayan İsrailoğulları'nın ekonomik durumları da iyileşmeye başlamıştı. Kendi aralarında ve diğer milletlerle ticaretleri de artmıştı. Lakin On İki Kabile'nin ayrı şekilde yaşaması birtakım sorunlara sebep olmaktaydı. Öncelikle dışarıdan gelecek olan saldırılara karşı savunmasızlardı. Çünkü bölünmüş bir şekilde yaşamak dezavantaj doğurmaktaydı. Ayrıca kabilelerin şeflerinin yani hakimlerin de her daim ittifakları yoktu. Bundan dolayı birleşik bir devlet kurup tek bir yönetici tarafından yönetilme gerekliliği ortaya çıkmıştı (Kızıloğlu, 2012: 39). Hakimlerin önde gelenlerinden Hâkim Samuel (İsmail Peygamber), İsrailoğulları'nın isteği ve talebi doğrultusunda birleşik bir İsrail Krallığı'nın kurulması ve bir kral seçilmesi için Yaratıcı ile görüşüp İsrailoğulları'nın isteğini iletmıştır. Yaratıcı (Yehova) İsrailoğulları'nın talebini kabul etmiştir ve İsrailoğulları bir kral seçmiştir. Seçilen kralın seçim türü ise boy uzunluğuna göre olmuştur. Boyu en uzun kişi olan Saul (Kuran'da Talut), Yakup'un oğlu Benyamin'in soyundan gelmekteydi (Kurt ve Aykıt, 2019: 162). Saul dağınık olarak yaşamakta olan İsrailoğulları'nı tek bir çatı altında toplamaya gayret etmişti. Krallık kurulduktan sonra da topraklarını büyütmek ve genişletmek için savaflara katılmıştır. Lakin bölgenin yerlisi olan Filistler ile yapmış olduğu savaşta vefat etmiştir. Onun yerine ise oğlu İşboşet geçmiştir fakat kısa bir süre tahtta kalmış, Yehuda Kabilesi İşboşet'e karşı ayaklanmış ve Davud'un kral olmasını istemişlerdir. Davud taraftarları İşboşet taraftarlarına karşı üstünlük sağlamış ve İşboşet tahttan indirildikten sonra Yehuda soyundan gelen Davud Peygamber kral olarak tahta geçmiştir. İsrailoğulları en güçlü dönemlerini Davud Peygamber'in krallığı döneminde yaşamışlardır. İsrailoğulları'nın On İki Kabilesi'ni tekrardan bir araya getiren Davud Peygamber, Kudüs'ü alarak İsrail Krallığı'nın merkezi ve başkenti yapmıştır. Ayrıca Davud Peygamber'e Zebur kitabı vahyedilmiştir. Lakin Yahudi inancına göre Zebur kitabı Tanah'ın bir bölümüdür ve Mezmurlar ismiyle anılmaktadır (Kurt ve Aykıt, 2019: 163).

Davud Peygamber'in krallığı ile altın çağını yaşayan İsrailoğulları, krallığın kurulmasıyla beraber devletleşme sürecine de girmişlerdir. Devlet mekanizmaları, düzenli ordu ve kamusal alandaki yasalar bu dönemde düzenlenmiştir. Bahsedildiği üzere Davud Peygamber'e Yaratıcı tarafından bir de Zebur isminde bir kitap indirilmiştir. İsrailoğulları Kudüs'ü ele geçirmiş ve burası krallığın başkenti olmuş, On İki Kabile tekrardan birleşmiş, güçlü bir toplum haline gelmişti. Davud Peygamber de daha önce Kenan Bölgesi'nde yaşayan yerleşik halk olan Filistler ile mücadeleler etmiş ve savaflara girişmişti. Davud Peygamber, İsrail Krallığı'nın başkenti Kudüs'e bir mabet yapmak istemişti fakat çok savaşıp kan döktüğü için Yaratıcı (Yehova) buna müsaade etmemiştir (Ballı ve Gökçe, 2021: 68). Bunun yanında Yaratıcı, Davud Peygamber'e, kendi soyundan gelen birisinin bu mabedi yapacağını müjdelemiştir. Davud Peygamber krallığında İsrailoğulları'nın kurmuş olduğu krallık, komşularına nazaran siyasi birliğini tamamlamış, ekonomik olarak güçlenmiş ve toplumsal olarak yüksek seviyeye gelmişti. Diğer komşu yerel halklarda ise söz konusu özellikler mevcut değildi. Bundan dolayı İsrailoğulları'nın devletleştiği ve ordularını düzenli hale getirdiği, Yaratıcı'ya karşı gelmekten imtina ettiği dönemde, mutlak başarı sahibi olmuşlar ve hatta vaat edilen topraklarda tamamen söz sahibi haline gelmişlerdi. Davud Peygamber dönemi, günümüz dahil bugüne kadar yaşamış olan bütün Yahudilerin hayalini kurduğu bir dönemdir.

İsrail Krallığı'nın gücünün yükseldiği dönemde Davud Peygamber ölmeden önce oğlu Süleyman⁹ Peygamber'i kral olarak belirlemiş ve kendi yerine onu tahta geçirmiştir. Süleyman Peygamber M.Ö. 965 yılında tahta geçmiş ve M.Ö. 930 yılına kadar devleti yönetmiştir. İsrailoğulları'nın yeni lideri ve kralı Süleyman Peygamber, bilge bir lider kişi olarak tanınmaktaydı. Siyaset, diplomasi ve ekonomi alanında bilgi sahibiydi ve bu bilgileri devlet yönetimine aktaracak kabiliyette bir kişiydi. İsrailoğulları da bu özelliklerinden dolayı Süleyman Peygamber'in liderliğine ve krallığına biat etmişlerdi (Kurt ve Aykıt, 2019: 163). Krallık yükselişteydi ve hatta kimilerine göre altın çağını yaşamaktaydı. Fakat eksikleri vardı ve Davud Peygamber bu eksikliği yerine getirememiştir. Süleyman Peygamber'in ilk işi Kudüs'te bir mabedin inşasına başlamak olmuştu. Aynı zamanda Krallık ekonomi ve diplomasi alanında birçok başarı göstermişti. Mabedin inşası tamamlandıktan sonra Yahudiler ilk tapınaklarına kavuşmuşlardı. Bu tapınağa Beytü'l Makdis veya Süleyman Mabedi ismi verilmiştir. Aynı zamanda Yahudi tarihinde söz konusu dönem, "Birinci Tapınak Dönemi" olarak adlandırılmaktadır (Kızıloğlu, 2012: 39). Süleyman Peygamber'in M.Ö. 930 yılındaki vefatından sonra oğlu Rehoboam kral olmuş ve tahta geçmiştir.

⁹ İbranice Şelomo, Latince Salomon.

1.2.1.2. Kuzey İsrail Krallığı (M.Ö 930 – M.Ö. 722)

Süleyman Peygamber döneminde İsrail Krallığı ve Yahudiler en ihtişamlı dönemlerini yaşasalar da On İki Kabile arasında içten içe rekabet devam etmekteydi. Toplumsal birlik sağlanmıştı fakat bu Süleyman Peygamber'in krallık ve liderlik meziyetlerinden dolayı olmuştu. Bunun yanında İsrailoğulları'nın göçebelikten kent yaşamına geçmeleri, birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmişti. 200 yıla yakın göçebe durumda yaşayan, vaat edilen topraklara girme umuduyla çöllerde dolaşan İsrailoğulları, kent hayatına geçtikten sonra göç psikolojisinin getirmiş olduğu bağıllık özelliklerini kaybetmeye başlamışlardır. Göç esnasında birbirlerine bağlı kalmaları onları hayatta tutmuş, ayrılacağına veya bölüneceğine yok olacaklarını düşünmüşlerdir. Kent yaşamında refah dönemi başlayınca, göçmenliğin getirmiş olduğu bütün zorluklar unutulmuştu. Ayrıca yine dinlerine ve Yaratıcı'ya olan sadakatleri eksilmeye başlamış, yer yer isyan girişimleri meydana gelmişti. Bu etkenlerin yanında İsrail Krallığı'na komşu olan diğer yerel halkların İsrailoğulları'na dışarıdan yapmış olduğu müdahaleler İsrailoğulları'ndaki toplumsal huzuru bozmaya başlamıştı. Krallık döneminin en güçlü kralı olan Süleyman Peygamber bozulmanın önünü alsa da tabanda ayrışmalar yaşanmaya devam etmekteydi (Kurt ve Aykıt, 2019: 164).

Süleyman Peygamber'den sonra krallığın başına geçecek olan oğlu Rehoboam, diğer kabileler tarafından krallık için yeterli görülmemişti. Nitekim Süleyman Peygamber'in vefatından sonra oğlu Rehoboam İsrail Krallığı'nın başına geçmişti fakat kabileler kendisine biat sağlamamıştı ve krallığını tanımamıştı. Diğer kabileler Rehoboam'ın yerine Jeroboam'ı (Yerovoam) kral olarak görmek istemişlerdi. Bu durum devletin bölünmesine sebep olmuştu (İnci, 2019: 284). İsrail Krallığı'nın ikiye bölünmesinin, Kitabı Mukaddes'te (Tanah), İsrailoğulları'nın Yaratıcı'ya karşı gelmeleri ve şirk koşmalarından dolayı olduğu bildirmektedir. Bu durum Tanah'ın Krallar Kitabı'nda şöyle anlatılmaktadır;

11:29 Ve Yerovoam Yerusâlim'den çıktığı zaman vuku buldu ki, Şilonlu peygamber Ahiya onu yolda buldu ve kendisi yeni bir kıyafet giyinmişti ve onların ikisi tarlada yalnızdılar:

11.30 Ve Ahiya üzerindeki yeni kıyafeti yakalayıp, onu on iki parçaya yırttı:

11.31 Ve o Yerovoam'a dedi ki, Sen on parçayı al: zira İsrail'in Tanrısı RAB dedi ki, Dikkatle bak, krallığı Süleyman'ın elinden çekip alacağım ve on kabileyi sana vereceğim:

11.32 Lakin Davud'un hatırına ve İsrail'in bütün kabilelerinden seçtiğim Yerusâlim kentinin hatırına, o bir kabileyi sahip olacak:

11.33 Çünkü onlar beni terk ettiler ve Sidonluların tanrıçası Aştoret'e, Moavlıların ilahı Kemoş'a ve Ammon çocuklarının ilahı Milkom'a ibadet ettiler, benim gözümde doğru olanı yapmak için, babası Davud'un yaptığı gibi kurallarımı ve hükümlerimi sürdürmek için, benim yollarımda yürümediler.

11.34 Bununla beraber onun elinden bütün krallığı almayacağım: lakin kulum Davut'un hatırına, ki kurallarımı ve emirlerimi koruduğu için onu seçmişim, Süleyman'ı hayatının bütün günlerinde hükümdar yapacağım:

11.35 Lakin krallığı onun oğlunun elinden alacağım ve onu sana vereceğim, hatta on kabileyi.

11.36 Ve onun oğluna bir kabile vereceğim, ki kulum Davut, adımı taşıması için seçtiğim Yerusalam kentinde, her zaman huzurumda ışık olsun (Kitabı Mukaddes, 2020: 355).

İsrailoğulları'nın bir kısmı, Tanah'a göre başka tanrılara tapmaya başlamış ve Yaratıcı ceza olarak krallığı ikiye bölmüştür. Kuzey İsrail Krallığı'nın başına, Yusuf Peygamber'in oğlunun kurmuş olduğu Efraim Kabilesi'nden gelen, Jeroboam (Yerovoam) geçmiş ve kendisini on kabile takip etmiştir. Efraim, Manesse, Ruben, Şimeon, İssakar, Zebulun, Gad, Aşer, Dan ve Naftali kabileleri, Kuzey İsrail Krallığı'nı oluşturmuşlardı (İnci, 2019:285). Geriye kalan Yehuda ve Benyamin kabileleri ise Güney İsrail Krallığı'nı (Yehuda Krallığı) kurmuşlardı. Kuzey İsrail Krallığı'nın başkenti ise Samara¹⁰ (Nablus) iken, güneydeki Yehuda Krallığı'nın başkenti Kudüs olmuştur. Sözgelimi kuzeyde kurulan İsrail Krallığı'nın kralı Yusuf Peygamber'in soyuna, güneyde kurulan Yehuda Krallığı'nın kralı ise Yehuda'nın soyuna dayanmaktadır. Tanah'a göre, Yaratıcı, Süleyman Peygamber'in oğlu Rehoboam'ı ve İsrail Krallığı'nı, İsrailoğulları'ndan bir kısmı günah işlediği için cezalandırmış ve krallığı ikiye bölmüş, on kabileyi Jeroboam'ın hizmetine sunmuştur. Fakat Jeroboam da bir süre sonra Yaratıcı'ya ortak koşmuştu. Sebep olarak ise, Kudüs'ün ve Süleyman Mabedi'nin, Yehova Krallığı sınırları içerisinde kalması, kuzeydeki İsrail Krallığı'nın içerisindeki on kabileye mensup İsrailoğulları'nın Kudüs'e ve Mabet'e girememesi, neticesinde ise kuzeydeki İsrail Krallığı'nın Kralı Jeroboam'ın kendi sınırları içerisindeki Dan ve Bethel şehirlerine iki tapınak yaptırmasıydı. Fakat bu tapınaklar sıradan tapınak değildi. Tapınaklar "buzağı" şeklideydi. Bir süre sonra On Kabile, bu buzağı heykellerine tapmaya başlamıştı, tek tanrıçılıktan yine çok tanrıçılığa geçmişlerdi. Tevrat'a göre Yaratıcı onları felakete uğratmıştı. M.Ö. 722'de Asurlular kuzeydeki İsrail Krallığı'nı işgal etmiş, yıkmış ve On Kabile'yi sürgüne göndermiştir (Kurt ve Aykıt, 2019: 164-165).

¹⁰ Samara, Şamara, Samaria, Samariye, Samarya, Şomron ve Samiriye şeklinde birçok isimle anılmakta olan, günümüzde Filistin'in Batı Şeria bölgesindeki Nablus kenti.

1.2.1.3. Yehuda Krallığı (M.Ö. 930 – M.Ö. 586)

İsrail Krallığı'nın ikiye bölünmesi sonucu, Süleyman Peygamber'in oğlu Rehoboam'ı takip eden İsrailoğulları, güneyde Yehuda Krallığı'nı kurmuşlardır. Yehuda Krallığı kurulduktan sonra Benyamin Kabilesi de Yehuda Kabilesi ile birleşmiş ve toprak bütünlüğü sağlanmıştı. Krallığın başkenti ise Kudüs şehri ilan edilmişti. Yehuda ve Benyamin kabilelerine ek olarak din ve tapınak işleriyle uğraşan, toprak sahibi olmayan Levi Kabilesi'nin bir kısmı da Yehuda Krallığı'nı desteklemişti. Bunun sebebi ise kuzeydeki İsrail Krallığı'nın Süleyman Mabedi yerine kendi tapınaklarını yapmaları, tapınaklarının buzağı heykeli şeklinde olmaları ve tekrardan pagan inancına dönmeleri idi. Birçok peygamber onları uyarsa da, putperestlik inancından dönmemişlerdir. Nitekim Kuzey İsrail Krallığı'nın Kralı Jeroboam, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışına ve vaat edilen topraklara dönmelerine söz konusu buzağı tanrılarının yardım ettiğini halka bildirmiş ve bu heykellere hac vazifelerini yapmalarını halkına bildirmiştir (İnci, 2019: 285). Tekrardan putperestliğe ve pagan inanışlara yönelen Kuzey İsrail Krallığı, kendi inandıkları Yehova'yı terk etmişlerdi. Bu durum Kitabı Mukaddes'in Krallar Bölümü'nde şu şekilde aktarılmıştır;

12:26 Ve Yerovoam kalbinden dedi ki, Şimdi krallık Davut halkından geri dönecek:

12:27 Eğer bu halk Yeruslaim'de RAB'bin evinde kurban kesmeye çıkarsa, o halde bu halkın kalbi tekrar efendilerine sapar, hatta Yahuda kralı Rehoboam'a ve onlar beni öldürürler, sonra gene Yahuda kralı Rehoboam'a giderler.

12:28 Bunun üzerine kral tavsiye aldı ve iki tane altından buzağı yaptırıp, onlara dedi ki, Yeruslaim'e gitmek sizin için çok fazla: işte sizin ilahlarınız, Ey İsrail, ki onlar sizi Mısır ülkesinden çıkarmışlardır.

12:31 Ve o yüksek yerlerde bir ev yaptırdı ve halkın alt tabakasından rahipler atadı, ki onlar Levi oğulları değillerdi (Kitabı Mukaddes, 2020: 357).

Kuzey'deki İsrail Krallığı'nın kralı Jeroboam'ın kendi halkının Süleyman Mabedi'ne gitmelerini istememesinin sebebi elbette politiktir. Eğer oraya giderlerse, Yehuda Krallığı'na ve Rehoboam'a biat edeceklerini düşünmüştü. Nitekim putperestliğe geçişleri kendileri için felakete sebep olmuştu. Yehuda Krallığı ile sürekli savaş ve sürtüşme halinde olan İsrail Krallığı, Asurlular'ın istilası ile yıkılmış ve orada yaşayan İsrailoğulları sürgüne gönderilmişti. (Gürkan, 2008:149). Kudüs artık hem politik hem de dini bir merkez olmuş, Süleyman Mabedi daha çok önem kazanmış, Yehuda Krallığı ise, Kuzey İsrail Krallığı'nın yıkılmasından sonra İsrailoğulları'nın tek devleti haline gelmişti (Hasanoğlu, 2016: 139). Kuzey İsrail Krallığı'ndan 130 yıl fazla yaşayan Yehuda Krallığı, Babil İmparatorluğu'nun M.Ö. 586 yılındaki istilasıyla çökmüş ve Birinci Süleyman Mabedi de yıkılmıştı (Güngör, 2017: 59).

Babil istilas1 ile Kud1s kenti de Babilliler tarafından ele geçirilmiş ve yağmalanmıştı. Aynı zamanda Süleyman Mabedi yıkılmış ve Kenan Bölgesi'nde kalan son İsrailoğulları da sürgüne gönderilmişti. Buradaki en büyük sebep, Mısır-Babil savaşları esnasında Yehuda Krallığı'nın Mısır'ı desteklemesi ve neticesinde Mısır'ın yenilmesi idi. Yehuda Krallığı'na öfkelenen Babil İmparatoru II. Nebukadnezzar (Buhtunnasr), öfkesini Süleyman Mabedi'ni yıkarak ve İsrailoğulları'nı sürgüne göndererek çıkarmıştı. Hem Kuzey İsrail Krallığı'ndaki On Kabile'nin Asurlular tarafından sürgüne gönderilmesi hem de Yehuda Krallığı'ndaki kalan kabilelerin Babiller tarafından sürgüne gönderilmesi neticesinde artık Kenan Bölgesi'nde İsrailoğulları'ndan kimse kalmamıştı. Mısır'dan çıkış ve sonrasında Kenan Bölgesi'ne yerleşmelerinin ardından burada neredeyse 600 yıl kalabilmişlerdi. İsrailoğulları daha öncesinde sahip olduğu üç temel şeyi kaybetmişlerdi; Vaat Edilmiş Topraklar, Krallık ve Mabet. İsrailoğulları'nın sürgün dönemindeki peygamberlerinden olan Hoşea, Yeremya ve Hezekiel Peygamberler, İsrailoğulları'nın dağılma ve krallıklarının yıkılma sebeplerinin, Yaratıcı ile yapılan anlaşmaya ve ahde vefasızlık olduğunu aynı zamanda diğer tanrılara tapma ve putperestliğe dönmelerinden kaynaklandığını bildirmişlerdir (Kurt ve Aykıt, 2019: 166). Babiller tarafından sürgüne gönderilen İsrailoğulları, 50 yıl sonra Kenan Bölgesi'ne geri dönebilmiştir. Lakin Asurlular tarafından sürülen, Kuzey İsrail Krallığı bünyesindeki 10 kabile, gittikleri toplum içerisinde asimile olmuş ve kaybolmuşlardır (Tezokur ve Akdemir, 2024: 16).

1.2.1.4. Haşmonayim Krallığı (M.Ö. 142 – M.Ö. 37)

Babil İmparatorluğu'nun M.Ö. 586 yılındaki istilasından sonra Babil topraklarına sürgün edilmiş olan İsrailoğulları, burada dinlerini, örflerini ve geleneklerini korumayı başarmışlar ve asimile olmamışlardı. Babil İmparatorluğu ile Pers İmparatorluğu'nun savaşı neticesinde Pers İmparatorluğu kazanmış, Babil yıkılmıştır. Pers hükümdarı Koreş, İsrailoğulları'nın topraklarına dönmesine müsaade etmiştir. 538 yılında topraklarına dönen Yahudiler, Kudüs'te yıkılan Süleyman Mabedi'nin yerine yeni bir mabet inşa etmişlerdir. Bu dönem ise İkinci Mabet Dönemi olarak adlandırılmıştır (Kurt ve Aykıt, 2019: 166). Fakat İsrailoğulları'nın kendilerine ait bir devletleri yoktu. O dönem Pers İmparatorluğu'nun hakimiyet dönemi idi. M.Ö. 332 yılında Büyük İskender, doğu seferi esnasında Kenan Bölgesi'ni ele geçirmiş ve bölgede Helenistik Dönem başlamıştır (Altınel, 2017: 120).

Helenler'e karşı Makkabi İsyanı'nı başlatan İsrailoğulları, isyan neticesinde başarılı olmuşlardır. İsyanıdan sonra, M.Ö. 142 yılında, Levi Kabilesi'nin soyundan gelen rahipler tarafından kurulan Haşmonayim Krallığı ile devletlerine kavuşacaklardı. Fakat iç karışıklıklar ve Roma'nın müdahalesi sebebiyle uzun süre ayakta kalamadan yıkılmıştı (Altınel, 2017: 117).

1.2.1.5. Bar Kohba Devleti (M.S. 132-135)

Makedonya Kralı Büyük İskender'in, Kenan Bölgesi'ni Persler'in elinden aldığı M.Ö. 332 yılından 64 yılına kadar Helenistik Dönem içerisinde Haşmonayim Krallığı'nı kuran İsrailoğulları, kendi aralarındaki rekabetten dolayı devleti uzun süre ayakta tutamamışlardır. Nitekim son dönemlerinde Roma desteğini alan Haşmonayim Kralı Herod, İsrailoğulları'nın önde gelen liderlerini öldürmüş ve krallığını pekiştirmiştir. Aynı zamanda Romalılar'ın yardımıyla başta mütevazı bir yapı olarak ortaya çıkan Süleyman Mabedi'ni (İkinci Mabet) büyütmüş, etrafını genişletmiş, surlarla çevirmiş ve ihtişamlı bir yapı haline getirmişti. Roma'nın Kenan Bölgesi'ndeki valisi haline dönüşen Kral Herod vefat ettikten sonra Roma İmparatorluğu bölgeyi tamamen ele geçirmiş ve bölgede Roma Dönemi başlamıştı (Altınel, 2017: 120). Helen Dönemi ve Roma döneminde İsrailoğulları'ndan bir kısım, Helen ve Roma kültürlerinden ve çoktanrılı inançlarından etkilenmiş, onların kültürü ile yaşam tarzını benimsemeye başlamışlardı (Açıl, 2022: 86). Roma Dönemi boyunca birçok vali tarafından yönetilen bölge, ilk zamanlarda sakinliğini korumuştur. Lakin ileriki dönemlerdeki ağır vergiler, toplumsal baskılar, dini problemler gibi meseleler, İsrailoğulları'nın Roma ile arasında sorunlara neden olmuştur. Nitekim İsrailoğulları Roma İmparatorluğu'na karşı üç defa isyana kalkışmıştır. 66 yılındaki Yahudi İsyanı'nda, Romalılar Haşmonayim Dönemi'nde yapılan İkinci Mabedi yakıp yıkmışlardı. Sadece "Ağlama Duvarı" olarak isimlendirilen Batı Duvarı ayakta kalmıştı (Kurt ve Aykıt, 2019: 170-171). Sonrasında yaşanacak olan en büyük isyan ise Simon Bar Kohba önderliğinde başlamıştır.

132 yılında Yahudi Simon Bar Kohba, Romalılar'ın Yahudi halkına uyguladığı ağır vergilendirme sistemi, Romalı valilerin kötü davranışları ve yönetimi ve dini yaşantılarına müdahaleleri sebepleriyle, Roma İmparatorluğu'na karşı Yahudiler'i örgütleyerek isyana kalkışmıştır. Simon Bar Kohba'nın Yehuda Kabilesi'nden Davud Peygamber'in soyundan gelmesi ve Yahudilerce kurtarıcı Mesih'in bu Davud Peygamber soyundan geleceğinin beklenmesi üzerine, Simon Bar Kohba kurtarıcı Mesih olarak görülmüştür. Bundan dolayıdır ki Yahudilerin ekseriyeti Simon Bar Kohba'yı önder kabul etmiş, onun İsrail Krallığı'nı tekrardan kuracağını ve Süleyman Mabedi'ni tekrardan inşa edeceğini düşünmüşlerdi. Bar Kohba, Yahudilerin desteğiyle burada bir devlet kurmuş fakat devletin ömrü 3 yıl kadar sürmüştü. İlk savaşlarında 400.000 - 580.000 civarında askerden oluşan ordu kurup Romalılar'ı ve komutanlarını yenen Bar Kohba, daha sonra Roma İmparatoru Hadrian'ın en başarılı komutanı Julius Severus'u bölgeye göndermesiyle durum tersine dönmüştü. Romalılar kanlı bir şekilde isyanı bastırıp, şehri tamamen yok etmişlerdi. İsrailoğulları'nı ise bir daha dönmek üzere sürgüne göndermiş ve Diaspora Dönemi başlamıştı (Hasanoğlu, 2016: 137).

1.2.2. İsrailoğullarında Peygamberler ve Krallar

Köklü bir geçmişe sahip olan İsrailoğulları, kutsal kitaplarda da belirtildiği üzere kendilerine en çok peygamber gönderilen kavim olarak bilinmektedir. Özellikle semavi dinler içerisinde Müslümanlar'ın bir Hristiyanlar'ın da bir tane peygamberi bulunmaktayken, İsrailoğulları'na ise onlarca peygamber gelmiştir. Kimi dönemlerde tek peygamber yaşamış, kimi dönemlerde de aynı zaman içerisinde birçok peygamber beraber yaşamıştır. İsrailoğulları hem diğer semavi dinlerde hem de kendi kutsal kitapları Tanah'ta, Yaratıcı'ya karşı her buldukları fırsatta isyan etmiş, emir ve yasaklarını çiğnemiş hatta Yaratıcı'ya ortak koşmuş kimi zaman da tamamen putperestliğe dönmüş ve nesnelere tapmışlardır. Bundan dolayıdır ki kutsal metinlerde ve tarihsel anlatılarda görüleceği üzere, en çok peygamberin geldiği topluluk olarak öne çıkmıştır. Kimi zaman öylesine ileri gitmişlerdi ki kendilerine gönderilen peygamberleri katletmekten geri durmamışlardı. İsa Peygamber, Zekeriya Peygamber ve Yahya Peygamber hemen hemen aynı dönemde yaşamış ve Yahudiler tarafından doğrudan veya dolaylı olarak katledilmişlerdi. İsrailoğulları'na son gönderilen peygamberler Yehuda Kabilesi'nden Davud Peygamber'in oğlu Süleyman Peygamber'in soyuna dayanmaktaydı. İsa Peygamber'in soyu da keza Yehuda'nın soyundan Süleyman Peygamber'e dayanmaktaydı. Fakat yaygın Hristiyan inancına göre İsa Peygamber direkt olarak “Tanrı'nın Oğlu” olarak kabul edilmektedir. Çünkü Hristiyanlar'ın kutsal kitabı İncil'de İsa Peygamber, Yaratıcı'dan (Tanrı) “baba” olarak bahsetmektedir (Çoban, 2007: 48).

İsrailoğulları'na gönderilen son peygamber İsa Peygamber'den ilk peygamber ve ata olarak kabul ettikleri İbrahim Peygamber'e kadar birçok peygamber gelmiştir. Soyağacında İbrahim Peygamber'den İsa Peygamber'e kadar birçok nesil gelmiştir fakat hepsi peygamberlik yapmamıştır. Bunun yanında ilk dönemlerde kurulan krallıkların başında ise yine peygamberler yöneticilik yapmıştır. Peygamber krallar ve Yahudi tarihindeki önemli peygamberler, İsrailoğulları'nın tarihsel süreçteki akışına yön vermiştir. Bunlardan ele alınacak olanlar İbrahim Peygamber, İshak Peygamber, Yakup Peygamber, Musa Peygamber, Davud Peygamber, Süleyman Peygamber ve Ezra Peygamberdir. Bunların dışında yine İsrailoğulları'nın tarihinde önemli bir yere sahip olan Kral Saul (Talut) da peygamberlerin dışında ele alınacak karakterlerden birisidir. Tarihsel süreçte ele alındığında Krallar Dönemi'nden sonra, İsrailoğulları bir daha güçlü bir devlet kuramamış, dinen yoldan çıkmış, peygamberlerine de sık sık karşı gelmiş hatta kendilerine gönderilen son peygamber olan İsa Peygamber, Zekeriya Peygamber ve Yahya Peygamber'i de katletmekten geri durmamışlardır. Bundan dolayıdır ki diğer semavi dinlerin kitaplarında lanetlenmişlerdir.

1.2.2.1. İbrahim Peygamber

Bugün semavi dinlerin atası olarak kabul edilen İbrahim Peygamber'in doğum yeri ve doğum tarihi konusundan birçok tartışma mevcuttur. Çeşitli kaynaklar hem doğum yeri hem de yaşadığı dönem için farklı görüşler paylaşmaktadır. Fakat öne çıkan görüşlerden ilki, İbrahim Peygamber'in, Kral Nemrud'un döneminde, M.Ö. 2000'li yıllarda Bağdat'ın güneyinde bulunan Babil kentinde doğduğudur (Mutlu, 2018: 195). Bir diğer görüş ise İbrahim Peygamber'in Sümer döneminde bugün Irak sınırları içerisinde yer alan antik Ur kentinde doğduğunu söylemektedir (Gündüz, 2022: 272-273). Diğer görüşler ise, bugün Irak içerisinde kalan Ehvaz kenti civarındaki Süs şehrinde doğduğudur. Ayrıca bugün Urfa'nın ilçelerinden biri olan Harran'da doğduğu da başka bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır (Kazancı, 2022: 165). Tüm bunların ışığında, İbrahim Peygamber'in bugün aşağı yukarı 4000 yıl önce Mezopotamya coğrafyasında doğduğunu söylenebilir. İbrahim Peygamber doğduğu esnada, o bölgede putperestlik inancı hakimdi ve insanlar putlara tapmaktaydı. Nitekim İbrahim Peygamber'in babası da şehrin meşhur putçularından birisi olan Azer'di. (Kazancı, 2022: 167). İbrahim Peygamber'e, Yaratıcı tarafından peygamberlik makamı tevdi edilince, önce babasından başlayarak insanlara, putperestliği bırakmaları ve tek Yaratıcı'ya inanmaları konusunda tebliğde bulunmuştu. Fakat Kral Nemrud ile karşı karşıya gelmiş ve bir inanışa göre Nemrud onu ateşe atmış bir inanışa göre de İbrahim Peygamber şehirdeki putları yıkarak Kenan Bölgesi topraklarına geçmiştir. Fakat bölgede kıtlık yaşanınca Mısır'a gitmiş, orada Firavun ve putperestliğe muhalefet etmişti. Firavunla karşı karşıya gelmesi, Mısır'dan Kenan Bölgesi'ne geri dönmesine sebep olmuştu (Kutsal Kitap, 2008: Başlangıç, 20-21; Gündüz, 2022: 277).

Kendisinin iki oğlu olan İshak Peygamber ve İsmail Peygamber, günümüzdeki Yahudilerin, Hristiyanlar'ın ve Müslümanlar'ın atası olarak kabul edilmektedir. Zira Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinin peygamberleri İshak Peygamber'in soyuna dayanmaktaydı. İslam dininin peygamberi Muhammed Peygamber ise İsmail Peygamber'in soyuna dayanmaktaydı. İbrahim Peygamber bütün dinler için önemli bir figür ve putperestliğe karşı çıkan, tek bir yaratıcı olduğu fikrini ortaya koyan bir karakter olarak tarihte yer almaktadır. Yahudi inancına göre ise ilk peygamber İbrahim Peygamber'dir. Çünkü Yahudi inanç sistemi, Âdem ile Havva'yı, Müslümanlar'ın aksine, sadece ilk insanlar olarak görmekte ve bu şekilde tanımaktadırlar. İslam inanç sisteminde ise Âdem ve Havva hem ilk insanlardır hem de ilk peygamberlerdir. Yahudi inancı bunu reddeder. Sözgelimi İbrahim Peygamber, İsrailoğulları için tarihsel bazda önemli bir figürdür. İsrailoğulları, kendilerinin atası olarak görmüş ve peygamberlik tarihinin ondan başladığını kabul etmişlerdir. İbrahim Peygamber'den hem Tanah'ta hem İncil'de hem de Kuranı Kerim'de bahsedilmiş ve önemi defaatle vurgulanmıştır.

1.2.2.2. İshak Peygamber

İbrahim Peygamber'in oğlu aynı zamanda İsrailoğulları'nın atalarından birisi olarak kabul edilen İshak Peygamber, Kenan Bölgesi'nde doğmuş ve bütün ömrünü orada geçirip vefat etmiştir. İbrahim Peygamber ile eşi Sare'nin çocuğu olarak Dünya'ya gelmiştir. Fakat İbrahim Peygamber ile ilk eşi Sare'nin çocuğu olmamaktaydı. Daha sonrasında kutsal metinlere ve anlatılara göre İbrahim Peygamber 100, eşi Sare ise 80 yaşındayken, İshak Peygamber doğmuştur (Pakiş, 2004: 82). Çocukluğunu ve gençliğini aynı bölgede geçiren İshak Peygamber'e, diğer peygamberler gibi 40 yaşında peygamberlik görevi gelince, Şam bölgesine giderek orada babası İbrahim Peygamber'in getirmiş olduğu dini tebliğ etmiş, insanları tek Yaratıcı'ya ibadet etmeleri, putlara tapmamaları hususunda uyarılarda bulunmuştur. Nitekim İbrahim Peygamber'in vefatına yakın bir zamanda Kenan Bölgesi'ne dönerek peygamberlik vazifesini bu bölgede sürdürmüştür. Kardeşi İsmail Peygamber ise o dönemlerde Arabistan bölgesinde peygamberlik görevini ifa etmekteydi (Ballı ve Gökçe, 2021: 64-65).

İsrailoğulları'nın üç önemli atasından birisi olan İshak Peygamber, kaynaklara göre en uzun yaşayan peygamberlerden birisidir. Kendisinin 160 - 180 yaşına kadar yaşadığı rivayet edilir. Keza babası İbrahim Peygamber'in de 175 - 200 yaşları civarında vefat ettiği düşünülmektedir. (Kazancı, 2022: 283). Ömrü boyunca babasına Yaratıcı tarafından gelen emirleri ve yasakları insanlara anlatmış, putperestliğe veya politeizme sapmış insanları doğru yola çekmeye çalışmıştır. Kendisi evlenme çağındayken babası Kenan Bölgesi'nden birisi ile evlenmemesini vasiyet etmiş, bunun üzerine İshak Peygamber, Harran Bölgesi'ne giderek Rebeka isimli kadınla evlenmiştir (Gündüz, 2022: 278-279). Evlendikten sonra Kenan Bölgesi'ne geri dönmüş ve ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır. İshak Peygamber ile eşi Rebeka'nın Yakup isminde oğlu olmuştur. Yakup Peygamber ise İsrailoğulları'nın İbrahim Peygamber ve İshak Peygamber ile beraber üç büyük atasından birisi olmuştur. İslam ve Yahudi inanışlarında sık sık anlatılan kurban hadisesi de yine İshak Peygamber ve abisi İsmail Peygamber arasında geçmektedir. İslam inancına göre İbrahim Peygamber, Allah'a oğlu İsmail'i kurban etmek istemiş ve o esnada Allah, en önemli meleklerinden birisi olan Cebrail'i göndermiş, Cebrail koç ile gelerek İsmail Peygamber'in kurban edilmesine mâni olmuştur. Fakat bu mesele Yahudi inancında ve kutsal metinleri Tanah'ta tam tersine anlatılmıştır. İbrahim Peygamber'in oğlu İsmail'i değil İshak'ı kurban etmek istediğini ve meleğin onu kurtardığı inanışı hakimdir. Yahudiler ile Müslümanlar arasındaki bu ihtilaflı meselede, olay örgüsü, konusu, yeri ve zamanı gibi meseleler uyuşsa da en büyük çelişki isimler konusunda yaşanmaktadır (Pakiş, 2004: 78). Elbette İsrailoğulları'nın soyunu dayandığı ve üç büyük atadan saydığı İshak Peygamber'e daha fazla mucizevi olaylar atfetmesi yadırganmamalıdır.

1.2.2.3. Yakup (İsrail) Peygamber

İshak Peygamber'in oğlu Yakup Peygamber, İsrailoğulları'nın ata ve peygamber olarak kabul ettikleri, soylarının asıl başlangıcı olarak varsaydıkları kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hristiyanlık ve Müslümanlık dinlerinde ata-peygamber kavramı karşımıza çıkmamaktadır. Çünkü iki dinin de tek bir peygamberi vardır. Söz konusu peygamberler ise bir soyun atası olarak görülmemektedirler (Çınar, 2017: 92). Yakup Peygamber, İshak Peygamber ile eşi Rebeka'nın oğulları olarak doğmuştur. Yakup Peygamber aslında ikiz bir kardeş ile beraber doğmuştur. İkiz kardeşinin ismi ise Esav idi. Kutsal metinlere göre Yakup'un soyundan İsrailoğulları türemişken, kardeşi Esav'ın oğlu Rum'dan ise Rumlar türemiş ve çoğalmıştır. Çünkü babaları İshak Peygamber, Yakup Peygamber için "soyundan peygamberler gelmesini nasip et" şeklinde dua etti. Kardeşi Esav'a ise "soyun toprak kadar bol olsun" şeklinde dua etmiştir. Fakat ilerleyen dönemlerde Esav bu durumu kabullenememiş ve Yakup Peygamber'i öldürmek istemişti. Yakup Peygamber ise bulunduğu bölgeden Şam'a doğru hareket etmişti. Yakup Peygamber daha sonra geri dönmüş ve burada evlilikler yapmıştı. Evliliklerinden 12 oğlu doğmuş ve bu 12 oğuldan İsrailoğulları'nın kabileleri oluşmuştu. Yakup Peygamber, Kenan Bölgesi'nde yaşanan kuraklık ve kıtlık sebebiyle, daha önce Mısır'a gitmiş olan oğlu Yusuf Peygamber'in yanına ailesiyle beraber göç etmişti ve İsrailoğulları'nın Mısır serüveni böylelikle başlamıştı (Mutlu, 2018: 259-260).

1.2.2.3.1. On İki Oğul / İsrailoğulları

Yakup Peygamber'in bir diğer isminin İsrail olduğu ve kutsal metinlerde bu şekilde anıldığı bilinmektedir. Yakup Peygamber ve eşlerinden doğan 12 oğlu, Mısır'a gittikleri dönemde çoğalmış ve kabileler şeklinde büyümüştür. Her çocuğun kendi ismine ait bir kabilesinin olması ve bu kabilelerin zamanla büyüyerek yüzbinlerce kişiyi bir araya getirmesi ise, kutsal inanışlarına göre Yaratıcı'nın kendi soylarını bol ve bereketli kılmasından ötürüdür. Çünkü İbrahim Peygamber, Yaratıcı ile ahitleşmiş ve O'nun emir ile yasaklarına uyması durumunda İbrahim Peygamber'in soyunu bollaştıracak ve onlara bereketli topraklar vereceğini bildirmiştir. Bu durumda Yahudi inanç geleneğine göre Yahudiler bu ahde uymuşlar ve soyları çoğalmıştır. 12 oğlundan türeyen İsrailoğulları, Mısır'da kaldıkları 400 yıla yakın süreçte büyük bir nüfus gücüne ulaşmışlardır. Yahudilerin nüfusu büyük oranda artınca, Mısır'da köleleştirilmişlerdi. Fakat İsrailoğulları'nın köle olarak yaşaması kendi atalarına aykırı bir durumdu. Çünkü onlar kutsal veya seçilmiş bir millet olduğunu düşünmekteydi. Nitekim onları kölelikten kurtaracak ve kendilerine vaat edilen topraklara götürecek kişi 400 yılın sonunda gelebilmişti (Güngör, 2017: 63; Kurt ve Aykıt, 2019: 159).

1.2.2.4. Musa Peygamber

Musa Peygamber, üç semavi din için de önemli sayılan bir peygamberdir. İsrailoğulları'nın Levi Kabilesi'nden gelen Musa Peygamber, Mısır'da doğmuştur. Mısır'da o dönem İsrailoğulları büyük bir eziyet çekmekte, köle, esir ve hizmetçi olarak kullanılmaktaydı. Ağır işlerde veya inşaat işlerinde çalıştırılan İsrailoğulları kurtuluşun çaresini aramaktaydı. Nitekim o kurtuluşu getirecek Musa Peygamber doğmuştu. Fakat doğumundan sonra kutsal anlatılara göre kimi hadiseler cereyan etmişti. Firavun'a, İsrailoğulları'ndan bir bebeğin doğup kendi saltanatını yıkacağını söylenmesi üzerine, Firavun doğacak bütün İsrailoğulları'ndan erkek çocukların katledilmesini emretmişti. Musa Peygamber doğduktan sonra ailesi tarafından saklanmış, daha sonra sepetin içerisinde Nil Nehri'ne bırakılmış ve Firavun'un sarayında yaşayanlar tarafından bulunmuştu (Mutlu, 2018: 324-325). Sarayda büyüyen ve eğitimler alan Musa Peygamber, Mısır İmparatorluğu'nun prensi sayılmaktaydı. Fakat bir gün bir Yahudi ile Mısırlı'nın kavgasını ayırmak isterken Mısırlı'yı öldürmesi, ülkeden göç etmesine neden olmuştur. Sina Çölü'nden geçip Şuayb Peygamber'in başında bulunduğu Medyen Kabilesi'ne sığınmış ve bir süre burada yaşayıp, Şuayb Peygamber'in kızı Safura ile evlenmiştir (Mutlu, 2018: 336).

Mısır'a dönen Musa Peygamber, burada abisi Harun ile buluşmuş ve İsrailoğulları'nın Kenan Bölgesi'ne, kendilerine vaat edilen topraklara dönmesi için İsrailoğulları'nı ikna çalışmalarına başlamıştır. Sonrasında Firavun ile görüşen Musa Peygamber, Firavun'a İsrailoğulları'nı serbest bırakmasını ve topraklarına dönme talebini iletmıştır. Fakat Mısır köle nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan İsrailoğulları'nın Mısır'dan gitmesi hem ekonomik olarak Mısır'ı zayıflatacak hem de inşaat faaliyetlerini durduracaktı. Elbette Firavun bu talebe karşı çıkmış ve İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışına izin vermemiştir. Kutsal metinlere göre, Yaratıcı, Firavun'a ve Mısır halkına çeşitli belalar ve musibetler vermişti. Musa Peygamber, Firavun'a bu olayların İsrailoğulları'nı engellediğinden ötürü meydana geldiğini bildirmişti. Nitekim Musa Peygamber bütün İsrailoğulları'nı toplayarak Mısır'dan çıkmıştı. Kenan Bölgesi'ne doğru hareket eden İsrailoğulları'nı, Firavun takip etmişti. Meşhur "Kızıldeniz'in Yarılması" hadisesi de bu esnada yaşanmıştı. Firavun'dan kurtulan İsrailoğullar'ı vaat edilen topraklara girmek için yol almış fakat 40 sene çölde göçebe olarak yaşamışlardı. Bu süre içerisinde Musa Peygamber'e Sina Dağı'nda Yaratıcı tarafından taş tabletlerde On Emir verilmiştir. Söz konusu On Emir, Yahudilik inancının temelini oluşturmakta ve inanç esaslarını belirlemekteydi (Kurt ve Aykıt, 2019: 160). Musa Peygamber, Sina Dağı'ndan kendisine verilen emirler ile döndüğü esnada, kavminin buzağı heykeline taptığını görmüş ve bundan sonra vaat edilen topraklara girişleri ertelenmişti. Musa Peygamber göçebe iken vefat etmiştir.

1.2.2.5. Kral Saul (Talut)

İsrailoğulları Mısır'dan çıktıktan sonra Musa Peygamber önderliğinde 40 yıla yakın çöllerde dolaşmış ve göçebe bir hayat sürmüştü. Çöl hayatı boyunca kendisini Mısır'da kölelikten kurtaran Musa Peygamber'e birçok kez karşı gelen ve onun emirleri ve yasaklarını çiğneyen İsrailoğulları, aynı zamanda putperestlik denemelerinde bulunmuş, fakat Musa Peygamber buna engel olmaya çalışmıştı. İsrailoğulları'nın hareketlerine karşı Yaratıcı onları cezalandırmış ve Mısır'dan çıkan kişiler, vaat edilen topraklara girmeden vefat etmişlerdi ki bunların içinde Musa Peygamber de vardı. Ancak 40 yıl sonra İsrailoğulları, Musa Peygamber'in yardımcısı Yuşa önderliğinde Kenan Bölgesi'ne giriş yapabiliyordu. İsrailoğulları'nın Kenan Bölgesi'ne girişinden itibaren yerel halk ile savaşları başlamış lakin çoğu savaşta galip gelmişlerdi. Nitekim Yuşa tarafından On İki Kabile'yi topraklar bölüştürülmüş ve Hakimler Dönemi başlamıştı. Hakimler Dönemi içerisinde kabileler arası yaşanan çekişmeler, İsrailoğulları'nı dışarıya karşı savunmasız ve güçsüz hale getirmişti. Buna karşın Samuel Peygamber, İsrailoğulları'nı tek bir çatı altında birleştirmiş ve lider seçmiştir. Lider ise en uzun boylu kişi olan Saul ben Kiş olmuştu (Aydemir ve Şahin, 2017: 368; Kurt ve Aykıt, 2019: 161-162).

Kral Saul veya Kuran-ı Kerim'e göre Talut, İsrail Krallığı'nın ilk kralı ve seçilmiş ilk lideriydi. İsrail Krallığı'nı kurmuş ve kabileler arasındaki rekabete son vermişti. İsrail Krallığı'na ait düzenli bir ordu oluşturmuş ve fetihler yapmıştı. Kral Saul, hayatı boyunca yerel halk olan Filistler ile mücadelelere girişmişti. Çünkü İsrailoğulları krallık kurmasına karşın henüz göçebe hayat tarzından kurtulamamıştı. Göçebe hayata devam eden İsrailoğulları, kentler meydana getirememiş ve kaleler kuramamıştı. Kendilerini dış tehditten koruyacak olan kalelere sahip olmayan İsrailoğulları, sürekli Filistler'in akınlarıyla karşı karşıya kalmışlardı. Bu mesele de Kral Saul'un sürekli bir savaş içerisinde olmasına sebep olmuştu. Nitekim Kral Saul'un hayatı da savaş meydanında sona ermişti. Bunların yanında, Tanah'a göre, Kral Saul başarılı bir liderdi fakat Yaratıcı'nın ve peygamberlerin emirlerine itaat etmediği için, Yaratıcı onun kral olmasından pişmanlık duymuştur (Kurt ve Aykıt, 2019: 162). Kuran'ı Kerim'de de Kral Saul (Talut) hakkında Bakara Suresi'nde bahsedilmiştir;

Bakara Suresi 246. Mûsâ'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi (ne yaptılar)? Hani, peygamberlerinden birine, “Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım” demişlerdi. O, “Ya üzerinize savaş farz kılındığı hâlde, savaşmayacak olursanız?” demişti. Onlar, “Yurdumuzdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz hâlde Allah yolunda niye savaşmayalım” diye cevap vermişlerdi. Ama onlara savaş farz kılınınca içlerinden pek azı hariç, yüz çevirdiler. Allah, zalimleri hakkıyla bilendir.

Bakara Suresi 247. Peygamberleri onlara, “Allah, size Tâlût’u hükümdar olarak gönderdi” dedi. Onlar, “O bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha lâıyız. Ona zenginlik de verilmemiştir” dediler. Peygamberleri şöyle dedi: “Şüphesiz Allah, onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun bilgisini ve gücünü artırdı.” Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.

Bakara Suresi 248. Peygamberleri onlara şöyle dedi: “Onun hükümdarlığının alameti, size o sandığın gelmesidir.⁷⁷ Onda Rabbinizden bir güven duygusu ve huzur ile Mûsâ ailesinin, Hârûn ailesinin geriye bıraktığından kalıntılar vardır. Onu melekler taşımaktadır. Eğer inanmış kimselerseniz, bunda şüphesiz sizin için kesin bir delil vardır.

Bakara Suresi 249. Tâlût, ordu ile hareket edince, “Şüphesiz Allah, sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim ondan içerse benden değildir. Kim onu tatmazsa işte o bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan başka.” dedi. İçlerinden pek azı hariç, hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve onunla beraber iman edenler ırmağı geçince, (geride kalanlar) “Bugün bizim Câlût’a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yok.” dediler. Allah’a kavuşacaklarını kesin olarak bilenler (ırmağı geçenler) ise şu cevabı verdiler: “Allah’ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenlerle beraberdir.

Bakara Suresi 250. (Tâlût’un askerleri) Câlût ve askerleriyle karşı karşıya gelince şöyle dediler: “Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et.”

Bakara Suresi 251. Derken, Allah’ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Davud, Câlût’u öldürdü. Allah, ona (Davud’a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti. Eğer Allah’ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir (Diyanet İşleri Başkanlığı / Kur’an-ı Kerim Meali, 2011: 48-29-50.)

Kral Saul hem Tanah’ta hem de Kuran’ı Kerim’de anlatılmış bir liderdi. Fakat ortak kanı şudur ki, Kral Saul son dönemlerinde Yaratıcı’nın buyruğundan çıkmış, emirlerini ve yasaklarını çiğnemeye başlamış ve hatta peygamberleri de tanımamıştı. Bunun neticesinde Yaratıcı, Kral Saul’un henüz krallığı devam ederken, Samuel Peygamber’e yeni bir kral seçmesini emretmiştir (Kurt, 2009: 273-274). Samuel Peygamber ise İsrail Krallığı’nın başına hem peygamber hem de krallık yapacak olan Davud Peygamber’i seçmiştir. Kuran’ı Kerim’de anlatılanlara göre, Davud savaşta Filistin ordusundaki düşman Calut’u (Tanah’ta Golyat) yenince, İsrailoğulları arasında kahramana dönüşmüştür. Davud’un Calut’u yenmesi ile Kral Saul, İsrailoğulları arasındaki popülaritesini kaybetmeye başlamış ve ilgi iyiden iyiye Davud Peygamber’e yönelmişti. Bunların üstüne Yaratıcı tarafından kendisine peygamberlik makamı verilince, Kral Saul tamamen hakimiyeti ve halkın ilgisini kaybetmişti. Girmiş olduğu son savaşta oğullarıyla beraber öldürülmüş ve krallığı sona ermişti (Kurt ve Aykıt, 2019: 162-163; Bahadır, 2014: 51-52).

1.2.2.6. Davud Peygamber (Kral Davud)

İbrani dilinde “en çok sevilen insan, göz bebeği” manasına gelen Davud, İsrailoğulları’nın yerel halk olan Filistinliler ile yaptığı savaşlarda cesareti ile öne çıkmış, Kral Saul’u gölgede bırakmıştı. Kral Saul, Filistinliler’ in en güçlü savaşçısı Golyat’ın (Calut) karşısına çıkmaktan korkmuştu. Çünkü Golyat her seferinde, kendisiyle birebir dövülecek birisini çıkarmaları için İsrailoğulları’na meydan okumaktaydı. Nitekim herkesin çekindiği ve karşısına çıkmaktan korktuğu Golyat’ın karşısına Davud çıkmıştı. Kutsal metinlere göre elindeki sapanla Golyat’ın gözünü çıkarmış ve onu yenmişti. Bunun üzerine İsrailoğulları arasında büyük bir üne sahip olmuştu. Bu noktadan sonra herkes Davud’un cesaretini konuşmaya başlamıştı. Kral Saul’un iktidarının sarsıldığı dönemde öne çıkan Davud, Saul’un ölümünden sonra tahtın sahibi olmuştu. Kendisi Yehuda Kabilesi’nden gelmekteydi. Fakat bütün İsrailoğulları’nın desteğini almıştı. Bunun yanında kendisine peygamberlik görevi de verilmiş ve ilk defa hem kral hem de peygamberlik yapan kişi olarak İsrailoğulları’nın liderliğini sürdürmüştü. Kral Davud döneminde İsrailoğulları’nın devlet mekanizması kurulmuş ve her alanda ilerleme sağlamıştı. Kral Saul döneminde henüz kentleşemeyen İsrailoğulları, Davud Peygamber döneminde kentleşmeye başlamıştı. Düzenli ve sürekli bir ordunun kurulması, ordu içerisinde hiyerarşinin sağlanması da keza Davud Peygamber’in krallık yaptığı döneme denk gelmektedir (Bahadır, 2014: 51-52). Davud Peygamber, komşu milletlerin ve diğer devletlerin zayıflıklarından faydalanmış, savaşlar neticesinde topraklarını genişletmişti. İsrailoğulları’nın ibadetlerinin sistematik hale gelmesi de yine söz konusu döneme denk gelmişti. Davud Peygamber, İsrailoğulları arasında hem çok sevilen hem çok sayılan hem de kesin bir şekilde itaat edilen bir kraldı (Kurt ve Aykıt, 2019: 162-163).

Davud Peygamber, geçmişten günümüze kadar, İsrailoğulları’nın kırmızı çizgisi olan Kudüs’ü, ilk defa yerel halktan alan ve orayı başkent yapan hükümdardı. Kudüs İsrailoğulları’nın hem idari hem de dini başkenti haline gelmişti. Kudüs şehrinin kutsallığı ve orayı fetheden kişinin Davud Peygamber olması, kendisine duyulan saygıyı daha fazla arttırmaktadır. Nitekim her dönem, Yahudiler, Davud Peygamber dönemini anlatmakta ve döneme büyük hasret duymaktadır. Davud Peygamber, Yahudiler için kutsal olan Süleyman Mabedi’nin temellerini atmış fakat tamamlamak kendisine nasip olmamıştı. Çünkü Yaratıcı, Davud Peygamber’in çok savaş kan döktüğü için tapınak yapmasını istememişti (Kurt ve Aykıt, 2019: 162). Davud Peygamber küçüklüğünden beri savaşlarda bulunmuş, krallığı döneminde İsrailoğulları’nın devletleşme sürecine ciddi katkılar sağlamış, peygamberliği döneminde ise Yahudilerin dinlerini ve ibadetlerini sistematik hale getirmişti. 100 yaşında vefat eden Davud Peygamber, saltanatı oğlu Süleyman’a bırakmıştı (Bahadır, 2014: 53).

1.2.2.7. Süleyman Peygamber (Kral Süleyman)

Davud Peygamber, İsrail Krallığı'na altın çağını yaşatırken aynı zamanda İsrailoğulları'nın dini ibadetlerini ve yaşayışlarını düzenli hale getirmişti. Kentleşme süreci başlamış, güçlü kaleler ve ordular kurulmuştu. İsrailoğulları'nın o dönem ve gelecekteki devletleri içerisinde en kudretli dönemleriydi. Bunun yanında kendisine bir de Yaratıcı tarafından kitap indirilmişti. İslam dininde Zebur olarak adlandırılan bu kutsal kitap, Yahudi inancına göre ise Tanah'ın bir parçasıydı. Fakat her ne olursa olsun, Davud Peygamber, Musa Peygamber'den sonra İsrailoğulları'na gelmiş en güçlü ve önemli peygamberlerden birisiydi. İsrailoğulları o dönem kendisine biat etmiş ve bütün kabileler etrafında birleşmişti. Lakin kendisi 100 yaşında vefat etmişti. İsrailoğulları'nın yeni kralı Davud Peygamber'in oğlu Süleyman Peygamber olmuştu. Süleyman Peygamber de tıpkı babası gibi hem kral hem de peygamberdi. Babasının yükselttiği İsrail Krallığı'nı perçinlemiş, İsrailoğulları'nı bölgedeki mutlak güç haline getirmişti. Süleyman Peygamber'in ise öncelikli hedefi babası Davut Peygamber'in temelini attığı Kutsal Mabet'i inşa etmek olmuştu. İsrailoğulları, inşa edilen Süleyman Mabedi'ni, Yaratıcı'nın evi olarak kabul etmiş ve bundan dolayı sonsuza kadar ayakta kalacağını düşünmüştür (Yiğitoğlu, 2012: 1208). Bundan dolayıdır ki sonraki yaşanacak işgallerde, Süleyman Mabedi son ana kadar savunulmaya çalışmıştır.

Süleyman Peygamber, krallığı süresince babasından kalan mirası daha da ileriye taşımıştır. Devleti genişletmek ve büyütmek adına çok sayıda siyasi evlilik yaptığı bilinmektedir. 700 eş ve 300 cariye ile krallığını idare etmiştir (Kurt ve Aykıt, 2019: 164). Genel anlamda diplomasi ve ekonomi konularında başarı göstermiştir. Aynı zamanda kabileleri bir arada tutmayı başlamıştır. Fakat her imparatorlukta ve devlette olduğu gibi, iç çatırdamalar yine en güçlü dönemde yaşanmaya başlamıştır. Süleyman Peygamber mabet yaptırmış ve Yahudilerin en önemli simgesi haline getirmişti. 7 yıl içerisinde Süleyman Mabedi'nin tamamlanması, İsrail Krallığı'nda yaşayan Yahudilerin ibadetlerinde büyük bir eksikliğin giderilmesini sağlamıştı (Yiğitoğlu, 2017: 45). Elbette bu mabet İsrail Krallığı'nın merkezi Kudüs'te inşa edilmişti. Bilindiği üzere vaat edilen topraklara girildiği esnada Yuşa, Kudüs'ü On İki Kabile'den Yehuda Kabilesi'ne pay etmişti. Süleyman Peygamber'in Yehuda Kabilesi'nden gelmesi ve mabedin Yehuda Kabilesi'nin yoğun olarak yaşadığı bölgeye yapması, kuzeyde yaşayan İsrailoğulları'ndan kimi kabileleri rahatsız etmişti. Söz konusu kabileler, Süleyman Peygamber'in Krallık içerisine yapmış olduğu bütün eserleri, güneye ve özellikle Kudüs ve civarına yaptığını iddia etmeye başlamışlardı. Bu durum ise hoşnutsuzluğa ve iç çatırdamalara, içten içe kıskançlıklara sebebiyet vermişti (Kurt ve Aykıt, 2019: 164). Fakat Süleyman Peygamber güçlü bir kral olduğundan dolayı seslerini açıktan çıkaramamışlardı.

1.3. Yahudi Boyları

İsrailoğulları'nın Kenan Bölgesi'ndeki hükmünün, Roma İmparatorluğu tarafından bitirilmesi neticesinde, felaket dönemleri başlamıştı. 66 yılında Herod'un tekrardan inşa etmiş olduğu Süleyman Mabedi yıkılmıştı. 132 yılında başlayan ve 3 yıl süren Bar Kohba İsyanı neticesinde Romalılar şehri tamamen ele geçirmiş, bütün yapıları yıkmış ve Kudüs'e İsrailoğulları'nın girişini yasaklamıştı. Yahudilerin şehre olan inançlarını kırmak ve kendi hakimiyetinin gücünü göstermek namına Roma İmparatoru Hadrian, yıkılan Süleyman Mabedi'nin yerine devasa bir Jüpiter¹¹ heykeli yaptırmıştı. Bunun neticesinde ise İsrailoğulları'nı aşağıladığını düşünmüştü. Çünkü İsrailoğulları için en kutsal mabet olan Süleyman Mabedi, Yaratıcı'nın evi olarak görülmekteydi. Bundan dolayı da sonsuza kadar ayakta duracağına inanmışlardı. İşgallerde veya isyanlarda, Süleyman Mabedi her zaman korunması ve savunulması gereken bir merkez olarak görülmüş, kimi zaman da bir karargâh olarak kullanılmıştı. Özellikle Bar Kohba İsyanı'nda, bütün kenti ele geçiren Romalılar, Süleyman Mabedi'ni ele geçirememişti. İsrailoğulları burada sağlam bir direniş göstermişlerdi. Buna sinirlenen ve bir türlü isyanı bitiremeyen Julius Severus, tapınağı yakarak isyanı bastırmıştı. Neticesinde, Kudüs artık tek tanrılı bir dinin değil, putperestliğin merkezi olmuştu (Kurt ve Aykıt, 2019: 171). İsrailoğulları için sürgün dönemi başlamıştı.

Romalılar, kendilerine karşı bu kadar direnen ve Roma İmparatorluğu'nun bir bölgesi olarak sayılan Filistin bölgesinde sürekli isyan çıkaran ve hoşnutsuzluklara sebep olan Yahudiler'i sürgüne gönderme kararı almıştı. Roma İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerine dağıtacak, nüfus gücünü kırarak ve böylelikle bir daha isyan etmeleri engellenecekti. Ayrıca Yahudilerin sürgüne gidecekleri yerlerde toprak sahibi olması da yasaklanacaktı. Böylelikle bir daha tehdit unsuru olarak görülmeyecekti. Roma İmparatorluğu, Yahudiler'e yılın sadece bir gününde Kudüs'e girmelerine izin vermişti. Söz konusu bir günde İsrailoğulları, şehre girerek yıkılan Süleyman Mabedi'nin yasını tutacaklardı. Belirlenen günün dışında Kudüs'e girmeleri ve şehirde yaşamaları yasaklanmıştı. İsrailoğulları, Batı Avrupa, Orta Avrupa, Kuzey Avrupa, Kafkaslar, Balkanlar, Kuzey Afrika ve dahi Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetinde olan topraklara sürgün edilmişti. Bunun sonucunda ise yaşadığı yerlere göre İsrailoğulları'nın boyları ortaya çıkmıştı. Fakat belirtmek gerekir ki, söz konusu boyların tamamı On İki Kabile ile karıştırılmamalıdır. Boyların tamamı ise Yehuda ve Benyamin kabilelerinin soylarından meydana gelmişti (Aydın, 2018: 114; Tezokur ve Akdemir, 2024: 16).

¹¹ Jüpiter Tanrısı: Roma İmparatorluğu'nun inandığı tanrılardan birisi. En güçlü tanrılardan olduğuna inanılırdı.

1.3.1. Aşkenaz Yahudileri

Roma İmparatorluğu, İsrailoğulları'nın bir daha isyana kalkışmamaları adına, onları kendi ülke sınırları içerisinde birçok noktaya sürmüştür. O dönemki Roma İmparatorluğu'nun sınırlarının devasa olduğu düşünüldüğü zaman, bu sürgün sonucu İsrailoğulları'nın tam anlamıyla dağıtıldığı sonucu çıkmaktadır. Asurlular'ın işgalinden sonra Asur'a sürülen ve orada asimile olup kaybolan On Kabile bir daha geri dönememişti. Fakat Babil işgalinden sonra Babil'e sürülen Yahudiler'e herhangi bir asimile politikası izlenmemiştir. Güney'de bulunan ve başkenti Kudüs olan Yehuda Krallığı'nın içerisinde yaşayan Yehuda ve Benyamin kabileleri, Babil İmparatorluğu'nun yıkılışı ve Pers İmparatorluğu'nun bölgeyi ele geçirmesinden sonra, Pers İmparatoru Koreş tarafından çıkarılan fermanla Kenan Bölgesi'ne geri dönmüşlerdir. Bu durum Tanah'ın Ezra Bölümü'nde şu şekilde anlatılmıştır.

1:2 Pers Kralı Koreş diyor ki, “Göklerin Tanrısı Yehova yeryüzünün bütün krallıklarını bana verdi ve beni Yehuda topraklarındaki Yerusâlim’de Kendisine bir ev inşa etmekle görevlendirdi.

1:3 Aranızda O’nun halkından kim varsa, Tanrısı onunla olsun; Yehuda’daki Yerusâlim’e gitsin ve gerçek Tanrı’nın, İsrail’in Tanrısı Yehova’nın oradaki evini yeniden inşa etsin.

1:4 Gurbette yaşadığı yerlerden ayrılmayıp orada kalan kim varsa, kendi memleketinin adamlarına gümüş, altın, eşya ve hayvan vererek yardım etsin, gerçek Tanrı’nın Yerusâlim’deki evi için gönüllü sunular versin.”

1:5 O zaman Yehuda ve Benyamin kabilelerinin aşiret reisleri, kâhinler, Levioğulları, evet gerçek Tanrı’nın yüreğini etkilediği herkes, gidip Yehova’nın Yerusâlim’deki evini yeniden inşa etmek üzere hazırlandı (Kutsal Kitap, 2008: Ezra Bölümü, 625-626).

Söz konusu iki kabile Kenan Bölgesi'ne döndükten sonra burada yaşamaya devam etmiş, Romalılar'ın sürmesi sonucu bir daha geri dönememişlerdir. Yaklaşık 2000 yıl kendi toprakları dışında, diğer bayraklar altında yaşamışlardır. Sürgün döneminde Anadolu ve İber Yarımadası'ndan Almanya ve Fransa topraklarına sürülen Yahudiler'e Aşkenaz Yahudileri denmiştir (Özmen, 2019: 45). Aşkenaz Yahudileri'nin ilk dönemde Roma hakimiyeti içerisinde toprak veya mülkiyet sahibi olmaları yasaklanmıştı. Bundan dolayı Yahudiler, ticaret ile ilgilenmeye başlamışlardır. Aynı zamanda sarraflık, bankerlik, tefecilik gibi konularda da usta hale gelmişlerdi. Aşkenazlar ilerleyen dönemlerde siyaset, sanat, bilim ve ekonomi alanında onlarca kişi yetiştirmiştir. Yeni Çağ ve Yakın Çağ'da, Avrupa'da önemli buluşlara imza atmışlardır. Ayrıca siyasi görüşlere ve toplumsal aydınlanmalara da katkıda bulunmuşlardır. İlerleyen dönemlerde Aşkenazlar, Amerika Birleşik Devletleri ve Filistin topraklarına göç etmişlerdi (Ballı ve Gökçe, 2021: 70; Başaran, 2019: 129; Kızılabdullah, 2022: 64).

1.3.2. Sefarad Yahudileri

Süleyman Mabedi'nin 66 yılında yıkılmasından ve 132 yılındaki Bar Kohba İsyanı'ndan sonra, Roma İmparatorluğu bir diğer Yahudi grubunu ise Kuzey Afrika ve İber Yarımadası'na sürmüştü. Bugün İspanya ve Portekiz'in bulunduğu İber Yarımadası'ndaki Yahudilere ise Sefarad Yahudileri denmiştir (Ballı ve Gökçe, 2021: 70). Sefarad Yahudileri önceleri bölge halkıyla ve Roma yöneticileri ile iyi geçinmişti. Çünkü önceki İsrail Krallığı dönemlerinde Yahudiler, bölgeye sık sık gelmiş ve ticaret yapmıştı. Bölge halkını bilen ve bölgeyle uyum sağlayan Sefarad Yahudileri, yerel halk olan Vizigotlar'ın 586 yılında Katolik Hristiyanlık mezhebine geçtiği dönemde sıkıntı yaşamaya başlamışlardı. Çünkü Katolik mezhebi, Yahudiler'e karşıydı. İsa Peygamber'in ölümünde Yahudi kahinlerin rolünün büyük olması, Hristiyanlar'ın Yahudiler'e karşı kötü bir bakış açısına sahip olmalarına sebep olmuştu (Aslan, 2011: 40; Şenay, 2002: 121).

Vizigotlar, Katolik olduktan sonra, Yahudiler'e baskılar yapmaya başlamışlardı. Hristiyanlık dinine geçmeleri veya göç etmeleri istenmişti. 616 yılında çıkarmış oldukları yasayla Yahudilik dinini tamamen yasaklamışlardı (Ballı ve Gökçe, 2021: 71). Ayrıca toplumsal konumları da kölelik durumuna düşmüştü. Bir süre baskı altında yaşayan Sefarad Yahudileri, 711 yılında Müslüman olan Emeviler'in İspanya'yı fethettiği sırada Vizigotlar'a karşı Müslümanlar'ı desteklemişlerdi. Fetihden sonra ise Müslümanlar, Yahudilerin bu desteğine karşılık onlara iyi davranmış ve yaşam hakkı tanımıştır. Dinlerini, kültürlerini, geleneklerini ve göreneklerini rahat bir şekilde yaşayan Sefarad Yahudileri, birçok alanda bilgin yetiştirmiştir. Başta tıp, fen bilimleri, siyaset ve edebiyat gibi alanlar olmak üzere birçok alanda çalışmalar yapan Sefaradlar, Müslüman egemenliğinde İber yarımadasında altın çağlarını yaşamışlardı. 1492 yılında İspanyollar'ın tekrardan bölgeyi alması ise Sefarad Yahudileri'nin buradaki sonu olmuştu. İspanyollar hem Müslümanlar'ı hem de Yahudiler'i sürgüne göndermişti (Aydın, 2002: 8). Bir kısım Sefarad Orta Avrupa'ya göçmüştü fakat büyük bir bölümü II. Bayezid döneminde Osmanlı İmparatorluğu topraklarına iltica etmiş ve Osmanlı tarafından kabul edilmişti. Sefarad Yahudileri yaşadıkları bölgelerde, ticaretle olan ustalıkları sebebiyle, iktisadi kalkınmalarda büyük rol oynamışlardı. İspanya'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok alanda başarı sahibi olmuşlardı (Pala, 2021: 47). Sefarad Yahudileri ile Aşkenaz Yahudileri arasındaki farklılıkların temelinde ise gelenek ve görenekler yatmaktaydı. Alman ve Fransız toplumu içerisinde yaşayan Aşkenaz Yahudileri'nin dilleri değişime uğramış ve Almanca ile İbranice'nin karışımı bir dil haline dönüşmüştür. Sefarad Yahudileri ise İber yarımadasında yaşamının etkisiyle İspanyolca ve Portekizce dillerine uzun dönemler hâkim olmuşlardı.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE YAHUDİ GÖÇLERİ

2.1. Milattan Önceki Yahudi Göçleri

Semavi dinlere ve kutsal metinlere göre insanoğlu her daim göç etmektedir. Yürüyüşü süreklidir ve devam eden olgudur. İlk insan olan Âdem Peygamber ve Havva'nın cennetten Dünya'ya göçü de esasında insanoğlunun ilk göçüdür. İnsanlar başka alemde Dünya'ya göç etmekte, yaşamakta ve tekrardan başka bir aleme göç etmektedir. Yaşadığı süre içerisinde de gerek bireysel olarak yer değiştiren insanoğlu gerekse de yaşadığı ailenin, çevrenin veya toplumun göç etmesiyle yer değiştirebilmektedir. İnsanların göç hareketleri, ilk insanlardan bugüne kadar devam eden ve hiçbir zaman kesintiye uğramayan bir olgudur. Tarihte büyük göçlerin yanı sıra küçük göçler de yer almaktadır. Bugüne kadar insanlık tarihini hep büyük göçlerin etkilediği konuşulmakta ve o büyük göçlere önemli tarihler arasında yer verilmektedir. Örneğin Kavimler Göçü, tarihsel kırılmanın bir tezahürü olarak her daim ön plana çıkarılmaktadır. Kavimler Göçü insanlık tarihini etkilemiş, o dönem ülkelerin demografik yapısını bozmuş ve hatta devletlerin yıkılmasına sebep olmuştur. Çağların arasındaki geçişte de Kavimler Göçü baz alınmaktadır. İlk Çağ'ın bitip Orta Çağ'ın başlamasına sebep olarak bu büyük göç dalgası gösterilmektedir. Avrupa tarihini şekillendiren Kavimler Göçü ile beraber kudretli Roma İmparatorluğu da bölünmüştü. Bunun yanında tarihte bir kişinin veya bir ailenin göçü de insanlık tarihini şekillendirebilmektedir. Örneğin İbrahim Peygamber'in Kenan Toprakları'na göçü, büyük oğlu İsmail Peygamber'in Arap Yarımadası'na göçü, Yakup Peygamber ve ailesinin Mısır'a göçü gibi bireysel veya bir ailenin yapmış olduğu göç hareketleri, yüzlerce yıl sonrakileri etkilemiş ve insanlık tarihinin seyrini değiştirmiştir.

İbrahim Peygamber'den başlayan göç hareketi bireysel gibi gözükse de kendisine Vaat Edilen Topraklar, günümüze kadar etkisini göstermektedir. Yakup Peygamber'in ailesiyle beraber Mısır topraklarına göçü, 400 yıl sonra Musa Peygamber ile beraber oradan yaklaşık olarak 600.000 Yahudi'nin göç etmesine sebep olmuştur. Musa Peygamber'in 40 yıl süren çöldeki göç yolculuğu sonrası Kenan Bölgesi'ne girebilmişlerdi. Bir süre burada yaşayan İsrailoğulları'nın topraklarını Asur ile Babil imparatorlukları işgal etmiş ve onları yurtlarından sürmüştür. Asur sürgününde yaşayan Yahudiler asimile olmuş ve bir daha geri dönememiştir. Fakat Babil İmparatorluğu'nun Persler tarafından işgal edilip yıkılmasıyla beraber İsrailoğulları topraklarına ve yurtlarına dönmüştü. Ancak göçleri veya sürgünleri henüz bitmeyecekti. Yahudi kimliğiyle özdeşleşen göç hareketleri her dönem devam edecekti.

2.1.1. Kutsal Kitaplarda Göçler

Yahudi dininde göç kelimesinin karşılığı olarak *aliya* sözcüğü kullanılmaktadır. Fakat bu göç herhangi bir göç değildir. İsrailoğulları'nın vaat edilen topraklara ve Kudüs'e göçüne "aliya" denmektedir. Yahudi inancına sahip olan herkes için aliya kutsal bir kavram ve yolculuktur (Mert, 2019: 19). İsrailoğulları'nın kutsal kitabı Tanah, aslında bir göç hikayesinin anlatıldığı kitap olarak ele alınabilir (Ballı ve Gökçe, 2021: 61). Zira Tanah'ın bir bölümü olan Çıkış (Exodus) kitabı, İsrailoğulları'nın Musa Peygamber önderliğinde Mısır'dan çıkış hikayesini anlatmaktadır. İsrailoğulları'nın Mısır'dan büyük çıkışından önce, Musa Peygamber bir Mısırlı'yı öldürdükten sonra Medyen'e göç etmişti. Bir süre Medyen'de yaşadktan sonra, Yaratıcı'dan almış olduğu emir sebebiyle İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarmak için ailesiyle beraber Mısır'a geri dönmüştü. Tanah'ın Çıkış bölümünde bu kısım;

2:15 Firavun da olanları duydu ve Musa'yı öldürtmek istedi, fakat Musa Firavundan kaçıp, Medyen diyarına gitti. Orada bir kuyunun başına gelip oturdu.

3:7 Ardından Yehova "Şunu bil ki" dedi, "Mısır'daki halkımın ıstırabını gördüm, angaryacılar yüzünden nasıl feryat ettiklerini duydum; çektikleri acıları çok iyi biliyorum.

3:8 İnip onları Mısırlıların elinden kurtaracağım, o memleketten çıkarıp güzel ve ferah bir diyara, süt ve bal akan bir diyara, Kenanlıların, Hititlerin, Amorilerin, Perizzilerin, Hivilerin ve Yebusilerin topraklarına götüreceğim.

3:9 İşte İsrailoğullarının feryadı Bana erişti; Mısırlıların onlara çektiirdiği eziyeti görüyorum.

3:10 Şimdi gel seni Firavuna göndereyim ve halkım İsrailoğullarını Mısır'dan çıkar.

4:20 Musa karısını ve oğullarını eşeğe bindirdi; Mısır diyarına doğru yola çıktı. Tanrı'nın değneğini de eline aldı (Kutsal Kitap, 2008: Çıkış Bölümü, 78-79-81).

Musa Peygamber'in Mısır'a geldikten sonra Firavun II. Ramses ile giriştiği mücadeleler de Çıkış bölümünde yer almaktadır. 40 yıl süren yolculukta İsrailoğulları'nın başından geçen olayları ele alan Çıkış bölümü dışında, diğer bölümlerde de İsrailoğulları'nın göçlerine yer verilmiştir. Tanah'ın tamamı ele alındığında, birçok bölümünde yer alan göç olgusu, İsrailoğulları'nın tarihinin göçten meydana geldiğini göstermektedir. Bunun yanında, İncil'de ve Kur'an-ı Kerim'de de İsrailoğulları'nın göçlerine değinilmiş ve özellikle tarihlerindeki en büyük göç hareketi olan Mısır'dan çıkışları anlatılmıştır. İsrailoğulları'nın kutsal kitabı Tanah, birçok bölümden oluşmaktadır. Tarihin birçok evresinde İsrailoğulları'nı ıslah için gönderilen peygamberlere verilen emirler de eklenerek Tanah'ın tamamı meydana gelmiştir. Bundan dolayıdır ki her dönemde yaşanan göç hareketleri, kutsal kitaplarının bölümlerine sirayet etmiştir (Güngör, 2017: 63; Ballı ve Gökçe, 2021: 61).

2.1.2. İlk Göç: İbrahim Peygamber

İsrailoğulları'nın ata ettikleri ve ilk peygamber olarak gördükleri İbrahim Peygamber'in hayatı da göçlerle geçmişti. Doğup büyüdüğü topraklarda hâkim din olan putperestliği reddetmesinden dolayı istenmeyen kişi olan İbrahim Peygamber, putperestlik inancına sahip olan ülke yönetimi ve otorite ile karşı karşıya gelmişti. Bundan dolayı yaşadığı şehirden göç etmek durumunda kalmıştı. Yaratıcı'dan aldığı emir doğrultusunda Kudüs'e göç eden İbrahim Peygamber, burada yaşamaya başlamıştı (Mert, 2019: 18). Tanah'ın Başlangıç kısmında bu durum şöyle anlatılmaktadır;

12:1 Ve Yehova Abram'a¹² “Memleketinden, akrabalarının yanından ve baba evinden çık, sana göstereceğim memlekete git” dedi.

12:2 “Seni büyük bir millet yapacağım, sana bereket vereceğim ve adın büyük olacak; sen bir nimet ol.

12:3 Sana hayır dua edenleri kutsayacağım, seni lanetleyenleri lanetleyeceğim ve yeryüzünün bütün aileleri senin aracılığıyla nimetler elde edecekler.”

12:4 Bunun üzerine Abram, Yehova'nın kendisine söylemiş olduğu gibi yola çıktı; Lût da onunla gitti. Abram Harran'dan ayrıldığında yetmiş beş yaşındaydı.

12:5 Karısı Saray'ı, kardeşinin oğlu Lût'u ve Harran'da edindikleri her şeyi, tüm malları ve canları alıp Kenan diyarına gitmek üzere yola çıktı. Sonunda Kenan diyarına vardılar.

12:7 Yehova Abram'a görünerek “Bu diyarı senin soyuna vereceğim” dedi. Ve Abram kendisine görünen Yehova'ya orada bir sunak yaptı (Kutsal Kitap, 2008: Başlangıç Bölümü, 20).

İbrahim Peygamber bir süre Yaratıcı'nın kendisine gitmesini emrettiği topraklar olan Kenan Bölgesi'nde yaşamıştır. Fakat, Kenan Bölgesi'nde yaşanan kıtlıktan İbrahim Peygamber de etkilenmişti. O dönem, Mısır bolluğuyla ve bereketiyle meşhurdur. Nil Nehri'nin getirmiş olduğu zenginlik, herkesin dikkatini çekmekteydi. İbrahim Peygamber de bundan dolayı Mısır'a göç etmiş bir süre sonra ise zenginliklerle geri dönmüştü. Tanah Başlangıç'ta bu durum;

12:10 Daha sonra diyarda kıtlık baş gösterdi ve Abram bir süreliğine kalmak üzere Mısır'a doğru yola çıktı, çünkü diyarda kıtlık çok şiddetliydi.

13:1 Abram Mısır'dan ayrıldı; karısını ve sahip olduğu her şeyi alıp Necef'e gitti; Lût da onunla birlikteydi.

13:3 Sonra Necef'ten ayrılıp çeşitli yerlerde konaklayarak Beytel'e doğru ilerledi ve daha önce çadır kurduğu Beytel ile Ay şehirleri arasındaki topraklara vardı (Kutsal Kitap, 2008: Başlangıç, 20-21).

¹² Abram: İbrahim Peygamber'in Tanah'ta kullanılan ilk ismi. Sonraki bölümlerde İbrahim şeklinde kullanılmıştır.

2.1.3. Kenan Bölgesi'nden Mısır'a Göç

İsrailoğulları'nın atası olarak kabul edilen İbrahim Peygamber, Mısır'a kısa süreliğine göç ettikten sonra geriye, Kenan Bölgesi'ne dönmüştü. Oğlu İshak Peygamber'de burada doğmuş ve burada yaşamıştı. Onun oğlu Yakup Peygamber de Kenan Bölgesi'nde Dünya'ya gelmişti fakat Yakup Peygamber'in hayatı göçlerde geçmişti. Tanah'a göre Yakup Peygamber, ikiz kardeşi Esav'ın ilk doğan hakkını hile ile elinden almış ayrıca babası İshak, Esav'ı büyük bir hayır duasıyla kutsamak istemiş, Yakup Peygamber ise annesinin yardımıyla yine hile yoluyla babası İshak Peygamber tarafından kutsanmıştı. Bu durumda Esav, Yakup Peygamber'e karşı kin ve nefret duymaya başlamıştı. Onu öldürmek isterken, durumu öğrenen annesi, Yakup Peygamber'e kardeşinin onu öldüreceğini söylemiş ve Yakup Peygamber Harran'a göç etmişti (Mutlu, 2018: 259-260). Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın Başlangıç bölümünde olay şu şekilde aktarılmıştır;

27:41 Esav, babasının Yakup'a ettiği hayır duası yüzünden kardeşine düşmanlık besliyordu. “Babam için yas tutacağımız günler yaklaşıyor, ondan sonra kardeşim Yakup'u öldürürüm” diye içinden geçiriyordu.

27:42 Rebeka'ya¹³ büyük oğlu Esav'ın bu düşüncesi iletili. Rebeka hemen haber gönderip küçük oğlu Yakup'u çağırttı; ona “Bak oğlum, ağabeyin Esav seni öldürme düşüncesiyle teselli buluyor” dedi.

27:43 “Şimdi beni dinle oğlum; kalk Harran'a, kardeşim Laban'ın yanına kaç.

27:45 Ağabeyinin sana olan öfkesi geçinceye ve ona yaptığını unutuncaya dek orada kal. Sonra haber gönderip seni oradan getirtirim. Neden bir günde ikinizi de kaybedeyim?” (Kutsal Kitap, 2008: Başlangıç Bölümü, 41).

Harran'da bir süre yaşayan Yakup Peygamber, orada dayısının kızları ile evlenmiş ve çocukları olmuştu. Lea isimli eşinden Ruben, Şimeon, Levi, Yehuda, İssakar, Zebulun isimli çocukları doğmuştu. Rahel isimli eşinden de Yusuf ve Benyamin isimde çocukları Dünya'ya gelmişti (Ballı ve Gökçe, 2021: 66). Bir süre Harran'da yaşadıktan sonra tekrar Kenan Bölgesi'ne göç eden Yakup Peygamber, halkına vaat edilen topraklarda hayatını idame ettirmeye çalışmış fakat bölgede yaşanan kuraklık ve kıtlık sebebiyle Kenan Bölgesi'ni çocuklarıyla beraber terk etmek zorunda kalmıştır (Seyfeli ve Akdemir, 2020: 245).

46:2 Ve Tanrı geceleyin bir görüntüde İsrail'le konuştu; ona “Yakup, Yakup!” diye seslendi, o da “Efendim!” diye karşılık verince,

46:3 “Ben gerçek Tanrı'yım, babanın Tanrısıyım” dedi. “Mısır'a gitmekten korkma, çünkü seni orada büyük bir millet yapacağım (Kutsal Kitap, 2008: Başlangıç Bölümü, 69).

¹³ Rebeka: İshak Peygamber'in eşi, Yakup Peygamber'in annesi.

2.1.4. Mısır'dan Çıkış

Yakup Peygamber'in ailesiyle beraber Mısır'a göç etmesi, İsrailoğulları tarihinin akışını etkileyen bir meseledir. Zira Yakup Peygamber'in Kenan Bölgesi'nden gitmesi, Mısır'a yerleşmesi ve neslinin Mısır'da çoğalması, paralel şekilde vaat edilen topraklardan uzaklaşmalarına sebep olmuştu. Kenan Bölgesi'nde yerel halk ve Filistinliler çoğalmış, hakimiyetlerini güçlendirmişti. Mısır'da İsrailoğulları 400 yıl yaşamış ve nüfus olarak ciddi bir oranda büyümüşlerdi. Fakat bu nüfus gücü Mısır'da alt sınıftaydı ve köle statüsüne sahipti. Mısır yöneticileri, İsrailoğulları'nı ağır işlerde çalıştırmaktaydı. Musa Peygamber, Yaratıcı'dan aldığı emir doğrultusunda İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarmak için Firavun II. Ramses ile mücadeleye girişmiştir. Ramses'ten İsrailoğulları'nı serbest bırakmasını istemiştir. Fakat Mısır'da iş gücünün önemli bir kısmını oluşturan İsrailoğulları'nın serbest bırakılması, dahası ülkeden gitmelerine izin verilmesi, Mısır ekonomisine zarar verecekti. Bundan dolayıdır ki II. Ramses, İsrailoğulları'nın gitmelerine izin vermemiştir. Neticesinde, kutsal anlatılara göre Yaratıcı, Mısır'a çeşitli belalar vermişti. Örneğin, Mısır'da bir gecede ilk doğan çocukların tamamı ölmüştü buna karşılık İsrailoğulları'nın çocuklarına dokunulmamıştı. Çünkü Yaratıcı, Musa Peygamber'e, İsrailoğulları'nın kurban kesmelerini ve kurban kanını evlerinin kapılarına sürmelerini emretmişti, böylelikle ölüm meleğinin İsrailoğulları'nın evlerine girmeyeceğini ve ilk doğanları öldürmeyeceğini bildirmişti (Güngör, 2017: 63). Tüm yaşananların sonunda, II. Ramses, İsrailoğulları'nın gitmesine izin vermişti fakat bir süre sonra kararından dönmüştü. İsrailoğulları'nı ordusuyla beraber takip eden Ramses, Kızıldeniz'de boğularak ölmüştü.

14:22 İsrailoğulları denizin ortasında kuru topraktan geçmeye başladı, onlar geçerken sular sağ ve sol yanlarında duvar oldu.

14:23 Mısırlılar arkalarından gitmeye kalktılar; Firavunun tüm atları, savaş arabaları ve atlıları peşlerinden deniz yatağına girmeye başladı.

14:28 Sular döndü ve İsrailoğullarının peşinden denize giren Firavunun ordusunun savaş arabalarını ve atlılarını örttü. Onlardan tek kişi bile sağ kalmadı (Kutsal Kitap, 2008: Çıkış Bölümü, 96).

Mısır'da 400 yıl yaşayan İsrailoğulları, Musa önderliğinde Mısır'dan çıkmış ve kendilerine vaat edilen topraklara doğru yolculuk etmişlerdi. Yolculuk boyunca bir kısmı, Musa Peygamber'in liderliğini ve Yaratıcı'yı sorgulamış, Mısır'dan çıktıklarına pişman olmuştu. Karşılaştıkları her zorlukta isyan etmiş ve Musa Peygamber'e karşı gelmişlerdi. Bundan dolayı yolculukları 40 yıl sürmüş ve çölde göçebe olarak yaşamışlardı. Bir türlü kendilerine vaat edilen topraklara girememişlerdi. Göç yolculuğu esnasında, Mısır'dan çıkanların tamamı vefat etmiş, hiçbirisi vaat edilen topraklara girişi görememişti.

2.1.5. Kenan Bölgesi'ne Dönüş

İsrailoğulları'nın M.Ö. en büyük göç hareketi olan Mısır'dan çıkış hareketi, tarihsel anlamda önemli yerde durmaktadır. Aynı zamanda dini olarak da kutsal kitap Tanah içerisinde Çıkış bölümünde geniş bir şekilde göç hareketine yer verilmiştir. Akdeniz havzasının tarihindeki büyük göçlerden birisi olarak ele alınan İsrailoğulları'nın göçü, bölgenin demografik yapısının şekil değiştirmesine neden olmuştur. Mısır'dan çıkışın hem kaynak ülke olan Mısır'da hem de hedef bölge olan Filistin'de birçok sonuca etki etmiştir. Öncelikle Mısır'dan 600.000 kişinin göç etmesi, Mısır ekonomisine ciddi bir darbe vurmuştur. Göç eden kişilerin köle olduğu düşünülürse, bu durumda Mısır'ın iş gücü ciddi anlamda etkilenmiştir. İsrailoğulları'na Musa Peygamber'den sonra önderlik eden Yuşa, Kenan Bölgesi'ne girmiş ve bir dizi savaşların neticesinde vaat edilen topraklarda hakimiyet sağlayarak On İki Kabile arasında bölgeleri ayırmıştır (Mutlu, 2018: 259-260).

Yahudi inanç geleneğinin ve İsrailoğulları'nın toplumsal hafızasında ciddi bir yere sahip olan Mısır'dan çıkış ve Kenan Bölgesi'ne dönüş serüveni, içerisinde birçok hikâyeyi barındırmaktadır. İsrailoğulları'nın çöldeki zor koşullarda göç etmesi, çoğu zaman liderleri Musa Peygamber'e karşı gelmelerine sebep olmuştu. Çöl yolculuğunda Yaratıcı'nın İsrailoğulları uyarması, İsrailoğulları'nın putperestliğe yönelmesine engel olmamıştı.

20:1 Ve Tanrı şunları söyledi:

20:2 “Seni Mısır diyarından, köleler evinden çıkaran Tanrın Yehova Benim.

20:3 Karşımda Benden başka tanrın olmayacak.

20:4 Kendine oyma put yapmayacaksın; yukarıda göklerde, aşağıda yerde veya yerden aşağıda, sularda olanlara benzer bir şekil yapmayacaksın (Kutsal Kitap, 2008: Çıkış Bölümü, 103).

Musa Peygamber, Yaratıcı ile konuşmak için Sina Dağı'na çıktığı esnada, İsrailoğulları Musa Peygamber'e olan sadakatini yitirmiş ve kendilerine başka bir ilah aramaya konulmuşlardı. Onlar, Mısır'dan İsrailoğulları'nı çıkaran Yaratıcı'ya değil, Mısır'da gördükleri puta tapmak istemişlerdi. Hatta Mısır'dan onları putların çıkardığını ve yardım ettiğini düşünmekteydiler.

32:1 Bu arada halk uzun süre geçtiği halde Musa'nın dağdan inmediğini görünce, Harun'un yanına toplandı; “Kalk, bize önümüzden gidecek bir ilah yap, çünkü Musa'ya, bizi Mısır diyarından çıkaran adama ne olduğunu bilmiyoruz” dediler.

32:4 Harun altınları onlardan aldı; oymacı aletiyle şekil verip dökme bir buzağı heykeli yaptı. Ve halk “Ey İsrail, seni Mısır diyarından çıkaran Tanrın bu!” demeye başladı (Kutsal Kitap, 2008: Çıkış, 121).

2.1.6. İşgaller ve Sürgünler

Kenan Bölgesi'ne giren ve savaşlar neticesinde ele geçirdikleri toprakları kabileler arasında taksim eden İsrailoğulları, bir süre Hakimler Dönemi yaşamıştır. Hakimler Dönemi içerisinde On İki Kabile, kendilerine ait bölgelerde hüküm sürmüş ve kabileleri hakimler olarak adlandırılan kişiler yönetmiştir. Fakat bu sistemin zayıflığı İsrailoğulları'nı diğer yerli halklara, özellikle Filistinliler'e karşı savunmasız hale getirmekteydi. İsrailoğulları'nın kabileleri arasında da kimi zaman yaşanan çekişmeler, güçsüz durumlarını iyice pekiştirmekteydi. Buna karşın hakimler arasından Samuel Peygamber (Hâkim Samuel) öncülüğünde bir İsrail Krallığı'nın kurulması fikri ortaya çıktı. İsrail Krallığı'nın kurulması ve On İki Kabile'nin bu devlet altında birleşmesi, İsrailoğulları'nı güçlendirecekti. Nitekim Samuel Peygamber'in girişimleri ile İsrail Krallığı kurulmuş, başına da Kral Saul seçilmişti (Kızıloğlu, 2012: 39).

Harita 3. On İki Kabile ve Bölgeleri¹⁴ (M.Ö. 1200- M.Ö. 1000)

İsrail Krallığı'nın kurulması ile İsrailoğulları güç birliği yapmış, düzenli ordu kurmuş, devlet sistemini oluşturmuş ve ekonomik sistemlerini hayata geçirmişlerdi. İlk dönemlerinde göçebe kültürü ile yaşayan İsrailoğulları, İsrail Krallığı'nın kurulması ile özellikle Davud Peygamber ve Süleyman Peygamber dönemlerinde kent hayatına geçmişlerdi. 40 yıllık bir göç tecrübesinin ardından 200 yıl boyunca da kent hayatına geçişi sağlayamayan İsrailoğulları, krallığın kurulması neticesinde kent hayatına geçişi sağlamıştır (Kurt ve Aykıt, 2019: 164).

¹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=o9aSuPjCraM&list=WL&index=1&t=1390s> (Erişim Tarihi: 06.05.2024).

Krallık döneminde güçlenen ve bölgenin yerel halkı olan Filistler ile mücadele edip galip gelen İsrailoğulları, Süleyman Peygamber döneminde bir mabet inşa etmiş ve Kudüs, siyasi başkent olmanın yanında bir de dini başkentleri olmuştu. Artık krallığın her şehrinden Kudüs'e dini bayramlarda insanlar gelmekte, kurbanlar kesmekte ve ibadetlerini yapmaktaydı. İsrail Krallığı'nın ihtişamlı dönemlerinde, ekonomi güçlenmekte, tarımda, hayvancılıkta ve ticarete önemli gelişmeler kaydedilmekteydi. Gücün zirvesindeyken, içten içe bozulmalar da başlamıştı. Bütün yatırımların Kudüs'e dolayısıyla Yehuda Kabilesi'nin yaşadığı bölgeye yapılması, diğer kabileleri rahatsız etmekteydi fakat Süleyman Peygamber'in gücü karşısında bu duruma tepki gösteremiyorlardı. Süleyman Peygamber vefat ettikten sonra tahta geçen oğlu Rehoboam'a karşı isyan bayrağını çeken İsrailoğulları'nın on kabilesi, kendi krallarını seçmiş ve tahta Jeroboam'ı geçirmiş, İsrail Krallığı'nı kendi bölgelerine çekmişlerdi. Buna karşılık Yehuda ve Benyamin kabileleri, Süleyman Peygamber'in oğlu Rehoboam'a biat etmiş ve krallığını tanımışlardı. Olayların sonunda Kuzey İsrail Krallığı ve güneyde Yehuda Krallığı kurulmuştu. Kenan Bölgesi'nde hakimiyet süren iki krallıktan Kuzey İsrail Krallığı, Asur işgalinde yıkılmış ve bünyesinde yaşayan İsrailoğulları sürgüne gönderilmişti. Güneydeki Yehuda Krallığı ise sonrasında Babil işgalinde yıkılmış, kalan kişiler de Babil topraklarına sürgün ettirilmişti (İnci, 2019: 284-285; Kurt ve Aykıt, 2019: 164-165).

Harita 4. Kuzey İsrail Krallığı ve Yehuda Krallığı¹⁵ (M.Ö 930 – M.Ö 722)

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=o9aSuPjCraM&list=WL&index=1&t=1390s> (Erişim Tarihi: 06.05.2024).

2.1.6.1. Asur İşgali ve Sürgünü

İsrail Krallığı ikiye bölündükten sonra, Kuzey İsrail Krallığı ile Yehuda Krallığı arasındaki güç mücadelesi devam etmişti. Dini başkent olan Kudüs'ün, Yehuda Krallığı sınırları içerisinde kalması, Kuzey İsrail Krallığı'nı rahatsız etmekteydi. Orada yaşayan Yahudilerin dini ibadetlerini yapabilmesi için Kudüs'teki Süleyman Mabedi'ne gitmesini istemeyen Kuzey İsrail Kralı Jeroboam, kendi ülkesine buzağı şeklinde putlar yaptırmış ve İsrailoğulları'nın burada tapınmalarını ve ibadet etmelerini emretmişti. Kuzeydeki On Kabile için tekrardan putperestlik yönelimleri başlamıştı. Yaratıcı'ya olan inançlarını terk edip tekrardan putlara tapınmaya başlayan İsrailoğulları'nı uyaran peygamberleri de dikkate almamışlardı. Dini anlamda putperestliğe dönen İsrail Krallığı'nın, Yehuda Krallığı ile olan mücadeleleri de kendilerini zayıf düşürmüştü. Bunun yanında dış politikada yapmış oldukları hatalar da sonlarını hazırlamıştı (İnci, 2019: 284-285; Kurt ve Aykıt, 2019: 164-165).

M.Ö. 858 yılında Asur tahtına geçen İmparator III. Salmanassar, Asur devletinin sınırlarını genişletme politikasına geçmiştir. Birçok sefere çıkan İmparator Salmanassar, güney seferine çıktığı M.Ö. 853 yılında, Şam kralı ile civar ülkelerin kralları Suriye ittifakı oluşturmuşlardı. Söz konusu ittifaka Kuzey İsrail Kralı Ahab da katılmıştı. İmparator Salmanassar ile Suriye ittifakının yaptığı savaşta Asurlular kazanınca, Asur ile İsrailoğulları arasında gerilim başlamış oldu. M.Ö. 727 yılında Asur tahtına geçen V. Salmanassar, daha önce dedesinin mağlup edip vergiye bağladığı İsrail Krallığı'ndan vergi gelmediğini görünce tekrardan İsrail Krallığı'na doğru sefere çıkmıştır. Başkent Samara'yı 3 yıl boyunca kuşatma altında tutmuştu. 3 yıl boyunca dayanan İsrailoğulları, sonunda pes etmiş ve şehir düşmüştü. M.Ö. 722 yılında Kuzey İsrail Krallığı'nı mağlup eden V. Salmanassar, İsrailoğulları'ndan bir kısmı sürgüne göndermiştir. Fakat aynı sene Salmanassar vefat etmiş yerine oğlu II. Sargon geçmiştir. Asur Krallığı'ndaki taht değişimi esnasında birçok hadise vuku bulmuştur. Mısır ve Urartu devletleri Asur Krallığı'na karşı ayaklanmıştı. Bunu fırsat bilen kuzeydeki İsrailoğulları, diğer devletlerle işbirliği yaparak Asur'a karşı ayaklanmıştı. Bunun üzerine II. Sargon tekrardan İsrail toprakları üzerine sefer düzenlemiş ve isyana kalkışan bütün İsrailoğulları'nı bir daha geri dönmek üzere sürgüne göndermiştir (Ay, 2011: 8). Asur İmparatorluğu'nun içlerine doğru gönderilen Kuzey İsrail Krallığı'nın bünyesinde yaşayan On Kabile, sürgüne gönderildikleri yerlerde asimile olmuş ve kaybolmuşlardır. Son dönemlerinde dinlerinden dönen ve bu motivasyonlarını kaybeden İsrailoğulları, sürgün edildikleri yerlerde putperestliği uzun dönem yaşayamamışlar ve yerel halka benzemeye başlamışlardı. Önceki dönemlerde gerek Mısır'dan çıkışta gerekse de çöl yolculuğunda kendilerini motive eden Yaratıcı'dan ve dinden uzaklaşan İsrailoğulları, kimliklerini de bu sayede kaybetmiştir (Tezokur ve Akdemir, 2024: 16).

2.1.6.2. Babil İşgali ve Sürgünü

Kuzey İsrail Krallığı'nı M.Ö 722'de yıkan Asur İmparatorluğu, güneydeki Yehuda Krallığı'nı ise vergiye bağlamıştı. Kendilerine dokunulmaması karşılığında vergi vermeye razı olan Yehuda Krallığı, bu durumu fazla kaldıramamıştır. Kuzey İsrail Krallığı'na nazaran ekonomisi kötü olan ve toprakları bir nebze daha verimsiz olan Yehuda Krallığı, ağır vergilerin altında ezilmişti. Buna karşın Asur İmparatorluğu da son dönemlerini yaşamaktaydı. Babil İmparatorluğu'nun Asur İmparatorluğu'nu yıkması ile beraber Yehuda Krallığı da Asur'a vergi vermekten kurtulmuştu. Fakat, Babil İmparatorluğu da tıpkı Asurlular gibi genişleme politikası izlemekteydi. Mısır-Babil savaşları esnasında Yehuda Krallığı'nın Mısır'ı desteklemesinden dolayı, Yehuda Krallığı'na öfkelenen Babil İmparatoru II. Nebukadnezar (Buhtunnasr), M.Ö. 586 yılında Yehuda Krallığı'na saldırı düzenlemiştir. Bunun sonucunda şehir talan edilmiş ve Süleyman Mabedi yıkılmıştır. Böylelikle Birinci Mabet Dönemi sona ermiştir. İsrailoğulları ise Babil topraklarına sürülmüştür. Yahudi kutsal kitabı Tanah'ta, İsrailoğulları'nın gazaba uğramasının ve Süleyman Mabedi'nin yıkılmasının sebebi olarak, dinlerini ve ahlaklarını bozmaları, putperestlik inancına dönmeleri, insanların haksız yere öldürülmeleri gibi olaylar gösterilmiştir (Güngör, 2017: 59). Bu durum kutsal kitap Tanah'ın Yeremya bölümünde şu şekilde aktarılmıştır;

19:3 Onlara de ki, 'Ey Yehuda kralları ve Yeruşalim'de oturanlar, Yehova'nın dediklerini dinleyin. İsrail'in Tanrısı, göklerin hâkimi Yehova şöyle diyor: "Ben bu yere öyle bir felaket getiriyorum ki, duyan şaşkınlıktan donup kalacak.

19:4 Çünkü Beni terk ettiler ve bu yeri tanınmaz hale getirdiler; burada önceleri kendilerinin de atalarının da Yehuda krallarının da tanımadığı ilahlara kurban dumanı sunuyorlar; burayı masumların kanıyla doldurdular.

19:7 Ve Ben burada Yehuda ile Yeruşalim'in tasarısını boşa çıkaracağım. Onları canlarına kastedenlerin eliyle, düşmanlarının önünde kılıçla yere sereceğim. Ve cesetlerini yesinler diye göğün kuşlarına, yerin hayvanlarına vereceğim.

19:8 Bu şehri şaşkınlıktan ıslık çalınacak bir yer haline getireceğim. Buradan her geçen uğradığı belalar yüzünden şehre şaşkın şaşkın bakıp ıslık çalacak (Kutsal Kitap, 2008: Yeremya Bölümü, 1005).

Tanah'tan anlaşılacağı üzere, Güney Yehuda Krallığı'nda yaşayan İsrailoğulları da tıpkı Kuzey'deki İsrail Krallığı'ndakiler gibi Yaratıcı'yı terk etmeye ve putperestliğe dönmeye başlamışlardı. Bunun yanında Yaratıcı'nın emirlerini ve yasaklarını da çiğnemişlerdi. Çoğu zaman peygamberler gönderen Yaratıcı, İsrailoğulları'nı uyarmış ve bunun sonucunda felaketin geleceğini bildirmişlerdir fakat İsrailoğulları peygamberleri dinlememiştir. (Kutsal Kitap, 2008: Yeremya Bölümü, 1005).

İsrailoğulları'nın inancına göre, her yaşanan felaketin altında bir sebep yatmaktaydı. Bu sebeplerin geneli ise Yaratıcı'yı terk etmek, emir ve yasaklarını çiğnemek, putperestliğe dönmek ve ahlaki bozulmalardan oluşmaktaydı. Sonuçlarında ise büyük yıkımlar, felaketler ve yok oluşlar yaşanmıştı. Fakat tarihsel süreçte bu felaketlerden ders çıkarılmadığı da aşîkardır. Mısır'dan çıktıktan sonra çöl yolculuğu esnasında buzağıya tapmaları sonucunda İsrailoğulları, ceza olarak 40 yıl çölde dolaşmış ve vaat edilen topraklara girememişti. Keza Kuzey'deki İsrail Krallığı çeşitli şehirlere buzağı putları yaparak onlara tapınmış, neticesinde Yaratıcı'nın cezası ile Asurlular tarafından işgal edilip sürgüne gönderilmişlerdi (Ay, 2011: 8). Bu olaylardan ders çıkarmayan Yehuda Krallığı'ndaki İsrailoğulları da dinlerinden dönmüş ve Yaratıcı tarafından cezalandırılmıştı. Bu duruma Tanah'ın Yeremya bölümünde değinilmiştir;

20:4 “Yehova diyor ki, Ben seni hem kendin hem de sevenlerin için dehşet uyandıran bir hale getireceğim. Onlar, gözlerinin önünde düşman kılıcıyla yere serilecek. Tüm Yahuda'yı Babil kralının eline vereceğim; onları Babil'e sürgün edecek, kılıçla vurup öldürecek.

20:5 Bu şehrin tüm ürününü, her değerli malını, topladığı, biriktirdiği nesi varsa hepsini ona vereceğim. Yahuda krallarının bütün hazinelerini düşmanlarının eline teslim edeceğim. Onları yağma edecek, alıp Babil'e götürecekler.

21:7 Ve sonra' Yehova'nın sözü, ‘Yahuda kralı Tsedekiya'yla hizmetkârlarını ve halkı, bu şehirde salgın hastalıktan, kılıçtan, kıtlıktan artakalanları Babil kralı Nabukadrezar'ın eline, düşmanlarının eline, canlarına kastedenlerin eline vereceğim; o hepsini kılıçtan geçirecek. Onlara acımayacak; ne merhamet edecek, ne de insafa gelecek.’

21:9 Bu şehirde kalan, ya kılıçla ya kıtlıktan ya da salgın hastalıktan ölecek; oysa dışarı çıkıp şehri kuşatan Kaldelilere sığınan hayatta kalacak ve canı kendisine ganimet olacak.’

21:10 ‘Çünkü Ben bu şehre iyilik değil, bela getirmek için gözlerimi diktim’, Yehova'nın sözü. ‘Onu Babil kralının eline vereceğim; o da şehri ateşe verecek.’

22:8 Ve birçok milletten insan bu şehrin yanından geçerken birbirlerine, “Yehova bu büyük şehre acaba neden böyle yapmış”, diye soracaklar.

22:9 Karşılık olarak da, “Tanrıları Yehova'nın ahdine bağlı kalmadıklarından; başka tanrılara kulluk edip onların önünde eğildiklerinden”, diyecekler.’ (Kutsal Kitap, 2008: Yeremya, 1006-1007-1008).

Yahudi dinine göre Yaratıcı (Yehova), kendisine karşı gelen, başka tanrılara dönen ve onlara inanan İsrailoğulları'nın üzerine Babil Kralı Nebukadnezar'ı göndererek cezalarını vermişti. İsrailoğulları'nın hem şehirleri yıkılmış ve talan edilmiş hem kutsal Süleyman Mabedi yıkılmış hem de yaşadığı yurtlarından sürgüne gönderilmişlerdi. Yahudi inancına göre bu şüphesiz ki Yaratıcı'nın onlara bir cezasıydı. (Kutsal Kitap, 2008: Yeremya, 1006-1007-1008).

2.1.6.2.1. Persler ve Yahudilerin Kenan Toprakları'na Geri Dönüşü

Yehuda Krallığı'nın Babil İmparatorluğu tarafından yıkılmasının akabinde sürgüne gönderilen İsrailoğulları, Babil toprakları içerisinde yaşamlarına devam etmişlerdir. Asur topraklarına daha önce sürülen ve asimile olup kaybolan On Kabile'nin aksine, Babil içerisinde yaşayan Benyamin ve Yehuda kabileleri daha rahat bir şekilde yaşamaktaydı. Yaşadıkları beladan ders çıkaran İsrailoğulları, Babil topraklarında kendilerini bir arada tutacak olgunun din olduğunun farkına varmışlardı. Bundan dolayı Yahudilik dinine daha fazla sarılmış, gelenek ve göreneklerine sahip çıkmışlardı. Nitekim din ve milletin iç içe olduğu Yahudilik inancında, İsrailoğulları'nın sürgüne gönderildiği topraklarda asimile olmamasının en büyük etkeni de buydu. Dinlerini yaşamaları, gittikleri topraklardaki dinlerden uzak durmaları ve hatta Babil yurttaşlarını da kendi dinleriyle etkilemeleri, yeniden bir doğuşun başlangıcıydı. Tıpkı Mısır'da olduğu gibi, Babil'de de birbirlerine sahip çıkmaları ve Yaratıcı'ya olan bağlılıkları, tekrardan bir geri dönüş umudunu diri tutmaktaydı (Kurt ve Aykıt, 2019: 166; Adam, 2019: 98).

Süleyman Mabedi yıkılmadan önce, İsrailoğulları'nın düşüncesine göre orası Yaratıcı'nın eviydi ve Yaratıcı oradaydı, bundan dolayıdır ki orası sonsuza kadar ayakta kalacaktı. Fakat Babil işgaliyle beraber mabedin yıkılması, İsrailoğulları'nda bu düşüncenin de yıkılmasıyla neticelenmiştir. Babil topraklarındaki İsrailoğulları'na göre artık Yaratıcı sadece mabette değil, her yerdeydi. Babil devletinin izniyle, İsrailoğulları yaşadıkları bölgelerde tapınmak ve dini ibadetlerini yerine getirmek için küçük mabetler inşa etmeye başlamışlardı. Böylelikle bugün Yahudi dinin kutsal mabetleri olan Sinagoglar, Babil döneminde doğmuştur (Adam, 2019: 98). Babil İmparatorluğu'nun Persler tarafından yıkılmasından sonra, İsrailoğulları daha fazla imtiyaza sahip olmuştur. Dinlerini rahatça yaşayan İsrailoğulları'nın dönüm noktası ise Ezra Peygamber ile olmuştur. Ezra Peygamber, Babil İmparatorluğu döneminde sürgünde olan İsrailoğulları'na gönderilen bir peygamberdir. Yahudi inanç sisteminin ve kimliğini oluşmasına Ezra Peygamber öncülük etmiştir. Aynı zamanda Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ı düzenlemiş ve son şeklini vermiştir (Ballı ve Gökçe, 2021: 69). Ayrıca sürgün döneminde İsrailoğulları'na artık din millet bütünleşmesinden dolayı Yahudi denmeye başlanmıştır. Yehuda Kabilesi'ne atfen bu isim verilmişti. Yine Kenan Bölgesine ise Yahudiye Bölgesi olarak isimlendirilmişti. Pers İmparatoru Koreş'in izniyle Ezra Peygamber öncülüğünde Yahudilerin geri dönüş süreci başlamıştı. Bundan dolayıdır ki Ezra Peygamber, "İkinci Musa" olarak nitelendirilmektedir. Babil döneminde M.Ö. 586 yılında Kenan'dan sürülen İsrailoğulları, 50 yıl sonra, M.Ö. 538 yılında geri dönmüşlerdir. Kral Koreş'ten sonra Pers tahtına geçen Kral Darius, İsrailoğulları'na Kudüs'te yeni bir mabet yapmalarına müsaade etmiş böylelikle İkinci Mabet Dönemi başlamıştı (Kurt ve Aykıt, 2019: 166).

2.1.6.3. Roma Dönemi

Yahudiler, Ezra Peygamber önderliğinde Kenan Bölgesi'ne geri dönmüş ve burada Pers idaresinde yaşamaya başlamışlardı. M.Ö. 332 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender'in bölgeyi işgal etmesiyle beraber, Yahudilerin idaresi Persler'den Helenler'e geçmişti. Böylelikle Helenistik Dönem başlamıştı. Helenist yönetim, Yahudiye bölgesini Helenleştirme çalışmalarına başlamıştı. Özellikle dini anlamda, Yahudilerin Yunan çoktanrılı dinine dönmeleri üzerine baskılar yapılmıştı. Hatta Yahudilerin Yunan tanrıları için domuzları kurban etmeleri emredilmişti. Bunun üzerine Yahudiler bir direniş ve isyan başlatmış, kanlı geçen bir dizi çatışmalar neticesinde ağır kayıplara rağmen zafer kazanılmıştı. Sonucunda ise bölgede yarı bağımsız bir devlet kurulmuştu. Haşmonayim Krallığı, M.Ö. 142 yılında kurulmuş fakat hiçbir zaman tam anlamıyla bir bağımsız devlet olamamıştır. (Kurt ve Aykıt, 2019: 168). Haşmonayim Krallığı'nın sonunu getiren ise Roma İmparatorluğu olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun bölgeyi işgali ve Yahudi bir vali atamasıyla beraber Yahudi devletinin bir geçerliliği ve etkisi kalmamıştır.

Roma İmparatorluğu'nun bölgeye hâkim olmasıyla beraber, Yahudiler için son büyük sürgün dönemi yaklaşmaktaydı. Romalılar'ın ilk dönemlerinde Roma ile Yahudiler arasında bir sorun yaşanmamıştı. Hatta Yahudiler'e karşı Roma imparatorları ayrıcalıklı davranmıştı. Onlara karşı korumacı bir yaklaşım sergileyen Roma imparatorları, Yahudiler'i zorunlu askerlik görevlerinden de muaf tutmuştu. Yahudiler'e diğer toplumlara gösterilmeyen hoşgörü gösterilmiş, birçok haklar ve ayrıcalıklar verilmişti. (Erdemir ve Erdemir, 2010: 122-123). Fakat bir dönem sonra hem Yahudilerin hoşnutsuzları hem de Roma valilerinin çeşitli davranışları sebebiyle Romalılar ile Yahudiler karşı karşıya gelmişti. M.Ö. 63 yılında şehri kan dökmeden ele geçiren Romalılar, bir asır boyunca sükûnet ile yönetmişti. Fakat M.S. 66 yılında birinci Yahudi İsyanı patlak vermişti. Roma İmparatoru Nero dönemine denk gelen bu isyanda, Yahudiler, kendilerine uygulanan vergilerden dolayı yönetime başkaldırmış ve kanlı bir isyan başlatmıştı. İmparator Nero, en başarılı komutanlarından birisi olan Titus'u bölgeye göndermişti. Yahudiler ile savaşıyan komutan Titus, adım adım Yahudiler'den Kudüs'ü temizlemişti. Fakat son olarak Yahudiler, II. Mabet olan Süleyman Mabedi'ne sığındılar ve çatışmalara buradan devam ettiler. Çözüm olarak ise Titus, mabedi tamamen yıktı. Sadece batı tarafındaki "Ağlama Duvarı" ayakta kaldı. Böylelikle Yahudilerin büyük bir kısmı öldürülmüş, belli bir kısmı ise köle olmuştur. Birinci Yahudi İsyanı büyük umutlarla başlamış olsa da kanlı bir şekilde bastırılmıştı (Tural, 2021: 138). Bundan sonra Yahudiler'e sağlanan hoşgörü bitmiş ve Romalılar tarafından sevilmeyen bir halk olarak görülmüşlerdi. Köle olarak gönderildikleri veya satıldıkları yerlerde hor görülmüş ve aşağılanmışlardı.

2.2. Milattan Sonraki Yahudi Göçleri

Tarihleri göç ile şekillenen İsrailoğulları, atalarından bu yana her dönemde göç tecrübesini yaşamışlardır. Dönüm noktası olan iki büyük göç hareketi milattan önce yaşanmış ve dinleri bu sayede şekillenmiştir. Musa Peygamber öncülüğünde Mısır'dan çıkış ve Ezra Peygamber öncülüğünde Babil topraklarından Kudüs ve Yahudiye'ye geri dönüş, Yahudi kimliğinin oluşmasında ve dini prensiplerin tamamlanmasındaki en büyük etkenler olmuştur. Göç hareketleriyle beraber İsrailoğulları büyük imtihanlardan geçmiş ve birçok defa sınanmışlardır. Mısır'dan çıktıktan sonra kölelikten kurtulup özgürlüklerine kavuşmuş olsalar dahi fikişsel anlamda tam anlamıyla özgür olamamışlardır. Mısır'da gördükleri çoktanrılı dinlerin etkisinde kalan İsrailoğulları, gerek çöl yolculuklarında gerekse sonraki süreçlerde bu etkinin sancılarını birçok defa yaşamışlardır. Yahudi inancına göre, İsrailoğulları'nın sürekli sürgün veya göç halinde olmalarının asıl sebebi, Yaratıcı'yı (Yehova) terk etmelerinden ve O'na itaat etmemelerinden kaynaklanmıştır. Yaratıcı ile olan ahitlerine sadık kalmayan İsrailoğulları, Yaratıcı tarafından gönderilen belalarla uğraşmışlardır. Asur işgali, Babil işgali, Süleyman Mabedi'nin yıkılması gibi hadiselerin, Yaratıcı tarafından kendilerine ceza vermesinden dolayı kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Keza sonraki dönemlerinde de yaşayacakları problemlerin de temelinde bu sebebin olduğu kanaati hakimdir (Kurt ve Aykıt, 2019: 166; Ay, 2011: 8).

Milattan önceki 2000 yıllık süreçte, yaşananlar yıkıcı etkiler bırakmış olsa da İsrailoğulları'nın yaşamış olduğu en büyük sürgün milattan sonra yaşanmıştır. M.S. 132 yılındaki Yahudi İsyanı'ndan sonra Roma İmparatorluğu, İsrailoğulları'nın tamamını Kenan Bölgesi'nden sürmüş ve bir daha geri dönmelerini yasaklamıştır. Roma İmparatorluğu'nun, bütün Yahudileri ülkenin farklı bölgelerine göndermesi veya köle olarak satması, bir daha dönmelerini yasaklaması, hiç şüphesiz ki tekrar isyan etmelerini engelleme düşüncesiyle yapılmış bir hareketti. Romalılar, kendilerinden önceki devletlerin yaşadıklarından ders çıkaran, İsrailoğulları'nın özellikle Kudüs bölgesinde birlik içerisinde ne denli tehlikeli olduklarını fark eden ve kendileri de 66 yılındaki isyan ile bunu yaşayan bir imparatorluk idi. Bundan dolayı bölgedeki isyancıları temizlemişti. Fakat bölgede kalan Yahudiler, yaklaşık olarak 70 yıl sonra, 132 yılında tekrardan bir isyan hareketine kalkışmışlardı. Bunun sonuçları ise Birinci Yahudi İsyanı'na göre daha ağır olmuştu. Şehir Yahudiler'den tamamen temizlenmiş, Kudüs ve çevresi Yahudi inancına ait bütün öğelerden temizlenmiş ve şehir bir Roma şehri olarak tasarlanmıştı. Öyle ki Roma İmparatoru Hadrian, Kudüs'e, Süleyman Mabedi'nin yerine dev bir Jüpiter Tapınağı yaptırmış ve Yahudileri aşağılamıştı. Yahudilerin bölgeye geri dönmesi ise yaklaşık olarak 2000 yılı bulmuştu (Tural, 2021: 138; Aydın, 2018: 114).

2.2.1. Bar Kohba İsyanı ve Yahudi Sürgünü

Roma İmparatorluğu, Birinci Yahudi İsyanı'ndan sonra sert tedbirler almış ve isyana kalkışan Yahudiler'i ya öldürmüş ya da köle olarak sürgüne göndermişti. 66 yılındaki isyandan sonra Romalılar şehre tekrardan hâkim olmuş hatta büyük bir garnizonu şehre kalıcı olarak bırakmışlardır. Fakat Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan Roma'ya uzak olan Kudüs, ulaşılması ve her daim elde tutulması zor bir şehir olmuştur. Öncelikle merkezden gelecek bir ikmal veya tedarik için uzakta kalmaktaydı. Çevre şehirlerde garnizonlar olsa da, stratejik olarak hareket etmek zordu. Bir diğer mesele de bölgeye atanan valilerin olumsuz tutumları, daha önceden mabetlerini yıkmış Romalılar'a karşı olan nefreti iyice pekiştirmektedir. Birinci isyandan sonra huzursuz bir eylemde bulunmayan Yahudilerin, vergilerden ve dini meselelerden dolayı sabırları dolmaktaydı. Önceki isyanda yerle bir olan Kudüs yerine Roma mimarisıyla bir şehir kurulmasının istenmesi ve buna teşebbüs edilmesi ise bardağı taşıran son damla olmuştu. Simon Bar Kohba önderliğinde ayaklanan Yahudiler, önce Kudüs'ü ve civarını ele geçirmişler ve Roma garnizonunu bölgeden çıkarmışlardı. Öyle ki Simon Bar Kohba, Yahudiler tarafından "Kurtarıcı Mesih" olarak görülmeye başlanmıştı. 132 yılında başlayan isyanda Yahudiler Kudüs'te bir devlet kurmuş ve isyan neticesinde bölgeye hakimiyet sağlamışlardı. Fakat bu isyanın ve devletin ömrü 3 yıl sürmüştür. 135 yılında Roma'nın merkezinden gelen güçlü bir ordunun müdahalesiyle Bar Kohba'nın isyanı bastırılmış ve devlet tamamen çökmüştü. İsyan sonucunda Simon Bar Kohba yakalanarak öldürülmüştü (Aydın, 2018: 114). Şehirde kalan son kalıntılar ise tamamen yakılmış, yıkılmış ve tahrip edilmişti. Bu isyanın sonuçları ise ağır olmuştur (Türkan, 2014: 30; Aydın, 2018: 114).

Bar Kohba İsyanı'nın bastırılması sonucunda bir dizi sert tedbirler alınmıştır. Öncelikle şehre Yahudilerin girişleri yasaklanmıştır. Girenlere ise ölüm cezasının uygulanacağı bildirilmiştir. Şehirde Yahudilerin ibadet edebileceği bütün alanlar yıkılmıştır. Yahudilerin yanında Hristiyanlar'ın da şehre girişi yasaklanmış, böylelikle şehir tektanrılı dinlere inananlara tamamen yasaklanmıştır (Türkan, 2014: 30). Kudüs'ün adı Roma İmparatorluğu tarafından değiştirilmiş ve şehre "Colonia Aelia Capitolina"¹⁶ ismi verilmiştir (Aydın, 2018: 114). Yahudiler ise Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında olan bölgelere ufak gruplara bölünerek dağıtılmıştı. Bu sayede bir araya gelmeleri önlenmiş ve tekrardan isyana kalkışmalarının önüne geçilmişti. Yahudilerin büyük diaspora dönemi de böylelikle başlamıştı.

¹⁶ Colonia Aelia Capitolina: Kudüs, Roma kolonisi olduğundan dolayı "Colonia", İmparator Hadrian adına ithafen onun ilk ismi olan "Aelia/Aelius" ve tanrıları Jüpiter Capitolinus'tan dolayı "Capitolina" isimlerinin birleşiminden oluşan şehrin adı (Kurt ve Aykıt, 2019: 171).

2.2.2. Diaspora Dönemi ve Yahudi Yerleşkeleri

İsrailoğulları'nın Roma İmparatorluğu'na karşı giriştikleri son isyan olan Bar Kohba İsyanı'ndan sonra, Kudüs'teki Yahudi varlığı tamamen son bulmuştur. Yahudiler, Roma İmparatorluğu'nun dört bir yanına sürgün edilmişti. Bir kısmı köle olarak satılmış diğer bir kısmı da çeşitli bölgelere dağıtılmışlardı. Roma İmparatorluğu'nun aldığı sert tedbirler neticesinde Yahudilerin bir daha Kudüs'e girmeleri yasaklanmıştı. İmparatorluk sınırları içerisinde farklı bölgelere dağıtılan Yahudiler, gittikleri yerlerde de bölge sakinleri tarafından hoş karşılanmamışlardı. İmparatorluğa karşı iki kere büyük isyan başlatan ve birçok askerin ölmesine sebep olan Yahudiler, sürgün edildikleri yerlerde bu sebeplerden dolayı hor görülmüşlerdi. Roma İmparatorluğu'nun çoktanrılı bir dini benimsemesi buna karşın Yahudilerin tektanrılı dine inanması, dini anlamda da birçok problemi beraberinde getirmişti. Babil İmparatorluğu döneminde yaşarken sinagoglar inşa eden ve rahatça dini vecibelerini yerine getiren Yahudiler'e karşı Roma İmparatorluğu aynı hoşgörüyü göstermemiştir. Devletin veya kralın mülkiyetine ait topraklarda yaşam süren Yahudiler, şehir merkezlerinden uzak gettolarda yaşamaya mahkûm edilmişlerdi (Türkan, 2014: 30; Aydın, 2018: 114).

Roma İmparatorluğu'nun, 313 yılında yayımladığı "Hoşgörü Fermanı" ile Hristiyanlığı yasal hale getirmesi ve 380 yılında devletin resmi dini olarak Hristiyanlık dinini kabul etmesiyle beraber, süreç Yahudiler için daha da sancılı geçmeye başlamıştır (Ertekin, 2011: 104; Yurtsever, 2023: 62). Hristiyanlık dininin peygamberi olan İsa Peygamber, Yehuda Kabilesi'nden gelmesine ve soyunun Davud Peygamber ile Süleyman Peygamber'in soyuna dayanmasına rağmen, Yahudi din adamları tarafından sevilmemiş ve düşman görülmüştür. İsa Peygamber ile Yahudi din adamları arasındaki çekişme ileri boyutlara kadar gitmiş ve öldürülmesine karar verilmişti. Roma İmparatorluğu'nun bölge valisine şikâyet edilen ve isyancı olarak yaftalanan İsa Peygamber, toplumun huzurunu bozacağı endişesiyle çarmıha gerilmiş ve idam edilmiştir. Sonrasında İsa Peygamber'in havarilerinden birisi olan Pavlus, İsa Peygamber'in öğretilerini yaymış ve Hristiyanlık dininin doğmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Hristiyanlık dinine geçen Roma İmparatorluğu ve yurttaşları, peygamberleri olan İsa Peygamber'in katillerinin Yahudiler olduğunu kabul etmişlerdi. Roma İmparatorluğu'na karşı giriştikleri isyanlardan dolayı halihazırda sevilmeyen Yahudiler, bir de İsa Peygamber'in katline sebep olduklarından dolayı iyice nefret edilen bir toplum haline gelmişti. Roma İmparatorluğu'nda sürgün edildikleri yerlerdeki yurttaşlarının Hristiyan olması sebebiyle, aşağılanmalara ve baskılara maruz kalmışlardı. Bu durum hemen hemen 16 asır boyunca devam etmişti (Aslan, 2011: 40; Şenay, 2002: 121).

2.2.2.1. Avrupa

Roma İmparatorluğu'nun Kudüs'e ve Yahudiye'ye 135 yılında tamamen hâkim olmasıyla beraber, burada yaşayan bütün Yahudiler Roma İmparatorluğu'nun diğer bölgelerine sürgüne gönderilmiş veya köle olarak satılmıştı. İmparatorluğun anakarası olan Avrupa toprakları, Yahudilerin en fazla sürüldüğü bölgeydi. Avrupa'ya gönderilen Yahudiler burada iki kola ayrılmıştı. İlk kol Orta Avrupa, Almanya ve Fransa'ya yerleşen, sonraki tarihlerde ise Doğu Avrupa ülkelerine kadar dağılan Aşkenaz¹⁷ Yahudileri idi. Roma İmparatorluğu'nun iskân politikasıyla irili ufaklı gruplar halinde şehir merkezlerinden uzak bölgelere dağıtılan Yahudiler, burada genellikle ticaret ile uğraşmaya başlamışlardı. İkinci kol ise İspanya ve Portekiz'e gönderilen Sefarad¹⁸ Yahudileri, Aşkenaz Yahudileri'nin aksine bölgedeki karışıklıklarla uğraşmak zorunda kalmıştı (Ballı ve Gökçe, 2021: 70). Ancak 711 yılında Emeviler'in İspanya'yı fethetmesinden sonra rahata kavuşan Seferadlar, 1492 yılında ise İspanyollar tarafından tamamen bölgeden sürülmüştü. O tarihten itibaren Seferadlar genellikle Osmanlı topraklarında veya Ortadoğu'da yaşamlarını idame etmişlerdi. Özellikle Roma İmparatorluğu'nun 380 yılında Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinden önce, Yahudiler sadece isyankâr bir toplum olarak görülmekteydi. Fakat Hristiyanlık resmi din olduktan sonra, Yahudilerin tamamı hem isyankâr toplum hem de İsa Peygamber'in katili olarak görülmüş ve ona göre yargılanmıştı (Ertekin, 2011: 104; Yurtsever, 2023: 62).

Bu dönemde Avrupa'da Aşkenaz Yahudileri arasında, din-millet olgusundan dolayı tekrardan bir arada durma ve birbirine sahip çıkma kültürü canlanmıştı. İkinci Mabet döneminde Yahudilik dininin temeli olarak kabul edilen "Mabet, Kohen¹⁹ ve Kurban İbadeti", Avrupa'da yerini "Tevrat, Rabbiler²⁰ ve Sinagog" öğelerine bırakmıştı. Kudüs'teki büyük mabetleri yıkılan Yahudiler, sonraki dönemlerde, toprak sahibi olmaya başladıkları yerlerde küçük sinagoglar inşa ederek burada ibadet görevlerini yerine getirmişlerdi. Sinagoglarda ibadet etmenin yanında bir de toplum olarak bir araya gelip, kültürlerini, geleneklerini ve göreneklerini yaşatmışlardı. Bundan dolayıdır ki Avrupa Yahudileri için hem sinagoglar hem de rabbiler önemli bir yere sahiptir. Asimile olmamak için kendi dinlerine ve milletlerine bu yollar aracılığıyla bağlanmışlardı (Kurt ve Aykıt, 2019: 171).

¹⁷ İbranice: Aşkenazim

¹⁸ İbranice: Sefaradim

¹⁹ Kohen: Yahudilik dininde din adamı ve din adamlarının sınıfı. Soyları, Yakup Peygamber'in oğlu Levi'ye dayanmaktadır. Yehova tarafından, Levioğulları'ndan Musa Peygamber'in kardeşi Harun'un soyu bu görev için seçilmiştir. Kohenlik doğum ile kazanılan bir statüdür (Güngör, 2019: 194).

²⁰ Rabbi: İbranice Efendi veya Üstat anlamlarına gelmektedir. İkinci Mabedin yıkılması ve Yahudilerin Avrupa'ya sürgün edilmesinden sonra ortaya çıkmış din adamları sınıfıdır (Araz, 2016: 116).

Avrupa’da Yahudiler, her dönem zorluklarla ve baskılarla karşılaşmış, bunun yanında çoğu kez soykırım tehdidiyle yüzleşmiştir. İlk dönemlerinden itibaren, özellikle Avrupa anakarasının Hristiyanlık dinine geçişinden sonra, Yahudiler suçlu olarak kabul edilmiş, dahası tekrardan isyan edebilme potansiyellerinin olduğu düşünülmüştü. Bundan dolayıdır ki fanatik Hristiyanlarca etnik olarak temizlenmek istenmişlerdi. Örneğin Birinci Haçlı Seferleri’nin öncü gruplarından birisi, Pierre l’Ermite öncülüğünde Kudüs’e gitmeden önce, Avrupa’daki Yahudiler’i katletmek amacıyla yola çıkmıştı. 1096 yılında Almanya topraklarındaki Ren ve Bavyera’ya giren Pierre l’Ermite, Yahudi köylerine saldırmış ve önüne gelen Yahudi’yi öldürmüştü. Bir diğer katliam ise Leisingen Kontu Emich tarafından yapılmıştı. Ren Nehri boyunca tüm Yahudiler’i katlederek ilerlemiş ve Speyer şehrine gelmişti. Şehirdeki tüm Yahudi nüfusu katledilmiş, kalanlar ise sinagoga sığınmıştı. Fakat bunu önemsemeyen Haçlı grubu, en az bir Yahudi’yi öldüren askerin tüm günahlarının affolunacağına dair bir bildiri yayımlamıştı. Bunun üzerine sinagoga sığınan Yahudiler de katledilmişti (Kaleli, 2013: 23). Sonraki dönemlerde Kudüs’e veya Osmanlı İmparatorluğu’na karşı düzenlenen Haçlı seferlerinde, Yahudiler yine hedef olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu’na veya Kudüs’e giden güzergahta yaşayan Yahudiler, mutlaka ya kılıçtan geçirilmiş ya da yağmalanmıştı. Nitekim Dördüncü Haçlı Seferi esnasında, o dönem bir Hristiyan şehri olan İstanbul’u yağmalayan Haçlı Ordusu’nun, Yahudiler’i de katletmiştir (Şimşir, 2018: 102).

İlerleyen dönemlerde, Avrupa’da yaşanan Rönesans ve Reform hareketleri, Yahudilerin bir nebze rahatlamasına sebep olmuştu. Özellikle Reform hareketinden sonra, Katolik Hristiyanlık mezhebinin ve Vatikan/Papa’nın gücü kırılmıştı. 1789 Fransız İhtilali’nden sonra “eşitlik ve vatandaşlık/yurttaşlık” gibi kavramlarla beraber, Yahudiler de diğer insanlar gibi eşit vatandaş olarak görülmüştü. Devlet okullarında eğitim ve öğrenim görme hakkı, fabrikalarda işçi olarak çalışma hakkı gibi haklar kazanan Yahudiler, bir süre sonra yaşadıkları gettolardan çıkıp şehirlere göç etmeye başlamıştı. Yahudilerin şehre göçü yeni bir yaşam biçimini ve düşüncesini ortaya çıkarmıştı. Avrupa’daki Rönesans ve Reform hareketlerine benzer olarak Yahudi dünyasında Haskala Hareketi ortaya çıkmıştır. Haskala Hareketi, Yahudilerin aydınlanması demektir. Haskala Hareketi’nin neticesinde, Reformist Yahudilik, Muhafazakâr Yahudilik, Ortodoks Yahudilik, Ultra Ortodoksluk ve Yeniden Yapılanmacı Yahudilik şeklide mezhepler ortaya çıkmıştır (Adam, 2019: 79). Haskala Hareketi ile beraber, kırdan ve gettolardan kente göç eden Yahudiler, aldıkları eğitimler sayesinde felsefe, tıp, sosyoloji, psikoloji gibi alanlarda gelişimler göstermiştir (Kurt, 2010: 35). Tarihe yön verecek isimler yetiştiren Avrupa Yahudileri, Almanya’dan yükselen Nazi Hareketi’ne karşı direnememiş ve soykırıma uğramıştır. Kalan kısmı ise başta ABD olmak üzere çeşitli ülkelere göç etmiştir.

2.2.2.2. Rusya ve Ukrayna

Rusya ve Kırım Yarımadası'ndaki Yahudilerin, M.Ö. 586 yılında gerçekleşen Babil işgali sonrasında Babil topraklarına sürülen ve Kafkaslar üzerinden bu topraklara göç ettiği söylene de bu konu üzerinde yeterli delil yoktur. Bölgedeki Yahudilerin asıl varlıklarının M.S. 70 yılındaki Birinci Yahudi İsyanı'ndan sonraki sürgünler neticesinde olduğu kaynaklarla sabittir. 132 yılındaki Bar Kohba İsyanı ile Roma İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerine sürülen Yahudilerin bir kısmı, Rusya'nın Krasnodar şehrine gönderilmiştir. Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde yer alan Kuzey ve Doğu Karadeniz bölgelerinden Kırım ve Kiev şehirlerine göç eden Yahudiler, bir süre sonra Rus İmparatorluğu'nun içerisinde yaşamaya başlamışlardır. Özellikle Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) tarafından baskılara maruz kalan Yahudiler de Kiev ve Kırım şehirlerine göç etmişlerdir. Bu sebeplerden ötürü bölgede ciddi anlamda Yahudi nüfusu oluşmuştu. 1239'da Moğollar'ın, Ruslar'ın başkenti olan Kiev'i işgal etmeleri ve şehri talan etmeleri nedeniyle, bölgedeki Yahudi nüfusunun büyük bir kısmı günümüz Polonya topraklarına göç etmek zorunda kalmıştı. Bir kısmı geri dönse de diğer bir kısmı Polonya'ya kalıcı olarak yerleşmişti (Dualı, 2017: 150).

Ruslar'ın 988 yılında Hristiyanlık dinini kabul etmesi ve Ortodoks mezhebine geçmeleri, Hristiyanlık dininin diğer mezheplerinde olduğu gibi Ortodoks Ruslar'da da Yahudi karşıtlığını beraberinde getirmişti. Bu karşıtlık zamanla şiddetli bir düşmanlığa dönüşmüştür. Örneğin Rus Derebeyi I. Yaroslav, çıkardığı kanun neticesinde Yahudi ile temas etmenin suç olduğunu bildirmiştir. Keza Yahudi ile ilişkiye girmenin sonucu hapis cezasıyla cezalandırılmaktı. Bunun yanında, hayvan ile cinsel ilişkiye girmekle Yahudi ile cinsel ilişkiye girmenin cezası aynıydı. Şüphesiz ki bu madde, Yahudiler'i aşağılamak amaçlı çıkarılmıştı. Bundan sonra gelecek tüm Rus liderler ve çarlar²¹, Yahudiler'e karşı düşmanca tutum sergilemiş ve sert kanunlar çıkarmıştı. Rus Çarı Korkunç İvan, 1558-1582 yılları arasında gerçekleşen Livonya Savaşı'nda işgal ettiği Polotsk²² şehrindeki Yahudiler'i nehirde boğdurtarak öldürmüştür. Yahudilerin ticari maksatla dahi Rus topraklarına girmelerini yasaklamıştır. Çar I. Petro'nun (Deli Petro) eşi Çariçe I. Katerina, 1727 yılında çıkarmış olduğu karar ile Yahudilerin, Rusya ve Ukrayna topraklarından çıkarılmasını emretmiştir. Sonrasında gelen Çariçe Elizaveta Petrovna, 1742 yılında yayınladığı ferman ile, Yahudilerin imparatorluk sınırları dışarısına sürülmesini istemiştir. Bu emir doğrultusunda 1753 yılına kadar geçen süreçte 35.000 civarı Yahudi ülkeden sürülmüş ve sınır dışı edilmişti (Dualı, 2017: 151-152).

²¹ Çar: Rus İmparatoruna verilen unvan. Kadın imparatorlara ise Çariçe unvanı verilmekteydi.

²² Polotsk: Belarus sınırları içerisinde bulunan şehir.

Çariçe II. Katerina (Büyük Katerina), 1762 yılında çıkardığı karar ile tüm yabancılara seyahat etme hakkı ve Rusya'ya yerleşme hakkı tanımış fakat “Yahudiler hariç” şeklinde bir parantez açmıştır. 1772-1795 yılları arasında Polonya Krallığı'nın dağılması ve komşuları tarafından ilhak edilmesi neticesinde, Ukrayna, Litvanya, Belarus ve Letonya, Rusya sınırları içerisinde dahil edilmiştir. O dönem Polonya Krallığı içerisinde 1 milyona yakın Yahudi nüfusu yaşamaktaydı. Rusya'nın Polonya topraklarını ilhak etmesiyle söz konusu Yahudi toplumu, Rusya yönetimine tabii olmuştu. II. Katerina, 1791 yılında uygulamaya koyduğu “Yerleşim Planı/Sınırı” çerçevesinde, Yahudilerin belirli yerlerde yaşamasını zorunlu kılmış, bu yerlerden çıkmamasını bildirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ele geçirilen Kırım ve Karadeniz'in kuzey kıyılarına da Yerleşim Sınırı bölgelerine dahil edilmişti. İç kısımlarda yaşayan Yahudi nüfusu, zorunlu iskân neticesinde sınır bölgelerine yerleştirilmiş ve buradan ayrılmaları yasaklanmıştı (Köse, 2019: 36). Dini anlamda Hristiyanlık dininin Yahudilik dinine rakip olması ve Yahudilerin suçlu görülmesinin yanında, 1789 Fransız İhtilali sonucu yayılan milliyetçilik akımları ve düşüncesi neticesinde, ülke içerisinde yaşayan egemen milletin, diğer milletlere olan bakış açıları da değişmeye başlamıştı. Bundan en fazla etkilenenler ise yine Yahudi toplumu olmuştu. Hali hazırda dini anlamda Hristiyan Ruslar'dan baskı gören ve istenmeyen Yahudiler, Rusya'da milliyetçi fikirlerin artmasıyla istenmeyen ırksal anlamda da nefret edilen bir topluma dönüşmüştür (Seyfeli ve Akdemir, 2020: 247).

1881 yılında, Avrupa'da toplam 8 milyon Yahudi nüfus bulunmaktayken, bunun 5 milyonu Çarlık Rusya topraklarında yaşamaktaydı. 1897 yılında yapılan nüfus sayımında, Rusya'daki Yahudi nüfusu toplam 5,3 milyon olarak kaydedilmişti. Bu da toplam nüfusun %4'üne tekabül etmekteydi. Çar III. Aleksandr, 1881 yılında tahta çıktığı dönemde, Rus milliyetçiliği fikirlerinden etkilenmiş ve Çarlık Rusya'da yaşayan bütün azınlıkların asimile edip Ruslaştırma çalışması başlatmıştı. Bunun yanında diğer dini grupların da zorla Ortodoks Hristiyan olması için çaba sarf etmişti. Rus Çarlığı'nın son dönemlerinde yaşanan sıkıntıların, ekonomik ve toplumsal bunalımların sebebi olarak Yahudiler gösterilmeye başlanmıştı (Köse, 2019: 44). Son Rus Çarı II. Nikolay da ülkedeki bütün problemlerin ve huzursuzlukların kaynağı olarak Yahudi toplumunu göstermiştir. Çarlık Rusyası'ndaki Yahudi aleyhtarlığı, günden güne artmış ve son dönemlerinde bir kısım Yahudi, Rus mezaliminden kaçmak için gayri resmi bir şekilde Filistin'e göç etmiştir. 1882-1908 yılları arasında toplamda 60.000 civarı Yahudi, Rusya'dan Filistin topraklarına iltica etmişti (Dualı, 2017: 160). Rus Çarlığı'nda başlayan ve 1917 Ekim Devrimi ile neticelenen olaylar silsilesinde, milliyetçilik ve Ortodoks Hristiyanlık görüşünün getirmiş olduğu asimile politikasından zulüm gören Yahudilerin, devrimci Bolşevikler'i desteklemesi ise beklenen bir durum olmuştur (Dualı, 2020: 50).

2.2.2.3. Ortadoğu

Dünya'nın farklı coğrafyalarında dağılmış olan Yahudilerin bir kısmı da Ortadoğu'da yaşamaktaydı. Başta Irak, İran, Suriye ve Afganistan olmak üzere tüm Ortadoğu coğrafyasındaki Yahudi varlığının kökü Babil sürgününe dayanmaktaydı. M.Ö. 586 yılında Babil İmparatorluğu'nun Kudüs'ü işgal etmesi ve Süleyman Mabedi'ni yıkması neticesinde bölgedeki Yahudiler, Babil İmparatorluğu'nun iç bölgelerine sürülmüş ve buraya yerleşmişlerdi. Sonrasında Pers İmparatorluğu'nun İsrailoğulları için Yahudiye'ye geri dönüş izni vermesiyle, büyük bir kısım Kudüs'e göç etmişti. Fakat küçük bir kısım mevcut topraklarında kalmış ve göç etmemişlerdi. Babiller'den sonraki Helenistik ve Roma dönemlerinde, Yahudiye topraklarından sürülen İsrailoğulları'nın bir kısmı Urfa, Halep ve Şam gibi şehirlere zorunlu iskân ettirilmişti. İsrailoğulları'nın Kudüs'ten ve Yahudiye'den uzak tutma fikri her dönem süregelen bir düşünce olmuştur. Söz konusu imparatorluklar dönem dönem Yahudi isyanları ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Bundan dolayıdır ki gerek kendi anakaralarına gerekse Kudüs dışındaki topraklara sürgün politikası hayata geçirilmişti. Sonraki dönemlerde Rusya içerisinde yaşayan ve birçok Çar ve Çariçe tarafından istenmeyen, sürgüne gönderilen, sınır dışı edilen Yahudilerin büyük kısmı da Ortadoğu'da bulunan ülkelere iltica etmişti. Ortadoğu'da genellikle Müslümanlar'ın yaşaması ve hakimiyet kurması, Yahudiler için gidilebilecek tek yer haline gelmişti. Gerek Endülüs Emevî Devleti gerekse Ortadoğu'da kurulan Müslüman devletleri, Yahudiler'e karşı hoşgörülü davranmış ve kendi sınırları içerisinde rahatça yaşamalarına müsaade etmişti. Toplumsal hayatlarına ve dini vecibelerini yerlerine getirmeleri konularında müdahalede bulunulmamıştı (Dualı, 2017: 160).

Asırlar sonra, politik bir görüş olan Siyonizm hareketi ortaya çıkınca, oryantalizmin²³ de etkisiyle Ortadoğu'da yaşayan Yahudiler için doğru anlamına gelen Mizrahi²⁴ kelimesi kullanılmıştır. O döneme kadar Yahudiler toplumu genellikle Aşkenazlar ve Sefaradlar olarak sınıflandırılmaktaydı. Fakat Siyonizm hareketi ve İsrail Devleti'nin kuruluşu ile beraber, Yahudiler doğru ve batılı olarak görülmeye başlanmıştır. Aşkenaz ve Sefaradlar batılı toplumlar iken Mizrahiler ise doğru Yahudiler idi. Fakat Mizrahi Yahudileri yalnızca Ortadoğu'daki Yahudiler'den teşekkül etmemekteydi. Arap Yarımadası, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve Ortadoğu'daki Yahudilerin tamamına Mizrahi Yahudileri tanımı yapılmıştır (Aydın, 2018: 87). İsrail Devleti kurulmasına rağmen, Ortadoğu'da, Kuzey Afrika'da ve Kafkasya'da birçok irili ufaklı Yahudi toplumu yaşantılarını sürdürmüş, söz konusu devlete göç etmemişlerdir.

²³ Oryantalizm: Doğubilimi veya Şarkiyatçılık. Batı'nın gözünden Doğu'yu görme ve yorumlama. Çoğu zaman ön yargılara dayalı yorumlar geliştirme ve Doğu'yu, Batı'dan aşağıda görme biçimi (Satır ve Özer, 2018: 762).

²⁴ İbranice: Mizrahim

2.2.2.4. Amerika

Amerika Kıtası'nda bulunan Yahudiler, genellikle coğrafi keşiflerden sonraki süreçte bölgeye giden ve başta ABD, Kanada, Arjantin ve Meksika gibi ülkelere yerleşen Yahudiler idi. İspanya anakarasında, 1492 yılında İspanyollar'ın yeniden ülkeyi ele geçirmesinden sonra Seferad Yahudileri'nden küçük bir grup Brezilya'ya kaçmış ve orada yaşamaya başlamışlardı. Fakat 1654 yılında Portekizliler'in Brezilya'yı işgal etmesi ile 23 Seferad Yahudisi Brezilya'dan kaçmış ve Hollanda kolonisi olan New Amsterdam²⁵'a ulaşmışlardı. New Amsterdam'daki bu küçük Yahudi grubu, bir süre sonra kıtadaki ilk Yahudi cemaatini kurmuşlardı. Congregation Shearith Israel²⁶ ismiyle kurulan bu dini grup, günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Sonraki dönemlerde Aşkenaz Yahudileri de bölgeye göç etmiş, sayıca Sefarad Yahudileri'nden üstün olmuşlarsa da ABD'deki Yahudilerin içerisindeki söz sahibi grup Sefaradlar olmuştur. Bölgede yaşayan ve İspanya, İngiltere, Hollanda gibi ülkelere gelen Hristiyanlar'ın başlarda Yahudiler'e karşı olan tutumu hoş olmasa da 1790 yılında ABD Başkanı George Washington'un mektubuyla, dini gruplar arasında eşitlik sağlanmış ve Yahudilerin dini özgürlükleri ve yaşamları, devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Avrupa ve Rusya'daki Yahudiler'e nazaran, ABD'deki Yahudiler daha rahat yaşamış, mülk edinebilmiş ve hatta kendilerine ait mezarlıklar satın almışlardı (Başaran, 2019: 129; Kızılabdullah, 2022: 64).

Yahudi toplumunun Aydınlanma Hareketi olan Haskala, Avrupa'da başlamış ve diğer bölgelere yayılmıştı. Gettolardan çıkan ve şehir merkezlerinde yaşamaya başlayan Yahudiler, geleneksel öğretileri terk edip daha çok seküler yaşamın getirilerine yatkınlık göstermişlerdi. Haskala Hareketi, Amerikan Yahudileri arasında da rağbet görmüştür. Herhangi bir sürgün tehdidi yaşamayan Yahudiler, eğitim ve ticaret başta olmak üzere birçok konuda kendilerini geliştirmiştir. 1861-1865 yılları arasında gerçekleşen Amerika İç Savaşı Kuzey ile Güney arasında yaşanmıştı. Kuzey'de yaşayan Yahudiler de bu savaş esnasında Kuzey'de kurulmuş olan ABD'yi desteklemişlerdi. Nitekim savaşın ABD'nin zaferi ile neticelenmesiyle, Yahudiler de kazanan tarafta yer almışlardı. Fakat fazla kazanan ise Yahudi tüccarlardı. Kuzeyde bulunan birlik yönetimi güneydeki konfederasyon yönetimine ekonomik ambargo uygularken, Yahudi tüccarlar, güneylilerin ihtiyaçlarını el altından temin ederken, ciddi anlamda zenginleşmekteydi (Türe, 2021: 2972). Tefecilik ve bankacılık alanında da güçlenen Yahudiler, ilerleyen asırlarda ekonomik güç haline gelmişlerdir (Yavaş, 2022: 151).

²⁵ New Amsterdam: New York'un Manhattan adasında kurulan Hollanda kolonisi. İngilizler bölgeyi ele geçirdikten sonra bölgenin ismi New York olarak değişmiştir.

²⁶ Congregation Shearith Israel: İsrail'in Bakiyesi Cemaati

2.2.2.5. Osmanlı İmparatorluğu

Avrupa ve Rus topraklarında zulüm gören, istenmeyen ve kıyıma uğrayan Yahudilerin, rahatça yaşadığı ve tüm özgürlüklere sahip olduğu yer olan Osmanlı İmparatorluğu, var olduğu müddetçe Yahudiler'e, hatta diğer azınlık gruplara hoşgörü ile yaklaşmıştır. Öyle ki dini gruplar "millet" olarak tanımlanmış ve yaşam hakları devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Dini toplulukların veya milletlerin iç işleyişine veya kendi içerisindeki yasalara ve normlara devlet karışmamıştır. Yalnızca milletlerin dini liderleri devlete ve padişahlara karşı sorumluydu. İslam hukukunun baz alındığı Osmanlı kamu idaresinde, diğer azınlık gruplara uygulanan politikalar, Müslümanlar'a uygulananlardan çok daha farklıydı. Vergilendirme sistemi, toprak sistemi, bürokraside görev alma usulü başta olmak üzere, birçok alanda Yahudilerin ve Hristiyanlar'ın ayrı sistemleri mevcuttu. Bu şekilde azınlık unsurların kendi dini kurallarına göre yaşam sürmelerinin de önü açılmıştı. Kamusal alanda Müslümanlar ile gayri Müslimler bir arada yaşarken, içlerinde kendi hukuklarına veya şariat kurallarına göre hareket etmekteydi. Şüphesiz ki Yahudiler de söz konusu uygulamadan yararlanmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nda rahat bir şekilde yaşamışlardı (Bozkurt, 1993: 540).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudi varlığı, Orhan Gazi²⁷ dönemine kadar gitmektedir. Bizans toprakları içerisinde bulunan Bursa, 1326 yılında Orhan Gazi tarafından fethedilince, bölgede yaşayan Yahudiler bu fethi sevinçle karşılamış ve Osmanlı Devleti'ni kurtarıcı olarak görmüşlerdir. Bunun yanında Orhan Gazi, Yahudilerin Bursa'da bir sinagog inşa etmelerine müsaade etmiştir. Edirne'nin Osmanlı tarafından fethini izleyen süreçte, Hristiyan baskısından kaçan birçok Yahudi, Edirne'ye sığınmış ve Osmanlı idaresinde yaşamaya başlamışlardı. 1376 yılında Macaristan'dan, 1394 yılında Fransa'dan sınır dışı edilen Aşkenazlar da çareyi Osmanlı'ya sığınmakta bulmuş ve Osmanlı topraklarına göç etmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan liyakat sisteminden faydalanan Yahudiler, iyi mevkilere kadar yükselmiş, Osmanlı Sarayı'nda daimî hekimlik görevini dahi üstlenmişlerdi. Osmanlı'nın hoşgörülü yaklaşımı Avrupa'daki diğer Yahudiler'i de cezbetmişti. Öyle ki Avrupa'daki Aşkenaz Yahudileri'nin lideri olan Haham²⁸ İzak Sarfati, Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiş ve 1430 yılında Edirne Baş Hahamlığı görevine getirilmiştir. Baş Haham Sarfati, 1454 yılında, Avrupa'da yaşayan Yahudiler'e göndermiş olduğu mektupta, Osmanlı İmparatorluğu'nun güvenli ve huzurlu bir yer olduğundan söz etmiştir. Mektubun ardından Avrupa'da yaşayan Aşkenazlar'dan birçok Yahudi, Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiştir (Aslan, 2011: 39-40).

²⁷ Orhan Gazi: Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci Padişahı. Osman Bey'in oğlu.

²⁸ Haham: Dini liderler olan Rabbi için kullanılan bir diğer isim. Müslüman olan ülkelerde, Rabbi sözcüğü Allah'ı çağrıştırdığından dolayı, Rabbi yerine Haham kelimesinin kullanımı uygun görülmüştür (Adam, 2019: 100).

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesi, Bursa Yahudileri gibi Bizans Yahudileri'ni de sevindiren bir hadise olmuştur. Fatih Sultan Mehmed, Ermeni ve Rumlar için dini liderlik kurmuş ve millet olarak tanımıştır. Bunların yanında Yahudiler de millet olarak tanımlanmış ve Hahambaşılık makamı kurulmuştur. Baş Haham olarak ise Moşe Kapsali atanmıştı. Fatih Sultan Mehmed döneminde, Almanya'da kıyıya uğrayan ve sürgüne gönderilen bir grup Yahudi, Osmanlı topraklarına iltica etmiş ve yerleşmiştir (Bozkurt, 1993: 541-542). İstanbul'un fethinden sonraki yarım asırda, Yahudiler, ticari hayatta Osmanlı ekonomisine ciddi katkılar sağlamışlardır. Pazarlara ve limanlara canlılık getirmiş, dükkanlar ve hatta mahalleler kurarak şehirlerin iktisadi kalkınmalarında önemli rol oynamışlardır. Osmanlı'nın kuruluş dönemlerindeki göçebe kültürü, fetihlerden sonra şehirli hayata tam adaptasyon sağlayamamıştı, bunun yanında şehirlerdeki kalkınmalar vasıflı Yahudiler tarafından gerçekleştirilmişti. Avrupa'dan Osmanlı'ya göç eden bankerler, tüccarlar, doktorlar ve çeşitli zanaat grupları, Osmanlı'da şehir hayatının gelişmesi için çaba sarfetmiştir (Gürkaynak, 2003: 282). Osmanlı'nın devletten imparatorluğa geçiş serüveninde kentleşme ve modernleşme süreçlerinde katkıları olan Yahudi topluluğu, Osmanlı bürokrasisinde önemli konumlara yükselmişlerdi. Bir yanda Avrupa'da ve Rusya'da gettolarda yaşayan, hiçbir hakkı olmayan ve hatta hayvandan dahi aşağı görülen Yahudiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun hoşgörü politikası ve insan merkezli tutumu ile karşılaşmış, özgürlüklerden faydalanmış ve büyük yaşam farkını görmüşlerdi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yaşam kalitesini gören Avrupalı Yahudiler, Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamışlardı. En büyük göç ise İspanya zulmünden kaçan Sefarad Yahudileri'nin Osmanlı topraklarına olan göçüydü (Aslan, 2011: 40).

İspanya'nın Hristiyan liderleri I. Isabel ve Aragonlu Ferdinand, İspanya'yı tamamen Hristiyan ve Katolik bir kimliğe bürümek amacı gütmekteydi. Bundan dolayı ülkedeki diğer azınlık gruplara, Katolik Hristiyanlık dinine ve mezhebine geçmeleri için baskılar yapıldı. Din değiştirmek istemeyen grupların ise 4 ay içinde ülkeyi terk etmesi yönünde kararı alındı. Endülüs Emevî Devleti'nin bakiyesi olan Müslümanlar ile öncesinde Roma İmparatorluğu'nun bölgeye yerleştirdiği Yahudiler, dinlerini değiştirmeyi kabul etmeyip göç etmeyi tercih etmişlerdi. Avrupa'da bulunan ülkelere iltica talebinde bulunan Sefarad Yahudileri'ni hiçbir ülke kabul etmemiştir. Son olarak Osmanlı İmparatorluğu'na sığınma talebinde bulunan Yahudiler'e, Osmanlı İmparatoru Sultan II. Bayezid²⁹ olumlu bir cevap vermiş ve kendilerini memnuniyetle karşılayacaklarını bildirmişti. 300.000 civarındaki Sefarad Yahudisi, İspanya'dan Osmanlı'ya göç etmiş ve Selanik şehrine yerleştirilmişti (Aslan, 2011: 40).

²⁹ Sultan II. Bayezid: Osmanlı İmparatoru Fatih Sultan Mehmed'in oğlu, kendisinden sonra tahta geçen sultan.

Seferad Yahudileri'nin Osmanlı topraklarına göç etmesi, Osmanlı'nın özellikle Balkanlar'a açılan kapısı olan Edirne'de ve Selanik'te iskân etmeleri, bölgenin kalkınmasına etki etmiştir. Seferad Yahudileri'nin İspanyolca, Portekizce ve Latince dillerini bilmeleri, diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerde Osmanlı İmparatorluğu'na yarar sağlamıştır. Bunun yanında Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikası olan hariciye işlerinde ve maliyesinde Yahudiler'e önemli görevler verilmişti (Aslan, 2011: 40). Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş ve zirve dönemlerinde rol almaları ve katkı sağlamaları, İmparatorluk nazarında onlara duyulan güveni de arttırmıştı. Osmanlı ile beraber Yahudiler de zirve dönemlerini yaşamaktaydı. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme dönemleri Yahudileri de etkilemiştir. 18. ve 19. yüzyıllardaki gerilemeden Yahudiler de nasibini almıştı. Osmanlı'nın gerilemesi, askeri ve teknolojik anlamda Batı'nın gerisine düşmesi, Osmanlı İmparatorluğu'na Avrupa'dan gelen göç dalgasını kesmişti. Avrupalı Hristiyan devletlerin yükselişi, teknolojik ve fikrîsel anlamda Osmanlı'nın önüne geçmesi, Yahudilerin de etkilerini azaltmıştı. Kendi becerilerini, hem kendilerine hem de devlete yarar sağlayabileceği alanlarını yitiren Yahudilerin artık bir özelliği kalmamıştı. Üstelik Latince'yi unuttuklarından dolayı Avrupa ile sağladıkları diyalogu ve ilişkileri de yitirmişlerdi. Diğer milletlerden öne çıkan hiçbir özelliği kalmayan Yahudiler, sıradan bir Osmanlı milletine dönüşmüştü. Bu noktada ise Hristiyanlar tebaanın yükselişi başlamıştı. Ticaret, eğitim, sanat, dış politika ve mimari gibi alanlarda artık Hristiyan nüfus ön plana çıkmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Yahudilerin okulları değerini kaybetmiş, Hristiyanlar'ın kurduğu okullar ilgi görmüştü. Hristiyan Avrupa devletlerinin yükselişinden ötürü onlarla iyi münasebetler kuran Osmanlı'daki Hristiyanlar, dış politikada etkin hale getirilmişti (Gürkaynak, 2003: 285).

Osmanlı'nın son dönemlerine kadar, Yahudiler etkilerini yitirmiş olsa da Osmanlı hoşgörüsünden ötürü Avrupa ve Rusya'daki birçok Yahudi, Osmanlı topraklarına küçük gruplar halinde göç etmeye devam etmiştir. Özellikle Ruslar'dan kaçan Yahudilerin bir kısmı Filistin topraklarına gayri resmi olarak yerleşmeye başlamışlardı. 1789 Fransız İhtilali'nin Dünya'ya yaymış olduğu milliyetçilik fikrinden Ermeniler ve Rumlar etkilenmişti. Ayrıca Balkanlar'da Sırlar, Hırvatlar, Bulgarlar, Yunanlar ve Karadağ vatandaşları Osmanlı'ya karşı ayaklanmış ve Balkan Savaşları cereyan etmişti. Hepsinin aksine Yahudiler'de hiçbir ayaklanma olmamıştı. Milattan önceki dönemlerde, buldukları her fırsatta isyan ve ayaklanma çıkaran Yahudiler, bu defa Osmanlı İmparatorluğu'nda sükûnet halinde kalmışlardı. Selanik'in Yunan Krallığı tarafından ele geçirilmesi ise, Seferad Yahudileri'nden bir kısmının İstanbul'a ve Ege bölgelerine göç etmelerine sebep olmuştur. Keza Akdeniz üzerinden Filistin'e ziyaretçi olarak gayri resmi şekilde göç edenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur (Aslan, 2011: 42).

2.2.3. 19. Yüzyıl Avrupası ve Yahudiler

Avrupa’da ortaya çıkan ve tüm kıtayı etkisi altına alan Rönesans ve Reform hareketleri, dinsel tabanlı skolastik³⁰ düşünceyi reddetmiş ve daha seküler bir yaşam tarzı ile düşünce biçimini ortaya çıkarmıştı. Bu akımlarla beraber Yahudiler’e uygulanan baskılar da kısmen azalmıştı. 1789 Fransız İhtilali’nin getirmiş olduğu vatandaşlık kavramı ile dini, dili, ırkı ne olursa olsun her yurttaşın eşit olduğu düşüncesi tüm kıtaya yayılmıştı. Yahudiler de buradan itibaren yaşadıkları gettolardan çıkıp şehir hayatına geçmişlerdi. Haskala Hareketi ile beraber Yahudiler arasında da bir aydınlanma yaşanmış, her alanda öne çıkan kişiler yetiştirmeyi başarmışlardı. Orta Çağ ve Yeni Çağ’da toprak sahibi olamayan, her işi yapmasına müsaade edilmeyen Yahudiler, ticaretle, değerli maden sarraflığında, felsefi konularda kendilerini geliştirmişler ve önemli bankerler yetiştirmişlerdi. Öyle ki söz konusu Yahudi bankerler, ülkelere borç verebilecek kadar servet edinmişlerdi. 19. ve 20. yüzyıldaki savaşların hemen hemen hepsinde devletler Yahudi bankerlerden kredi talep etmişti. Bunların içerisinde Büyük Britanya, Almanya, Osmanlı gibi büyük devletler de vardı. İlerleyen süreçlerde devletler iflas edip borçlarını geri ödeyemeyince, Yahudi bankerleri merkez bankalarına ortak etmiş, para basma yetkisi vermiş, ülkenin maliyesini tamamen Yahudiler’e teslim etmişlerdi. 1789 Fransız İhtilali’nin yaymış olduğu bir diğer akım olan milliyetçilik akımı ise Yahudileri olumsuz yönde etkilemiştir (Seyfeli ve Akdemir, 2020: 247; Şenay, 2002: 121; Adam, 2019: 79).

Yahudilerin Avrupa’da para ve değerli madenlerle uğraşmaları, ticaretle söz sahibi olmaları, ülkelerin önemli noktalarında etki sahibi olmaları ve güçlü lobi faaliyetleri yürütmeleri, Avrupalı Hristiyanlar’ın ve milliyetçilerin dikkatini çekmiş ve onları rahatsız etmişti. 19. yüzyıldan itibaren Avrupa’da yükselen milliyetçilik akımları sebebiyle, Yahudiler tekrardan istenmeyen ırk konumuna düşmüştü. Her fırsatta aşağılanan ve hor görülen Yahudiler arasında yavaş yavaş kendi devletlerini kurma fikirleri filizlenmişti. Yüzlerce yıl sürgünde yaşayan, gittikleri yerlere uyum sağladıkları esnada tekrardan göç etmek zorunda bırakılan, ilk ele geçen fırsatta mallarına el konulan, can güvenliği hiçbir şekilde sağlanmayan ve Rusya gibi ülkelerde hayvanlarla eşit olarak görülen Yahudilerin aliya fikri günden güne konuşulmaya başlanmıştı. Yahudilerin kendilerine vaat edilen topraklara geri dönmesi ve orada devlet kurmaları, Süleyman Mabedi’ni yeniden inşa etmeleri, hayallerini süslemekteydi. Fakat ortada büyük engeller vardı. Halihazırda, Yahudiler 19. yüzyılda Avrupa’da yaşanan iktisadi bunalımların sebebi olarak görülmekteydi (Kurt ve Aykıt, 2019: 174-175).

³⁰ Skolastik düşünce: Orta Çağ Avrupası’nda Kilise baskısı ile özgürlüklerin kısıtlanması, başka fikirlere kapalı olması. Sadece Kilise’nin çizdiği sınırlar çerçevesinde düşünüp hareket edebilmek (Topdemir, 2009: 125).

19.yüzyıl Avrupası'nda sürekli savaş ve bunalım hali hakimdi. Savaşların getirdiği ekonomik krizler ve yıkımlar da toplumsal sıkıntıları yanında getirmişti. Orta Çağ'da yapılan meydan muharebeleri veya kale muhasaraları, yerini topyekûn savaflara bırakmıştı. Savaşlardan askerler kadar siviller ve şehirler de etkilenmekteydi. Üstelik İmparatorluklar yıkılmakta ve yerine daha küçük ölçekli ülkeler kurulmaktaydı. Ülkelerde ise darbeler, devrimler ve toplumsal eylemler had safhadaydı. Yaşanan bütün olaylardan en çok etkilenen Yahudiler idi. Hristiyanlar, İsa Peygamber'in katlinden Yahudiler'i sorumlu tutmuş ve onlara "tanrı katili" sıfatı takmıştı. Anti-Semitizm³¹ fikirleri ve hareketleri ise revaçtaydı. Özellikle iktisadi bunalımların yükseldiği dönemlerde, bu krizlerin sorumlularının Yahudiler olduğu düşünülmüştü. Bunların yanında Yahudiler büyü yapmak ve tefecilik gibi konularla da suçlanmışlardı (Kurt ve Aykıt, 2019: 174). Almanya, İtalya ve Rusya gibi ülkelerde yükselen milliyetçilik fikirleri halk tarafından da benimsenmişti. Fakat milliyetçiliğin ırkçılığa dönüştüğü ortamlar, Yahudiler için zulümlerin başladığı yerlerdi. Rus Çarlığı'na karşı kurulan örgütlerin içerisinde Yahudiler de yer almaya başlamıştı. Yahudi filozof Karl Marx'ın ekonomik ve toplumsal anlamdaki fikirlerinin sonucu olarak kurduğu Sosyalizm felsefesinden de etkilenen Rusya Yahudileri'nden bir bölümü, bu fikirler ile hareketle Rus Çarlığı'na karşı ayaklanma başlatmış ve 1917 Ekim Devrimi ile Çar II. Nikolay tahttan indirilmiş, monarşi kaldırılmış ve Rus Çarlığı dönemi bitmişti. Yerine ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştu (Dualı, 2020: 50; Ersoy, 2019: 304).

Sovyetler Birliği'nin kurucu lideri olan Vladimir Lenin³²'in Yahudi olduğu bilinmekteydi³³. Vladimir Lenin'in yanında Sovyetler Birliği Kızıl Ordusu Başkumandanı Lev Troçki³⁴ de bir Yahudi idi. Rusya'da 1917 Ekim Devrimi'ni gerçekleştiren Bolşevik Partisi'nin Merkez Komite üyeleri 12 kişiden oluşmaktaydı. Söz konusu 12 kişiden 2'si Rus iken 10'u Yahudi'ydi. Merkez Komitesi'nden sonra gelen en büyük ikinci organ, Merkez Yürütme Komitesi de 61 kişiden oluşmaktaydı. Burada da Yahudiler baskın bir sayıdaydı. 42'si Yahudi, 19'u da Rus, Gürcü, Ukraynalı ve diğer milletlerden kurulmuştu. En yüksek hükümet organı olan Halk Komiserleri Konseyi'nde 17 Yahudi bulunmaktayken kalan 5 kişi de diğer milletlere mensup kişilerdi. Sovyetler Birliği'nin bütün yönetim kuruluşlarının kadrolarında toplam 556 kişi bulunmaktayken bunlardan 447'si Yahudi'ydi (Dualı, 2020: 50).

³¹ Anti-Semitizm: Yahudi Aleyhtarlığı. Yahudiler'e karşı duyulan öfke, kin, nefret ve ayrımcılığa verilen genel ad.

³² Vladimir Lenin: Asıl adı Vladimir İlyiç Ulyanov olan Sovyetler Birliği'nin ve Komünist Parti'nin ilk lideri.

³³ "Lenin'in Yahudi kökenleri kanıtlandı", *NTV Haber Sitesi*, 24.05.2011. https://www.ntv.com.tr/dunya/leninin-yahudi-kokenleri-kanitlandi,pY3oeVj_80KON3kaNYI4GA. (Erişim Tarihi: 14.05.2024).

³⁴ Lev Troçki: Asıl adı Lev Davidovich Bronstein

2.2.4. Avrupa’da Yükselen İrkçılık ve Anti-Semitizm

Hristiyanlar ile Yahudiler arasındaki çekişme, İsa Peygamber’in çarmıha gerilmesinden sonraki süreçte başlamıştır. Hristiyanlar, İsa Peygamber’in katledilmesinin sebebi olarak Yahudileri görmüş ve onlara “İsa’nın katilleri / Tanrı katilleri” demişlerdir (Şenay, 2002: 121). Halihazırda hoş görülme­yen ve Hristiyan toplum tarafından dışlanan Yahudiler, 1789 Fransız İhtilali’nin getirmiş olduğu milliyetçilik akımından etkilenen milletlerden de nasiplerini almıştır. 19. yüzyılın tamamında ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa’da bunalım hakimdi. İmparatorluklara karşı isyan eden milletler, kendi ülkelerini ve uluslarını inşa etmek istemekteydi. İmparatorluklar arası savaşların yanında, çokuluslu imparatorlukların kendi içlerinde de birçok kanlı ayaklanma ve isyan yaşanmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı’na giden süreçte, Avrupa’da milliyetçilik fikri zirveye ulaşmış ve her millet kendi kaderini tayin etmenin peşine düşmüştü. Nitekim, Balkan Savaşları’ndan sonra Birinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve Avrupa anakarasında başlayan savaş tüm Dünya’ya yayılmıştı. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra galip devletler mağlup devletlere ağır antlaşmalar imzalatmıştı. Fakat savaş sonucunda hem galip devletlerin hem de mağlup devletlerin ekonomileri sarsılmıştı. 4 yıl süren savaşta başta sanayi kuruluşları etkilenmiş, iş gücünü oluşturan nüfusun büyük bir bölümü de savaşta ölmüştü. Savaştan 10 yıl sonra ABD’de ortaya çıkan ve bütün Dünya’yı kasıp kavuran 1929 yılındaki Büyük Ekonomik Buhran neticesinde, zaten dipte olan ülkelerin ekonomileri iyice hasar görmüştü (Bakırtaş ve Tekinşen, 2004: 83-84).

Bu ortamda, Avrupa’da milliyetçiliğin yerini daha uç noktası olan ırkçılık fikirleri almaya başlamıştı. Almanya, İtalya ve İspanya’daki bir kısım milliyetçiler ve ırkçılar, büyük bunalımların ve ekonomik sıkıntıların birinci sebebi olarak Yahudiler’i göstermişti. Öncesinden sevilmeyen Yahudiler, artık direkt hedef olarak gösterilmeye başlanmış ve Yahudi karşıtlığı olan anti-Semitizm bir ideolojiye dönüşmüştü. Buna göre ülkelerin ekonomilerini, yüksek faizlerle krediler veren Yahudi bankerler ve tefeciler batırmıştı. Aynı zamanda fabrikalar ve üretim tesisleri birer birer kapanmakta ve işsizlik artmaktaydı. İşsizliğin arttığı ortamda, Yahudi çalışanlar da, halkın hakkını gasp eden toplum olarak görülmekteydi. Ekonomik krizin ve işsizliğin yüksek olduğu yerlerdeki Yahudi aleyhtarlığı günden güne artmakta ve artık siyasi partilerin programına girmektedir. Avrupa’da siyasi partilerin vaatleri arasında Yahudilerin mallarına el koyup onları sürgüne göndermek gibi düşünceler de yer almaktaydı. Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılan ve Fransa’ya karşı ağır bir antlaşma imzalayan, madenlerini Fransa’ya bırakan Almanya’da ise anti-Semitik hareketlerin en ateşlisi ortaya çıkmıştı: Adolf Hitler ve Nasyonal Sosyalizm (Nazi Partisi) (Bakırtaş ve Tekinşen, 2004: 92-93).

Nasyonal Sosyalist Partisi'nin, Almanya'daki ekonomik bunalımda ve siyasi belirsizlik ortamında iktidara gelmesi, Alman halkının milliyetçilik duygusunu kullanarak iktidarı pekiştirmesi, Yahudiler için tarihin en büyük soykırımı olan Holokost sürecinin başlamasının önünü açmıştı. Ateşli bir anti-Semitik olan Adolf Hitler, iktidara gelmeden önce Yahudilerin, Alman ekonomisini mahvettiğini, işsizliğin asıl sebebinin Yahudiler olduğunu, toplumsal huzursuzluğun Yahudiler tarafından çıkarıldığını ve dahası Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nı Yahudiler yüzünden kaybettiğini "Kavgam" isimli kitabında ele almıştı. İktidara geldikten sonra çevresini Yahudi aleyhtarları ile genişleten Adolf Hitler ve Naziler, Yahudiler'e karşı sistematik bir soykırım başlatmıştı. Almanya topraklarında ve işgal ettiği diğer ülkelerdeki Yahudiler'i toplama ve çalışma kamplarına göndermişti. Yahudilerin yanında Çingeneler, engelliler ve homoseksüeller de Naziler'den nasibini almıştı. Çalışma kamplarında Almanlar'ın sıkı denetiminde zor şartlar altında çalışan Yahudiler günden güne zayıflamaktaydı. Kimisi hastalıktan kimisi de ağır şartlar sebebiyle ölmekteydi. Bir süre sonra ise İkinci Dünya Savaşı'nın seyri Nazi Almanyası aleyhinde değişmeye başlamıştı. İşgal ettiği bölgelerden geri çekilen Naziler, çalışma kamplarındaki Yahudiler'i toplu imha yöntemleriyle öldürmeye başlamıştı. 6 milyon civarı Yahudi, Holokost esnasında öldürülmüştü. Naziler, II. Dünya Savaşı kaybedildikten sonra da Holokost sebebiyle birçok kere yargılanmış, yaşayan sorumluları ölüm cezalarına çarptırılmıştı. Soykırımdan kurtulabilen Yahudiler ise ABD veya Filistin'e göç etmek zorunda kalmıştı (Doğan Özcan, 2021: 55).

Almanya'nın yanında İtalya ve orta Avrupa ülkelerinde de anti-Semitizm hareketleri görülmüştü. İtalya'nın faşist lideri Benito Mussolini de tıpkı ittifak ortağı Adolf Hitler gibi Yahudi aleyhtarlığı yapmaktaydı. Yahudiler'i Almanlar gibi sistematik bir şekilde katletmemiş olsalar da yine de Yahudiler'e karşı baskılar ve zulümler uygulamaktaydı. Yahudiler'i sınır dışı etmekten de geri durmamışlardır. Fakat her faşist ve ırkçı yönetim Yahudiler'e anti-Semitik davranmamıştır. İkinci Dünya Savaşı esnasında İspanya'yı faşist bir diktatör olan Franco, Portekiz'i ise yine faşist bir lider olan Salazar yönetmekteydi. İkisi de Mussolini'yi örnek almaktaydı ve Naziler'in tarafındaydı. Fakat ne Franco ne de Salazar, kendi ülkelerinde Yahudiler ile ilgili herhangi bir soykırım veya baskı uygulamasında bulunmamışlardı. II. Dünya Savaşı esnasında da savaşa çok müdahil olmayan İspanya ve Portekiz, daha çok iç meseleleriyle uğraşmışlardı. II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile beraber Avrupa'da devletler ve liderler düzeyindeki anti-Semitizm düşüncesi de yavaş yavaş kaybolmuştur. Mihver Devletleri³⁵ savaşı kaybettikten sonra, Yahudiler'e Avrupa'da yapılan baskı da bitmişti (Çakı, 2018: 269).

³⁵ Mihver Devletleri: II. Dünya Savaşı'nda Almanya, İtalya ve Japonya'nın başını çektiği ittifak (Çakı, 2018: 268).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU ve İSKÂN POLİTİKALARI

3.1. 20. Yüzyılın Başında Yahudilerin Genel Durumu

Dünya'nın dört bir tarafına dağılmış olan ve diaspora döneminde yaşayan Yahudiler, kendilerine Yaratıcı tarafından vaat edilen topraklarda bir devlet kurmanın ve orada yaşamının hayalini kurmaktaydı. Bu esnada çeşitli coğrafyalardaki Yahudiler, ülkelerinin tutumlarına göre muameleye maruz kalmaktaydı. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle Islahat Fermanı ve Tanzimat Fermanı'ndan sonra ortaya çıkan yasalarla, dili, dini, milleti ne olursa olsun bütün tebaanın Osmanlı olarak anılması ve Müslüman ile gayri Müslümanlar arasındaki ayrımın ortadan kalkması, en çok Yahudiler'i ve Ermeniler'i etkilemiştir. Halihazırda rahat bir yaşam süren Osmanlı Yahudiler'i, Osmanlı'daki anayasal devrimlerle beraber tamamen bir yurttaş statüsü kazanmıştır. Keza ABD'de ve Büyük Britanya'da yaşayan Yahudiler de güvenli ve konforlu bir hayata sahipti. Dünya'nın her tarafında yaşamaları, ticaret anlamında Yahudiler'e olumlu anlamda katkılar sağlamıştı. ABD ve İngiltere'deki limanlarda güçlenen Yahudiler ticaret şirketleri kurmuş ve ülkelerin ekonomilerinde ciddi anlamda söz sahibi olmuştur. Aynı zamanda bankerlerin güçlenmesi, ülkelere borç verebilecek seviyeye gelmesi, Yahudilerin finansal ve iktisadi olarak büyük bir etki grubu olması anlamı taşımaktaydı. Lobicilik faaliyetlerine önem veren Yahudiler, başta ABD ve Büyük Britanya olmak üzere birçok ülkede lobiler kurarak ülkelerin politikalarına ve kararlarına etki etmeye başlamışlardı. Gün geçtikçe güçlenmekteydiler. Fakat aynı durum Avrupa anakarasındaki ve Rusya'daki Yahudiler için söylenemezdi (Başaran, 2019: 129; Kızılabdullah, 2022: 64).

Avrupa'daki anti-Semitizm dalgaları Yahudiler'e hayatı yaşanmaz hale getirmektedir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde ekonomik buhranlar, yüksek enflasyonlar ve toplumsal gerilimlerden en çok Yahudiler etkilenmekteydi. Rusya'da Çarlık rejiminin yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla, Yahudi aleyhtarlığı bitmişti fakat Avrupa'da devam etmekteydi. İkinci Dünya Savaşı esnasında 6 milyon Yahudi'nin sistematik soykırımla öldürülmesi, nefretin ne derece büyük olduğunu göstermekteydi. Böylesine bir ortamda, statüsü fark etmeksizin bütün Yahudiler arasında bir hayal filizleniyordu: Bağımsız İsrail Devleti. 2000 yılı yakındır diasporada yaşayan, anavatanlarından uzakta olan Yahudiler, Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurmanın hayalini gerçeğe dönüştürecek adımlar atıyordu. Bu adımların en somut olanı ise Siyonist düşüncesi kapsamında toplanan Siyonist Kongreleri idi (Bakırtaş ve Tekinşen, 2004: 92-93; Doğan Özcan, 2021: 55).

3.2. Siyonist Düşünce ve Siyonizm Hareketi

Dünya'nın dört bir tarafında diasporada yaşayan Yahudiler, kimi yerde refah içinde yaşamaktayken kimi yerde de baskı ve zulüm görmekteydi. Özellikle Avrupa'daki Yahudilerin katliam ve soykırım derecesine ulaşan sıkıntıları, çözüm arayışlarını da beraberinde getirmekteydi. 2000 yıl boyunca diğer ülkelerin boyunduruğu altında yaşamış olan Yahudilerin kendi devletlerini kurma fikri her dönem ortaya çıkmaktaydı. Fakat Yahudilerin 2000 yıl boyunca böyle bir gücü olmamıştı. Devlet kurmak için toprak, nüfus ve maddi bir güç gerekmekteydi. Hatta kurulacağı bölgenin jeopolitik ve stratejik durumuna göre ordu ve silahlı kuvvet de gerekmekteydi. Yahudilerin ise diaspora dönemi boyunca hiçbir şartı yerine getirebilecek durumu olmamıştı. Fakat süreç ağır ağır işlemekteydi. Lobicilik faaliyetleri sayesinde ülkelerin politikalarına etki edebiliyorlardı. Yahudiler'e olan bakış açısını ve durumu yönetebiliyorlardı. Bankerler ve tüccarlar sayesinde yavaş yavaş zenginleşmekteydiler. Üstelik son dönemlerindeki zenginlikleri, çoğu devletin ekonomisinden dahi büyüktü. İlk dönemlerinde köle olarak yaşayan ve gettolardan çıkmayan, hiçbir hakkı olmayan Yahudiler, yüzyıllar geçtikçe, özellikle Haskala Hareketi'nden sonra modern toplumun birer ferdi olmuştu. Toplumun içerisinde bir fert veya birey olsalar da evlerinde bir Yahudi'ydiler. Kamusal alanda vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirseler de içeride Yahudi inancının ibadetlerini yapmaktaydılar. Durumlar ve şartlar ne olursa olsun, sosyal statü, ekonomik durum veya yaşadığı ülke fark etmeksizin, bütün Yahudilerin hayalinde ortak bir nokta vardı. Güçlü bir İsrail Devleti kurmak ve orada yaşamak (Kurt, 2010: 35; Yavaş, 2022: 151).

Diaspora dönemindeki Yahudiler arasında, özellikle baskı altında yaşayanlar içerisinde hayali gerçeğe dönüştürmek üzere çeşitli hareketler ortaya çıktı. Bu hareketlerden en önemlisi ve günümüzde bir nebze sonuca ulaşmış olanı Siyonizm Hareketi'ydi. Siyonizm Hareketi'nin ismi, Kudüs'te bulunan Siyon Dağı'ndan esinlenmiştir. Önceleri, Kudüs'ün bir bölümü için kullanılan Siyon kelimesi, sonrasında Kudüs'ün tamamını ve hatta İsrailoğulları'na vaat edilmiş toprakların tamamı için kullanılan bir isme dönüşmüştür. Siyonist Hareket'in öncelikli hedefi ise Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti kurup, Dünya üzerinde çeşitli coğrafyalarda dağınık bir şekilde yaşayan Yahudiler'i ve İsrailoğulları'nı bu devlet çatısı altında bir araya getirmektir. Bir diğer hedef ise vaat edilen topraklarda devleti kurduktan sonra Süleyman Mabedi'ni tekrardan inşa etmektir (Tokgöz, 2017: 187; Ballı ve Gökçe, 2021: 72). 19. yüzyıla kadar din ve millet temelli bir hayat süren Yahudiler, dini anlamda birçok argümana sahipti fakat milli anlamda hiçbir argümanları yoktu. Siyonizm ile birlikte artık milliyetçi bir kavrama sahip olmuşlardı ve etnik unsurları ön plana çıkmıştı (Duran, 2020: 142).

3.2.1. Theodor Herzl

Yahudilerin “Siyon’a Dönüş” fikri olan Siyonist fikir, önceleri ruhani bir boyuta sahipti. Buna göre Yahudiler, kutsal kitapları olan Tanah’ta, kendilerine Yarattıcı tarafından vaat edilen topraklar olduğuna iman etmiş ve bu uğurda vaat edilen topraklarda yaşamının hayalini kurmuştur. Lakin bunun için tam anlamıyla bir eyleme geçilmemiştir. Yahudiler zaman zaman Filistin topraklarına gayri resmi göç etseler de orada yaşayan vatandaş değil sadece ziyaretçi kimliği adı altında bulunuyorlardı. Siyonist fikrin siyasal bir mecra da vücut bulması ise Theodor Herzl³⁶ sayesinde mümkün olmuştu. Theodor Herzl, Siyonizm fikrini akılcı/rasyonel ve faydacı/pragmatist zemin üzerine oturtmuştu. Ruhani anlamdaki Siyonist fikir, eyleme dökülmedikçe bir yararı yoktu. Theodor Herzl ise bu fikri siyasal boyutta eyleme dönüştürmeyi hedeflemiş ve bu hedef doğrultusunda çalışmalar yapmıştı (Tokgöz, 2017: 185). Politik Siyonizm hedefi doğrultusunda birçok devlet başkanı ile görüşmüş ve Yahudi Devleti’nin kurulması için topraklar talep etmiştir. Elbette Theodor Herzl’in devlet başkanları düzeyinde görüşmeler yapabilme gücü Yahudi lobilerinden gelmekteydi. Devlet kademelerinin bütün noktalarına yükselebilen veya maddi güçlerini kullanarak önemli kademelerdeki kişilere söz geçirebilen Yahudiler, bu sayede devlet başkanları veya krallar ile görüşme imkânı oluşturabilmekteydi (Başaran, 2019: 129; Kızılabdullah, 2022: 64; Duran, 2020: 141).

Bağımsız bir Yahudi Devleti kurmak için öncelikli hedef Yahudiler’e toprak tahsis edilmesiydi. Planlanan bölge ise Filistin topraklarıydı. Fakat Filistin, o dönemlerde Osmanlı idaresinde olan bir yerdi. Bundan dolayı Büyük Britanya hükümetinden bakanlar ile görüşen Theodor Herzl, toprak talebini yinelemiştir. Britanya, Theodor Herzl’e Filistin dışında birkaç alternatif sunmuştu. Bunlar, Arjantin, Uganda ve Kıbrıs idi. Theodor Herzl bütün tekliflere olumlu yanaşmış fakat Yahudi din adamları ve ileri gelenleri tüm bunları reddetmiştir. Onlar için devletin kurulabileceği tek yer Filistin’di. Filistin ise hem Osmanlı toprakları içerisindeydi hem de ciddi şekilde Arap nüfusunu barındırmaktaydı. Siyonistler ise Arap nüfusunu orada yaşamamış varsayarak Filistin için “ topraksız bir halk (Yahudiler) için halksız bir toprak (Filistin)” düşüncesini ön plana çıkarmıştır (Duran, 2020: 141). İlerleyen zamanlarda, Theodor Herzl’e destekler artmış ve Yahudilerin bir devlet kurma fikri tüm Yahudiler arasında kabul görmüştü. Özellikle zengin ve varlıklı Yahudiler de Siyonizm Hareketi’nin finansal yükünü taşımayı kabul etmişti. Böylelikle Theodor Herzl, devlet başkanlarıyla ve krallar ile görüşürken, Filistin’de toprak satın alma konusunda elini güçlendirmişti.

³⁶ Theodor Herzl (1860-1904): Avusturya-Macaristan vatandaşı Aşkenaz Yahudisi gazeteci ve hukukçu. Politik Siyonizm’in kurucusu. “Yahudi Devleti” isimli kitabın yazarı.

Theodor Herzl'den öncülüğündeki politik Siyonizm hareketinden önce irili ufaklı hareketler görülmekteydi. Diasporadaki örgütlü hareketlerin ilki en çok problem yaşadıkları Çarlık Rusyası'nda ortaya çıkmıştı. Anti-Semitizm'in tavan yaptığı, hem hükümet hem de halk arasında ateşli bir nefrete dönüştüğü ortamda, Yahudiler de örgütlenmiş ve dernek kurmuştu. 1881 yılında, bugün Ukrayna sınırları içerisinde yer alan Odessa şehrinde, "Siyon Aşıkları"³⁷ isimli dernek kuran Yahudiler, Siyonist fikir ile ilk derneklerini kurmuştu. Derneğin ilk hedefi, Rusya'da baskı ve zulüm altında yaşayan Yahudilerin Kudüs'e göç edip oraya yerleşmelerine yardımcı olmaktı (Duran, 2020: 143). Ertesi yıl, 1882'de, Filistin'e daha önceleri gayri resmi bir şekilde göç eden Yahudiler, örgütlenerek "Siyon'u Sevenler"³⁸ isimli derneği kurmuştu. Filistin'de kurulan derneğin amacı ise diğer ülkelerden gelen Yahudiler'e öncülük etmek, yerleşmelerine yardımcı olmak, Filistin'i bir Yahudi yerleşim yeri haline getirmek ve İbranice'yi tekrardan öz ve eski haline getirerek diriltmekti³⁹. Söz konusu dernekler politik Siyonizm'in öncüsü olarak kabul edilmektedir (Tokgöz, 2017: 185). Fakat etki alanları sadece bulundukları coğrafyayı kapsamış, Dünya'ya yayılamamışlardı. Politik Siyonizm'in Dünya Yahudileri arasında popüler kılan kişi ise Theodor Herzl olmuştur.

Fransa'da yaşanan Dreyfus Olayı, Siyonist Hareket'in dönüm noktası olmuştu. 1894 yılında, Fransız ordusunda görevli Albay Alfred Dreyfus, Almanlar için çalıştığı ve onların lehine casusluk yaptığı iddiasıyla yargılanmış, yeterli delil olmamasına karşın Fransız ordusundan ihraç edilmişti. O dönem üniversitede okuyan Theodor Herzl, Fransız ordusunun anti-Semitik davranışta bulunduğu fikriyle yeni bir kitap yazmaya koyulmuştu. 1896 yılında "Yahudi Devleti"⁴⁰ isimli kitabını yayınlamıştır. Theodor Herzl'e göre, Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulmalı, ancak bunun için Dünya'daki tüm Yahudiler örgütlenmeliydi. Herzl, bu meselenin milli bir mesele olduğunu belirtmiş, dini ve manevi alandan çıkarmıştır. Politik Siyonizm'in rasyonel ve pragmatist tutumu çerçevesinde milliyetçi bir değerlendirmelerde bulunmuştur. Daha önce devlet kurabilecek maddi ve beşerî gücü olmayan Yahudilerin, artık bu güçlere sahip olduğunu dile getirmiştir (Duran, 2020: 143). Eyleme geçen Theodor Herzl, Yahudilerin toplanmasına ve Filistin'de bir devlet kurması için çalışmasına öncülük etmiştir. Fakat bunun için Avrupalı ülkelerden de destek arayışına çıkmıştı. Aradığı desteği ise Büyük Britanya'dan bulmuştu (Ballı ve Gökçe, 2021: 73).

³⁷ İbranice: Hovevei Zion (Siyon Aşıkları)

³⁸ İbranice: Chovevei Zion (Siyon'u Sevenler)

³⁹ Diasporada yaşayan Yahudilerin dilleri bozulmuştu. Aşkenaz Yahudilerin dilleri İbranice ve Almanca karışımından oluşan "Yidiş" diliydi (Çinkara ve Bölükoğlu, 2020: 539). Sefarad Yahudileri ise İbranice ve İspanyolca karışımı olan "Ladino" dilini kullanmaktaydı (Dağcı ve Arıkan, 2021: 21-22).

⁴⁰ Yahudi Devleti kitabı, Almanca: Der Judenstaat.

3.2.2. Basel Konferansı ve Siyonist Kongreler

Macar Yahudisi olan Theodor Herzl'in girişimleri ile 29 Ağustos 1897'de İsviçre'nin Basel şehrinde Siyonist Kongre'nin ilki düzenlenmiştir. Siyonist Kongre'de Theodor Herzl kongrenin başkanı seçilmiştir. Kongre'ye en fazla katılım ise Rusya'dan olmuştur. Basel kentinde toplanan Birinci Siyonist Kongre'de "Dünya Siyonist Teşkilatı" da kurulmuştur. Bu teşkilatın, Yahudilerin Filistin topraklarına dönüşü için çalışması amaçlandı. Ayrıca büyük devletlerden destek arayışına girilmesi kararı da alındı (Duran, 2020: 144). Kongre ile itibaren Yahudiler artık daha özgüvenli ve birlik içerisinde hareket etmeye başlamıştı. Nitekim kongre, bir parlamento gibi görülmüş, mecliste söz sahibi olabilmek için ise belirli bir ücret talep edilmiştir. Siyonist Kongre'nin neticesinde Theodor Herzl şu sözleri söylemiştir;

"Basel'de Yahudi Devleti'ni kurdum. Eğer bugün bunu açıklarsam, herkes beni alaya alır. Oysa belki 5 fakat hiç şüphesiz 50 yıl içinde herkes bu gerçeği görecektir. Yahudi Devleti'nin varlığı manevi temellere oturtulmuştur, bu devlet Yahudi halkının bu konudaki istek ve azmi ile kurulmuştur." (Öke, 2021: 57).

Theodor Herzl, Siyonist Kongresi neticesinde söylemiş olduğu sözlerle, hedeflerinin kısa vadeli değil, uzun vadeli ve planlı olduğunu belirtmiştir. Birinci Siyonist Kongre'nin neticesinde alınan karar gereği, Theodor Herzl, Almanya İmparatoru II. Wilhelm'e mektup yazmış ve destek beklemişti. Bunun yanında Theodor Herzl, o dönem Osmanlı toprakları içerisinde bulunan Filistin'e yerleşmek için Sultan Abdülhamid'i ikna etme çalışmalarına girişmişti. 1896 - 1902 yılları arasında Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid ile tam altı kez görüşen Herzl, her seferinde reddedilmişti. Herzl her seferinde Osmanlı Sultanı'na büyük teklifler ile gitmişti. İlk görüşmesinde, Filistin'i kendilerine vermeleri karşılığında Osmanlı'nın dış borçlarını kapatacağını, Osmanlı'ya yatırımlar yapacağını, Ermeni problemi karşısında Avrupa'daki Yahudi lobisinin Osmanlı İmparatorluğu'nu destekleyeceğini belirtmişti. Sultan II. Abdülhamid tüm teklifleri reddetmiş ve Filistin'de Yahudi Devleti kurulmasına müsaade etmeyeceğini belirtmişti. İkinci görüşmede Osmanlı dış borcunun tamamı olan 30 milyon sterlin vermeyi ayrıca Hamidiye – Hicaz demiryolunun maliyetini karşılamayı teklif etmiş fakat Sultan II. Abdülhamid tekrardan reddetmiştir (Murat, 2019: 451). Sultan Abdülhamid, Siyonist Kongre'nin hareketlerini incelemekte ve amaçlarını bilmekteydi. Bundan dolayı görüşmelerin her seferinde keskin bir şekilde teklifler kabul edilmemişti. Theodor Herzl, Almanya İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan beklediği desteği ve ilgiyi göremeyince, Britanya'ya gitmiş ve orada destek aramaya girişmişti (Tokgöz, 2017: 190; Örcü, 2018: 220). Theodor Herzl'in böylesine cömert teklifler yapmasının ardında, Siyonist Hareket'in içerisinde yer alan zenginler bulunmaktaydı. Yahudi zenginler artık uluslar boyutunda servet sahibiydi.

Yahudi para imparatorlarının Herzl'e destek vermesi, Herzl'in elini daha da güçlendirmekteydi. Sultan II. Abdülhamid ile yaptığı bir görüşme esnasında 32 milyon altın teklif etmişti. Bu miktarın %80'ine tekabül eden miktar olan 25 milyon altın Avrupalı Yahudi bankerler tarafından ödenecekti. Bunun karşılığında ise Filistin'de bulunan Hayfa ve civarına yerleşmeyi teklif etmişlerdi. Sultan Abdülhamid ise kendilerine Kuzey Irak'ta iskani teklif etmiş fakat Herzl bunu kabul etmemişti (Türkiye Hahambaşılığı Vakfı, 2009⁴¹). Avrupa'da adeta birer imparatorluk haline gelen Rothschild, Warburg ve Speyer aileleri, Dünya üzerinde para, sanayi, finans ve banka gibi alanların büyük kısmını ele geçirmiş, devletlere borç verecek kadar büyümüş ve zenginleşmişti. Başlarda Theodor Herzl'e destek vermeseler de Siyonist Kongre'nin Basel'deki birinci toplantısından sonra, bütün maddi kaynakları ve lobileriyle Herzl'e destek vermişlerdi (Aslan, 2011: 46). Sultan Abdülhamid, bütün maddi tekliflere rağmen, Herzl'i reddetmiş ve şu cevabı vermiştir;

“...Ben bir karış dahi olsa toprak satmam, zira bu vatan bana değil, Milletime aittir. Milletim, bu vatani kanlarıyla mahsuldar kılmışlardır... Türk İmparatorluğu bana ait değildir, Türk milletindir. Ben onun hiçbir parçasını veremem. Bırakalım, Museviler milyonlarını saklasınlar. Benim İmparatorluğumun parçalandığı zaman onlar, Filistin'i karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat, yalnız bizim cesetlerimizi taksim edebilir. Ben, canlı beden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade edemem.” (Kurt ve Aykıt, 2019: 179).

II. Abdülhamid, Siyonist Hareket'in önüne geçebilmek için Filistin topraklarına Yahudilerin yerleşmesini yasaklayan bir karar çıkarmıştır. Yalnızca ibadet için Filistin'e gitmelerine müsaade edilmiş ve gidecek olanlara da farklı renkte pasaport verilmişti. Osmanlı Hükümeti Bab-ı Ali'nin kararı neticesinde şu sonuç çıkmıştır;

“Birinci madde: Gerek Memâlik-i Mahrûse-i Şahane'den ve gerek memâlik-i ecnebiyeden li-eclî'z-ziyare Arz-ı Filistin'e gidecek olan züvvâr-ı Museviye mutlaka sıfat veya tâbiyetini ve maksad-ı seyahatini mutazammın bir mürur tezkiresini veya pasaportu hâmil olacaktır.”⁴² (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2009: 313).

Kararın üzerine, Yahudiler uzun süreli ikamet edebilmek veya kalıcı halde yerleşmek için çeşitli yollara başvurmuşlardı. Filistin'e Yahudi kimliğinden ziyade, Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkelerden pasaportlar alıp, o ülkelerin vatandaşları olarak Filistin'e göç etmeye başlamışlardı. Osmanlı İmparatorluğu ise bu durum karşısında fazla refleks gösterememişti.

⁴¹ Türkiye Hahambaşılığı Vakfı. (2009). *Sultan II. Abdülhamit ve Theodor Herzl, Tarihi Gerçekler (Aviyente, S.)*. Erişim Adresi: <https://www.turkyahudileri.com/index.php/tr/makale-ve-tezler/112-sultan-ii-abdulhamit-ve-theodor-herzl-tarihi-gercekler>. (Erişim Tarihi: 19.05.2024).

⁴² Filistin'e ziyaret için gidecek olan Musevilere verilecek olan farklı renkteki geçici ikamet tezkiresi ve diğer kurallarla ilgili talimatta belirtilen ve uzun senelerdir uygulanmakta olan kararların, sadece Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerini önlemek için olduğu ve hiçbir şekilde ziyaret haklarına engel olma amacı taşımadığı konusunda, bu uygulamalara karşı çıkan ecnebi sefaretlere bilgi verilmesi (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2009: 313).

Sultan II. Abdülhamid'in engellemelerine karşın Theodor Herzl ile Sultan II. Abdülhamid'in arasında gerilim vuku bulmuştu. Herzl sonrasında anılarında, "Siyonizm'in amacına ulaşması için Osmanlı'nın dağılmasını beklemeliyiz" ifadelerine yer vermişti (Duran, 2020: 146). Artık Sultan II. Abdülhamid, Siyonist Hareket için tahttan indirilmesi gereken bir padişah konumuna gelmişti. O dönem Osmanlı İmparatorluğu da siyasi, ekonomik ve toplumsal bunalımların içerisindeydi. Sürekli toprak kaybetmekte, iktisadi anlamda çöküş yaşamaktaydı. Vergiler düzenli toplanamıyor, savaşlardan dolayı sürekli dış borç alınıyordu. Sultan II. Abdülhamid, böylesi çalkantılı bir ortamda tahta geçmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nu idare etmeye çalışmıştı. Fakat Siyonistler'in isteklerini karşılamayınca, aleyhinde propaganda süreci başlamış oldu. Siyonistler, II. Abdülhamid döneminde istediklerini alamayınca, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü beklemek durumunda kaldılar (Gökmen, 2023: 30-32).

Basel'de düzenlenen Birinci Siyonist Kongresi'nin devamında birçok Siyonist Kongre düzenlenmiştir. Beşinci ve Altıncı Siyonist kongrelerinde alınan karar neticesinde "Yahudi Ulusal Fonu" kurulmuştur. Yahudi Ulusal Fonu'na, Dünya'da yaşayan bütün Yahudiler'den, Filistin'de toprak satın almak için para toplama yetkisi verilmişti. Topraklar Yahudi Ulusal Fonu üzerine alınacak, Yahudiler bireysel olarak toprak satın alamayacaktı (Örücü, 2018: 221). Özellikle zengin Yahudi aileler fona ciddi miktarda para yardımında bulunmuşlardı. Bunların yanında maddi servetlerini ve güçlerini kullanarak başta İngiltere ve ABD olmak üzere birçok ülkede lobi faaliyetleri yürütmüşlerdi. Anti-Semitizm'e karşı, Yahudiler'e olan bakış açısını değiştirmek için ciddi çalışmalar yapılmıştı. Devlet kademelerinin kritik noktalarındaki kişiler bu güce karşı dayanamayıp, Siyonistler'in istek ve arzuları doğrultusunda hareket etmekteydi. Ülkelerde yapılan seçimlerde, Yahudiler'e karşı hoşgörülü olan ve onların amaçlarına hizmet edebilecek partiler desteklenmekteydi. Söz konusu destek maddi anlamın dışında, fikirselsel veya ideolojik boyutta da sağlanmaktaydı. Ülkeden ülkeye değişen bu destek kimi yerde sosyalistleri veya komünistlerden taraf olurken, kimi yerlerde ve ülkelerde de milliyetçilerden veya muhafazakarlardan taraf olabiliyordu. Siyonist ideale olan yaklaşım, alınacak desteğin ölçüsünü belirlemekteydi. Siyonist Kongreler düzenlenirken, bu fikre olan destek günden güne artmaktaydı fakat yine de yeterli değildi. 1900'lü yıllarda Dünya üzerinde yaşayan 13 milyon Yahudi'den yalnızca 130 bin civarı Siyonist Hareket'i destekleyip benimsemişti. Bu olgu, Siyonist Hareket'in üyelerini ve Theodor Herzl'i endişeye boğmuştu (Kurt ve Aykıt, 2019: 178). Siyonistler'in maddi imkanları ve beşerî güçleri vardı fakat Dünya'daki tüm Yahudilerin Siyonizm fikrine inanmasını beklemekteydiler. Çünkü Siyonizm'e olan inanç belli bir zümre arasında kalırsa, kutsal topraklara dönüş, yani aliyaya hiçbir Yahudi katılmaz, Filistin'de Yahudi nüfusu sağlanamaz böylelikle Yahudi Devleti kurulamazdı.

1903 yılında düzenlenen Altıncı Siyonist Kongresi'nde ise Siyonistler arasında ufak çatlaklar boy göstermeye başladı. Problemin temelinde yatan konu ise Uganda Planı idi. Osmanlı İmparatorluğu'na birçok kez giden ve Filistin için teklifler yapan Theodor Herzl, her defasında reddedilmişti. Almanya İmparatorluğu'ndan da beklediği ilgiyi göremeyince yönünü Britanya'ya çevirmişti. Britanya'dan Filistin konusunda yardım istemişti. Theodor Herzl'e, Osmanlı İmparatorluğu idaresinde bulunan Filistin topraklarında yardımcı olamayacağını dile getiren Britanya, başka bir teklif sunmuştu: Afrika'da bulunan Uganda'yı kolonileştirmek ve burada Yahudi Devleti'ni kurmak. Büyük Britanya Koloni Bakanı Joseph Chamberlain, Yahudilerin Uganda Planı'nı kabul etmesi halinde, hükümet nezdinde her türlü destekte bulunacaklarını belirtmişti. Söz konusu plan, Altıncı Siyonist Kongresi'nde gündeme alınmıştı. Herzl ve seküler/rasyonel görüşe sahip Avrupalı Siyonistler projeye sıcak bakmışlardı. Onlara göre Uganda geçici yerleşke olacaktı. Osmanlı İmparatorluğu dağıldıktan sonra ise Filistin'e geçeceklerdi. Fakat muhafazakâr/radikal ve dinci Mizrahi Siyonistler bu plana şiddetle karşı çıkmıştı (Sonuç, 2018: 174-175). Onlara göre Filistin, ataları İbrahim Peygamber'e vaat edilen topraklardı, ayrıca İsrail krallıklarının kurulduğu bölgeydi. Aynı zamanda Süleyman Mabedi de burada inşa edilmişti. Filistin dışındaki herhangi bir yerde bir devlet kurulmasını reddetmişlerdi. Bu düşünce Siyonistler'in fikirsel ayrılığa düşmesine neden olmuştu.

Uganda Planı'nın konuşulduğu Altıncı Siyonist Kongresi, Osmanlı İmparatorluğu tarafından da izlenmiş, planın kabul edilmesi ve Yahudilerin Uganda'ya yerleşmesi konusunda görüş bildirilmiştir. Bu kapsamda 1903 yılında Theodor Herzl, Osmanlı İmparatorluğu'na görüşmek için davet edilmiştir. Herzl'in Osmanlı İmparatorluğu tarafından davet edilmesi, Siyonistler'i Filistin konusunda tekrardan heyecanlandırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun teklifi kabul edeceği ve Filistin'i Yahudiler'e vereceğini düşünmüşlerdir. Fakat bu davet sıradan bir görüşme davetiydi. Theodor Herzl, Osmanlı'dan tekrardan reddedilerek gönderilmişti. Bu olaydan bir sene sonra, 1904 yılında Theodor Herzl öldü (Sonuç, 2018: 174-175). Theodor Herzl öldüğünde, Uganda Planı henüz gündemdeydi. Hatta Altıncı Siyonist Kongre tarafından Uganda'ya bir heyet gönderilmişti. Heyet, Uganda'da keşifte bulunacak ve yaşam şartlarını inceleyecekti. Politik Siyonizm Hareketi'nin fikir babası, Yahudi Devleti'nin temellerini atan Theodor Herzl, kalp rahatsızlığı sebebiyle 44 yaşında ölmüştü. Ölümünden sonra ise Siyonist Hareket başka bir boyuta evrilmişti. Aşkenaz Yahudisi olan Herzl'den sonra Siyonist Kongre'de yapılan seçim sonucu, Siyonist Hareket'in başına Mizrahi Yahudisi olan Haim Weizmann geçmişti. Haim Weizmann Rusya'da yaşayan bir kimyagerdi. Mizrahiler'in kongrede çoğunluğu sağlamasından dolayı bu sonuç ortaya çıkmıştı (Kurt ve Aykıt, 2019: 179).

3.3. Filistin Topraklarında İngiliz Hakimiyeti

Theodor Herzl'in ölümünden sonra Siyonist Kongre'nin başkanlığına seçilen Haim Weizmann, ilk iş olarak Osmanlı, Almanya ve diğer ülkelerden ümidi kesip tamamen Britanya'ya yönelmiştir. Büyük Britanya'daki lobi faaliyetlerini, Yahudi banker Baron Rothschild desteğiyle arttırmıştır. İngiliz hükümetiyle yakın temaslar kurmuş ve Uganda Planı'nın kabul edilmeyeceğini dillendirmiştir. Nitekim 1905 yılında gerçekleşen Yedinci Siyonist Kongresi'nde, Britanya'nın sunmuş olduğu Uganda Planı, kongre delegelerinin reddetmesiyle iptal edilmiştir. Bu esnada, Baron Rothschild'in desteğiyle Haim Weizmann, Büyük Britanya'da Siyonist hareketi tanıtmakta ve taraftar toplamaktaydı. Çünkü Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulmasının ancak İngilizler'in desteğiyle olacağını fark etmişti. Bu esnada Herzl sonrası Siyonizm hareketindeki çatlaklar büyümüş ve hareket ikiye bölünmüştü. Birinci grup olan Seküler Siyonistler, köken itibarıyla Aşkenaz ve Avrupa Yahudileri'nin başını çektiği gruptu ve Herzl de vefat etmeden önce bu grubun görüşlerini savunmaktaydı. İkinci grup ise Dindar Siyonistler idi ve bu grup Mizrahi ve Rusya'dan gelen Yahudiler tarafından oluşturulmuştu. Seküler Siyonistler, Herzl'in görüşü olan Politik Siyonizm düşüncesine sahipken, Dindar Siyonistler ise Weizmann'ın görüşü olan muhafazakâr bir düşünceye sahipti ve temelinde Mesih beklentisi vardı. İki grup arasındaki temel görüş ayrılığının sebebi ise Uganda Planı'ydı. Nitekim iki grup arasındaki tartışmalar bir neticeye ulaşmamıştı ve "Sentezci Siyonizm" görüşü doğmuştu (Sonuç, 2018: 176-177). İki grubun görüşlerinin ve fikirlerinin sentezlendiği bu düşünce, Filistin meselesi için harekete geçmeyi kabul etmiştir.

Siyonist Hareket'in lideri Weizmann, Büyük Britanya'daki destek arayışları esnasında Britanya Parlamentosu'ndan birçok kişiyle temasta bulunmuştur. Muhafazakarlardan Winston Churchill⁴³, Lloyd George⁴⁴ ve Arthur Balfour⁴⁵ ile tanışma ve Siyonizm'i anlatma fırsatı yakalamıştır. Söz konusu kişilerin Siyonizm'e sıcak bakmasını sağlamış aynı zamanda bölgede Britanya'nın çıkarlarını da savunacağını bildirmiştir. 1916 yılında Lloyd George Başbakan olmuş, Arthur Balfour da Dışişleri Bakanı olarak kabinede yer almıştır. Weizmann ile yakın ilişkiler kuran kişilerin Büyük Britanya yönetimine gelmesi, Siyonist Hareket'in işlerini kolaylaştırmıştır (Duran, 2020: 146-147). Bundan böyle İngiliz hükümetiyle daha yakın ilişkilerde bulunma ve isteklerini daha rahat bir şekilde dile getirme dönemi başlamıştı. Siyonist Hareket'in, İngiliz Hükümeti'nden Filistin konusundaki talepleri de yinelenmişti.

⁴³ Winston Churchill: I. Dünya Savaşı esnasında Büyük Britanya Deniz Kuvvetleri ve Donanma Bakanı ve Savaş Bakanı. II. Dünya Savaşı esnasında İngiltere Başbakanı.

⁴⁴ Lloyd George: I. Dünya Savaşı esnasında Büyük Britanya Başbakanı.

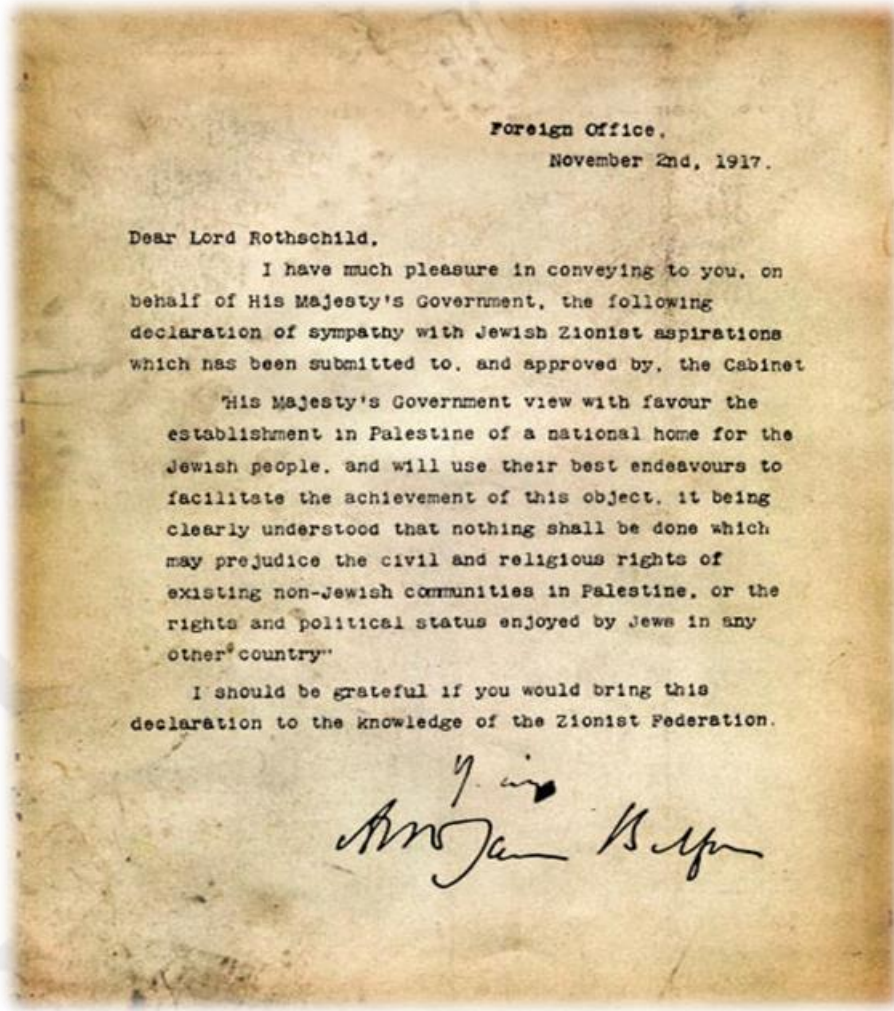
⁴⁵ Arthur Balfour: I. Dünya Savaşı esnasında Büyük Britanya Dışişleri Bakanı.

1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması, Dünya üzerinde özellikle Ortadoğu ve Akdeniz'de birçok dengelerin değişmesine sebep olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa dahil olması ve Büyük Britanya ile karşı karşıya gelmesi, Siyonist Hareket için bulunmaz bir fırsat olmuştur. İngilizler, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Araplar'ı kışkırtarak ayaklanmalarını sağlamış ve bölgedeki Osmanlı garnizonlarına saldırılarına ön ayak olmuştu. İngilizler'in propagandasıyla bağımsızlık hülyalarına kapılan Arap kabileleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerlerine saldırmış, demiryollarına sabotaj girişimlerinde bulunmuştu. Nitekim birçok cephede savaşan Osmanlı İmparatorluğu'nun gücü bitmişti. Üstelik Arap coğrafyasının başkente uzak olması da işleri zorlaştıran diğer bir etken olmuştur. Nitekim 1917 yılında Kudüs ve Filistin, bölgedeki Arap kabileleri ve aşiretlerinin de desteğiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden çıkmış ve İngiltere işgaline uğramıştır. İngiltere'nin Filistin'i işgal nedeni ise apaçık ortadaydı. Süveyş Kanalı'nın kontrolünü sağlamak için, bölgede müttefik devlet kurma emeliyle Filistin'i işgal eden Büyük Britanya'nın, burayı Yahudiler'e tahsis etmesi ise kaçınılmazdı. Yahudilerin finansal desteğiyle Filistin ve Kudüs'ü işgal eden İngilizler, niyetlerini aynı yıl göstermişlerdi (Demir, 2024: 186-188).

Filistin'in İngilizler tarafından işgal edilmesinden bir ay önce, İngiltere Siyonist Dernekleri Başkanı ve Siyonist Hareket'in finansörü Baron Rothschild, Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'a mektup yazarak taleplerde bulunmuştur;

1. Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti'nin kurulması ve Yahudilerin bölgeye iskân edilmesi,
2. Yahudi milletinin uluslararası kamuoyunda tanınması ve Filistin'in Yahudiler'e ait bir yer olduğunun deklare edilmesi,
3. Yahudilerin Filistin'de kuracağı devletin bağımsız olması (Duran, 2020: 147).

Baron Rothschild kendi imzasıyla yazdığı mektupta, öncelikle Büyük Britanya'dan hamilik istemiş, Yahudi Devleti'nin kuruluşundan sonra da bağımsızlığının tanınmasını talep etmişti. Filistin topraklarının henüz İngilizler'in işgaline uğraması ve İngiliz yönetimine geçmesinin hemen ardından, bölgeye yönelik çalışmalar başlamıştı. Siyonist Hareket'in bütün kollarının artık tek hedefi, Filistin'de Yahudi Devleti'ni kurmaktı. Söz konusu durum için gerekli olan nüfusun Kudüs'e ve civarına yerleşmesi için halihazırda Yahudi Ulusal Fonu kurulmuştu. Fon sayesinde araziler satın alınmaya başlanmıştı. Bunun yanında bölgeye göç etmek isteyen fakat bunun için maddi imkânı olmayan Yahudilerin de göç maliyetleri Yahudi Fonu'ndan karşılanacaktı. 1917 yılında, Baron Rothschild'in, Arthur Balfour'a yazdığı mektuba gelen cevap ise, Siyonist Hareket'in dönüm noktası olmuştu (Duran, 2020: 147-148).

Arthur Balfour Deklarasyonu⁴⁶

Dışişleri Bakanlığı, 2 Kasım 1917

Kıymetli Lord Rothschild,

Majesteleri'nin Hükümeti adına, size Kabine'ye sunulup onaylanmış olan, Yahudi Siyonist arzularına ilişkin aşağıdaki sempati deklarasyonunu iletmekten memnuniyet duymaktayım:

“Majesteleri'nin Hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için ulusal bir yurt kurulmasına olumlu gözle bakmaktadır ve bu amaca ulaşılmasına yardımcı olmak için elinden geldiğince çaba gösterecektir; Filistin'de halen mevcut Yahudi olmayan halkların toplumsal ve dini haklarına ya da Yahudilerin diğer ülkelerdeki hak veya politik statülerine hanel getirecek hiçbir şeyin yapılmayacağı net bir şekilde anlaşılmalıdır.”

Bu deklarasyon hakkında Siyonist Federasyon'u bilgilendirmenizi memnuniyetle karşılayacağım.⁴⁷

⁴⁶ Arthur Balfour'un Baron Rothschild'e cevap mektubu. (The Israel Forever Foundation, *Balfour Declaration*, Erişim Adresi: <https://israelforever.org/state/balfour-declaration-original/>. (Erişim Tarihi: 20.05.2024).

⁴⁷ Malumatfurus, 1917 Balfour Deklarasyonu'nun Sona Erdiği İddiası (Yanlış). Erişim Adresi: <https://www.malumatfurus.org/balfour-deklarasyonu-sona-erdi/>. (Erişim Tarihi: 20.05.2024).

Arthur Balfour'un Baron Rothschild'e yazmış olduğu mektubun akabinde, Yahudilerin tamamı, I. Dünya Savaşı esnasında İtilaf Devletleri'nden⁴⁸ taraf olmuşlardır. 1918 yılında ise, ABD, Fransa ve İtalya gibi İtilaf Devletleri de Balfour Deklorasyonu'nu desteklemiştir. ABD, Ortadoğu'daki sömürgelerini sağlamlaştırmak için orada bir müttefik devletin olması fikrinden hareketle, Filistin'de Yahudi Devleti kurulmasını arzulamıştır. Elbette ABD'de yaşayan Yahudi topluluğunun ve güçlü lobisinin bu kararda etkisi olmuştur. Balfour Deklarasyonu yayınlandıktan bir ay sonra İngiliz kuvvetleri Kudüs'ü ve Filistin'i işgal etmiştir. Böylelikle Filistin'de yaklaşık 1200 yıllık Müslüman yönetimi sona ermiş ve bu dönemden sonra İngiliz Manda yönetimi başlamıştır. İngilizler, Süveyş Kanalı'nı kontrol edebilmek adına bölgede hakimiyet sağlarken, iki yüzlü politika izlemiştir. Bir taraftan Arap kabileleri bağımsızlık hayaliyle kışkırtırken diğer taraftan Yahudiler'e devlet sözü vermiştir. İngilizler'in bölgede yapmış olduğu bu siyaset neticesinde, Araplar ile Yahudiler karşı karşıya gelmiştir. İngilizler'in himayesindeki Yahudilerin Filistin'e göçünün önünde artık Osmanlı engeli de kalmamış ve Filistin topraklarına göç edebilmenin yolu açılmıştı (Duran, 2020: 148-149).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin topraklarına Yahudi göçlerini engellemek adına çıkarmış olduğu tüm yasaklara rağmen, gayri resmi şekilde oraya giden ve yerleşen Yahudiler, İngiliz Manda Yönetimi döneminde rahat bir şekilde göç etmiş ve bölgeye yerleşmiştir. 22 Temmuz 1922'de Filistin'deki İngiliz Manda Yönetimi, Cemiyet-i Akvam⁴⁹ tarafından resmen onaylanmıştır. İngiliz yönetimi, hem Süveyş Kanalı'nın güvenliğini sağlamak hem de Filistin'de Yahudi Devleti'nin kuruluşuna öncülük etmek için yoğun çaba sarfetmiştir. Bu dönemde birçok ülkeden gelen Yahudilerin başta Kudüs ve tüm Filistin'e yerleşmeleri sağlanmıştı. Dünya Siyonist Teşkilatı, çeşitli ülkelerde ve coğrafyalarda yaşayan Yahudilerin bölgeye gidip yerleşmeleri için teşviklerde bulunmuştu. 21 Eylül 1922'de ABD Kongresi'nin aldığı karar neticesinde, Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması kabul edilmiştir (Murat, 2019: 455; Duran, 2020: 149). İngiltere'nin ardından ABD'den de bu şekilde resmi bir karar çıkması, Siyonist Hareket'in bir zaferi olarak nitelendirilmiştir. Balfour Deklarasyonu'ndan sonra bölgeye yoğun şekilde Yahudi göçlerinin yaşanması, Filistin ve civarındaki Araplar'ın uyanmasına sebep olmuştu. Daha öncesinde İngilizler ile ittifak kurup Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan ve bağımsız devlet kurma hayaline kapılan Arap kabileler, Yahudilerin bölgeye göçünden sonra direniş hareketlerine başlamıştı. Bölgesel çatışmalar şekilde devam eden Araplar'ın direnişi sonuçsuz kalmıştır (Demir, 2024: 180-182; Duran, 2020: 148-149).

⁴⁸ İtilaf Devletleri: I. Dünya Savaşı'nda Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve ABD'nin oluşturduğu birlik.

⁴⁹ Cemiyet-i Akvam: I. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Milletler Cemiyeti. Günümüzdeki Birleşmiş Milletler'in öncülü.

3.4. Yahudilerin Filistin Topraklarına Dönüşü (Aliya)

Filistin topraklarına yapılan Yahudi göçleri, aslen 1800'lü yıllara dayanmaktaydı. Avrupa'da milliyetçilik ve ırkçılığın yükselmesi, Rusya'da Çarlık rejimi tarafından çıkarılan anti-Semitik kanunlar, Yahudiler'e yaşam alanı bırakmamıştı. Bunun neticesinde, Yahudiler 1800'lü yıllardan itibaren dalga dalga Filistin'e göç etmeye başlamışlardı. O dönemlerde Osmanlı hakimiyeti altında bulunan topraklara Yahudilerin iskânı yasaklansa da, Yahudiler gayri resmi bir şekilde veya diğer ülkelerin pasaportlarını alarak bu yasakları delmekteydi. Kudüs ile civarına yerleşmeyi ve burayı yurt haline getirmeyi hedefleyen Dünya Siyonist Teşkilatı da kurulduktan sonraki dönemlerde araziler satın alarak Yahudi göçmenlerin yerleşimlerinde kolaylıklar sağlamak ve göç masraflarını karşılamaktaydı. Siyonistler'in Uganda Planı'nı reddetmesinden sonra artık Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması fikri pekişmişti. Bu plan birkaç aşamadan oluşmaktaydı. Güçlü ülkelerin desteği sağlanmıştı, gerekli fon oluşturulmuştu fakat devlet kurmak için yeterli nüfus yoktu. Öncesinde Filistin topraklarına yapılmış olan Yahudi göçleri yetersizdi ve nüfusun küçük bir bölümünü oluşturmaktaydı. Bundan dolayıdır ki Kudüs ve çevresine yapılacak olan göç çalışmalarına verilen önem büyüktü. Üstelik Osmanlı İmparatorluğu bölgeden çekilmiş ve müttefik İngilizler burada bir manda yönetimi kurmuştu (Sonuç, 2018: 174-175; Karaman, 2009: 329).

1800'lü yıllarda başlayan ve II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ilerleyen süreçte, Filistin topraklarına toplamda beş büyük Yahudi göçü (aliya) gerçekleşmiştir. Yahudi göçlerinin tamamı, yaşadıkları bölgelerde zulüm gören ve kaçmak zorunda kalan Yahudiler'den oluşmaktaydı. Fakat göçmen Yahudilerin tamamı Filistin'e göç etmemiştir, bir kısmı ABD ve diğer ülkelere göç etmiştir.

Tablo 1: Filistin'e Yapılan Yahudilerin Beş Büyük Göç Dalgası

	Yıllar	Göçmenlerin Geldiği Ülke	Göçmen Sayısı
I.Aliya	1882 – 1903	Rusya, Romanya, Galiçya	20.000 – 30.000
II.Aliya	1904 – 1914	Rusya	35.000 – 40.000
III.Aliya	1919 – 1923	Rusya, Polonya, Romanya	35.000
IV.Aliya	1924 – 1931	Polonya	88.000
V.Aliya	1932 – 1938	Orta Avrupa (Nazi Etkisi)	215.000
		Toplam	400.000 (civarı)

Kaynak: (Karaman, 2009: 329).

Dünya Siyonist Teşkilatı'nın temel hedefi olan Filistin'e göç isteğine Yahudilerin tamamı uymamaktaydı. Zulüm ve baskı rejimlerinden kaçan Yahudilerin büyük bir bölümü Amerika ve İngiltere'ye göç etmekteydi. Bunlardan en bilineni ise Albert Einstein idi. Albert Einstein'ın ABD'ye göçü, Haim Weizmann ile arasının bozulmasına sebep olmuştur. Dünya Siyonist Teşkilatı'nın ilkesine ters bir durumdu. Onlara göre Yahudiler göç edecekse, gidecekleri yer Filistin olmalıydı. Nitekim Siyonizm Hareketi'nin ortaya çıktığı 1890'lı yıllardan 1914 yılına kadar olan ilk iki büyük göç dalgası esnasında Yahudiler, Filistin yerine daha güvenli bölgelere gitmeyi tercih etmişlerdir. 1890 - 1914 yılları arasında toplam 3.000.000 civarı Yahudi ABD'ye göç etmeyi tercih etmiştir. 300.000 civarı Yahudi ise İngiltere, Güney Afrika ve Kanada gibi ülkelere göç etmiştir. 1890 - 1930 yılları arasında Avrupa'dan toplamda 4.000.000 civarı Yahudi ayrılmış ve bunların yalnızca 200.000 civarı Filistin topraklarına gitmiştir (Özgül, 2018: 178). Dünya Siyonist Teşkilatı'nın tüm çabalarına rağmen göçmen Yahudilerin Filistin'i tercih edenlerinin oranı düşüktü. Buna rağmen Yahudi Ulusal Fonu, Filistin'de toprak almaya devam etmiştir.

Tablo 2: Yahudilerin Filistin'de Sahip Oldukları Topraklar (Yıllara Göre)

Yıl	Dönüm
1914	400.000
1925	944.000
1927	1.024.000
1930	1.170.000

Kaynak: (Duran, 2020: 150).

Yahudilerin Filistin'de özellikle İngiliz Manda Yönetimi'nin hâkim olduğu dönemlerde toprak alımları hızlanmıştı. Fakat bu her zaman para karşılığında olmamıştı. Bölgeye göç eden Yahudiler daha örgütlü ve sistematik bir şekilde iskân politikası izlemekteydi. Dünya Siyonist Teşkilatı'nın ve diğer yerel örgütlenmelerin yönlendirmeleriyle ikamet etmekteydiler. Bunun karşısında Araplar ise örgütlenmeden bilincine sahip olmadan hareket etmekteydi. Yahudiler, İngilizler'in de silahlı desteğini alarak, Araplar'ın topraklarına zorla el koyup evlerinden çıkarmaktaydı. Arap nüfusunun Yahudi nüfusundan fazla olması bir işe yaramamaktaydı. Araplar'ın karşısında örgütlü bir grup ve İngiliz Manda Yönetimi'nin desteğine arkasına almış, burada devlet kurmaya niyetlenmiş Yahudiler vardı. Milli şuuru gelişmemiş ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan henüz kopmuş Araplar'ın bu duruma karşı örgütlenmesi zaman almıştı. Örgütlenme süreci tamamlanana kadar Yahudiler istediklerini halihazırda almıştı. Yahudiler hem nüfuslarını hem de topraklarını üçe katlamışlardı (Örücü, 2018: 225).

Filistin topraklarında bağımsız bir Yahudi Devleti kurma hayaliyle hareket eden Dünya Siyonist Teşkilatı'nın öncelikli hedefi, bölgede Yahudi nüfusunun artışıını sağlamaktı. ABD'de ve İngiltere'de rahat ve huzurlu bir ortamda yaşayan Yahudilerin, geleceğinin ne olacağı belirsiz ve kaos içerisinde olan topraklara gitme niyeti yoktu. Hem ekonomik olarak refah içerisinde yaşamaktaydılar hem de toplumsal manada baskı görme durumları yoktu. Bütün ABD vatandaşları gibi Yahudiler de bütün imkanlara, haklara ve özgürlüklere sahipti. Böylesine bir ortamı terk edip Filistin topraklarına gitmeyi, konfor alanlarından dışarı çıkmayı kabul etmemişlerdi. Nitekim göç eden ve Filistin topraklarına aliya hareketini gerçekleştiren Yahudiler, Rusya, Orta Avrupa ve Doğu Avrupa bölgelerinde yaşayanlardı. Hak ve özgürlükleri ellerinden alınan, toplumsal baskı gören ve dışlanan, dinlerini vecibelerini yerine getiremeyen Yahudiler, tıpkı Musa Peygamber dönemindeki Mısır şartlarında yaşamaktaydılar. Bu şartlar altında yaşamak istemeyen Yahudiler, Mısır ve Babil hikayelerindeki bir benzerini yaşamaya başlamışlardı. Diaspora topraklarından çıkıp vaat edilen topraklara göç etme meselesi, Yahudiler için elzem hale gelmişti. Siyonist Teşkilat ise Dünya üzerindeki bütün Yahudilerin Filistin topraklarına göç etmesi gerekliliğini savunmaktaydı. Fakat Dünya üzerindeki tüm Yahudilerin Filistin'e göçü bir yana, milyonlarca Yahudi içerisinde Siyonizm fikrine ve dahası politik Siyonizm Hareketi'ne inanan ve güvenen kişi sayısı 100 bin civarındaydı. Böylesi şartlar altında, bölgede yaşayan yerel Arap halklarının da var oluşu, Yahudilerin bir kısmında çekince oluşturmaktaydı. Keza Aliya süreçlerinde, Arap-Yahudi çatışmalarından etkilenen ve daha öncesinde Filistin'e yerleşip sonrasında terk eden Yahudiler de mevcuttu (Örücü: 2018: 221-224; Kızıloğlu, 2012: 49-51; Kasalak, 2016: 72-73).

Yahudi göçlerinin 5 büyük dalga şeklinde olması dışında küçük çapta göçler de yaşanmaktaydı. Yahudilerin Filistin topraklarına göç akınları düzenlemesi, bölgenin demografik yapısını Yahudiler lehine günden güne değiştirmekteydi. 1800'lü yıllarda Arap nüfusu baskınken, 1900'lü yılların ortalarında Filistin'in birçok bölgesinde Yahudi nüfusu baskın hale gelmişti. Üstelik toprak alımları da büyük miktarda artmıştı. Yahudi Devleti'nin kuruluşu için gerekli olan tüm şartlar günden güne sağlanmaktaydı. Araplar'ın nüfus anlamında Yahudiler ile baş edememesi, kimilerinin bölgeyi terk etmelerine neden olmaktaydı. Direniş halinde olan Araplar'ın yanında, kaos ortamında rahatsız olan ve güvenliğinin tehdit altında olduğunu düşünenler de vardı. Bundan dolayıdır ki, örgütlenmiş Siyonist Yahudilerin Filistin'de Araplar ile girdikleri mücadele, sayısal anlamda az olmalarına karşın nitelik yönünden daha ağır basmıştır. Üstelik İngiliz Manda Yönetimi'nin destekleri de Yahudilerin tarafındaydı. Araplar'ın hamiliğini ise yapan bir devlet bulunmamaktaydı. Siyonist düşüncenin uluslararası boyuttaki desteği üst seviyelerdeydi (Duran, 2020: 150; Kızıloğlu, 2012: 53).

Tablo 3: 1931-1946 Yılları Arasında Filistin'in Nüfus İstatistiği (Etnik Gruplar)

Yıl	Arap	Yahudi	Diğer	Toplam
1931	864.806	174.139	18.269	1.057.214
1936	983.244	382.857	22.751	1.388.852
1941	1.123.168	489.830	26.758	1.639.756
1946	1.310.866	599.922	31.562	1.942.350

Kaynak: (Duran, 2020: 150).

Yahudi Devleti'nin kuruluşu için gerekli iki unsur olan toprak ve nüfus, günden güne artış göstermekte ve Filistin bölgesinde ağırlığını hissettirmekteydi. İngiliz yönetiminin Yahudiler'e sağladığı ayrıcalıklar ve yerleşmeleri için göstermiş oldukları müsamahalar da Siyonist Hareket'in çabasıyla iyiden iyiye ortaya çıkmaktaydı. Yahudiler artık toprak sahibi olmakta ve tarımsal faaliyette bulunmaktaydı. Nitekim topraklarında çalışan Arap işçileri de işten çıkarmaya başlamışlardı. Çünkü Yahudiler'e göre Arap işçiler, Yahudiler arasında işsizliğe neden olmaktadır. Siyonist Hareket'in liderlerinden David Ben Gurion⁵⁰, Arap işçi çalıştıran Yahudiler'i "ekonomik anti-Semitizm" yapmaktan dolayı eleştirmişti (Ersoy, 2019: 304). Filistin'e göç eden Yahudilerin sadece Yahudilerle ilişkiler kurulması tavsiye edilmiştir. Ekonomik ve toplumsal ilişkiler yalnızca kendi içlerinde olacaktı. Bu durumda kendilerini bölgede yaşayan Araplar'dan tasfiye edip soyutlaştıracaklardı.

Filistin'deki sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapılar, aliya süreçleri ile değişim ve dönüşüme başlamıştı. Arap nüfusunun etkinliği kırılmış bunun yerine Yahudi nüfusunun gücü ortaya çıkmıştı. Siyonizm düşüncenin, Filistin toprakları için tasarısı çok önceden hazırlanmıştı. Buna göre Yahudiler öncelikle toprağı fethedecekti⁵¹. İkincil olarak ise işgücünü fethedecekti⁵². Bu sayede bölgeye yerleşen Yahudiler öncelikle toprak sahibi olacaktı sonrasında da orada kalıcı hale gelmek için çalışacak ve ekonomik bir güç oluşturacaktı. Söz konusu planın sahibi "İşçi Siyonizm" olarak adlandırılan bir görüş idi. II. Aliya döneminde Rusya'dan gelen Yahudiler, beraberinde ideolojik düşünceleri de getirmişlerdi. Marksist, sosyalist ve devrimci görüşten etkilenmiş olan Yahudiler, İşçi Siyonizm'inin temelini atmışlardır. Bu görüş, Politik Siyonizm'in tamamlayıcı unsuru olarak görülmüştü (Ersoy, 2019: 304). İşçi Siyonizm'in Politik Siyonizm'den farkı ise, Yahudi Devleti'nin kuruluşunda sosyalist ideolojiyi ve prensipleri benimsemesiydi. Nitekim İsrail Devleti'ni kuran grup, İşçi Siyonistler olmuştur.

⁵⁰ David Ben Gurion: İsrail Devleti'nin kurucusu ve ilk Başbakanı.

⁵¹ Toprağı Fethetmek (İbranice): Kibbuş Ha-Eretz.

⁵² İşgücünü Fethetmek (İbranice): Kibbuş Ha-Avoda.

3.5. Yahudilerin Devletleşme Süreci

Politik Siyonist düşüncesinin ortaya çıktığı 1800'lü yılların sonundan itibaren, çok kısa süre içerisinde Filistin topraklarındaki Yahudi mevcudiyeti artmış, Yahudilerin sahip olduğu topraklar ise 3 katına çıkmıştı. Elbette toprakların büyük bir bölümü Yahudi Ulusal Fonu'na aitti. Yahudi Ulusal Fonu ise Dünya Siyonist Teşkilatı'nın emrindeydi. İşçi Siyonist düşüncenin hâkim olduğu Filistin topraklarında ve Dünya Siyonist Teşkilatı'nda, kararlar tamamen Mizrahiler'in yani Rusya'dan gelen Yahudilerin istekleri doğrultusunda alınmaktaydı. O dönemde Çarlık Rusyası'nda revaçta olan Sosyalizm ve Marksizm gibi düşünce ve fikirler, Mizrahi Yahudileri'ni de etkilemişti. Yahudi Devleti'nin kuruluşunu da sosyalist temeller üzerine kurma niyetindelerdi. Halihazırda dini temellerden arındırılan Politik Siyonizm, akılcılığı ve pragmatizmi temel felsefe olarak kabul etmişti. Politik Siyonizm'in tamamlayıcısı olan İşçi Siyonizm'i ise bu görüşleri sosyalizm çerçevesinde değerlendirerek tamamen seküler bir devlet kurma peşindeydi. Nitekim Yahudi Ulusal Fonu'na ait toprakların sahiplendirilmemesi ve satılmaması konusunda karar alınmıştı. Sosyalizm ideolojisi üzerine kurulmuş Sovyetler Birliği'ndeki mülk kavramı, Yahudiler tarafından da uygulanmaktaydı. Buna göre toprak ortak bir mülktü ve halkın tamamına aitti. İşçi Siyonizm de bu düşünceden yola çıkarak mülkün satışını veya devredilmesini yasaklayıp, Yahudi Ulusal Fonu'nun almış olduğu toprakları, tüm Yahudi milletin mülkü olarak saymıştır (Ersoy, 2019: 304). İdeolojik anlamda liberal görüşü savunan ve özel mülkiyet hakkını benimseyen Yahudiler olsa da, Mizrahi Yahudileri'nin Siyonist Teşkilatı'ndaki baskınlığı, alınan kararların kendi istekleri doğrultusunda şekillenmesine sebebiyet vermiştir.

Yahudilerin I. Aliya'dan itibaren Filistin topraklarına akın etmesi, bölgede yaşayan Araplar'ın bir süre sonra rahatsızlanmasına neden olmuştur. I. Aliya döneminde gelen Yahudiler hakkında çok fazla olumsuzluk olmasa da II. Aliya'dan sonra gelen Yahudiler ile beraber Araplar'da uyanış başlamıştı. Siyonizm'in ne olduğunu anlayamayan Araplar, II. Aliya ve Balfour Deklarasyonu'ndan sonra karşı karşıya kaldıkları tehlikenin farkına varmışlardı. Bu esnada Araplar'da milliyetçilik ve milli şuur uyansa da örgütlenme ruhuna sahip olamadıklarından ötürü Yahudilerin girişimlerine karşılık verememişlerdi. Yahudiler, 1900'lü yılların başında kurdukları siyasi ve ekonomik organizasyonların yanında 1920'lerde askeri gruplar kurarak silahlanmaya gitmişlerdi. Tam bir düzenli ordu seviyesinde olmasa da milis kuvvetler oluşturarak Filistin'deki Yahudiler'i korumayı amaçlamışlardı. Böylelikle ileride kurulacak İsrail Devleti'nin de temellerini atmışlardı (Ersoy, 2019: 307). Bunun karşısında Araplar'da ise bu şekilde bir hareketlenme mevcut değildi.

Filistin’de Yahudiler ve Araplar arasında gerilim tırmanırken, İngiliz Manda Yönetimi’nin, Yahudiler’den taraf olması ise bölgeyi daha da kızıştırmaktaydı. Yahudilerin topraklarını genişletmesine ve genişletirken çıkan gerilimlere göz yuman İngilizler, herhangi bir çatışma durumunda ise Yahudiler’i kayırmaktaydı. Yer yer isyan eden Araplar, Yahudilerin evlerine saldırmakta ve mülklerini talan etmekteydi, fakat Yahudiler buna misliyle karşılık vermekteydi. Yahudiler ve Araplar’ın tek ortak noktası Filistin’de hakimiyet kurmaktı. Bunun için Yahudiler sistematik ve örgütlü bir şekilde hareket ederken, Araplar ise örgütlü mücadeleden uzak bir tutum sergilemekteydi. Üstelik Yahudiler, topraklarında çalışan Araplar’ı işten çıkarmakta ve Arap nüfusu içerisinde işsizliği arttırmaktaydı. Bunun yanında, Yahudiler, uluslararası boyutlarda para imparatorluğu kuran kişiler sayesinde Filistin’de yapay bir ekonomik kriz oluşturmuşlardı. Ticari ve tarımsal faaliyetlerde geride kalan Araplar, bu yapay krizden etkilenmişti. Yahudilerin yapay ekonomik kriz çıkarmaktaki amacı ise Araplar’ı daha da fakirleştirmek ve topraklarını satmak zorunda bırakmaktı. Krizin neticesinde toprak sahibi olanlar topraklarını Yahudiler’e satmış ve kendi topraklarında yabancı hale gelmişti (Ersoy, 2019: 305). Toprakların satışından gelen parayı tarım veya ticarete kullanmak yerine şehir merkezlerine giden veya Filistin dışında değerlendiren Araplar, kırsalda Yahudiler’e karşı dezavantajlı duruma gelmişlerdi. Sonuçta kazanan Yahudiler kaybeden ise Araplar olmuştu.

Artık Araplar ve Yahudiler arasında çıkar çatışmasından kaynaklanan bir hasımlık vardı. İki topluluk da Filistin’i istiyordu; Araplar topraklarını korumak Yahudiler ise mümkün olduğunca daha fazla toprak elde etmek istiyordu. Bu durumdan kaynaklanan gerginlik Yahudilerin kendi topluluklarını inşa etme süreçlerinde kaçınılmaz olarak Arapları dışlamalarının ardından giderek daha kötü bir hâl aldı. İki topluluk arasındaki köprüler yıkıldı. Bundan sonraki aşama hiçbir saldırının karşılıksız kalmadığı bir şiddet döngüsünün başlangıcı oldu (Ersoy, 2019: 310).

1929 yılında yaşanan “Ağlama Duvarı” olayları ise Araplar ile Yahudiler arasında iplerin tamamen kopmasına ve Filistin’de tamamen iki düşman milletin oluşmasına sebep olmuştu. Süleyman Mabedi yıkıldıktan sonra ayakta kalan tek parçası olan Ağlama Duvarı, Yahudiler için ibadet vazifelerini yerine getirdikleri bir yerdi. 1929 yılında Duvar’ın dibinde ibadet vazifelerini yerine getirmek isteyen Yahudiler ile Müslümanlar arasında gerilim çıkmış ve bu gerilim bir arbedeye dönüşmüştü. Çıkan olaylarda 116 Müslüman ve 133 Yahudi hayatını kaybetmiştir. Bu duruma müdahale eden Milletler Cemiyeti bir heyet kurmuş ve heyet yaptığı çalışmanın neticesinde Ağlama Duvarı’nın mülkiyetinin Müslümanlar’ın elinde olduğuna karar vermiştir (Güney, 2018: 53; Yüksel, 2007: 1799). Bu durum karşısında Yahudiler, Dünya Siyonist Teşkilatı’nı ve lobilerini devreye sokarak durumu değiştirmeye çalışmışlardı. Fakat özelinde durum Arap-Yahudi düşmanlığının ve savaşlarının fitilini ateşlemiştir.

3.5.1. İsrail Devleti'nin Kuruluşu

Yahudilerin devlet kurmak için 1897'de İsviçre'nin Basel şehrinde ilkin düzenledikleri Siyonist Kongresi'nin meyveleri yavaş yavaş toplanmaktaydı. Filistin topraklarında yeteri kadar toprağı ve nüfusu bulunmayan Yahudiler, planlı ve organize bir şekilde hareket ederek amaçlarına adım adım ulaşmaktaydı. Öncelikle Dünya Siyonist Teşkilatı kurulmuş ardından Yahudi Ulusal Fonu oluşturulmuştu. Toprak satın alımları ve Yahudi nüfusunun göçü ile Siyonistler sonuca yaklaşmaktaydı. Üstelik Dünya'nın önde gelen güçlü devletlerinin, Yahudi Devleti kurulma fikrini desteklemesi, Siyonist Hareket'in elini rahatlatmaktaydı. Avrupa'nın önde gelen bankerlerinin ve finansörlerinin Yahudi olması ve Siyonizm'e destek vermesi, özellikle Rothschild ve Goldsmith gibi para imparatorlarının bu davayı benimsemesi, Siyonist Hareket'i maddi açıdan güçlendirmekteydi. Siyonistler, ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde kurmuş oldukları lobi faaliyetleri sayesinde, Siyonizm'in ve Yahudi Devleti fikrinin propagandasını yapmaktaydı. Devlet ve hükümet nezdinde sempaticanlar toplamakta ayrıca Yahudi nüfus arasında da Siyonizm'in ideallerini tanıtmaktaydı. Çünkü Yahudi Devleti'nin kuruluşu için para ve lobi yeterli değildi üstelik toprak satın alımları da nüfus olmadan bir anlam ifade etmemekteydi. Özellikle Batı Avrupa ve Amerika kıtasındaki Yahudilerin Filistin'e göç etmeleri, Siyonistler'in en büyük arzusuydu (Örücü, 2018: 221).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da Naziler'in ortaya çıkışı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan önce tam anlamıyla iktidarı ele geçirmesi, Hitler ile ekibinin Anti-Semitik fikirlerini hayata geçirmesine sebep olmuştu. Yahudiler'e yapılan baskılar, zulümler ve soykırımlar, Siyonistler için bulunmaz bir fırsat olmuştu. Avrupa'dan kendi istekleri ile Filistin'e göç etmeyen, Siyonistler'in tüm maddi desteklemelerine rağmen yaşadıkları ülkeleri terk etmeyen Yahudiler, Nazi tehdidi ile Filistin'e göç etmişti. Fakat Filistin'e göç edenlerin sayısı, İngiltere, ABD ve Kanada'ya göç eden Yahudiler'e nazaran azdı. Yine de Siyonistler'in Filistin'de devlet kurmak için ihtiyaç duydukları nüfusu sağlama adına yeterli bir sayıydı. Aliya dönemlerine bakıldığı zaman, en büyük göç dalgasının İkinci Dünya Savaşı öncesi 1932-1938 yılları arasında olan V. Aliya Dönemi'nde olduğu görülmektedir. İlk dört aliya döneminde göç eden Yahudi'den fazla nüfus, V. Aliya Dönemi'nde göç etmişti. Topraklarını büyüten ve genişleten, sahip olduğu topraklara Yahudiler'i yerleştiren, Filistin bölgesindeki ticareti de eline alan Yahudiler için devlet kurma süreci artık başlamıştı. Toprak ve nüfus şartları sağlandıktan sonra ihtiyaçları olan tek şey ise bir devletin veya yönetim organının kurulmasıydı. Filistin'de Yahudi Devleti kurulana kadar, İşçi Siyonistler devletin yürütme erki gibi hareket etmekteydi ve bölgedeki Yahudileri yönetmekteydi (Karaman, 2009: 329; Ersoy, 2019: 304).

1929 yılında yaşanan Ağlama Duvarı arbedesinden sonra İngilizler için de bölgede sıkıntılar baş göstermişti. Öncesinde Araplar'ı Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtarak bağımsız bir devlet sözü vermiş ve Araplar'ın isyan etmesini, Osmanlı'nın bölgeden çekilmesini sağlamıştı. Diğer yandan da Hükümet nezdinde Siyonistler'e Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulması için destek vereceklerini deklare etmişlerdi. Ağlama Duvarı hadisesinden sonra Araplar'ın ve Yahudilerin, İngilizler'e olan güveni sarsılmıştı. İngilizler için de bölgeyi kontrol etmek zorlaşmaya başlamıştı. Araplar Yahudiler'e saldırmaya aynı zamanda Yahudiler de Araplar'a saldırmaya başlamıştı. Karşılıklı olarak yaşanan bu gerilim ve karmaşa ortamında İngiliz Manda Yönetimi'nin kontrolü zorlaşmaktaydı. Süveyş Kanalı'nı kontrol etme sebebiyle bölgeye giren İngilizler için artık bölge çekilmez bir hal almıştı. Ayrıca iki tarafa da devlet kurma sözü veren İngilizler'e olan bakış açısı da her iki taraf nazarında değişmişti. 1939'da İngilizler'in yayınladığı belge ortalığı karıştırmıştı (Güney, 2018: 53; Yiğit, 2019: 406).

Bölgede sükûneti sağlama amacıyla İngiltere hükümeti tarafından 17 Mayıs 1939 yılında "Mac Donald Bildirisi" ya da bir diğer adıyla "Mac Donald Beyaz Bildirisi" yayınlanmıştı. Beyaz Bildiri üç başlık altında toplanmıştı. Buna göre ilk olarak, 10 yıl içerisinde Filistin'de bağımsız devlet kurulacaktı ve devlet yönetiminde hem Araplar hem de Yahudilerin ortak pay sahibi olacaktı. İkinci kısımda ise 1939'dan itibaren 5 yıl içerisinde her sene Filistin'e 10.000 Yahudi'den toplamda 50.000 Yahudi, ilaveten de İngiliz Komiserliği'nin iznine bağlı olarak 25.000 Yahudi'nin göç etmesine izin verilecekti. Toplamda 75.000 Yahudi'nin göç etmesine müsaade edilmiş ve kota konmuştu. Kaçak Yahudi göçüne de önlenecekti. Üçüncü kısımda ise Filistin A, B ve C olarak üç kısma ayrılmıştı. A kısmı Araplar'a verilmiş ve bu bölgeden Yahudilerin toprak alması yasaklanmıştı. B bölgesinden Yahudilerin toprak satın alması ise İngiliz Komiserliği'nin kontrolüne bırakılmış ve bazı şartlara bağlanmıştı. C bölgesi olarak adlandırılan kısımda ise Yahudilerin toprak satın alması tamamen serbest bırakılmıştı (Duran, 2020: 152; Örucü, 2018: 225). Söz konusu bildiri Araplar ve Yahudiler tarafından reddedilmişti. Halihazırda düşman olan iki halkın ortak bir devlet yönetmesi imkansızdı. Dünya Siyonist Teşkilatı lideri Haim Weizmann, bildiriye sert bir şekilde reddetmiş ve İngiliz Bakan Mac Donald'ı ihanetle suçlamıştı. Bildirinin yayınlandığı gün, Filistin Yahudi Ajansı karşı bildiri yayınlarak İngiltere'yi eleştirmişti. Göçler için bir kota konmasını reddetmiş ve İngilizler'in kendilerini Araplar'ın eline bıraktıklarını açıklamışlardır (Duran, 2020: 153). Beyaz Bildiri sonrası Yahudi-İngiliz dostluğu bitme noktasına gelmişti. Bu durumdan istifade eden ABD, Ortadoğu politikasında kendisine müttefik olabileceğini düşündüğü Yahudiler ile yakınlık kurmaya başlamışlardı. Yahudilerin hamiliğini ve çıkarlarının savunuculuğunu İngilizler değil artık ABD yapacaktı.

İngiltere'nin Filistin'deki tutumu sonrası Arap-Yahudi çatışmaları daha da şiddetlenerek devam etmişti. İkinci Dünya Savaşı esnasında bölgedeki karışıklık artmıştı. Yahudiler terör grupları kurarak çeşitli eylemlerde bulunmaya başlamışlardı. Eylemler birçok örgüt tarafından gerçekleştirilmekteydi fakat bütün örgütler Dünya Siyonist Teşkilatı'na bağlıydı ve onların kontrolündeydi. Araplar da birçok örgüt kurmuştu fakat kendi aralarında bir koordinasyon yoktu ve münferit eylemler yapmaktaydı. Yahudi terör örgütleri sadece Araplar'a karşı değil bunların yanında İngilizler'e karşı silahlı ve bombalı eylemlerde bulunmaktaydı. Hatta Yahudi örgütler öylesine ileriye gitmişlerdi ki İngilizler'in Kudüs'teki askeri karargahının bulunduğu bir oteli patlatmışlardı. Bu olaydan sonra Yahudiler ile İngilizler arasındaki ipler kopma noktasına gelmişti (Murat, 2019: 455). 1945 yılında ABD Başkanı Franklin Roosevelt vefat etmiş yerine Harry Truman seçilmişti. Siyonistler yemin töreninden hemen sonra Truman ile görüşerek Yahudi Devleti için destek istemiş, Truman da tam destek vereceğini deklare etmişti. Bu görüşme Siyonistler için bir diğer dönüm noktası olmuştu. İngiltere ile ters düşen Siyonistler, artık ABD ile beraber çalışmaya başlamışlardı (Kurt ve Aykıt, 2019: 180). Söz konusu görüşmeden sonra, ABD, Mac Donald Beyaz Bildirisi'ni eleştirerek Yahudilerin göçlerine konan kotayı doğru bulmadıklarını beyan etmişlerdi. ABD hükümeti, İngiliz Hükümeti'ne Yahudi göçlerine konan sınırlamanın kaldırılması için baskılar yapmıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında 1946 yılında ABD ve İngiltere Soruşturma Komitesi kurmuştu. İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle ayrılan fakat güçsüzleşen İngiltere, ABD'ye fazla söz geçirememiş ve daha pasif bir hale gelmişti.

ABD, Soruşturma Komitesi'ne üç maddelik bir teklif sunmuştu. Bu teklife göre, Filistin'de BM'nin kontrolünde iki devletin kurulması, Filistin'e göç edecek Yahudi sayısının 75.000'den 100.000'e çıkarılması ve toprak satışı sınırlandırılmasının kaldırılması istenmişti. İngiltere ise ilk iki maddeyi reddetmişti. Buna alternatif olarak Filistin'de Arap-Yahudi devletin kurulmasını teklif etmişti. Siyonistler, ABD ile yaptıkları görüşmede, İngiltere'nin teklifini kesinlikle reddetmeleri gerektiğini vurgulamıştı. İngiltere'nin sunduğu çözüm önerilerinin hiçbirini kabul edilmemişti (Murat, 2019: 455). ABD'nin Yahudi lobilerinin baskıları ile hareket etmesi, Ortadoğu'da müttefik arayışı çerçevesinde Siyonistler ile işbirliği yapması, İngiltere'nin sunmuş olduğu önerilerin boşa çıkmasına sebep olmuştu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere, bölgedeki Arap-Yahudi gerginliklerinden uzaklaşmak istemişti. Daha önce izlediği politikanın sonucu olarak İngiltere, artık Araplar'ın bağımsız devlet taleplerini ve Siyonistler'in Yahudi Devleti kurma isteklerini karşılamakta güçlük çekmeye başlamıştı. Arada yaşanan gerginlikten etkilenmemek adına sorunu BM'ye götürmeye ve çözümü orada aramaya karar vermişti (Kasalak, 2016: 74-76).

İngiltere'nin Filistin meselesini çözüme kavuşturma amacıyla 2 Nisan 1947 yılında, konuyu BM Genel Kurulu'na getirmişti. BM Genel Kurulu'nda yapılan oylama neticesinde Filistin Özel Komitesi kurulmuştu. Komite, Filistin'deki problemleri yerinde inceleme amacıyla Filistin'e giderek rapor hazırlamıştı. İncelemenin neticesinde Özel Komite rapor hazırlamış ve iki plan ortaya koymuştu. Çoğunluk Planı ve Azınlık Planı olarak adlandırılan bu raporlar, BM'ye sunulmuştu. Buna göre;

- Çoğunluk Planı: Filistin'de bir Arap Devleti bir de Yahudi Devleti kurulacak, topraklar bu iki devlet arasında taksim edilecek, Kudüs ise BM'nin gözetiminde ve vesayetinde uluslararası bölge olarak kalacaktı.
- Azınlık Planı: Filistin'de Arap ve Yahudi Devletleri kurulacak, fakat bu iki devlet, başkenti Kudüs olan Filistin Federal Devleti'ne bağlı olacaktı (Örücü, 2018: 226; Murat, 2019: 457; Duran, 2020: 154).

29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada, Çoğunluk Planı, 33 kabul, 13 ret ve 10 çekimser oy ile kabul edilmiştir. BM'nin 181 sayılı kararı olarak kabul edilen Çoğunluk Planı'na göre;

1. Filistin'deki İngiliz Mandası'nın sona ermesi ve İngiliz ordularının 1 Ağustos 1948'den önce Filistin'den ayrılması,
2. Arap Devleti ve Yahudi Devleti kurulması, Kudüs yönetimi için BM Konseyi tarafından uluslararası bir komisyon kurulması,
3. Çoğunluk Planı'nın başarıyla uygulanmasını sağlamak amacıyla beş üye devletten oluşan Filistin Komisyonu'nun kurulması kabul edilmiştir (Murat, 2019: 457).

Tablo 4: Filistin Çoğunluk Planı Kapsamında Filistin'in Durumu (%)

	Nüfus	Sahip Oldukları Toprak	Taksim Edilen Toprak
Araplar	%70	%94.33	%42.88
Yahudiler	%30	%5.67	%56.47

Kaynak: (Örücü, 2018: 227; Murat, 2019: 457; Oruç, 2017: 167).

Araplar'ın Filistin'deki nüfusu 1944 yılında 1.179.000 idi (%70) ve toprakların %94.33'üne sahipti. Buna karşılık Yahudilerin nüfusu 554.000 idi (%30) ve toprakların yalnızca %5.67'sini elinde bulundurmaktaydı (Duran, 2020: 155). Fakat Çoğunluk Planı'ndan sonra yapılan taksimat neticesinde Arap Devleti'ne 11.100 kilometrekarelik (%42.88) bir alan verilmiş, Yahudi Devleti'ne ise 14.100 (%56.47) alan verilmişti (Örücü, 2018: 227).

Filistin ve Yahudi Toprakları - 1946

BM Taksim Planı - 1947

Harita 5. Birleşmiş Milletler Taksim Planı Öncesi ve Sonrası Arap ve Yahudi Toprakları (Bölme ve Ulutaş, 2011: 413).

BM’de Taksim Planı olan Çoğunluk Planı’nın kabulü, Siyonistler’in ve ABD’nin zaferi olarak tarihe geçmiştir. Oylama esnasında Türkiye ret oyu vermiş, İngiltere ise çekimser kalmıştır. Türkiye’nin yanında Filipinler, Etiyopya, Haiti, Çin, Liberya ve Yunanistan’da ret oyu vermiştir. Oylamanın ilk turunda 3/2 çoğunluk sağlanamamış ve plan kabul edilmemişti. Fakat ABD’nin üye ülkelere yoğun baskısı neticesinde Yunanistan dışındaki diğer tüm devletler lehte oylarını değiştirmişti. Böylelikle 3/2 çoğunluk sağlanmış ve Çoğunluk Planı kabul edilmişti. BM’de Türk Heyeti’nin başkanı Nazım Poroy, gazetecilere verdiği demeçte; “Türk milletinin hissiyatı Filistin Araplarının hissiyatına uygundur. Türk milleti Filistin Araplarıyla beraberdir.” demiştir (Murat, 2019: 458). Fakat Türkiye ve Yunanistan’ın karşı duruşlarına rağmen plan hayata geçmiştir.

Siyonistler, Taksim Planı’nın hayata geçmesi ve Yahudi Devleti’nin kurulması için dışarıda olduğu kadar içeride de mücadele etmişlerdi. Azınlık Planını destekleyen ve ortak bir devlet kurulmasını isteyen, Siyonizm’e karşı olan Yahudiler (özellikle dindar Yahudiler), BM Komisyonu’na olumsuz görüş vermemeleri hususunda uyarıldılar. Son kertede, İşçi Siyonistler’in lideri David Ben Gurion, Komisyon’da görüşlerine başvurulana hahamların olumsuz fikir beyan etmemeleri için anlaşma yapmıştır. Dindar Yahudiler’i temsilen hahamlar ve sosyalist fikirlere sahip İşçi Siyonistler arasında yapılan bu anlaşmaya göre kurulacak olan İsrail Devleti’nde;

1. Şabat (Cumartesi) resmî tatil olacak. Hristiyan ve diğer din mensuplarına da kendi tatil günlerinde izin verilecek.
2. Kamuya açık lokantalarda sadece “koşer⁵³” kurallarına uygun yiyecekler sunulabilecektir.
3. Medeni Kanun, evlenme, boşanma, miras, evlat edinme gibi konular, Yahudi şeriatı “halaha⁵⁴” kurallarına göre düzenlenecek.
4. Yönetim ve müfredat açılarından Eğitim Bakanlığı’ndan bağımsız Yahudi din okulları sistemi tanınacak. Devlet, bu okulların sadece denetimini yapacak ve sınırlı sayıda zorunlu ders koyacak. Bunun dışında dini okullar tamamen serbest olacaktır (Kurt, 2016: 310-311).

Sosyalist ve seküler bir taban üzerine kurmak istedikleri devlete Yahudiler’den yeteri destek gelmeyince, İşçi Siyonistler’in hâkim olduğu Filistin’deki örgütlenme, Yahudi Devleti için dindarlarla ve hahamlarla işbirliği yapmıştı. Böylelikle ortaya sentezlenmiş bir devlet yapısı ortaya çıkacaktı. Çoğunluk Planı kabul edildikten 6 ay sonra, 14 Mayıs 1948 günü İngilizler, Filistin’den çekildiklerini açıklamıştır (Ballı ve Gökçe, 2021: 74).

⁵³ Koşer: Yahudilik dininde yenilmesinde bir sakınca olmayan ürünlerin tümü. Örneğin, domuz, tavşan, sürüngenler, böcekler, midye, ahtapot vs. hayvanların yenmesi yasaklanmıştır.

⁵⁴ Halaha: Yahudi Şeriatı. Kutsal Kitap Tanah’ta yazılan emir ve yasaklardan ortaya çıkan Yahudi hukuk sistemi.

Çekilme kararından önce, bölgedeki şiddet ve terörizm doruk noktasına ulaşmıştı. Arap-Yahudi toplumları arasında yer yer kavgalar ve cinayet olayları meydana gelmekteydi. 9 Nisan 1948’de Deir Yasin köyüne baskın yapan Siyonist örgütüne bağlı teröristler içlerinde kadın ve çocukların da olduğu 250 sivil katletmişti (Örücü, 2018: 228). Günden güne katliamlar ve terör eylemleri artmaktaydı ve saldırılar sadece Araplar ve Yahudiler arasında kalmamaktaydı. Yahudiler, ABD’nin kendilerini desteklemelerinden aldıkları cesaretle İngilizler’e ve İngiliz askeri kuvvetlerine dahi terör saldırıları gerçekleştirmekteydi. Böyle bir ortamda, İkinci Dünya Savaşı’ndan galip fakat yorgun ayrılan İngiltere, 14 Mayıs 1948’de Filistin’den çekileceğini açıklamıştı. 14 Mayıs günü geldiğinde, İngilizler’in manda yönetimini bitirmesinden birkaç saat evvel, Yahudi Milli Konseyi, Tel Aviv’de toplanmış ve deklarasyon yayınlamıştı (Ballı ve Gökçe, 2021: 74). Deklarasyonda, İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan eden Yahudi Milli Konseyi, bildiride şu açıklamayı yapmıştı;

İsrail toprağı Yahudi halkının doğum yeridir. Burada onların ruhları, dinleri ve ulusal kimlikleri oluştu. Burada onlar bağımsızlığa ulaştı, ulusal kültürleri ve evrensel değerleri oluştu. Burada onlar Bible’yi (Kitab-ı Mukaddes –Tevrat) Dünya’ya armağan etti. Eretz – İsrail Yahudi halkının doğum yeridir...

... İlk Siyonist kongresi... Yahudi halkının kendi ülkesinde ulusal diriliş hakkını ilan ettiler...

... Balfour Deklarasyonu ile tanındı... ve manda rejimi tarafından onaylandı.

... Biz halk konseyinin üyeleri... Eretz – İsrail’de İsrail Devleti olarak bilinecek Yahudi Devleti’nin kuruluşunu ilan ediyoruz...” (Kızıloğlu, 2012: 59-60).

Yahudi Devleti’nin adı İsrail Devleti⁵⁵ olarak konmuştu. İsrail Devleti’nin kurulduğu topraklara ise İsrail Ülkesi⁵⁶ denmiştir. Ataları Yakup Peygamber’in bir diğer ismi olan İsrail ismi, devletin resmi adı olarak belirlenmiştir. Devlet Başkanlığı’na Haim Weizmann, Başbakanlık makamına ise David Ben Gurion seçilmişti. Böylelikle, Theodor Herzl’in, 1897 yılındaki Birinci Basel Konferansı’ndan sonra söylediği, “Basel’de Yahudi Devleti’ni kurdum. Eğer bugün bunu açıklarsam, herkes beni alaya alır. Oysa belki 5 fakat hiç şüphesiz 50 yıl içinde herkes bu gerçeği görecektir.” sözünden tam 51 yıl sonra İsrail Devleti kurulmuş oldu. Siyonistler’in Yahudi Devleti için 50 yıl boyunca planlı ve programlı çalışmaları, amaçlarına ulaşmalarını ve devletlerini kurmalarını sağlamıştı. Buna karşılık bölgedeki Araplar ise İngilizler’in vaatlerine kanmış, huzur ve barış içerisinde yaşadıkları Osmanlı İmparatorluğu’na karşı başkaldırarak devlet kurma hevesine kapılmıştı. Osmanlı İmparatorluğu çöktükten sonra sahipsiz kalmış üstelik İngilizler tarafından da yüzüstü bırakılmışlardı (Kızıloğlu, 2012: 59-60).

⁵⁵ İbranice: Medinath Yizrael / Israel (Kızıloğlu, 2012: 60).

⁵⁶ İbranice: Eretz Yizrael / Israel (Murat, 2019: 461).

3.5.2. İsrail Devleti'nin İnşa Süreci

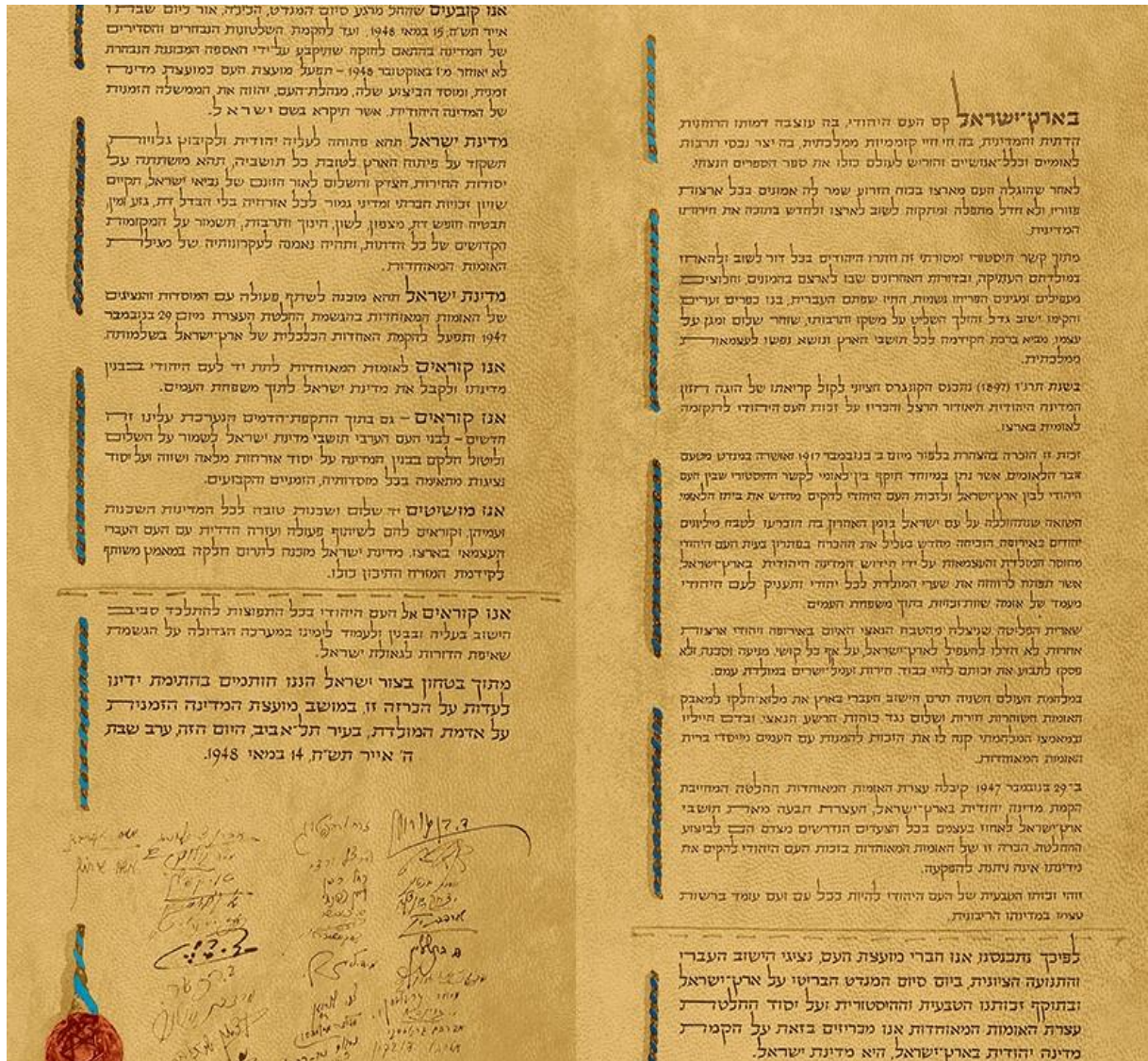
İsrail Devleti, İngilizler'in 14 Mayıs 1948 günü Filistin'den çekilmesinden birkaç saat önce kurulmuş ve BM'nin Taksim Planı'na göre topraklarını şekillendirmiştir. Fakat sonrasında yaşanacak olan Arap - İsrail savaşları neticesinde, İsrail, BM'nin Taksim Planı'nda kendisine pay edilen sınırların dışına çıkmış ve Filistin'e bırakılan toprakları da ele geçirmiştir. Bunun yanında, egemen bir devletin var olabilmesi adına toprak ve o toprak üzerinde yaşayan nüfus kriterlerini yerine getiren Yahudiler için devletleşme süreci de başlamıştır. Devletleşme sürecinde kurumlar, kuruluşlar ve diğer organları hızlı bir şekilde oluşturmaya başlayan Yahudiler, İsrail Devleti'ni kurmuş ve kuruluş deklarasyonuna paralel olarak bir yasa çıkarmıştır. "Küçük Anayasa" adıyla bilinen bu yasa, asli anayasaya geçiş yasası veya geçici bir anayasa olarak da kabul edilmiştir. 14 Mayıs 1948'de ilan edilen İsrail Devleti'nden 5 gün sonra kabul edilen ve yürürlüğe alınan Küçük Anayasa, devletin kurumlarının yanında yapısını ve şeklini belirlemiştir. Yasaya göre İsrail Devleti'nin en üst kurumu ve yönetim organı halk meclisi olarak kabul edilmiş ve halk meclisine ise "Knesset⁵⁷" adı verilmiştir. Knesset, İsrail Devleti'nin yasama organı olarak faaliyet gösterecekti. Bunun yanında yasaya göre Cumhurbaşkanı sembolik bir makam olarak belirlenmiş ve partiler üstü olarak tanımlanmıştı. Knesset tarafından seçilen Cumhurbaşkanı, seçimlerde en fazla oyu alan partiye hükümet kurma yetkisini vermesi ve kurulan hükümetin de Knesset'ten güvenoyu alması kararlaştırılmıştır. Nitekim İsrail Devleti'nin klasik bir Parlamenter Sistem üzerine kurulmuş bir hükümet sistemi tarafından yönetilmesi tercih edilmiştir. Sözelimi, Yasama erki Knesset, yürütme erki Başbakan ve Bakanlar Kurulu, yargı erki ise İsrail Yüksek Mahkemesi nezdinde bağımsız mahkemeler ve ayrıca dini topluluklara ait kendi içerisinde yargılama yetkisine sahip dini mahkemeler şeklinde yapılanmıştır. (Sevinç, 2017: 182-188).

İsrail Devleti'nin kuruluşuna müteakiben oluşturulan Küçük Anayasa, devletin sistemini, şeklini ve kurumlarını belirlemiş ve kalıcı bir anayasa yapılarına kadar geçerli olarak kabul edilmiştir. Fakat 1948'den günümüze kadar İsrail'de bir anayasa yapılamamıştır. Bugün dahi İsrail'in yazılı bir anayasası bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise İsrail'in karışık ve çözülemeyen siyasi yapısı olduğu saptanmıştır. Siyonistler'in laik bir sistem kurmak istemeleri ve dini sadece özel hayata indirgemeleri buna karşılık Ortodoks ve Ultra Ortodoks Yahudiler'in din bazlı bir devlet inşa edip yasalarını dini emirlere göre tasarlamak istemeleri, İsrail'in kalıcı ve yazılı bir anayasa yapım sürecini ertelemiştir (Taşcıoğlu, 2018: 46-47).

⁵⁷ İbranice (Knesset): Toplanma ve meclis anlamına gelmektedir (Sevinç, 2017: 186).

İsrail Devleti'ni kurmak için 19.yüzyılın sonlarından itibaren çalışmalar yapan ve çeşitli faaliyetler yürüten Siyonist Hareket'in asli amacı, İsrail Devleti'nin demokratik, laik ve batı yanlısı bir devlet olarak inşa etmek olmuştur. Yapısal anlamda din-devlet olgusu üzerine bir devlet kurma fikrinden uzak durmuştur. Siyonist Hareket, hem Rusya'daki sosyalist düşünceden hem de Batı'daki seküler yaşam ve laik devlet anlayışından etkilenmişti. Hem Rusya'daki sosyalistler hem de Batı'daki seküler düşünce sistemine sahip kişiler, din olgusunu kamusal alanda en aza indirgeyip sadece özel hayatta yaşanmasına müsaade etmiştir. Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra Avrupa'da gelişen laik devlet ve seküler düşünce sistemi, Yahudiler'in aydınlanması olan Haskala ile paralel özellikler barındırmıştır. Haskala Hareketi ile Yahudiler'in bir kısmı dini özel hayatta yaşamaya başlamış, kamusal alanda ise tamamen din olgusunu devre dışı bırakmıştır. Siyonist Hareket'in dine olan bakış açısı ise Haskala Hareketi'nden sonra şekillenmiştir. Fakat Ortodoks ve Ultra Ortodoks Yahudiler hem Haskala'yı hem de Siyonist düşüncüyü reddetmiş, Yahudilik dininin hem özel hayatta hem de kamusal alanda yaşanması gerektiğini savunmuştur. Bu tartışmalar arasında kurulan İsrail Devleti'nin yapısı ise Siyonist Hareket'in arzuladığı gibi şekillenmemiştir. İsrail Devleti'nin bir Yahudi Devleti olarak tanımlanma meselesi, Siyonistler'i günümüzde dahi rahatsız eden bir mesele olarak varlığını sürdürmektedir. Devletin kuruluş sürecinde Siyonistler ile dindar Yahudiler arasında yaşanan bu fikirsel ayrılık, devletin yapısına da sirayet etmiştir. Ulusal tatiller, bayramlar, takvim, alfabe ve resmi dil, milli marş gibi kamuyu ilgilendiren alanlarda dindarlar etkili olmuş ve bütün öğeler Yahudi dinine göre şekillenmiştir. Siyonistler'in hayalini kurduğu laik ve demokratik bir devlet kurulamamıştır. Öyle ki İsrail Devleti'nin resmi dili tanımlanırken, Yahudilerin diaspora döneminde ortaya çıkardıkları ve kullandıkları Yidiş dili yerine 2000 yıl boyunca kullanılmayan, Yahudilik dininin ve ritüellerinin dili olan İbranice seçilmiştir. Böylelikle İsrail Devleti, şeklen dini devlet olmuştur (Taşçıoğlu, 2018: 40-41).

1948 yılında ilk defa toplanan Knesset'in anayasa çalışmaları bir taslak haline getirilse de herhangi bir sonuca ulaşamamıştır. Anayasa'nın yapım ve yazım sürecinde yine İsrail'deki gruplar ve görüşler müdahil olmuş, böylece ortak bir mutabakata varılamamıştır. Siyonistler ve Ortodoks Yahudiler arasındaki çekişme ve fikir ayrılıkları, anayasanın yapım sürecinde de kendisi göstermiştir. Ortodoks Yahudiler, direkt olarak Halaha'nın anayasa olmasını istemiştir. Fakat Siyonistler buna karşı çıkmış ve İsrail Devleti anayasasının laik bir anayasa olmasını savunmuştur. Modern, yönü Batı'ya dönük bir ulus devlet kurmak isteyen Siyonistler, her daim dindar Yahudiler'in tepkisiyle karşılaşmıştır. Özellikle Ultra Ortodoks Yahudiler, seküler bir devletin kurulması fikrine karşı çıkmış ve İsrail Devleti'nin hukuk sisteminin, Yahudi şeriatı olan Halaha'ya göre düzenlenmesini istemiştir. (Sevinç, 2017: 183; Taşçıoğlu, 2018: 44).

İsrail Devleti Bağımsızlık Bildirgesi, 14 Mayıs 1948⁵⁸

BİZ, Halk Konseyi Üyeleri, Eretz⁵⁹-İsrail Yahudi Toplumu'nun ve Siyonist Hareket'in Temsilcileri, Eretz-İsrail üzerindeki İngiliz Mandası'nın sona erdiği gün burada toplanmış bulunmakta ve doğal ve tarihi haklarımız ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararının gücüyle, Eretz-İsrail'de İsrail Devleti olarak tanınacak bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını ilan ediyoruz.

Bu gece, Şabat arifesi olan 6 Iyar, 5708 (15 Mayıs 1948) mandanın sona erdiği andan itibaren, Seçilmiş Kurucu Meclis tarafından en geç 1 Ekim 1948'de kabul edilecek Anayasa uyarınca, Devlet'in seçilmiş, düzenli otoritelerinin kurulmasına kadar, Halk Konseyi, Geçici Devlet Konseyi olarak hareket edecek ve yürütme organı olan Halk Yönetimi, "İsrail" olarak adlandırılacak olan Yahudi Devleti'nin Geçici Hükümeti olacaktır.

⁵⁸ The Knesset (1948). *Declaration of Independence*, Erişim Adresi: <https://main.knesset.gov.il/en/about/pages/declaration.aspx>. (Erişim Tarihi: 31.07.2024).

⁵⁹ Eretz-İsrail: İsrail Diyarı

İSRAİL DEVLETİ Yahudi göçüne açık olacak; ülkenin tüm sakinlerinin yararına gelişmesini teşvik edecek; İsrail peygamberlerinin öngördüğü gibi özgürlük, adalet ve barışa dayalı olacak; tüm sakinlerine din, ırk veya cinsiyetten bağımsız olarak sosyal ve siyasi hakların tam eşitliğini sağlayacaktır; din, vicdan, dil, eğitim ve kültür özgürlüğünü garanti edecek; tüm dinlerin Kutsal Yerlerini koruyacak; ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ilkelerine sadık kalacaktır.

İSRAİL DEVLETİ, 29 Kasım 1947 tarihli Genel Kurul kararını uygulamak için Birleşmiş Milletler kurumları ve temsilcileriyle işbirliği yapmaya hazırdır ve tüm Eretz-İsrail'in ekonomik birliğini sağlamak için adımlar atacaktır. Birleşmiş Milletler'e, Yahudi halkının Devletin inşasında yardımcı olması ve İsrail Devleti'ni milletler topluluğuna kabul etmesi için ÇAĞRI YAPIYORUZ.

-Aylardır bize karşı başlatılan saldırının tam ortasında- İsrail Devleti'nin Arap sakinlerine, barışı korumaları ve Devletin tüm geçici ve kalıcı kurumlarında tam ve eşit vatandaşlık ve uygun temsil temelinde, Devletin inşasına katılmaları için ÇAĞRI YAPIYORUZ.

Tüm komşu devletlere ve halklarına barış ve iyi komşuluk teklifinde bulunuyoruz ve kendi topraklarında yerleşik egemen Yahudi halkıyla işbirliği ve karşılıklı yardım bağları kurmaları için çağrıda bulunuyoruz. İsrail Devleti, tüm Orta Doğu'nun ilerlemesi için ortak bir çabada üzerine düşeni yapmaya hazırdır. Diasporadaki Yahudi halkına, göç ve kalkınma görevlerinde Eretz-İsrail Yahudilerinin etrafında toplanmaları ve asırlardır süregelen rüyanın - İsrail'in kurtuluşunun - gerçekleşmesi için verilen büyük mücadelede yanlarında durmaları için çağrıda bulunuyoruz.

"İSRAİL KAYASINA" GÜVENİMİZİ KONUMLANDIRARAK, 5708 YILI İYAR'IN 5. GÜNÜ (14 MAYIS 1948), VATAN TOPRAKLARINDA, TEL-AVİV ŞEHRİNDE, GEÇİCİ DEVLET KONSEYİ'NİN BU OTURUMUNDA BU BİLDİRİYE İMZALARIMIZI ATIYORUZ⁶⁰.

İsrail Devleti'nin kuruluşunu deklare eden Bağımsızlık Bildirgesi, 1 Ekim 1948 günü yeni bir anayasanın yapılacağını ve yürürlüğe konulacağını vaat etse de bu vaat gerçekleştirmemiştir. İsrail Devleti'nin yapısı, şekli ve yasaları üzerinde yürütülen tartışmalar, bir sonuca ulaşmanın ve anayasa yapmanın önüne geçmiştir. Bunun yerine günlük hayatı ilgilendiren, eğitim, sağlık, yerel idareler gibi konularda ayrı ayrı yasalar düzenlenmiş ve uygulamaya konmuştur. Temel Yasalar ismi verilen bu yasalar dizini, devletin ve hükümetin idare çerçevesini yasal olarak belirlemiştir. Temel Yasalar içerisinde Knesset, Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu ve birimleri, İsrail Devleti ve sınırları ile sahip oldukları topraklar, maliye ve ekonomi, yargı ve yüksek yargı birimleri, ordu ve komutanlıklar, denetim sistemleri ve temel hak ve özgürlükler gibi yasalar bulunmaktadır. 1995 yılında, İsrail Devleti'nin Temel Yasaları, diğer yasalardan üstün olarak kabul edilmiş ve bir anayasa olmasa da işlevsel olarak anayasanın yerini tuttuğu belirlenmiştir (Sevinç, 2017: 183).

⁶⁰ The Knesset (1948). *Declaration of Independence*, Erişim Adresi: <https://main.knesset.gov.il/en/about/pages/declaration.aspx>. (Erişim Tarihi: 31.07.2024).

3.5.3. İsrail Devleti'ne Uluslararası Bakış

Siyonistler'in 1900'lü yılların başından itibaren planladığı ve bu uğurda mücadele ettiği İsrail Devleti, 14 Mayıs 1948 yılında kurulmuştu. Devletin kuruluşuna kadar geçen süreçte, uluslararası boyutta kamuoyu oluşturulmuş ve güçlü devletlerin de desteği alınmıştı. İsrail Devleti kuruluşunu deklare ettikten tam 11 dakika sonra, ABD, İsrail'i tanıdığını açıklamıştır. ABD Başkanı Truman, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla değil, bizzat Başkanlık sekreterliği aracılığıyla İsrail Devleti'ni tanıdıklarını bildirmiştir (Ballı ve Gökçe, 2021: 74). İsrail'in ABD tarafından kısa zaman içerisinde tanınmasının arka planında işbirliği yatmaktaydı. İngiltere'nin 14 Mayıs 1948 günü Filistin'den çekileceği bilinmekteydi. Siyonistler'in ise ABD ile işbirliği ve ittifakı bilinen bir konuydu. İngiltere'nin Filistin'den çekildiği gün, İsrail Devleti'nin kuruluşunun açıklanması ve 11 dakika sonra ABD'nin ilk tanıyan devlet olması, işbirliğinin boyutunu gözler önüne sermekteydi. ABD'nin bu kararından sonra, İsrail'in uluslararası meşruiyet kazanmasının önü açılmış oldu. II. Dünya Savaşı'nın ardından Dünya'nın kutuplaşmaya başladığı ortamda, ABD'nin tanıma kararı, diğer müttefik devletlerin kararlarını da lehte etkilemişti. Filistin'de bir İsrail Devleti'nin olması, ABD'nin bölgesel çıkarlarına da hizmet edecekti. ABD - Sovyet geriliminin tırmandığı böylesi bir ortamda, Ortadoğu'da ve Akdeniz'de müttefik bir devletin var oluşu ABD'ye olumlu bir katkı sağlayacak ve bölgeyi kontrol etmesine yardımcı olacaktı (Kızıloğlu, 2012: 59-60).

ABD'nin tanıma kararından 1 gün sonra Guatemala, İsrail Devleti'ni tanıdığını beyan etmiştir. 3 gün sonra, 18 Mayıs 1948 günü Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, İsrail'i resmen tanımıştır (Kızıloğlu, 2012: 60). Sovyetler Birliği'nin kuruluşunda Mizrahi Yahudileri'nin rolü ve Sovyet yönetiminin lider kadrosundaki gücü düşünüldüğü zaman, Sovyetler Birliği'nin 3 gün sonra tanıma kararı alması normal bir durum olarak değerlendirilebilir. Ayrıca İsrail Devleti'ni kuran kadronun İşçi Siyonistler olması, İsrail'de sosyalist görüşe yakın bir devlet var etmeye çalışmaları, dinsel temalardan uzak durup daha çok seküler fikirleri benimsemeleri, Sovyetler Birliği'nin desteğini arkalarına almalarına sebep olmuştur. Bunların yanında, hiçbir Arap ülkesi İsrail Devleti'ni tanımamıştır. Arap Birliği üye ülkeleri olan Suriye, Mısır, Irak, Lübnan ve Ürdün, İsrail Devleti'nin kuruluşunu protesto etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ise, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün başkanlığında alınan karar ile 24 Mart 1949'da İsrail Devleti'ni resmen tanımıştır. Arap ülkelerinin tepkisini çeken bu karar ile Türkiye, İsrail'i tanıyan, ilk Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülke olmuştur (Topçu, 2018: 167). 1947'de Filistin'in Taksim Planı'na yönelik yapılan oylamada ret oyu veren Türkiye hükümeti, 2 yıl sonra İsrail'i tanımıştır.

Türkiye'nin İsrail Devleti'ni resmen tanınması, Türkiye ile Arap devletler arasındaki ilişkilerin soğumasına ve bu şekilde yıllarca devam etmesine neden olmuştu. Türkiye, eğer Filistinliler de bağımsız bir devlet kurarsa, bu devleti de tanıyacağını açıklamıştır. Bu konuda Türkiye'nin takındığı tavır, BM odaklı olmuştu. İsrail'in BM'ye üye olması, Türkiye'nin kararını şekillendiren en önemli husustu. Keza 1949'da Türkiye – ABD ilişkilerinin boyutu da düşünülürse, Türkiye'nin İsrail'i tanımaması için herhangi bir engel bulunmamaktaydı (Topçu, 2018: 167). Türkiye bu konuda şu şekilde açıklama yapmıştır;

“İsrail, BM'ye üye olmuştur, dolayısıyla Türkiye de yeni kurulan bu devleti BM Örgütünün evrenselliği çerçevesinde tanımıştır”

“...BM, iki toplumdan birisinin kendi kaderini tayin hakkını kullanmasını kabul ediyor, biz de yeni kurulan bu devleti tanıyacağız. Ancak unutulmaması lazım ki, aynı prensipten hareketle kendi devletlerini kuracaklarını açıkladıkları zaman Türkiye, Filistinlilerin de bağımsızlığını tanıyacaktır” (Topçu, 2018: 167).

Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, İsrail Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından tanınmasına ilişkin olarak şu açıklamada bulunmuştur;

“Yeni doğan ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin de hâlen “de facto” tanıdığı İsrail devletinin Birleşmiş Milletler Heyetine kabulüne taraftar olmamız ne kadar tabîi ise, Birleşmiş Milletler ailesine girmek isteyen yeni bir devletin, Cemiyet Yasasına ve kararlarına riayetkâr olmasını beklemek de o derecede tabîidir. Bu bakımdan İsrail'in, âzası olmak istediği Birleşmiş Milletler kararlarına uyarak, bilhassa muhacirler meselesini bir hal şekline bağlamasını samimiyette temenni etmekteyiz. Bu, kanaatimce hem siyasi, hem insani bir vecibedir.” (Topçu, 2018: 167).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Hükümet üyeleri tarafından yapılan açıklamalar incelendiği vakit, İsrail Devleti'ni tanınması meselesi, BM'nin ekseninde olduğu gözlemlenmektedir. ABD'nin BM'de etkin rol oynaması ve sonradan Soğuk Savaş yıllarında “Batı Bloku” olarak adlandırılacak çoğu batılı ülkeye kurduğu hegemonya, İsrail'in uluslararası mecrada yükselmesini sağladı. Özellikle Türkiye'nin, 1947 yılında ABD Başkanı Truman tarafından ilan edilen Truman Doktrini⁶¹ kapsamında, ABD'den 100 milyon dolar yardım alması, Türkiye'yi ABD'ye karşı dış politikada tavizkar hale getirdi. Böylelikle ABD'de bulunan güçlü Yahudi lobileri, Türkiye'nin kararlarını ABD aracılığıyla etkilemişti. Türkiye'nin İsrail Devleti'ni tanınması, Türkiye'de yaşayan Yahudi vatandaşları da mutlu etmiş, onları konsolosluk kurmak için harekete geçirmişti (Topçu, 2018: 168).

⁶¹ Truman Doktrini: ABD Başkanı Harry Truman tarafından komünizm tehdidinde olan ülkeler için ilan ettiği destek paketidir. Buna göre, Sovyetler Birliği tehdidinde olan Türkiye ve Yunanistan'a toplamda 400 milyon dolar yardım yapılmıştır. Türkiye'ye 100 milyon, Yunanistan'a ise 300 milyon dolar gönderilmiştir (Ertem, 2009: 387).

3.5.4. Arap – İsrail Savaşları

Filistin topraklarındaki Araplar ile Yahudiler arasında yaşanan gerginlikler, II. Aliya dönemine kadar uzanmaktadır. 1904 - 1914 yılları arasında gerçekleşen II. Aliya esnasında Rusya'dan 35.000-40.000 Yahudi'nin Filistin topraklarına göç etmesiyle Filistin'deki Yahudi nüfus artış göstermişti. I. Aliya döneminde gelen Yahudiler, Romanya ve Galiçya civarından gelmiş fakat Araplar bu durumdan rahatsız olmamıştı. Çünkü politik Siyonizm henüz bilinmemektedir ve dolayısıyla amaçlarına kimse vakıf değildi. Fakat II. Aliya döneminde, Araplar Siyonizm'i ve amaçlarını öğrenmeye başlamıştı ve Yahudi göçlerinin artık hangi amaca hizmet ettiğini biliyorlardı. 20. yüzyılın başlarında başlayan bu gerginlikler, diğer Aliya dönemlerinde iyice tırmanışa geçmişti. Üstelik sonradan gelen Yahudi nüfus da sıradan bir sebeple buraya gelmemektedir. Örneğin Rusya'nın baskısından ve zulümlerinden, Naziler'in soykırımlarından kaçan birçok Yahudi ABD, İngiltere ve Kanada'ya gitmeyi tercih etmişti. Fakat Batı ülkelerine gidenlerden daha azı Filistin topraklarına gitmekteydi. Siyonizm'in etkilediği ve nüfus olgusunu karşılayacak olan Yahudi nüfus, Filistin'i tercih etmekteydi ve bu durumu Araplar fark etmişti. Ancak karşılarındaki topluluk örgütlü hareket etmekteydi. Araplar'ın ise bu derece profesyonel bir örgütlenmesi yoktu. Yahudi silahlı milisler, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın koordinesinde Araplar'a karşı eylemler düzenlemişti ve bundan dolayı Araplar topraklarını terk etmek zorunda kalmıştı (Karaman, 2009: 329; Ersoy, 2019: 304).

İsrail Devleti kurulmadan 1 ay önce, 9 Nisan 1948'de Deir Yasin köyüne baskın yapan Siyonist örgütüne bağlı teröristler içlerinde kadın ve çocukların da olduğu 250 sivil katletmişti. Bu katliam sonrası can korkusu yaşayan ve Yahudilerin terör saldırılarından bıkmış olan 450.000 - 500.000 Arap, Filistin'i terk etmişti. (Örücü, 2018: 228). Yahudilerin 5 aliya dönemi boyunca 1882 - 1938 yılları arasında toplam 400.000 civarı göçmenine karşılık, Araplar yalnızca Deir Yasin katliamından sonra Yahudiler'den fazla göç vermişti. Filistin'den göç eden Filistinli Araplar, Lübnan, Ürdün, Mısır ve Suriye gibi komşu ülkelere gitmişlerdi. Başından beri Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulmasına karşı çıkan Arap ülkeleri, Yahudilerin yaptığı terör saldırılarına karşı da tepkilerini göstermiş ve konuyu BM'ye taşımışlardı. Fakat ABD'nin baskın tutumu neticesinde, Yahudilerin yapmış olduğu terör eylemlerine karşılık net bir tavır konamadı. İsrail Devleti'nin kuruluşu ise bardağı taşıran son damla olmuştu. İsrail'in kuruluş günü ve sonrasında da birçok terör olayı yaşanmış ve bu terör olayları neticesinde 350 bin kişi daha evlerini terk etmek zorunda kalmıştı. Toplamda 750.000 Filistinli'nin göç ettiği olaylar silsilesine Nekbe (Büyük Felaket) denmiştir (Kanbur, 2022: 2). Yahudiler'e karşı, 14 Mayıs'ı 15 Mayıs'a bağlayan gece Arap ülkeler harekete geçmişti.

3.5.4.1. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşları

İsrail Devleti'nin kuruluşundan önce ve kuruluşu esnasında yaşanan hadiseler, ayrıca bu hadiselerden etkilenen Filistinliler'in komşu ülkelere göç etmesi, bölgenin demografik yapısında değişimlere sebep olmuştu. Halihazırda ekonomik durumları pek iç açıcı olmayan Filistin'in komşuları, 750.000 kişilik bir göç dalgasını kaldıramamıştı. Bundan dolayı hem Yahudilerin yapmış olduğu terör eylemlerine misillemede bulunmak hem de yerlerinden edilen Filistinliler'in topraklarına geri dönüşlerini sağlamak için Arap ülkeleri ortak bir harekât düzenlemeye karar vermişti. BM'nin Çoğunluk Planı'nda Araplar'a ayrılan kısımları sağlamlaştırmak ve buraları Yahudiler'den arındırmak amacıyla 5 Arap ülkesi bir araya gelmişti. Buna karşılık İsrail, kendilerine taksim edilen kısımları genişletmek ve Kudüs'ü tamamen ele geçirmek istemekteydi. Böylelikle başkent Tel Aviv'den Kudüs'e taşınacak ve atalarının mirası devam ettirilecekti (Örücü, 2018: 227; Murat, 2019: 457; Oruç, 2017: 167).

14 Mayıs 1948'de İsrail'in kuruluşunun gecesinde, Mısır, Irak, Suriye, Lübnan ve Ürdün, İsrail Devleti'ne karşı savaş ilan etmiş ve harekât başlatmıştı. Toplamda 25.000 civarı askerle üç koldan Filistin topraklarına giren ve İsrail'e saldıran Arap orduları, 30 Mayıs'a kadar Doğu Kudüs ve Gazze'nin tamamını ele geçirmiş ve kontrolü sağlamıştı (Sultanzada, 2021: 54). İsrail, Araplar'ın şok saldırısı neticesinde sarsılmış ve Arap ülkelerini BM'ye şikâyet etmişti. BM ise ani olarak ateşkes kararı almıştı. Fakat ateşkese iki taraf da uymayınca BM iki tarafa da silah ambargosu koymuştu. Lakin pratikte, ambargo yalnızca Arap ülkeleri için uygulanmıştı. İsrail hem Sovyetler Birliği'nden hem de Batı Bloku ülkelerinden silah yardımı almıştı (Dosbolov, 2014: 2). Bu aşamada savaş iki aşamada gerçekleşmişti. Birinci aşama, 15 Mayıs - 10 Haziran günleri arasında İsrail'in savunmada kaldığı aşamaydı. İkinci aşama ise, 10 Haziran - 5 Ocak arasında İsrail'in saldırıya geçtiği aşamaydı. 10 Haziran'a kadar Arap ülkeleri zaferler kazanmış ve İsrail'in elinden birçok yerleşim yerini almıştı. Fakat BM'nin ateşkes ilan ettiği dönemde, silah yaptırımına rağmen silah yardımı alan ve 65.000 kişilik bir ordu kuran İsrail Devleti, 10 Haziran'da karşı saldırıya geçmişti (Sultanzada, 2021: 58). İsrail orduları saldırılar neticesinde Arap ordularının tamamını hezimete uğratmıştı. Arap ülkeleri yenilince, İsrail Devleti savaşa katılan Arap ülkeleriyle tek tek anlaşma imzalamıştı. Buna göre Doğu Kudüs ve Batı Şeria Ürdün'e bırakılmış, Batı Kudüs ise İsrail Devleti'ne kalmıştı. Ürdün'e bırakılan topraklar, Filistin'in değil, Ürdün'ün toprağı sayılmıştı. Mısır ile imzalanan anlaşmada ise Gazze Şeridi Mısır'a verilmişti. Lübnan-İsrail anlaşmasında ise sınırlar aynı kalmış fakat askerlerden arındırılmıştı (Kurt ve Aykıt, 2019: 182). Böylelikle I. Arap-İsrail Savaşları bitmişti. Arap liderlerinin hezimetini ise, Arap Dünyası'nda milliyetçilik akımının başlamasına ve yükselmesine sebep olmuştu.

3.5.4.2. 1967 Arap-İsrail Savaşı (6 Gün Savaşı)

I. Arap-İsrail Savaşı'nda hezimete uğrayan ve yeni kurulmuş olan İsrail'e karşı üstünlük sağlayamayan Arap ülkelerinde milliyetçilik akımları başlamış ve liderlere olan güven kaybolmuştu. Bölgede yaşayan Araplar, İsrail'i artık bir tehdit olarak görmüş ve liderlerinin İsrail ile baş edemediklerini düşünmüştü. Bu esnada, 25 Ocak 1949'da İsrail'de seçim yapılmış ve seçime katılım %85 olmuştu. Seçim sonrası 185 sandalyeli ilk Knesset⁶² toplanmıştı. İşçi Siyonistler'in lideri ve Yahudi Ajansı'nın başkanı olan David Ben Gurion ilk Başbakan olarak seçilmiştir. Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanı olan Haim Weizmann ise Knesset tarafından İsrail Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı/Devlet Başkanı olarak seçilmiştir (Örücü, 2018: 229). Yahudilerin bir Devlet kurması için çalışan en önemli iki kişi, devletin en üst makamlarında görev almıştı. 1952 yılına gelindiğinde ise, Mısır darbe ile sarsılmıştı. Mısır Kralı I. Faruk, milliyetçi subaylar tarafından kurulan Hür Subaylar Hareketi tarafından tahttan indirilmiş, monarşi lağvedilmiş yerine ise Cumhuriyet kurulmuştu. Birinci Cumhurbaşkanı Muhammed Necib görevini 1 yıldan fazla sürdürmüştü fakat sonrasında Hür Subaylar Hareketi'nin lideri olan Cemal Abdünnasır, Cumhurbaşkanlığı makamına seçilmişti. Mısır'da başlayan darbe süreci, 1958'de Irak'ta, 1963 yılında ise Suriye'de yaşanmıştı (Tekdemir vd., 2023: 126). Milliyetçi genç subaylar, orduları halkın temsilcisi olarak görmüş ve yönetime el koymuşlardı.

Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır'ın en önemli hedeflerinden birisi ise Süveyş Kanalı'nı millileştirme projesiydi. Süveyş Kanalı'nı o dönem Batılı devletlere ait şirketler işletmekte ve kazancın büyük bölümünü söz konusu şirketler almaktaydı. Abdünnasır bunun önüne geçmek için Süveyş Kanalı'nı Mısır Devleti'nin idaresine çekmek için harekete geçmişti. Fakat Süveyş Kanalı'nı işleten ülkeler bunu önlemek adına harekete giriştiler. Fransa, İngiltere ve İsrail liderleri, Fransa'nın Sevr kentinde bir araya gelip sinsice bir plan yapmıştı. Bu plana göre, İsrail, Süveyş Kanalı'na saldıracak, İngiltere ve Fransa ise savaşı ayırma bahanesi ile Süveyş Kanalı'na müdahale edecek aynı zamanda Abdünnasır'ı devirecekti. Böylelikle Kanal üzerindeki hakimiyet devam edecek ve mevcut statü korunacaktı. 29 Ekim 1956 yılında İsrail, Mısır kontrolündeki Süveyş Kanalı'na saldırmış, Fransa ve İngiltere ise savaşı ayırma bahanesiyle Süveyş Kanalı'na çıkarma yapmıştı (Erkul, 2024: 261). Sovyetler Birliği baskısı ile ABD ve Sovyetler savaşa müdahale etmiş ve neticesinde İngiltere, Fransa ve İsrail, Süveyş Kanalı'ndan çekilmek zorunda kalmıştır. Savaş sonrası İngiltere ve Fransa'nın zayıflıkları ortaya çıkmış, özellikle Sovyetler Birliği'nin yükselişi başlamıştır. Savaşın bir diğer kazanımı ise Cemal Abdünnasır olmuş ve karizmasını pekiştirmiştir. Fakat İsrail bunu unutmamıştı.

⁶² Knesset: İsrail Parlamentosu.

Kurulduğu günden itibaren topraklarını genişletmek isteyen ve yayılmacı politika izleyen İsrail Devleti, Süveyş'te Mısır ordusuna üstünlük kurmuş fakat geri çekilmek zorunda kalmış, diplomatik başarı sağlayamamıştı. Araplarda ise milliyetçilik akımının yanına bir de sosyalist akım eklenmiş ve iki ideolojinin birleşmesiyle Baas⁶³ Hareketi denen hareket ortaya çıkmıştı. Arap milliyetçiliği ile sosyalizmin harmanlandığı bu görüş, Irak ve Suriye'de iktidarı ele geçirmişti. Dini unsurlardan uzaklaşarak sekülerizmi ve sosyalizmi merkeze almış bunu da Arap kavmiyetçiliği ile birleştirmişti. Her iki tarafında Filistin topraklarındaki yayılmacı yaklaşımı, ikinci bir savaşa giden yolu açmaktaydı. 1963'te Suriye'de, Baas Hareketi'nin darbe ile iktidara gelmesi ve 1964'te Filistin'de Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) isimli direniş hareketinin kurulması, İsrail'de gerginliğe sebep olmuştu. Mısır'da Cemal Abdünnasır'ın Araplar üzerindeki lider rolü, Suriye'de Baas Hareketi'nin yükselişi, Filistin'de FKÖ'nün kurulması, İsrail tarafından tehdit olarak görülmüştü. Fakat Araplar arasında birlik sağlanamamıştı. Mısır ile Suriye'deki Baasçılar fikir ayrılıkları içerisindeydi ve aralarında bir konsensus⁶⁴ yoktu (Tekdemir vd., 2023: 124-126; Yalçın, 2021: 60).

Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır, Sina Çölü'nde önceden konuşlanmış olan BM Barış Gücü'nün geri çekilmesini istemiştir. Sonrasında ise Sina Yarımadası'na asker çıkarmış ve Akabe Körfezi'ni kapatmıştı. Bu durum, İsrail tarafında Sina'yı ve Mısır'ın kontrolünde olan Gazze'yi işgal için bir fırsat olarak görülmüştü. Nitekim 5 Haziran 1967 günü, sabah saat 7.30'da havalanan İsrail Hava Kuvvetleri'ne ait uçaklar, Mısır, Ürdün ve Suriye havalimanlarını ve savaş uçaklarını park pozisyonundayken bombalamıştı. Araplar'ın hava unsurlarının neredeyse tamamını imha eden İsrail, karada da üstünlük Araplar'da olmasına rağmen, Araplar'a üstünlük kurmuşlardı. 5 Haziran'da ani baskınla başlayan savaş, BM'nin devreye girmesiyle 10 Haziran gecesinde İsrail'in kesin zaferiyle neticelenmişti. 1949 yılında Mısır'a verilen Gazze, Mısır'ın toprağı olan Sina Yarımadası, keza 1949 yılında Ürdün'e bırakılan Batı Şeria ve Doğu Kudüs, Suriye sınırları içerisinde yer alan Golan Tepeleri, İsrail Devleti'nin eline geçmişti ve İsrail Filistin topraklarının tamamını işgal etmişti (Tekdemir vd., 2023: 127). Savaş esnasında ve sonrasında 350.000 - 400.000 Filistinli, Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'den komşu ülkelere göç etmiştir ve mülteci sorunu ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2021: 90). Filistin'de Yahudi nüfusu artarken, Arap nüfusu her savaş sonrasında yüzbinleri bulan sayılarla göç vermektedir. Araplar'dan boşalan yerleşim yerlerine, köylere ve kasabalara ise İsrail Devleti göçle gelen Yahudi nüfusu yerleştirmektedir.

⁶³ BAAS: Arapça diriliş, yeniden başlangıç veya Arap rönesansı (İnce, 2017: 262).

⁶⁴ Konsensus: Fikir birliği, uzlaş.

Tablo 5: İsrail ve Arap Devletleri'nin Ordu Kuvvet Dengesi

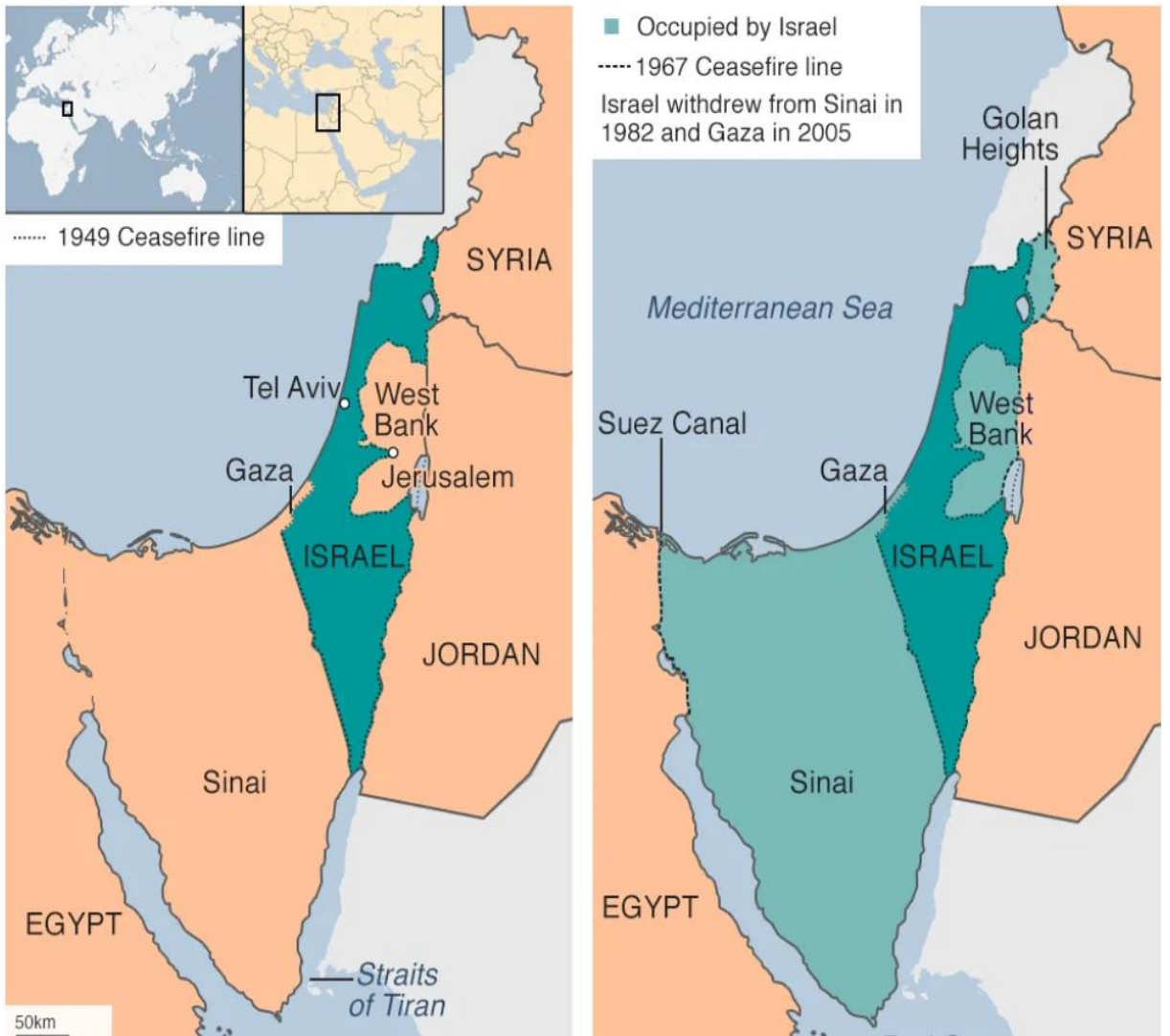
	Asker Sayısı	Tank Sayısı	Uçak Sayısı
Arap Devletleri (Mısır, Ürdün, Suriye)	537.000	2904	978
İsrail	246.000	800	365

Kaynak: (Yalçın, 2021: 72-75).

1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI (6 GÜN SAVAŞI)

ÖNCESİ

SONRASI

Harita 6. 1967 Arap-İsrail Savaşı (6 Gün Savaşı) Öncesi ve Sonrası⁶⁵

⁶⁵ BBC Haber Sitesi. (2017). 1967 War: Six Days That Changed the Middle East, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39960461>. (Erişim Tarihi: 29.05.2024).

3.5.4.3. 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı)

Araplar ile İsrail arasında gerçekleşen 6 Gün Savaşı neticesinde 350.000 - 400.000 Filistinli başta Ürdün olmak üzere diğer komşu ülkelere göç etmişti. 1948 - 1949 yılında yapılan I. Arap-İsrail Savaşı'nda ise 750.000 kişi göç etmişti. İki savaş esnasında toplamda 1.200.000 Filistinli topraklarından ve evlerinden olmuştu. İki büyük göç dalgası, Ürdün, Mısır ve Suriye gibi ülkelerde mülteci sorununu gündeme getirmişti. Filistin'de yerinden edilenlerin yerine ise İsrail Devleti, Yahudi vatandaşlarını yerleştirmekte ve savaşta kazandığı topraklara iskân politikası uygulayarak zaferini perçinlemekteydi. Böylece Araplar'ın yerinde artık Yahudiler yaşayacak ve Filistin'in tamamına hakimiyet sağlayacaklardı. 2000-2500 yıl önce Asurlular'ın, Babiller'in ve Romalılar'ın İsrailoğulları'na yaptıklarını, bu kez İsrailoğulları Filistinliler'e uygulamaktaydı. Arap Dünyası ise milliyetçiliğin ve mülteci sorununun etkisiyle İsrail'e bir kez daha cephe almıştı. Üstelik II. Arap-İsrail Savaşı olan 6 Gün Savaşı'nda, toprak kaybı yaşamışlardı. Araplar bu kez İsrail'i ortadan kaldırmak için değil, kaybettiği toprakları geri alabilmek için savaş hazırlığına girişmişlerdi (Kılıçoğlu, 2022: 133). 1970 yılına gelindiğinde ise Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Yerine ise Enver Sedat seçilmiştir. Enver Sedat, 6 Gün Savaşı'nda kaybettikleri Sina Yarımadasını ve Gazze'yi tekrardan almak için harekete geçmişti. Öncelikle diplomatik yollarla kaybettiği toprakları geri almayı denese de bu çaba bir sonuç getirmemişti. Savaş, Mısır için kaçınılmaz bir hale gelmişti (Bulut, 2018: 347).

Neredeyse tüm Arap devletlerinin ve Sovyetler Birliği'nin desteğini arkasına alan Mısır ve Suriye, 6 Ekim 1973 günü ani bir baskınla İsrail'e saldırmıştı. 6 Ekim 1973 günü ise Yahudilerin en büyük bayramı olan Yom Kippur Bayramı⁶⁶ idi. Mısır Süveyş Kanalı'na, Suriye ise Golan Tepeleri'ne eşzamanlı harekât başlatmıştı. İsrail ordu birlikleri bayramın etkisiyle ilk günlerde geri çekilmek durumunda kalsalar da ABD'den gelen destek ile saldırı pozisyonuna geçip Mısır ve Suriye ordularını geri püskürtmüşlerdi. İsrail'in kesin zaferiyle sonuçlanan savaşta Araplar bir kez daha hüsrana uğramıştı. Bunun karşılığında ise petrol üreticisi olan Araplar, petrol fiyatlarını yükseltmiş ve ABD başta olmak üzere diğer Batı ülkelerine petrol ambargosu koymuştu. Ambargo neticesinde 1973 Petrol Krizi ortaya çıkmıştı ve sanayi üretimi ciddi bir durgunluk dönemine girmişti (Öztürk ve Saygın, 2017:2; Embel, 2014: 83).

⁶⁶ Yom Kippur Bayramı: Kefaret Günü anlamına gelmektedir. Yahudi takviminin ilk 10 gününe denk gelen günlerde, Yahudiler ibadet etmekte ve Yaratıcı'dan af dilemektedir. İnanişâ göre Yahudi takviminin ilk 10 gününde Yaratıcı katında, insanların önceki davranışlarına göre kaderleri yazılmakta ve son gün olan Yom Kippur Günü'nde mühürlenerek kesin hale getirilmektedir. Yahudiler ise bu 10 günü oruç tutarak ve tövbe ederek geçirmektedir. Bu sayede inanişâlarına göre, Yaratıcı tarafından kendilerine kaderlerini değiştirme hakkı verilmektedir (Kurt ve Aykıt, 2019: 201).

3.6. İsrail Devleti'nin İskân Politikaları ve Güncel Sorunları

1973'te yapılan III. Arap-İsrail Savaşı neticesinde Araplar bir kez daha ağır bir yenilgi almış ve artık İsrail ile savaşları bitirmişlerdi. Filistin halkını ise kendi kaderlerine terk etmişlerdi. Araplar'ın 3 savaşta da yenilmelerinin başlıca sebebi, aralarındaki koordinasyon eksikliği ve rekabetti. Mısır, Suriye ve Ürdün, Filistin'den toprak alabilmek için İsrail ile savaşmışlardı. Keza ilk savaş neticesinde Ürdün Kudüs'ün doğusunu ve Batı Şeria'yı topraklarına katmış, Mısır ise Gazze'yi ele geçirmişti. Fakat diğer iki savaşta hem bu toprakları hem de kendi ülkelerinden toprakları kaybetmişlerdi. Özellikle Mısır'ın Sina Yarımadası'nı kaybetmesi, travma oluşturmuştu. Arap ülkeleri ve Sovyetler Birliği'nin baskısıyla BM'de İsrail'in aleyhine 200'den fazla karar çıkmış fakat İsrail hiçbirini uygulamamıştır. Bunun yanında birçok karar da BM Güvenlik Konseyi üyesi ABD tarafından İsrail'in çıkarlarına ters düştüğü gerekçesiyle reddedilmiştir. İsrail ile Mısır'ın ilişkilerinin tamamen bitmesi, sorunların çözümünü imkânsız hale getirmişti. Bu meseleyi çözmek adına ABD devreye girmişti. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, “adım adım diplomasi” politikası izleyerek, İsrail ile Mısır'ı tekrardan bir araya getirip uzlaştırma niyetindeydi (Yıldırım, 2021: 3852). O esnada, İsrail işgal ettiği toprakları ilhak etmekteydi. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 47. Maddesi'ne göre, işgal edilen bir toprak ilhak edilemezdi. 49. Maddesi'nde ise, işgal edilmiş topraklarda yaşayanların sürgün edilmesi, transfer edilmesi veya yerinden edilmesi tamamen yasaklanmıştır (Köylü, 2019: 85). Buna rağmen İsrail, işgal ettiği topraklarda yaşayan Filistinliler'i göçe zorlamakta ve yerinden edilen Araplar'ın yerine Yahudiler'i yerleştirip, ilhak ettiği yerlerde yeni Yahudi yerleşim yerleri kurmaktaydı.

1967'de yaşanan Altı Gün Savaşı'ndan sonra, İsrail işgal ettiği toprakları kalıcı hale getirmek için çalışmalara başlamıştı. O dönem iktidarda olan İşçi Partisi'nin üyesi ve Başbakan Yardımcısı Yigal Allon bir plan oluşturmuştu. “Allon Planı” olarak anılan bu plana göre, İsrail, 1947'de BM Taksim Planı'nda Filistin'e verilen Batı Şeria'yı Ürdün ile paylaşacak ve kendisine kalan kısımda Yahudi yerleşim yerleri kuracaktı. İşgal ettikleri Golan Tepeleri'nde ise bir uydu devleti oluşturarak Arap tehdidini en aza indirgeyecekti. Bu plan çerçevesinde Yahudiler, Batı Şeria'da bulunan Nablus kenti civarında ilk yerleşim yerlerini kurmuşlardı. Yigal Allon'dan sonra Başbakan Yardımcısı olan Yisrail Galili, tıpkı Allon gibi bir plan oluşturmuş ve bu plan da “Galili Planı” olarak adlandırılmıştı. Bugün Kudüs'teki en büyük Yahudi yerleşimi olan Maaleh Adumim kenti, Galili Planı neticesinde ortaya çıkmış ve kurulmaya başlamıştı. (Yüksek, 2010: 76-77). Galili Planı'na göre, Kudüs ve Batı Şeria'ya yerleşmek isteyen Yahudiler'e, inşaat faaliyetleri için teşvik verilmişti.

1967'den 1976 yılının sonlarına kadar İsrail, ilhak ettiği Batı Şeria'nın çeşitli bölgelerinde 37 yeni yerleşim yeri kurmuştu. Fakat durmaya niyetleri olmayan İsraili yöneticiler Kudüs için de planlar hazırlamıştı. 1976'da ve 1977'de Galili Planı'nın yanında birkaç plan daha uygulamaya konmuştu. Fakat en etkili olan plan, İsrail'in İskân Bakanı olan Shmuel Sheked tarafından tasarlanmıştı. "Sheked Planı" kapsamında, Kudüs çevresinde 2 şehir kurulacak, bunlardan ilkinde 1200 aile, diğerinde ise 250 aile yaşayacaktı. Bu kentler Kudüs'ün çevresinde bir uydu kent niteliği taşıyacaktı. Bu uydu kentler, İsrail'in o güne kadar ilhak ettiği yerlerin ötesinde bir alanı kapsayacak ve ileride yapılacak ilhakların zeminini oluşturacaktı. İsrail söz konusu 2 uydu kenti bahane göstererek işgal ve ilhaklarını arttıracaktı. İsrail işgal ettiği toprakları bu şekilde kalıcı hale getirecekti. İsrail, 1970'lerin sonuna kadar, Batı Şeria'nın 5,5 milyon dönüm olan toplam alanından 1,5 milyon dönümünü, yani Batı Şeria topraklarının %27,3'ünü işgal etmişti. Batı Şeria'daki araziler, yeni yerleşimler kurmak, bölgeye daha fazla yayılmak ve ayrıca askeri garnizonlar oluşturmak gibi çeşitli amaçlar için kullanılmıştı. İsrail Devleti ve Yahudiler, inşaat çalışmalarında Kudüs ve çevresindeki alana daha fazla ağırlık vermişti. 76.000 Yahudi, Batı Şeria'daki yerleşim yerlerine aktarılarak buralara yerleştirilmişti ve iskanları sağlanmıştı. (Köylü, 2019: 87). İsrail, daha öncesinde Filistin'e ve Araplar'a verilen topraklarda artık yeni yerleşim yerleri kurarak ilerde yapacak olduğu ilhakların ve işgallerin önünü açmıştı. BM'nin Taksim Planı'na riayet etmeyen ve üstüne BM'nin uyarılarını dahi dikkate almayan İsrail, günden güne yerleşim birimlerini arttırmakta ve birçok köy ile kasabada Araplar'a üstünlük sağlamaktaydı.

1970'lerin sonlarında Mısır'ın İsrail'i tanıması ise Arap milliyetçiliğinde bir dönüm noktası olmuştu. Arap milliyetçiliği bu olayla beraber güç kaybetmeye başlamıştı. Filistinler'i kendi kaderlerine terk eden Mısır, Sina Yarımadası'nın davasının peşine düşmüştü. Suudi Arabistan Kralı Faysal ise İsrail'e karşı olan tutumunu devam ettirmekte ve başta ABD ve diğer Batı Bloku ülkelerine olan petrol ambargosunu devam ettirmekteydi. Kral Faysal; "Kudüs Filistinlilere verilmedikçe ve ben de ikinci kıblemiz sayılan Mescid-ül Aksa'da namaz kılmadıkça, petrol ambargosuna uygulamayı sürdüreceğim"⁶⁷ demiştir. Petrol ambargosunu kaldırmayan ve Batı ülkelerinde krize sebep olan Kral Faysal, kraliyet sarayında yeğeni tarafından suikast sonucu öldürüldü. Arap ülkeleri artık kendi iç sorunlarıyla uğraşmaya başlamış ve Filistin meselesiyle pek fazla ilgilenmemişti.

⁶⁷ Bulut, F. (2020). *Ekim 1973'teki Mısır-İsrail Savaşı'nın bilinmeyen ayrıntıları*, Independent Türkçe Haber Sitesi. Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/259016/t%C3%BCrki%C3%9C%87yeden-sesler/ekim-1973teki-m%C4%B1s%C4%B1r-ı%C3%9C%87srail-sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n-bilinmeyen-ayr%C4%B1nt%C4%B1lar%C4%B1>. (Erişim Tarihi: 30.05.2024).

İsrail’de 1977 genel seçimlerinde Likud⁶⁸ Hükümetinin kurulması ile beraber, 1978’de Camp David⁶⁹’de, İsrail Başbakanı Menahem Begin, Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat ve ABD Başkanı Jimmy Carter barışın sağlanmasına yönelik gizli bir görüşme gerçekleştirmişti. Bir dizi görüşmeler neticesinde 17 Eylül 1978’de imzalanan anlaşmada, Gazze ve Batı Şeria’da Filistinliler’e yönelik bir takım haklar tanınmıştı. Filistin’de yaşayan Araplar’ın, sivil bir yönetim organı kurması kabul edilmişti. Fakat anlaşma sağlandıktan kısa süre sonra, bir ay içerisinde Dünya Siyonist Teşkilatı ve Yahudi Ajansı, Yahudiye ve Samarya’da⁷⁰ uygulanmak üzere beş yıllık iskân ve yerleşim planı hazırlamıştı. İsrail Hükümeti ikiyüzlü bir tutum sergileyerek, bir tarafta barış görüşmelerinde bulunurken diğer tarafta ise Batı Şeria’daki Araplar’ın yaşadığı bölgeleri, Yahudi yerleşim yerleriyle kuşatmak için planlar hazırlamakta ve çalışmalar yapmaktaydı (Köylü, 2019: 88). İsrail Devleti’nde iktidara gelen solcu veya sağcı fark etmeksizin bütün hükümetler aynı amaca hizmet etmekteydi. 1982 yılına gelindiğinde ise Camp David Anlaşması gereğince Mısır İsrail’i tanımış, buna karşılık ise İsrail işgal ettiği Sina Yarımadası’ndan geri çekilmişti. Böylece Mısır 1967’de yaşanan 6 Gün Savaşı’nda kaybettiği topraklara kavuşmuş ve tam egemenlik sağlamıştı. Böylece Mısır-İsrail ilişkileri normalleşme sürecine girmişti (Kuduoğlu, 2018: 106).

1989-1990 yıllarında Sovyetler Birliği’nin dağılması ile beraber, Rusya’da yaşayan Mizrahi Yahudileri, İsrail’e göç etmeye başlamıştı. 1990 yılında 200.000 Mizrahi, 1991 yılında ise 176.000 Mizrahi Yahudisi, İsrail’e göç ederek, İsrail’de Yahudi nüfusunu %10 civarında yükseltmişti. Rusya’dan İsrail’e yaşanan bu yoğun göç dalgasına karşılık, gelen Yahudiler’i yerleştirmek adına, İskân Bakanlığı iki yıl içerisinde kurulan yerleşim birimlerini yaklaşık %2000 artmıştı (Köylü, 2019: 89). Böylece Rusya’dan gelen Yahudilerin yerleşim ve iskân problemleri çözülmüştü. Fakat yerleşim ve iskân bölgeleri Filistinli Araplar’ın sahip olduğu alanlara yapılmaktaydı. Buna tepki olarak ise FKÖ, yerleşim yerlerinden Yahudiler’i çıkarmak adına “İntifada⁷¹” hareketine başvurmuştu. İntifada, İsrail tarafından işgal edilen topraklarda konuşlanmış İsrail askerlerine yönelik, sivillerin ve silahlı milislerin katıldığı, basit savaş teknikleri kullanarak İsrail’i usandırmayı amaçlamaktaydı. Hareket amacına ulaştığı takdirde, İsrail işgal ettiği topraklardan geri çekilecek, İntifada sonunda da İsrail Filistinliler ile barış yapmaya mecbur kalacaktı (Yıldırım, 2021: 3853).

⁶⁸ Likud Partisi: Merkez Sağ tabanlı siyasal parti. Radikal bir görüşe sahip olan Likud Partisi, Dünya Siyonist Teşkilatı’ndan ayrılan Revizyonist Siyonistler tarafından kurulmuştur.

⁶⁹ Camp David: ABD Maryland eyaletinde bulunan ABD başkanlarının dinlenme yeri.

⁷⁰ Yahudiye ve Samarya: İsrail’in Batı Şeria’yı tanımlamak için kullanmış olduğu resmi isim. İsrail bölgeyi kendi toprağı saymakta fakat uluslararası alanda bu bölge İsrail toprağı olarak kabul edilmemektedir.

⁷¹ İntifada: Ayaklanma veya direniş.

FKÖ'nün başlatmış olduğu intifada hareketi, Yahudi yerleşimciler için güvenlik sorunu teşkil etmişti. Yahudiler'in can ve mal güvenliğinin tehlikeye girmesinden dolayı, İsrail Devleti, sorunu çözmek amacıyla, Camp David Anlaşması'nda geçen özerklik meselesini gündeme almış ve Gazze-Eriha Anlaşması'nı veya diğer adıyla 1994 Kahire Anlaşması'nı FKÖ ile imzalamıştı. Anlaşmada İsrail, Batı Şeria'da bulunan Eriha'nın kontrolünü Filistinliler'e devretmeyi kabul etmişti. (Köylü, 2019: 89). 28 Eylül 1995'te İsrail ile FKÖ arasında imzalanan Oslo II Anlaşmasına göre;

Gazze ve Batı Şeria'yı A, B, C bölgeleri olmak üzere 3'e ayırmıştır. A bölgesi; Gazze, Eriha Nablus, Kalkilya, Tulkarim, Ramallah, Beytüllahim, Cenin ve El-Halil'i kapsarken bu bölgede İsrail, kontrolü Filistin yönetimine devredecekti. B bölgesi ise Batı Şeria'daki 450 Filistin kasaba ve köylerinden oluşmaktaydı. Bu bölgede sivil otoriteyi Filistin yönetimi kontrol edecek; ancak güvenlik İsrail'in kontrolü altında olacaktı. C bölgesi ise Batı Şeria'da insanların yaşamadığı toprakları kapsamaktaydı; bu toprakların denetimi ise İsrail'in kontrolü altında olacaktı (Yıldırım, 2021: 3857).

Oslo II Anlaşması'nın imzalanmasının akabinde, İsrail 1995 yılının Kasım ayında Cenin, aralık ayında da Beytüllahim, Nablus, Tulkarim ve Ramallah'tan çekilmişti. İsrail'in Batı Şeria'da elinde bulundurduğu toprakların %13'ünü Filistinliler'e bırakılmış oldu. Anlaşmayı imzalayan İsrail Başbakanı İzak Rabin, aşırı sağcı üniversite öğrencisi olan Yigal Amir tarafından suikast düzenlenerek öldürmüştür (Yüksek, 2010: 80; Özkoç, 2009: 185).

Oslo II Anlaşması sonrası, İzak Rabin (solda), Bill Clinton (ortada) ve Yaser Arafat (sağda)⁷²

⁷² Ataullah, S. (2020). *Ufkunuzu genişletin: Siyasette tesadüf yoktur*, Independent Türkçe Haber Sitesi. Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/246521/d%C3%BCnyadan-sesler/ufkunuzu-geni%C5%9Fletin-siyasette-tesad%C3%BCf-yoktur>. (Erişim Tarihi: 30.05.2024).

3.6.1. İsrail Devleti'nin İskân Politikası

İsrail Devleti, Arap – İsrail savaşları neticesinde, BM'nin Taksim Planı'nda pay edilenden daha fazla toprağı ilhak etmiş ve söz konusu topraklara nüfus transferi gerçekleştirmek suretiyle iskân ve yerleşim politikalarını hayata geçirmiştir. İsrail Hükümeti'nin İskân Bakanı Shmuel Sheked tarafından “Sheked Planı”, Başbakan Yardımcısı Yigal Allon tarafından “Allon Planı” ve Başbakan Yardımcısı olan Yisrail Galili tarafından “Galili Planı” gibi iskân ve yerleşim planları uygulanmaya konmuştur. Söz konusu planlar ile İsrail Devleti, BM tarafından Filistin'e verilen topraklarda yerleşim yerleri ve konutlar inşa etmiş ve buralara Yahudileri yerleştirmiştir. Uluslararası hukuka ve Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı olarak uygulanan söz konusu politikalar, BM'nin onlarca uyarısına rağmen hız kesmeden uygulanmaya devam etmiştir (Köylü, 2019: 84-87; Değirmenci, 2011: 209).

Bakanların iskân politikalarının yanında, İsrail parlamentosu Knesset, 1965 yılında 79 numaralı “Planlama ve İmar Yasası” olarak bilinen yasayı kabul etmiştir. Yasada genel olarak İsrail Devleti'nin yerleşim ve imar meselelerine değinilmiştir. Planlama, uygulama ve denetim kısımlarının yanında, ulusal sınırlar, yerel yönetimler ve mahalli idareler, ulusal ve yerel hat şemaları da yasada yerini almıştır⁷³. 2018 yılında ise iktidar partisi olan Likud Partisi tarafından meclise getirilen ve kabul edilen “Temel Yasa: İsrail-Yahudi Halkının Ulus Devleti” yasası, içerisinde birçok etnik unsur barındıran İsrail'i, Yahudi milletinin ulus devleti olarak tanımlamıştır. İlk olarak 2011'de Knesset'e getirilen yasa taslağında birçok eklemeler ve çıkarmalar yapılmış ve üzerinde uzun süreli tartışmalar yaşanmıştır. 2018'de ise yasalaşarak uygulanmaya konmuştur. İsrail Devleti'nin Yahudi yerleşimlerini ulusal bir değer olarak gördüğü ve yeni Yahudi yerleşimlerinin kurulmasının devlet tarafından destekleneceği ibareleri yasada yer almıştır. Temel Yasa'nın 7. maddesinde, yeni Yahudi yerleşim birimlerinin kurulması için devletin teşvikler vereceği bildirilmiştir (Çakmak, 2019: 88). Allon, Sheked ve Galili planlarının yanında 2018'de kabul edilen yasa ile İsrail Devleti, uluslararası hukuka aykırı olarak uygulamış olduğu yerleşim ve iskân planlarını yasalaştırmıştır. Cenevre Sözleşmesi'nin kesin olarak reddettiği bu tür uygulamaları, İsrail devletin resmi politikası haline getirmiştir. İsrail Devleti sınırları içerisinde yaşayan başta Araplar olmak üzere diğer azınlıkları yok sayan Ulus Devlet Yasası, iki devletli çözümü de kesin olarak reddetmiştir. BM'nin Taksim Planı'nda Filistin'e bırakılan Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te yerleşim birimleri kuran İsrail, söz konusu yasayla BM'nin Taksim Planı'nı tekrardan reddetmiştir.

⁷³ The Knesset (1965). *Planning And Building Law, 5725—1965*. Erişim Adresi: https://main.knesset.gov.il/EN/About/History/Documents/kns5_planning_eng.pdf. (Erişim Tarihi: 31.07.2024).

3.6.2. Batı Şeria ve Kudüs

İsrail Başbakanı İzak Rabin'in bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra Başbakan olarak seçilen Şimon Peres, Rabin suikastını araştırmaktan ziyade, Filistinliler'in içerisinde İsrail'in yerleşim politikalarına karşı çıkan unsurlara ve direnişçilere yönelmişti. Seçilme kaygısıyla hareket eden Peres, halkın gözünde bir kahraman olmak için popülist bir tavır takınıp, Filistinli bazı milislerin öldürülmesine karar vermiştir. İşçi Partisi Hükümeti'nin Filistinliler'e olan yaklaşımı, Filistinliler tarafından bombalı eylemlerle karşılık bulmuştur. İsrail'de Yahudiler bu eylemlerden korkmuş ve sol politikalar izleyen İşçi Partisi'nden vazgeçip, sağ politikaları benimseyen Benyamin Netanyahu'nun lideri olduğu Likud Partisi seçimleri kazanıp iktidara gelmiştir. 1997'de Benyamin Netanyahu'nun Kudüs yakınında 6.500 konutluk inşa projesiyle beraber İsrail-Filistin müzakereleri askıya alınmıştı. Benyamin Netanyahu, Kudüs ve Beytüllahim arasındaki bölgeyi birleştirip, Doğu Kudüs'te yer alan ve en büyük Yahudi yerleşim yeri olarak bilinen Maaleh Adumim'in etrafının çevrelendiği "Genişletilmiş Kudüs Planı"nı devreye sokmuştu. 1999 yılında tekrardan iktidara gelen İşçi Partisi ve Başbakan Ehud Barak Hükümeti, Filistinliler ile yeniden barış görüşmelerinin başlaması için olumlu bir tavır sergilemişti (Yüksek, 2010: 80-81).

Harita 7. Batı Şeria (Kudüs, Ramallah ve Beytüllahim)⁷⁴

⁷⁴ Evren, E. (2014). *Filistin'e nasıl gidilir ? Filistin'de nereler gezilir ?*. GezelimGorelimBilelim Sitesi. Erişim Adresi: <https://gezelimgorelimbilelim.com/2014/01/filistine-nasil-gidilir-filistinde-nereler-gezilir.html>. (Erişim Tarihi: 31.05.2024).

2000 yılında hazırlanan ve “Ehud Barak’ın Cömert Teklifi” olarak adlandırılan plana göre, Kudüs, Nablus ve Ürdün vadisindeki Yahudi yerleşim yerlerinin İsrail Devleti’ne katılması, buna karşılık ise Filistinli Araplar tarafından kurulacak olan yarı-bağımsız devlete güney taraftan Gazze’yi bağlayacak bir koridor açılması önerildi. Muhalefet lideri Benyamin Netanyahu, Ehud Barak’ın önerisini fazla tavizkar bulmuş ve 150 Yahudi yerleşim yeri ile 200.000 Yahudi yerleşimciyi kapsayan yeni bir harita ve plan hazırlamıştı. Ehud Barak’a muhalefet kanadı plan için “ya kabul et ya da bırak” şeklinde baskıda bulundu. Netanyahu’nun planının hükümet tarafından reddedilmesinin akabinde muhalefette bulunan Likud Partisi’nin lideri Ariel Şaron, Mescidi-i Aksa’yı ziyaret etmiş, bu hareketin ardından Filistinli Araplar tarafından El-Aksa İntifadası başlatılmıştı. Olayların neticesinde Barak ile başlayan süreç sekteye uğramış ve barış ümitleri tükenmişti (Köylü, 2019: 90; Yüksek, 2010: 82). O tarihten sonra Ehud Barak seçimleri kaybetmiş ve sağcı Likud Partisi iktidara gelmişti. Ariel Şaron’un Mescid-i Aksa ziyareti, seçimlerde Likud Partisi’nin oyunu arttırmaya yarayan bir eylem olmuştu. Likud Partisi seçimleri kazanmış ve iktidara gelmiş, Ariel Şaron ise başbakan olarak göreve başlamıştı. Ehud Barak hükümetinden sonra İsrail’de İşçi Siyonistler veya solcular iktidara gelememişlerdir. Günümüze değin, İsrail’de merkez partiler veya sağ partiler iktidara gelip hükümeti kuran partiler olmuştur. İsrail-Filistin çözümsüzlüğünün artması da sağ partilerin tutumu ve siyaseti neticesinde devam etmiştir. Sol partilerin çözüme olan yatkınlığı, sağ partilere nazaran daha fazladır.

İsrail’deki siyasi yapıda sağcı partiler, sadece Gazze Şeridi’nde olmak üzere ordusuz ve asayişli sağlamak adına yalnızca polis birimlerine izin verilen, tam egemen olmayan bir Filistin Devleti’ni arzulamaktadır. Solcu partiler ise Gazze Şeridi’ne ek olarak Batı Şeria’yı da kapsayan, tam egemen fakat ordusu olmayan bir Filistin Devleti’nden taraftır. Fakat İsrail’deki hem sağcı partiler hem de solcu partiler, Kudüs’ü Filistinliler ile paylaşmayı veya bölmeyi tamamen reddetmektedir. İsrail’deki siyasetçiler, sağ veya sol fark etmeksizin tamamı bütünleşik bir Kudüs’ü başkent olarak kabul etmektedir. Filistinliler’e göre ise İsrail, 1967’deki 6 Gün Savaşı’ndan önceki sınırlarına geri çekilmelidir. Gazze, Batı Şeria ve Kudüs’ün doğusu Filistinliler’e bırakılmalıdır. İsrail’in çekileceği ve Filistin’e ait olan topraklarda ise bağımsız ve tam egemen bir Filistin Devleti kurulmalıdır. Söz konusu Filistin Devleti’nin tüm unsurlarıyla silahlı kuvvetleri olacak ve kurulacak devletin başkenti de Filistinli Araplar’ın yaşadığı Doğu Kudüs yapılacaktır. Elbette Filistinliler’in bu istekleri hayal olmaktan öteye gidememiştir. İsrail solu, Filistinliler’e bir miktar taviz gösterse de İsrail sağ, hiçbir konuda taviz göstermemektedir. Bundan dolayı, özellikle ABD’de yaşayan Diaspora Yahudiler’i, İsrail’deki sağcıları barış karşıtı olarak tanımlamaktadır (Çakmak, 2023: 6-7).

2002 yılına gelindiğinde ise Ariel Şaron Hükümeti, Knesset'e Batı Şeria'ya bir duvar yapılması konusunu gündeme getirmiştir. Ariel Şaron'u hedefi, Filistinli silahlı grupların eylemlerini ve Filistinlilerin Yahudi yerleşim birimlerine geçişini engellemektir. Şaron'un duvar inşa teklifi, Knesset'te yapılan oylama sonucu oy birliğiyle kabul edilmiştir. Kararın parlamentodan geçişinin ardından duvarın yapımına ivedi bir şekilde başlanmıştır. Ayrım duvarının bir kısmı beton bloklardan bir kısmı ise keskin çitlerden oluşmaktaydı. Söz konusu ayrım duvarının bazı kısımları 8 metre yükseklikteki beton bloklardan inşa edilirken, bazı kısımları da 5 metre yükseklikteki keskin tellerden ve çitlerden yapılmıştır. Duvarın bir tarafında 4 metrelik derinliği bulunan bir hendek, dikenli teller ve elektronik alıcılar bulunmaktadır. Batı Şeria Duvarı boyunca, belirli aralıklarda askerler ve polislerin konuşlandığı gözlem kuleleri konulmuştur (Değirmenci, 2011: 207). 1 milyar 370 milyon dolar maliyet ile inşa edilen duvarda 81 adet giriş-çıkış kapısı bulunmaktadır.⁷⁵ İsrail'in Batı Şeria'da inşa ettiği duvar hem Filistin yerleşkelerinin içinden geçmekte hem de burada yaşayan insanların günlük yaşam alanlarını kısıtlamaktadır. Uluslararası tepkilere, BM'nin yüzlerce kararına rağmen İsrail'in duvar inşaatı son hızla devam etmektedir.

Batı Şeria'da İsrail'in inşa ettiği Ayrım Duvarı⁷⁶

⁷⁵ TRT Haber Sitesi. (2018). *İsrail 'Ayrım Duvarı' ile Filistin halkını birbirinden ayırıyor*. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-ayrim-duvari-ile-filistin-halkini-birbirinden-ayiriyor-349950.html>. (Erişim Tarihi: 01.06.2024).

⁷⁶ Anadolu Ajansı. (2018). *İsrail'in Ayrım Duvarı tarihi eserleri yok ediyor*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-ayrim-duvari-tarihi-eserleri-yok-ediyor/1071764>. (Erişim Tarihi: 01.06.2024).

2010 yılında ise İsrail, Ayrım Duvarı'nın yapımının tamamlanması için yeni adımlar atmıştır. 2010 yılının Temmuz ayında, Kudüs'ün güney batısında bulunan ve Filistinliler'in yaşadığı Velice köyünü üç taraftan çevirecek olan yeni bir duvarın inşaatına daha başlamıştır. 2010 yılında inşa edilmeye başlanan duvar tamamlandığında ise Batı Şeria'da bulunan Yahudi yerleşim yerlerinin ve bölgelerinin %85'inin, Filistin topraklarından ayrılması ve buraların İsrail topraklarına dahil edilmesi amaçlanmaktadır. Batı Şeria'nın Filistin toprağı olması, BM'nin duvara karşı çıkması ve bu şekilde bir ilhakı kabul etmemesine karşın, İsrail tarafı Ayrım Duvarı'nın inşasına son hızla devam etmektedir. 1967'de yaşanan ve İsrail'in zaferi ile biten 6 Gün Savaşı'ndan sonra, İsrail Devleti'nin işgal ettiği yerleri ilhak girişimleri uluslararası hukuk normlarınca yasaklanmıştır. Keza aynı hukuk normları, insanların yerinden edilmesini de kesin bir şekilde reddetmiştir (Değirmenci, 2011: 208). İsrail Devleti ise hiçbir karara uymamış ve ilhak politikalarına devam etmiştir. BM, İsrail'in Doğu Kudüs ve çevresindeki Filistin yerleşkelerini ilhak etmesini birçok defa kınamış ve aleyhte karar çıkarmıştır. Fakat kararların tamamı geçersiz kalmıştır.

IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 47. Maddesi'ne göre, bir devlet tarafından işgal edilmiş toprak parçasının, işgalci devletin sınırları içerisine ilhak edilmesi yasaklanmıştır. Yine IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 49. Maddesi'ne göre ise, hangi şartta olursa olsun, bir devlet tarafından işgal edilmiş topraklarda yaşayan yerli insanların, işgalci devlet tarafından zor kullanarak yerlerinden transfer edilmesi veyahüt sürgün edilmesi kesin bir şekilde reddedilmiştir. Cenevre Sözleşmesi'nin ilgili maddelerine rağmen, İsrail Devleti, yüz binlerce Filistinli'nin asırlardır yaşadığı yurtlarını ve topraklarını terk etmelerinin sebebi olmuştur. Keza IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 49. Maddesi'nin devamında, bir işgalci devletin veya gücün, kendine ait nüfusu, işgal ettiği yerlere veya topraklara nakletmesi, iskân etmesi ya da transfer etmesi yasaklanmıştır. İsrail Devleti ise tüm bu yasakları çiğnemişti. Ariel Şaron Hükümeti tarafından başlatılan Ayrım Duvarı'nın inşası planlandığı gibi tamamlandığı vakit, söz konusu duvarın, Doğu Almanya ile Batı Almanya'yı birbirinden ayıran Berlin Duvarı'ndan 3 kat büyük ve çok daha uzun olacağı düşünülmektedir. Batı Şeria'da 125.000 civarı Filistinli, dört bir yanı duvarlarla çevrilmiş, adeta açık hava hapishanesini andıran bir alanda yaşamak mecburiyetinde bırakılmıştır (Köylü, 2019: 84-85; Değirmenci, 2011: 209).

İnşaatla birlikte duvara yakın bölgelerde yaşayan Filistinlilerin hayatı ciddi şekilde etkilenmiştir. Örneğin, 42.000 nüfuslu, bir zamanların zengin pazar şehri olan Batı Şeria'nın su kaynaklarının yaklaşık yarısının bulunduğu, Kalkilya'nın şu anda üç tarafı duvarlarla çevrilmiştir. Kalkilya'nın üçte birine el konmuş, dokuz köy 18.000 sakini ile birlikte duvarın diğer tarafında kalmıştır. İşgalci İsrail askerlerin çıkış noktasını keyfi olarak kapatmasıyla kasaba hapishaneye dönmüştür (Yadak, 2015: 171-172).

Batı Şeria’da işgal ettiği topraklara Yahudiler’i yerleştirerek ilhak politikası izleyen İsrail, Kudüs’te de aynı tavrı sergilemiştir. Özellikle 1967’deki 6 Gün Savaşı’ndan sonra işgal ettiği Doğu Kudüs’e Yahudiler’i nakletmiş ve bölgede yeni yerleşim birimleri kurarak Yahudi nüfusunu arttırmıştır. Doğu Kudüs’ün İsrail tarafından 1967’deki işgalinden 1981 yılına kadar olan 14 yıllık süreç içerisinde, illegal olarak 90.000 civarı Yahudi Doğu Kudüs’e nakledilmiş ve bölgeye yerleştirilmiştir. Bunların yanında, 30.000 civarı Yahudi ise İsrail Devleti tarafından güvenlik karakolu olarak belirlenen 100 askeri yerleşim yerine yerleştirilmiştir. İsrail Devleti’nin, Filistinliler’e ait köyleri ve kasabaları askeri yerleşim yeri veya güvenlik karakolu olarak belirlemesinin bir sebebi vardı. Cenevre Sözleşmesi, işgal edilen yerlere işgalci devletin nüfusunun naklini yasaklamaktaydı fakat işgal edilen yerlerde güvenlik karakollarının veya askeri karargahların kurulmasını yasaklayan herhangi bir madde koymamıştı. Bu açıktan yararlanan İsrail Hükümeti, yerleşim birimlerini öncelikle askeri veya güvenlik amacıyla kurmuş ve bu şekilde deklare etmişti. İlerleyen zamanlarda da Yahudiler’i, bu karakolların ve askeri bölgelerin olduğu yerlere nakledip yerleştirmişti. Askeri amaçla kurulan yerler daha sonrasında sivil yerleşim yerlerine dönüşmüştü (Köylü 2019: 85). Cenevre Sözleşmesi’ndeki açıktan yararlanan İsrail Hükümeti, kısa süre içerisinde 30.000 Yahudi’nin Doğu Kudüs’e gelip yerleşmesini sağlamıştı. IV. Cenevre Sözleşmesi’nin 49. Maddesi’ndeki, “bir işgalci devletin veya gücün, kendine ait nüfusu, işgal ettiği yerlere veya topraklara nakletmesi, iskân etmesi ya da transfer etmesi yasaktır” ibaresini de bu şekilde çığnemiştir.

Batı Şeria ve Kudüs’teki sorunlar günümüze kadar devam etmektedir. Özellikle Benyamin Netanyahu’nun başında olduğu sağcı Likud Partisi’nin uzun yıllar iktidarda kalması, sorunları iyice derinleştirmekte ve çözüm olasılığını zayıflatmaktadır. İsrail’in genişlemeci politikaları devam etmekte ve Filistinliler’e karşı olan saldırıları artmaktadır. Ayrıca Kudüs’te bulunan Mescid-i Aksa’ya yönelik İsrail Devleti tarafından kısıtlamalar koyulması, çoğu zaman giriş izinlerinin iptal edilmesi ve ibadet edenlere İsrail askerleri ve polisleri tarafından saldırılması gibi meseleler yüzünden tansiyon hiçbir zaman inmemiştir. Ayrım Duvarı’nın inşaatının devam etmesi, Batı Şeria ve Doğu Kudüs’te yerleşim yerlerinin arttırılması ve Yahudilerin buralara yerleştirilmesi gibi konular Dünya kamuoyu ve BM tarafından sert bir dille eleştirilse de, Netanyahu başta ABD ve Fransa gibi ülkelerden aldığı güç ile politikalarını devam ettirmektedir. Solcu partilerin 2000’li yılların başlarında iktidarda olduğu İsrail’de her ne kadar çözümcü yaklaşımlar sergilense de, özellikle Ariel Şaron ile başlayan ve Netanyahu ile devam eden sağ partilerin baskın olduğu dönemlerde tam zıttı politikalar izlenmiştir. Diaspora Yahudileri’nin büyük bir çoğunluğu ve İsrail’deki Yahudilerin bir kısmı Netanyahu’yu eleştirse de Netanyahu politikalarını uygulamaya devam etmektedir.

3.6.3. Gazze

1948-1949 yıllarında yapılan I. Arap-İsrail Savaşı neticesinde Mısır'a bırakılan Gazze, 1967'deki 6 Gün Savaşı ile beraber İsrail'in kontrolüne geçmiş ve Gazze'nin kaderi değişmişti. İsrail Devleti, işgal ettiği Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te uyguladığı ilhak ve iskân politikalarını aynıını Gazze Şeridi'nde de uygulamaktaydı. Bu politika baskın olarak İsrail'deki sağ siyaset veya sağcılarının görüşü çerçevesinde uygulanmıştır. İsrail'deki sağcı görüş, kontrol altında tuttuğu topraklarda, tarihte kurulan Büyük İsrail Krallığı'nı tekrardan kurmayı hayal etmiştir. Davud ve Süleyman Peygamber dönemlerindeki gibi büyük sınırlara sahip bir devleti kurma yolunun buradan geçtiğine inanmışlardı. İsrail'deki solcu görüş veya sol siyaset ise İsrail Krallığı'nı tekrardan kurmaktan ziyade, ellerinde bulundurdıkları topraklarda İsrail Devleti'nin kökünü sağlamlaştırmayı amaçlamışlardır. İsrail'deki sağ partilerin bir araya gelip kurmuş olduğu Büyük İsrail Hareketi, 1967'de işgal edilen toprakların kendilerine ait olduğunu ve buradaki Yahudi yerleşim yerlerinin çoğaltılmasını savunmuştur. 1967 yılındaki savaştan sonra sol görüşlü hükümetler ve başbakanlar iktidara gelmekteydi fakat sağ görüş İsrail siyasetinde hakimdi ve etkisini daha fazla göstermekteydi. İsrail Devleti, Batı Şeria'nın demografik yapısını bozan ve Yahudilerin lehine çeviren yerleşim yerlerini hızla inşa etmekteydi (Köylü, 2019: 85). İsrail Devleti'nin, Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze'de işgal ettiği topraklarda izlediği söz konusu iskân ve yerleşim politikası, İsrail siyasetini şekillendiren sağ görüşün tarihi ve dini temellerine dayanmaktaydı. Nitekim Gazze'yi de Büyük İsrail Krallığı'nın bir parçası sayan İsrail Devleti, Gazze'yi ilhak etmek için elinden gelen bütün planları uygulamaktaydı.

2003 yılına gelindiğinde, İsrail'de iktidarda bulunan Likud Partisi ve Ariel Şaron, Gazze Şeridi'nden İsrail'in ve Yahudi yerleşimcilerin tek taraflı çekileceği projeyi açıklamıştır. Bu proje ile birlikte Yahudi yerleşimciler Gazze Şeridi'nden çıkacak fakat İsrail Devleti, Gazze'ye inşa edeceği yeni bir duvar ile Gazze'yi İsrail topraklarından ayıracaktı. Gazze'ye inşa edilecek duvar, İsrail'in lehine olacak ve Gazze sınırının iç tarafından yapılacaktı. Böylece İsrail Gazze'den çekilmiş olsa da sınırlarını Gazze içlerine doğru genişletecekti. İnşa edilmesi planlanan söz konusu duvar, bağımsız bir Filistin Devleti konusuna da darbe vuracaktı. Batı Şeria'da olduğu gibi Gazze'de tamamen çevrilecekti. Gazze'de Filistinliler için yeni bir açık hava hapisanesinin inşaatı böylece başlamış oldu. Diğer taraftan Gazze'de yaşayan Yahudi yerleşimciler tarafı ve onları temsil eden İsrail'deki aşırı sağcı partiler, Ariel Şaron'un projesine karşı çıkmış ve reddetmişlerdi. Ariel Şaron'un Gazze planı, sadece aşırı sağcı partilerde değil aynı zamanda Şaron'un lideri olduğu Likud Partisi'ni de ikiye bölmüştü. 2004 yılında Ariel Şaron ve taraftarları Likud Partisi'nden ayrılıp Kadima Partisi'ni kurmuştur (Yüksek, 2010:82).

Gazze Şeridi'nde, 1978 yılında yalnızca 500 Yahudi yerleşimci bulunmaktaydı. 2005 yılına gelindiğinde ise yerleşimci sayısı 7000'leri geçmişti. Yerleşimcilerin yoğun Filistinli Arap nüfusu içerisinde yaşamasını istemeyen Ariel Şaron Hükümeti, ivedi bir şekilde geri çekilme operasyonunu başlatmıştı. İsrail'in geri çekilme planı İsrail kamuoyunda büyük tartışmalara neden olsa da Gazze Şeridi'ndeki 7.000 Yahudi yerleşimcinin tahliyesi gerçekleştirilmiştir. Ariel Şaron'un projesi uygulanmış, neticesinde İsrail Devleti, Gazze'den çıkan her aileye tazminat ödemiştir. Aile başına 330.000 dolar ödeme yapan İsrail Devleti, toplamda 1 milyar dolar civarında bir maliyetle çekilme operasyonunu 2005 yılı itibariyle tamamlamıştır (Köylü, 2019: 86; Yüksek, 2010:82). 1967'deki Altı Gün Savaşı ile İsrail'in ilhak ettiği Gazze Şeridi tam 38 yıllık işgalin ardından Filistin'e bırakılmıştır. Geri çekilmenin ardından, 25 Ocak 2006'da Filistin'de yapılan seçimlerde, Hamas⁷⁷ toplamda 132 sandalyesi bulunan Filistin Meclisi'ndeki 76 sandalyeyi almayı başarmıştır. Gazze Şeridi'ni ve Batı Şeria'yı içerisine alan Filistin Ulusal Yönetimi'nde iktidara gelmiş ve hükümeti oluşturmak için hak kazanmıştır. Nitekim Hamas hükümeti kurmuş, fakat İsrail ve ABD başta olmak üzere diğer Batılı devletler, seçimleri kazanıp meşru bir şekilde iktidara gelen Hamas'ı tanımamıştır. Böylelikle Hamas'ın askeri kanadı bahane gösterilerek Hamas'ın kurduğu hükümet hiçe sayılmıştır. İsrail ve ABD, Filistin Ulusal Yönetimi'nde iktidarda olan Hamas Hükümetini görmezden gelmiş ve siyasi bir muhatap olarak değerlendirmemişlerdir (Duman, 2016: 7). Bunun yerine ABD ve İsrail, Filistin'deki seçimleri kaybeden FKÖ ve El Fetih ile diyaloglarını sürdürmeye devam etmiş ve muhatap olarak FKÖ'yü tanımışlardır.

1976 Altı Gün Savaşı'ndan sonra İsrail Devleti, ilhak ve yerleşim politikalarında işgal ettiği Doğu Kudüs ve Batı Şeria'ya ağırlık ve öncelik vermiştir. Gazze Şeridi ise fazla önemsenmemiş ve geri planda bırakılmıştır. Çünkü Araplar'ın yaşadığı ve BM tarafından Filistin'e bırakılan Batı Şeria ve Doğu Kudüs bölgesi, İsrail Devleti'nin tam ortasında bulunmaktaydı ve bu Yahudiler için büyük bir tehdit anlamına gelmekteydi. Bundan dolayı İsrail, Doğu Kudüs'ü ve Batı Şeria'yı kendi egemenlik alanı içerisine alarak bir iskân politikası geliştirmeyi, ileride yaşanabilecek bir bölünmenin de önüne geçmeyi arzulamıştır (Köylü, 2019: 86). Gazze Şeridi'nden 2005 yılında kolayca vazgeçmelerinin altında ise bu sebep yatmaktadır. Fakat ilerleyen tarihlerde Gazze adeta açık hava hapishanesine dönüşecekti.

⁷⁷ Hamas: Filistin Kurtuluş Örgütü'nden ayrılan siyasi örgüt. Filistin Kurtuluş Örgütü ve alt organı olan El-Fetih ile derin anlaşmazlıkları mevcuttur. Filistin Kurtuluş Örgütü ve El Fetih, seküler ve Arap sosyalizmi görüşlerini savunmaktadır. Hamas ise milliyetçi ve İslamcı (Sünni İslam) tabanda kurulmuştur. Ayrıca silahlı kolu da mevcuttur. Bundan dolayı Batılı devletler tarafından meşru görülmemektedir. El Fetih Batı Şeria'yı kontrolü altında tutarken, Hamas ise Gazze Şeridi'nde hâkim örgüttür (Sarı, 2018: 26-29).

2007 yılında Gazze Şeridi'nin kontrolünü ele alan Hamas Yönetimi, İsrail'in ağır baskılarıyla ve yaptırımlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Halihazırda Hamas'ı tanımayan İsrail, Gazze'de Hamas'ı bahane göstererek bölgeyi abluka altına almıştır. İsrail Devleti, 19 Eylül 2007'de Gazze'den atılan roketlerin İsrail'e bir tehdit olduğunu deklare etmiştir. Ayrıca meşru bir şekilde seçimi kazanan Hamas'ı ise terör örgütü olarak nitelendirmiştir. Bu tarihten itibaren İsrail, Gazze'yi abluka altına alarak kontrol edeceğini bildirmiştir. Bunun yanında, Gazze Şeridi'nin terör bölgesi olduğunu ilan etmiştir. İsrail Devleti, 2007 yılından itibaren Gazze Şeridi'ne ambargo uygulamış, başta akaryakıt ve elektrik olmak üzere birçok hammaddenin girişine kısıtlama koymuştur (Duman, 2016: 7). Ayrıca Hamas'ın silahlı kanadı olan El Kassam Tugayları'nın silah temin edebileceği tüm yolları kapatmış ve bomba yapılabilecek tüm malzemelerin girişlerini de yasaklamıştır. Gazze'den gelebilecek tüm tehditlerin önüne geçme amacıyla Gazze için de bir duvar inşa etmeye başlayan İsrail, duvarı 2021 yılı itibariyle tamamlamış ve bölgenin giriş ve çıkışlarını tamamen kapatmıştır. Gazze Şeridi'nin kara bağlantılarını duvar ile kesen İsrail Devleti, denizden gelebilecek her türlü yardımın da önüne geçmiştir. Gazze Şeridi'nin deniz tarafını da gemileriyle abluka altına alan İsrail, bu şekilde Gazze'nin dış Dünya ile bağlantısını tamamen koparmış ve bölgeyi binlerce insanın yaşadığı bir açık hava hapishanesine dönüştürmüştür.

İsrail'in Gazze'ye inşa ettiği duvarın bittiği nokta⁷⁸

⁷⁸ Fırat, E. (2021). *İsrail, Gazze Şeridi'nin çevresine ördüğü beton duvarı tamamladı*, Anadolu Ajansı. Erişim Adr. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-gazze-seridinin-cevresine-ordugu-beton-duvari-tamamladi/2441441> (Erişim Tarihi: 03.06.2024).

3.6.4. Golan Tepeleri

1967 yılındaki 6 Gön Savaşı'ndan önce Suriye kontrolünde olan Golan Tepeleri, Suriye'nin başkenti Şam'ın 28 kilometre güneybatısında, İsrail'in ise kuzeydoğusunda yer almaktadır. Su kaynakları ve verimli tarım arazileriyle bilinen Golan Tepeleri, jeopolitik ve son derece stratejik bir öneme sahiptir. Suriye, İsrail, Ürdün, Filistin ve Lübnan'ın tam ortasında bulunmaktadır. Golan Tepeleri'ni önemli kılan bir diğör özelliğı ise, çevre bölgelere nispeten tepede kalması ve bölgenin en yüksek alanı olmasıdır. Söz konusu bölgeyi 1967 yılında işgal eden İsrail, günümüzde işgalini sürdürmektedir (Çetintaş ve Sönmez, 2023: 89).

Harita 8. Golan Tepeleri (Çetintaş ve Sönmez, 2023: 89).

Tarihi olarak incelendiğinde, Golan Tepeleri 1967'den önce Suriye Devleti sınırları içerisindeydi. 6 Gön Savaşı ile İsrail Golan Tepeleri'ni işgal etmiş ve 1981 yılında İsrail parlamentosu Knesset, İsrail Devleti'nin kanunlarının ve yasalarının Golan Tepeleri'nde uygulanmasını öngören yasayı oylama sonucu kabul etmiştir. Böylelikle İsrail, 1967'de işgal ettiği Golan Tepeleri'ni, 1981 yılında ilhak edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi bu kararı kınamış ve İsrail'i kınamıştır. Ayrıca BM ve uluslararası kamuoyu, Golan Tepeleri'ni Suriye'nin toprağı olarak kabul etmiştir (Çınar, 2022: 20).

İsrail'in 1967 yılında yaşanan 6 Gün Savaşı'nda işgal ettiği Golan Tepeleri'ne, 1973 yılında yaşanan Yom Kippur Savaşı'nda Suriye karşı saldırı gerçekleştirmiş ve geri almak istemişse de, İsrail kuvvetleri Suriye kuvvetlerini geri püskürtmüştür. BM'nin Suriye ve İsrail arasına tampon bölge kurması ile savaş neticelenmiş, Golan Tepeleri'nin büyük bir kısmını İsrail işgal etmiştir. 1981 yılına Knesset tarafından çıkarılan yasa ile uluslararası hukuka rağmen tamamen ilhak edilmiş ve İsrail Devleti tarafından yerleşim planları ile iskân politikaları hayata geçirilmiştir. Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze'de uyguladığı politikaların aynısını Golan Tepeleri'nde uygulayan İsrail, öncelikle stratejik bölgelere askeri karakollar inşa etmiş, su kaynaklarının olduğu bölgelere yerleşim yerleri kurmuş ve nüfus transferi yoluyla Golan Tepeleri'ni Yahudi yerleşimcilere açmıştır (Deri, 2020: 119).

BM Güvenlik Konseyi, 1981 yılında İsrail parlamentosu Knesset'in ilhak kararına karşın 1981 yılında 497. numaralı kararı yayınlamıştır. Kararda, "İsrail Devleti'nin işgali altındaki Golan Tepeleri'nde kendi kanunlarını ve yasalarını, idaresini ve yargısını uygulama kararı hükümsüzdür ve uluslararası hukuk nezdinde hiçbir geçerliliği yoktur" vurgusu yapılmıştır (Koç ve Yemenici, 2019: 75). İsrail ile Suriye arasındaki barış görüşmelerinin ilki 1991 yılında İspanya'da Madrid Konferansı'nda gerçekleşmiştir. İsrail'in Golan Tepeleri'nden çekilmeyi ve bölgeyi Suriye'ye bırakmayı reddetmesi üzerine görüşmeler tıkanmış ve bir sonuca varılamamıştır (Çınar, 2022: 31). 2000 yılına gelindiğinde ise, Golan Tepeleri'nin Suriye'ye geri verilmesi amacıyla tekrardan başlatılan müzakerelerde ABD arabuluculuk yapmış fakat İsrail'in uzlaşmaz tavrı sebebiyle görüşmeler askıya alınmıştır. 2008 yılında Türkiye'nin arabuluculuğu ile taraflar tekrardan İstanbul'da bir araya gelmiş fakat İsrail'in olumsuz yaklaşımı sebebiyle görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. 2016 yılında İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, Bakanlar Kurulu toplantısını Golan Tepeleri'nde icra etmiş ve "Golan Tepeleri'nin sonsuza dek İsrail'e ait olduğunu" açıklamıştır. Söz konusu açıklama uluslararası kamuoyunda büyük tepkiyle karşılanmıştır. 2019 yılına gelindiğinde ise ABD Başkanı Donald Trump, Golan Tepeleri'nin İsrail'e ait olduğunu deklare eden kararnameyi imzalamıştır. ABD, söz konusu bölgenin İsrail'e ait olduğunu bildiren ve ilhakı tanıyan ilk devlet olmuştur. ABD'nin İsrail'in ilhakını tanıması, BM'yi ve diğer devletleri etkilememiştir (Deri, 2020: 119). Günümüzde İsrail'in, Golan Tepeleri'ndeki yerleşim birimlerini arttırma faaliyetleri ise tüm hızıyla devam etmektedir. 2021 yılındaki sayıma göre Golan Tepeleri'nde 22.900 Yahudi yerleşimci yaşamaktadır. 1967'de meydana gelen 6 Gün Savaşı'ndan önce Golan Tepeleri'nde 147.613 Suriyeli yaşamaktaydı. Fakat İsrail'in bölgeyi işgal etmesinden bir ay sonra, Golan Tepeleri'nde Suriyeli kalmamıştı. Günümüzde Golan'dan uzak yaşayan ve bölgeye giremeyen Golanlı sayısı tahmini olarak 500.000 kişiyi aşmıştır (Çınar, 2022: 28).

SONUÇ ve ÖNERİ

İnsanoğlunun doğumundan ölümüne geçen sürecinde, hareket halinde bir varlık olması, büyük ölçekli ya da küçük ölçekli fark etmeksizin yer değiştirmesi, bireysel veya kitlesel olarak bu eylemi gerçekleştirmesi, göç meselesini Dünya üzerinde diri tutmaktadır. Göç eden insanlar, söz konusu hareketi gerçekleştirirken bunu çeşitli nedenlere dayandırmaktadır. Tarih boyunca en önemli göç nedeni olarak savaşlar ve iklim meselesi ön plana çıkmaktadır. İnsanlık var olduğundan bu yana bitmeyen çatışmalar ve savaşlar, görece güçsüz insanların yerlerinden edilmesinin en büyük sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Bir diğer mesele olan iklim konusu ise insanoğlunun göç etmesini tetikleyen diğer büyük unsur olarak sayılabilir. İklimsel şartlar, birçok felaketin tetikçisi olmuştur. Kuraklık sebebiyle tarım ve hayvancılığın yapılamadığı bölgelerde, insanlar çareyi göç etmekte bulmuştur. Bunun yanında aşırı iklim şartlarının sebep olduğu yağmurlar, seller ve bunlardan kaynaklanan doğal afetler de insanların yaşadıkları yerleri terk etmelerinin en büyük sebebi olmuştur. Örneğin, tarihin akışını değiştiren ve yeni bir çağın açılmasına vesile olan Kavimler Göçü'nün ana nedeni iklimdir. İklimsel olayların insanların günlük hayatlarını, tarımı, hayvancılığı ve dolayısıyla ekonomiyi etkilemesi, bireylerin o yeri terk etmelerindeki temel motivasyonu oluşturmaktadır. Dünya üzerinde iklimsel meselelerden sıkıntı çeken bölgeleri insanlar terk etmiş ve bir daha geri dönmemiştir. Bundan dolayı nüfus azalmış ve döngü bitmiştir. Diğer yanda ise ikliminden dolayı bereketli topraklar olarak sayılan bölgelerde, nüfus döngüsü hiçbir zaman bitmemiştir.

Tarihin her aşamasında ve dahi günümüzde göç olgusunun daima var olduğu Akdeniz coğrafyası, özellikle Doğu Akdeniz bölgesi, bereketli topraklarıyla ve ticaret yollarıyla insanların, devletlerin ve medeniyetlerin ilgi odağı olmuştur. Doğu Akdeniz'in, Afrika, Asya ve Avrupa arasında bir noktada bulunması, jeopolitik konumu itibarıyla devletlerarası güç mücadelelerinin yaşandığı bir bölge haline gelmiştir. Özellikle yeraltı kaynaklarının keşfinden sonra, yerüstü tarım arazilerinin bereketli olmasının yanında yeraltı kaynakları açısından da zengin bir yer olması, Doğu Akdeniz bölgesine olan rağbeti arttırmıştır. Elbette pragmatist yaklaşımların yanında bir de manevi yaklaşımlar mevcuttur. İlk insanlar olarak kabul edilen Âdem Peygamber ile Havva Peygamber'in bu bölgelerde yaşamış olması, semavi dinlere göre insanlığın bu bölgeden yayılmış olması, bölgeye farklı bir değer katmaktadır. Fakat diğer bir perspektiften bakıldığında zaman, bölgede her daim kan akmış ve günümüzde akmaya devam etmektedir. İlk insan olan Âdem ile Havva'nın çocuklarından Kabil'in Habil'i öldürmesinden bu yana, cinayetler, katliamlar ve savaşlar hiç durmamıştır. Bundan dolayıdır ki savaşların yanında göç meselesi de her daim canlı kalmıştır.

Bölgenin kadim halklarından olan İsrailoğulları ile Filistinliler'in mücadelesi de tarihten günümüze devam eden, bölgeye egemen olma mücadelesidir. İsrailoğulları'nın ata olarak saydıkları İbrahim Peygamber'in Harran'dan Filistin'e göç etmesiyle başlayan süreç, İsrailoğulları'nın tarihiyle paralel olarak yaşayan bir mesele olarak kalmaya devam etmiştir. Göç unsuru İsrailoğulları'nın tarihini, kültürünü ve yaşam biçimlerini şekillendiren en büyük etken olarak bilinmektedir. Bölgedeki bir diğer halk olan Filistinliler ise ikiye ayrılmaktadır. Antik Filistler, Ege sahillerinden ve adalarından bölgeye göç etmiş ve burada yaşamış olan halktır. Günümüzdeki Filistinliler ise İslamiyet'in ilk çağında bölgeyi fetheden Araplar'ın buraya iskân etmesiyle oluşan millettir. İsrailoğulları hem Antik Filistler ile hem de Arap Filistinliler ile mücadele içerisine girmiş ve tarihin her evresinde savaşmıştır. Diaspora dönemi hariç, diğer tüm dönemlerde Filistin bölgesine hakimiyet sağlamak isteyen bu iki milletin savaşı günümüze değin devam etmektedir. İsrailoğulları'nın Filistin bölgesinin kendilerine vaat edilen toprak olduğuna inanmaları, buna karşın Filistinliler'in ise asırlardır burada yaşamaları, egemenlik hakkının kimde olduğu konusunda soru işaretleri oluşturmuştur. 19. yüzyılın sonlarına kadar bölgede Yahudi nüfusunun hemen hemen hiç olmayışı, Filistinliler tarafından söz konusu toprakların kendilerine ait olduğu savını güçlendirmektedir. Elbette tarihsel boyutta ele alındığında, Filistinliler'in hem topraklarda asırlardır yaşaması hem de nüfus olarak fazla olması, egemenlik hakkının Filistinliler'e ait olduğu düşüncesini pekiştirmektedir.

Yahudilerin, kendi aleyhindeki tüm tarihsel tezleri reddederek, Filistin topraklarının aslında kendilerine ait olduğu düşüncesi, ataları İbrahim Peygamber, İshak Peygamber ve Yakup Peygamber'e dayanmaktadır. Kutsal metinlerine göre İbrahim Peygamber Yaratıcı ile bir ahit yapmış ve Yaratıcı, O'na ve soyuna bu toprakları vermiştir. Bunun karşılığında ise O ve soyu, Yaratıcı'ya itaat etmekle, emir ve yasaklarına uymakla görevlendirilmiştir. Kitab-ı Mukaddes'e göre, İsrailoğulları'nın birçok kez kendilerine vaat edilen topraklardan sürgün edilmeleri, Yaratıcı ile olan ahitlerini bozmalarından kaynaklandığı aktarılmıştır. Kutsal Kitaplar olaylara teolojik açıdan yaklaşırken, İsrailoğulları'nın devlet kurmaları, devletlerinin bölünmeleri veya isyan nedeniyle sürülmeleri, herhangi bir coğrafyadaki bir topluluğun başına gelebilecek olaylar olarak değerlendirilebilir. Nitekim Dünya'nın hemen hemen her coğrafyasında bu tür göç ve sürgün hareketleri binlerce yıllık süreçte görülmüştür. Yalnızca İsrailoğulları'nın başına gelmeyen bu hadise, Asya'dan Afrika'ya, Avrupa'dan Amerika'ya, bütün bölgelerde yaşanmış olaylardır. Fakat, İsrailoğulları'nı diğer topluluklardan ayıran husus, 2000 yıla yakın başka ülkelerde ve coğrafyalarında yaşamalarına rağmen, sonunda tekrardan kendilerine ait olduğunu inandıkları topraklara yaptıkları göçlerdir. Göçlerin temel motivasyonunu dinlerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Tez çalışmasına başlamadan önce belirlenen sorular, tezin seyrini belirlemiş, ilgili sorulara cevaplar aranmıştır. Tez yazım aşamasından önceki ve tez yazım esnasındaki yapılan araştırmalarda, sorulan soruların yanıtları, tez çalışmasının ilgili bölümlerine işlenmiş ve detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Bu kapsamda tez yazımı için araştırmaya başlamadan önce belirlenen ve cevabı aranan sorular şunlardır;

İsrailoğulları'nın Filistin'in neden vaat edilen topraklar olduğuna inandıkları?

Yahudilerin tarihte neden kendi topraklarından sürgün edildikleri?

Geriye dönüş süreçlerindeki temel motivasyon kaynaklarının ne olduğu?

Hangi süreçlerde ve aşamalarda geriye dönüş yaptıkları?

Devletleşme süreçlerinde hangi aşamaları kat ettikleri?

İsrailoğulları'nın kendilerine vaat edilen topraklar olduğuna inandıkları Filistin bölgesi, Yaratıcı tarafından İbrahim Peygamber'e verilmiş ve nesillerinin burada yaşayacağı söylenmiştir. Lakin İbrahim Peygamber başta olmak üzere, kendisinin soyundan gelenler, sürekli göç hareketliliği içerisinde olmuştur. İbrahim Peygamber Harran'dan Kenan Bölgesi'ne ailesiyle beraber göç etmiş ve buraya yerleşmiştir. Sonrasında bölgede yaşanan kuraklık sebebiyle Mısır'a gitmiş fakat çok süre geçmeden geri dönmüştür. Oğlu İsmail Peygamber Arap Yarımadası'na göçmüş ancak diğer oğlu İshak Peygamber Kenan Bölgesi'nde kalmıştır. İshak Peygamber'in oğlu olan Yakup (İsrail) Peygamber, bir dönem kardeşiyle olan husumeti sebebiyle Harran'a gitmiş, bir süre sonra ise geri, Kenan Bölgesi'ne gelmiştir. Kenan Bölgesi'nde çocuklarıyla yaşamını sürerken, tekrardan oluşan bir kıtlık sebebiyle, ailesini alıp Mısır'a göç eden Yakup Peygamber ve çocukları, Mısır'da vefat etmiştir. Bu döneme kadar yapılan göçlerin tamamı küçük ölçekli göçlerdi. Şahısların veya ailelerin zorunlu nedenlerden dolayı gerçekleştirdiği göç hareketleriydi. İsrailoğulları'nın Mısır'da kaldıkları 400 yıl boyunca hiçbir göç hareketi olmamıştı. Nitekim ilk dönemler iyi şartlarda yaşamış olsalar da sonraki dönemlerde İsrailoğulları, Mısır'da köle statüsüne düşürülmüş ve işgücü olarak kullanılmıştı. 400 yıl sonra İsrailoğulları'ndan Levi Kabilesi'ne mensup doğan Peygamber, İsrailoğulları'nı Mısır'daki esaretten kurtarmak için harekete geçmiş ve ilk kez bir kitlesel göç yaşanmıştır. Yaklaşık olarak 600.000 kişinin Mısır'dan çıkıp Kenan Bölgesi'ne doğru hareket ettiği bu kitlesel göç hareketi, İsrailoğulları'nın tarihi açısından önemli bir yerde durmaktadır. Musa Peygamber'in Yahudilik dinindeki önemi, bunun yanında İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkış hikayesi, toplumsal hafızada önemli bir yere sahiptir. Mısır'dan çıkarken Firavun'a karşı duruşları, esaretten kurtuluşları ve göç süreci, İsrailoğulları'nın tarihini şekillendirmiştir.

İsrailoğulları'nın tarihini ve kaderini belirleyen göç olgusu, hemen hemen bütün dönemlerinde karşılaştıkları bir mesele olarak var olmuştur. Mısır'dan çıktıktan 40 yıl sonra kendilerine vaat edilmiş olan Kenan Bölgesi'ne dönen İsrailoğulları, burada krallıklar kurmuş fakat Asur ve Babil sürgünleriyle tekrardan topraklarından koparılmışlardır. Asurlular'ın sürgüne gönderdiği On Kabile, gittikleri yerlerde asimile olmuş ve tarihten silinmişlerdir. Babilliler'in sürdüğü Yahuda, Benyamin ve Levi kabileleri ise gittikleri yerlerde dinleri aracılığıyla birbirlerine, kültürlerine ve benliklerine tutunmuş böylelikle asimile olup yok olmaktan kurtulmuşlardır. Günümüzde yaşayan Yahudilerin tamamının bu üç kabileden geldiği düşünülmektedir. Babil İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra, Pers Kralı Koreş, Yahudilerin Filistin topraklarına dönmesine izin vermiştir. İsrailoğulları kavmi, artık Yehuda Kabilesi'nden gelen Yahudi ismiyle anılmaktaydı. Yahudiler, Babil sürgününden döndükten sonra Pers İmparatorluğu'nun yönetiminde yaşamaya devam etmişlerdir. Büyük İskender'in bölgeyi işgal etmesi ile beraber Helenistik Dönem başlamıştı. Helenistik Dönem'de, kısmi olarak isyan edenler sürgüne gönderilmiş veya köle olarak satılmıştı. Fakat Yahudilerin bölgede sonunu getiren olaylar silsilesi, Roma İmparatorluğu'nun Filistin bölgesini işgal etmesiyle başlamıştır. Roma İmparatorluğu'nun Yahudiler ile problemler yaşaması, Yahudilerin Roma'ya karşı isyan etmesine sebep olmuştur. 132 - 135 yılları arasında yaşanan Bar Kohba İsyanı ise, Yahudilerin Filistin'de sonunu getirmiştir. Roma İmparatorluğu başta Kudüs olmak üzere şehirleri yakıp yıkmış, Yahudiler'i ise imparatorluğun dört bir yanına sürgüne göndermiştir. Böylelikle Diaspora Dönemi başlamıştır.

Diaspora Dönemi, Yahudilerin Dünya'nın dört bir yanına savrulduğu dönem olmuştur. Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika kıtalarında yaşamlarını sürdüren Yahudiler, 2000 yıla yakın süreçte kendilerine vaat edilen topraklardan uzakta yaşamıştır. Çeşitli milletlerin içerisinde yaşayan Yahudilerin bu dönemde yaşadıkları baskılar ve zulümler, birçok kez göçlerini tetikleyen ana unsur olmuştur. Müslüman coğrafyalarda rahat bir şekilde yaşayan ve hayatlarını en iyi halde idame ettiren Yahudiler, Hristiyan coğrafyalarda ise kötü hayat koşullarına sahipti. Çoğu zaman katliamlara uğrayan ve soykırımlara maruz kalan Yahudiler, baskıcı rejimlerin uygulamalarından nasiplerini almıştı. Özellikle Katolik ve Ortodoks Hristiyanlık dinine mensup olan coğrafyalarda Yahudiler, "İsa'nın Katilleri" olarak adlandırılmış ve ağır bir şekilde aşağılanmıştı. Avrupa'da ve Rusya'da saldırılara uğrayan Yahudiler, çareyi Müslüman coğrafyalara ve daha sonrasında Amerika'ya sığınmakta bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'da zulüm gören ve katliamlara uğrayan Yahudiler için adeta bir sığınak olmuştur. Diaspora Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'na iltica eden Yahudiler, güvenli ve konforlu bir şekilde kendilerini geliştirmiş ve ekonomik olarak güçlenmişlerdir.

Diaspora Dönemi'nde Yahudilik dininin şekillenmesinde büyük etkenler oluşmuştur. Özellikle Avrupa ve Rusya'da yaşayıp baskı gören Yahudiler, "Kurtarıcı Mesih" beklemekten vazgeçmiş ve kurtuluşlarının akıl, bilim ve para ile olacağına hemfikir olmuşlardır. Bu dönemlerde Yahudiler altın, para ve ticaret konularında büyük maharetler kazanmışlardır. Avrupa ve Rusya'da egemen güçler tarafından toprak sahibi olmaları yasaklanan Yahudiler, tüccarlık, sarraflık ve bankerlik gibi alanlara yönelmişlerdir. Yahudilerin Rönesans'ı olarak nitelendirilen Haskala Hareketi ile beraber, Yahudiler yaşadıkları gettolardan çıkmış ve şehir hayatına adaptasyon sağlamıştır. Haskala Hareketi'nden sonra Yahudiler mezheplere bölünmüş ve kimileri dinine tam bağlı yaşamaya devam ederken, kimileri de özellikle kamusal alanda dinin emirlerine göre hareket etmekten vazgeçmiştir. Seküler düşünce, bazı Yahudi kesimlerin içerisinde kendine yer bulmuş ve özellikle dindar Yahudiler tarafından eleştirilmiştir. O esnada, başta bankerlik olmak üzere birçok sektörde güçlenen Yahudi aileler ortaya çıkmıştır. Rothschild, Warburg ve Speyer gibi aileler bir dönem sonra ülkelerden daha güçlü hale gelmiştir. Bunun yanında artık Yahudiler çocuklarını devlet okullarına göndermeye ve iyi bir eğitim aldirmaya başlamışlardır.

Haskala Hareketi, hem Aşkenaz Yahudileri'nde hem de Mizrahi Yahudileri'nde karşılık bulmuş ve Yahudiler içerisinde aydınlanmaya neden olmuştur. Din olgusu sadece özel hayat içerisinde kalmış fakat kamusal alanda şartlara uyum sağlayarak yaşamaya devam etmişlerdir. Elbette tüm Yahudiler buna uyum sağlamamışlardır. Bundan dolayı mezhepler ortaya çıkmış ve bu mezhepler din olgusunu daha ön planda tutmuştur. Gerek kamusal alanda gerek özel alanda dinin emirlerine ve yasaklarına göre yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Fakat 1789 Fransız İhtilali'nin Dünya'ya yaymış olduğu milliyetçilik akımından Yahudiler de nasibini almıştır. Halihazırda dinlerinden ötürü Hristiyanlar tarafından nefret edilen Yahudiler bir de milliyetçilikten dolayı etkilenmişlerdir. Rusya başta olmak üzere, diğer Avrupa ülkelerinde halk ve yöneticiler arasında yükselen milliyetçilik fikri, Yahudiler'i hedef almış ve istenmeyen millet olarak damgalamıştır. O zamana kadar aşağılanan Yahudiler, artık bunun yanında soykırımlara ve sürgünlere maruz bırakılmıştır. Böylesi bir ortamda, kendi devletlerinin ve topraklarının olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sürekli göç eden, baskı gören ve soykırıma maruz kalan Yahudilerin kurtarıcısı Theodor Herzl olmuştur. Herzl, o döneme kadar dini Siyonizm'i bir kenara bırakarak akılcılığı ve çıkarıcılığı ön planda tutan politik Siyonizm hareketini başlatmıştı. Ona göre Yahudiler'i kurtarmak için bir Mesih gelmeyecekti, Yahudiler'i ancak kendi mücadeleleri kurtuluşa erdirecekti. Bundan dolayı dini argümanlardan soyutladığı politik Siyonizm'i hayata geçirip Basel'de Siyonist Kongreleri düzenleyerek ilk adımı atmıştır. Theodor Herzl'in mücadelesi, Yahudiler için dönüm noktası olmuştur.

Basel'deki Siyonist Kongre'de Dünya Siyonist Teşkilatı kurulmuş ve Theodor Herzl başkanlığa seçilmişti. Theodor Herzl'in ilk hedefi Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yer alan Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti kurmaktı. Kendisi en geç 50 yıl içerisinde bir Yahudi devletinin kurulacağına inanmaktaydı. Bu kapsamda Almanya İmparatoru II. Wilhelm ve Osmanlı İmparatoru Sultan II. Abdülhamid ile bir dizi görüşmeler gerçekleştirmiş fakat sonuç alamamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm dış borçlarını kapatmayı, buna karşılık Filistin topraklarının Yahudiler'e verilmesini teklif etmiş fakat Sultan II. Abdülhamid bunu reddetmişti. Osmanlı ve Almanya'dan umduğunu bulamayan Theodor Herzl, yönünü Büyük Britanya'ya çevirmişti. Büyük Britanya ise kendisine Uganda'da bir Yahudi Devleti kurulmasını teklif etmişti. Theodor Herzl'e sıcak gelen bu fikir, Dünya Siyonist Teşkilatınca kabul edilmemişti. Bu esnada Yahudiler, Osmanlı toprakları içerisinde bulunan Filistin'e gayri resmi bir şekilde göç etmekteydi. Yahudiler için ana topraklara geri dönüş, vaat edilen topraklara göç anlamına gelen "aliya" kavramı, bu dönemde başlamıştı. Dünya Siyonist Teşkilatı'nın da desteğiyle binlerce Yahudi Filistin'e dini ziyaret kapsamında gitmekte fakat bir süre sonra ikameti sağlamaktaydı. Theodor Herzl'in ölümünden sonra Dünya Siyonist Teşkilatı'nın başına geçen Haim Weizmann, Büyük Britanya ve ABD ile sıkı ilişkiler kurmuş ve Siyonist fikrin propagandasını yapmıştı. Siyonizm artık iyiden iyiye yayılmaya başlamıştı.

Yahudiler içerisinde Siyonist düşünceye inanan kişi sayısı ise çok azdı. Fakat azınlıkta olan bu kişiler, maddi olarak güçlüydü. Yahudilerin Filistin topraklarına göç etmesi için ellerinden gelen bütün çabayı sarf etmekteydi. Tarihleri sürgünde ve göçte geçen Yahudiler nazarında bu defaki göç hareketi daha fazla anlam kazanmıştı çünkü hedef nokta kendilerine vaat edildiğine inandıkları topraklardı. İlk Aliya dönemlerinde Rusya ve Doğu Avrupa'da yaşayan Mizrahi Yahudileri Filistin topraklarına göç etmiş, fakat Batı Avrupa'da yaşayan Aşkenaz Yahudileri'nin büyük bir bölümü ABD'yi tercih etmiş ve oraya göçmüştü. Birinci Dünya Savaşı esnasında Filistin Osmanlı idaresinden çıkmış ve Büyük Britanya'nın işgaline uğramıştır. Büyük Britanya, Araplar'a devlet kurma sözü vererek Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtmış ve ayaklandırmıştı. Diğer yandan ise İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Baron Rothschild'e yazdığı mektupla, Yahudilerin Filistin'de toprak kurmalarına destek vereceklerini bildirmişti. Büyük Britanya'nın iki yüzlü tutumu, bugün yaşanan Filistin-İsrail çatışmalarının en büyük tarihsel nedenlerinden birisi olarak sayılabilir. Filistin topraklarının Büyük Britanya tarafından işgal edilmesinin akabinde burada bir İngiliz Manda Yönetimi kurulmuştu. İngiliz Manda Yönetimi, Yahudilerin Filistin'e göç etmelerinin önünü açmış ve kamusal mülkleri ve arazileri Yahudiler'e satmıştı. Ayrıca Araplar ile Yahudiler arasında çıkan çatışmalarda, Yahudiler'den taraf olmuş ve onları desteklemişti.

İngiliz Manda Yönetimi esnasında güçlenen Yahudiler, manda yönetiminin bittiği gün İsrail Devleti'nin kuruluşunu açıklamıştı. Arap Devletleri'nin aynı gün savaş ilan etmesi ise Arap-İsrail Savaşları'nın başlangıcı olmuştu. 1948'de başlayan devletlerarası savaşlar, 1973 Yom Kippur Savaşı ile neticelenmiş ve o tarihten sonra bir daha Arap ülkeleriyle İsrail arasında savaş yaşanmamıştır. İsrail savaşların neticesinde, BM tarafından Filistin toprağı olarak kabul edilen Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze topraklarını işgal etmişti. İşgal ettiği topraklarda yerleşim planları uygulayarak, Yahudi yerleşim yerleri kurmuş ve bu topraklara nüfus transferi yoluyla ilhak çalışmalarına girişmişti. BM tarafından yüzlerce kez uyarı alan İsrail, hiçbir uyarıyı dikkate almamış ve iskân politikalarına devam etmişti. İsrail Devleti'nin yayılmacı politikasına, üç Arap-İsrail savaşında da İsrail'e üstünlük kuramayan, üstelik elindeki toprakları da kaybeden Arap Devletleri ses çıkaramamış ve karşılık verememişti. Arap devletlerinin çekilmesiyle, Filistin'de yaşayan Araplar ile İsrail Devleti'nin mücadelesi başlamıştı. Bu esnada Yahudilerin bölgeye göçü devam etmekteydi.

Theodor Herzl'in başlattığı süreç, Haim Weizmann ile devam etmiş ve Herzl'in 50 yıl sonra kurulacak dediği Yahudi Devleti, I. Siyonist Kongresi'nden tam 51 yıl sonra kurulmuştu. İsrail'in ilk Cumhurbaşkanı seçilen Haim Weizmann, hayatı boyunca Yahudilerin bölgeye göç etmesi ve aliyayı gerçekleştirmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle Rusya'da ve Doğu Avrupa'da yaşayan Mizrahi Yahudiler'i Filistin topraklarına göç etmiş ve yerleşmiştir. 2000 yılına kadar Başbakanlık yapmış 10 İsrail Başbakanı'ndan 7'sinin Rusya'da doğması tesadüf değildir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra da binlerce Yahudi, Filistin topraklarına göç etmiş ve buraya yerleşmiştir. Yıllar içerisinde Yahudi nüfusunun artış gösterdiği Filistin topraklarındaki kırımlar, çatışmaları ve savaşları tetikleyen ana unsur olmuştur. İsrail Devleti'nin yayılmacı politikası ve Filistinliler'in buna karşı direnişi, bölgenin tansiyonunu her daim arttıran unsur olmuştur. Dönem dönem bazı devlet adamları ve özellikle İsrail siyasetinde sol kanatta yer alan partiler ve hükümetler, iki devletli çözüm için hareket etseler de bir neticeye varamamışlardır. Barış için en somut adımları atan ve FKÖ lideri Yaser Arafat ile Oslo'da görüşmeler ve müzakereler yürüten, yine Yaser Arafat ile beraber Nobel Barış Ödülü alan İsrail Başbakanı İzak Rabin, suikast sonucu öldürülmüştür. 2000'lerin başından bu yana, Filistin-İsrail çatışmalarının çözümüne daha yatkın olan sol partiler iktidara gelemeyen, daha popülist, çatışmaları körükleyen ve Yahudi yayılmacılığını savunan sağ partiler iktidarda yer almaktadır. Fakat sağ iktidarlardan Ariel Şaron Hükümeti, diğer sağ iktidarlardan bir nebze ayrılmaktadır. Gazze'den 2005 yılında çekilen ve 7000 Yahudi yerleşimciyi buradan tahliye eden Ariel Şaron, bu hareketinden dolayı Likud Partisi'nde Benyamin Netanyahu tarafından eleştirildi ve partisinden ayrılıp kurucu başkan olarak Kadima Partisi'ni kurdu.

Dünya Siyonist Teşkilatı'nda Mizrahi Yahudilerin o dönemki ağırlığı ve bundan dolayı Mizrahi Yahudisi olan Haim Weizmann'ın, Theodor Herzl'den sonra başkan seçilmesi, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın düşünce yapısında Mizrahiler'in ağırlığını göstermektedir. Mizrahi Yahudileri'nin genellikle Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşamaları, buradaki halk hareketlerine etki etmelerine sebep olmuş ve monarşileri yıkmıştır. Keza Rusya'daki Çarlık rejiminin yıkılmasında da Mizrahi Yahudileri'nin payı büyüktür. Özellikle ideoloji anlamında ve Marksist düşünce temelinde, 1917 Ekim Devrimi'ni gerçekleştiren kadroyu fikren beslemişlerdir. Sovyetler Birliği'nin kurucu kadrolarında Yahudilerin büyük çoğunlukta olması da bundan dolayıdır. Mizrahi Yahudileri'nin genelinde sol ve Marksist düşüncenin hâkim olması, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın görüşünü de etkilemiştir. Bundan dolayıdır ki Dünya Siyonist Teşkilatı'nın sola eğilimli olması, İsrail'in kuruluşunda kurucu kadronun da sol görüşten olmasına neden olmuştur. İsrail Devleti'ni kuran Dünya Siyonist Teşkilatı ve özellikle İşçi Siyonistler isimli topluluk, sosyalist görüşü benimsemiştir. Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanı Haim Weizmann Cumhurbaşkanı olmuş, İşçi Siyonistler'in Lideri David Ben Gurion ise Başbakan seçilmiştir. 2000'li yıllara kadar kurulan hükümetlerin ekseri çoğunluğu ise İşçi Siyonist kökenli hükümetlerdi. Son olarak 1999-2001 yıllarında İşçi Partisi seçimi kazanmış ve Ehud Barak Başbakan olmuştur. 2001 yılından itibaren ise İşçi Siyonistler ve sol görüş gerilemiş bunun yerine sağ partilerin iktidar dönemi başlamıştır. En uzun süre iktidarda kalan lider ise Likud Partisi'nden Benyamin Netanyahu olmuştur.

İsrail Devleti'nin kuruluş dönemlerinden 1990'lı yıllara kadar İsrail yönetiminde ve ordusunda hâkim olan sol görüş, Filistinliler ile sürekli çatışma halinde olsa da, 1990'lı yıllardan itibaren sol siyasetçiler ve İşçi Siyonistler ılımlı politikalar izlemeye başlamıştır. Filistin ve İsrail arasındaki sorunun savaş ile değil daha müzakereci yollarla çözüleceğine inanmışlardır. Ayrıca suikast sonucu öldürülen İzak Rabin, ilk defa FKÖ'yü tanımış ve masaya oturmuştur. Oslo'da bir takım müzakereler yürütmüş ve sonuç olarak Gazze ve Batı Şeria'nın Filistin toprağı olduğunu kabul etmiştir. 1990'larda daha ılımlı hale gelen ve bölgede iki devletli çözümün barışı getireceğine inanan Dünya Siyonist Teşkilatı ve İşçi Siyonistler, bu konuda çaba sarfetmişlerdir. Ehud Barak'tan sonra iktidara gelen sağcı Ariel Şaron da Gazze'nin Filistin toprağı olduğunu kabul etmişti ve buradan çekilme kararı almıştı. Bundan dolayı başkanı olduğu Likud Partisi'nde sert bir şekilde eleştirildi ve partisinden ayrılıp Kadima Partisi'ni kurdu. Ariel Şaron'dan sonra iktidara gelen Benyamin Netanyahu döneminde ise Filistin-İsrail meselesi daha büyük bir çıkmaza girmiştir. Netanyahu, kendisinden önceki iktidarların ılımlı ve çözüm odaklı politikalarının tamamını reddetmiş, barış yolunda atılan adımların hepsini silmişti. Filistin-İsrail meselesinin çözümündeki tüm köprüler yıkılmıştı.

Benyamin Netanyahu sağ kökenden gelmekte ve Likud Partisi'nin liderliğini yapmaktadır. Sağ görüş, Siyonizm'den etkilense de özünde Siyonist düşünce ile dini fikirlerin harmanlanmasını temel alır. Buna göre Filistin topraklarının tamamı İsrail Devleti'ne aittir ve milattan önce kurulan İsrail Krallığı tekrardan kurulacaktır. Ayrıca Süleyman Mabedi tekrardan inşa edilecek ve Yahudiler, Davud ve Süleyman Peygamber dönemindeki ihtişamlı günlerine geri dönecektir. Bundan dolayıdır ki İsrail, Filistinliler'e saldırgan tutumunu devam ettirmekte ve milyonlarca Filistinli halkı ya katletmekte ya da göçe zorlamaktadır. İsrail'in bu tutumu, barışı imkânsız hale getirmekte ve bölgedeki tansiyonun düşmesini engellemektedir. Ayrıca Batı Şeria ve Gazze'ye inşa ettiği ayırım duvarları da insanlık ayıbı olarak değerlendirilmektedir. Berlin Duvarı'ndan daha büyük olan bu ayırım duvarları, Filistin halkının açık hava hapisanesinde yaşamasına neden olmuştur. Ayrıca İsrail Devleti, iskân politikaları ve yerleşim planları ile zamanında işgal ettikleri yerleri hukuksuz olarak kendi sınırları içerisine ilhak etmektedir. Yahudilerin Asur, Babil ve Roma dönemlerinde yaşamış olduğu sürgünleri ve göçleri, Diaspora Dönemi'nde görmüş oldukları zulümleri ve baskıları, İsrail Devleti Filistinliler'e uygulamaktadır. Yahudilerin o dönem güçsüz olmaları, sürgün edilmelerine sebep olmuştur. Tarihi olaylardan ders çıkaran Yahudiler, bu defa mutlak gücü ellerinde tutarak bir daha sürgün edilmenin önüne geçmek istemektedir. Fakat uygulanan metotlar bölgeyi daha problemli bir hale getirmektedir. İki devletli çözümün mümkün olduğu bir yerde, Benyamin Netanyahu'nun izlediği politikalar, her daim savaş durumunun önünü açmaktadır.

Filistinliler'e karşı orantısız güç kullanan İsrail Devleti ve Netanyahu hükümeti, bir kısım Yahudiler tarafından da eleştirilmektedir. Netanyahu'nun izlediği politikalar bölgede sürekli gerginliği arttırmakta bundan dolayı da güvenlik problemlerine yol açmaktadır. İsrail Devleti'nin tam teşekküllü bir orduya sahip olması ve Filistinliler'e karşı bu orduyu kullanması, buna karşın Filistinliler'in ise gerilla savaş teknikleriyle karşılık vermesi, bölgedeki huzuru kaçırmaktadır. Güven ve huzur içerisinde yaşamak isteyen İsrail'deki Yahudiler, Netanyahu'ya karşı sık sık gösteriler düzenlemekte ve istifaya çağırmaktadır. Ultra Ortodoks Yahudiler ya da solcu Yahudiler, düzenledikleri gösterilerde zaman zaman İsrail polisinin şiddetiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bunun yanında Diaspora Yahudileri ve özellikle ABD'de yaşayan Yahudilerin bir kısmı da Netanyahu'yu barışı bozan kişi olarak tanıtmakta ve sert bir şekilde muhalefet etmektedir. Tüm bunlara karşın Netanyahu Hükümeti, saldırgan politikasından vazgeçmemekte ve Filistinliler'i yerinden etmeye devam etmektedir. Elbette sürekli seferberlik durumu İsrail ekonomisinde ciddi hasarlar oluşturmaktadır. İsrail'i, bölgedeki çıkarlarını koruyan bir uydu devlet olarak gören ABD, İsrail'e sınırsız bir destek sağlamaktadır. Maddi desteğin yanında ordu gücüyle de İsrail Devleti'ni korumaktadır.

7 Ekim 2023'te Gazze Şeridi'ni yöneten Hamas'a bağlı El Kassam Tugayları "Aksa Tufanı" adıyla operasyon başlatmış ve İsrail'in ördüğü ayırım duvarını aşarak İsrail'in çeşitli noktalarına saldırılar gerçekleştirmiştir. İlk gün ilerleme kaydeden El Kassam Tugayları birkaç köy ve kontrol noktasını ele geçirmiştir. Fakat İsrail Devleti savaş pozisyonuna geçmiş ve Hamas'ın saldırılarına karşılık "Demir Kılıçlar" isimli operasyonu başlatmıştır. El Kassam Tugayları'nın ele geçirmiş olduğu Yahudi yerleşkelerini ve İsrail'e ait olan kontrol noktaları ile askeri üsleri geri alan İsrail ordusu, hedefini Gazze Şeridi'ne yöneltmiştir. Hamas'ı ve ona bağlı El Kassam Tugayları'nı bir terör örgütü olarak tanımlayan İsrail, operasyonlarını yaymış ve tüm Gazze Şeridi'ne saldırı gerçekleştirmiştir. 11 Haziran 2024 tarihi itibariyle çoğu kadın ve çocuk olmak üzere 36.801 sivil, İsrail saldırılarında hayatını kaybetmiş ayrıca 83.680 sivil ise yaralanmıştır⁷⁹. İsrail Devleti'nin tüm savaş kurallarını hiçe sayarak, hastaneleri, ambulansları ve yardım kuruluşlarını bombalaması, uluslararası kamuoyunda büyük tepkilere yol açmıştır. Saldırıların sonucunda 24 hastane kullanılamaz hale gelmiş, şehrin su şebekesi zarar görmüş, insanlar açlığa ve ölüme terk edilmiştir⁸⁰.

Gazze'nin güneyinde bulunan ve Mısır ile sınır kenti olan Refah bölgesine göç eden ve buradan Mısır'a geçmek isteyen Filistinliler, Mısır Hükümeti'nin kapıları kapatmasının ardından bölgede sıkışmıştır. İsrail ordusu bölgeye sıkışan ve çadır kentlerde yaşayan Filistinliler'e yönelik saldırılarını sürdürmektedir. Yoğun hava bombardımanı sonucu yüzlerce kişi hayatını kaybetmeye devam etmektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA)⁸¹, savaşın başladığı 7 Ekim 2024 tarihinden itibaren 3 ay içerisinde 2 milyona yakın Filistinli'nin yaşadığı yerlerden göç ettiğini bildirmiştir⁸². Yerinden edilen Filistinliler ise Gazze Şeridi'nden çıkamamaktadır. İsrail Devleti'nin Gazze Şeridi'ne yönelik uyguladığı kara ve deniz ablukası, yüzbinlerce insanın yavaş yavaş ölmesine neden olmaktadır. BM başta olmak üzere birçok uluslararası örgütlerin ve devletlerin İsrail'e yönelik caydırıcı kararlar alması ve hatta Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin İsrail'in Gazze'de işlediği suçlardan dolayı cezalandırma girişimleri, İsrail Devleti'nin saldırılarını durdurmaya yetmemiştir. İsrail'in saldırıları kararlara rağmen devam etmiştir.

⁷⁹ Anadolu Ajansı. (2024). *İsrail'in Gazze'deki Nusayrat Mülteci Kampı'na düzenlediği saldırılarda ölenlerin sayısı 210'a yükseldi*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-gazzedeki-nusayrat-multeci-kampina-duzenledigi-saldirilarda-olenlerin-sayisi-210a-yukseldi/3243691>. (Erişim Tarihi: 11.06.2024).

⁸⁰ BBC News Türkçe. (2024). *Hamas: İsrail savaşı durdurursa tam bir anlaşmaya hazırız*. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/czrrn8g2w0ro>. (Erişim Tarihi: 11.06.2024).

⁸¹ İngilizce: United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East.

⁸² Independent Türkçe. (2024). *Gazze'de 7 Ekim'den beri 1,9 milyon kişi yerinden edildi*. Erişim Adresi: [https://www.indyturk.com/node/688011/d%C3%BCn%C3%BCn/gazze-7-ekimden-beri-19-milyon-ki%C5%9Fi-yerinden-edildi](https://www.indyturk.com/node/688011/d%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn/gazze-7-ekimden-beri-19-milyon-ki%C5%9Fi-yerinden-edildi). (Erişim Tarihi: 11.06.2024).

Öneri: İsrail Devleti'nin Gazze Şeridi'ne yönelik saldırıları, büyük çapta ölümlere ve yaralanmalara yol açmaktadır. Saldırıların soykırım boyutuna dönüşmesi, insanlık ve savaş suçu olarak değerlendirilmektedir. İsrail Devleti'nin Filistinliler'i katletmesinin yanında bir de milyonlarca insan için barınma ve sağlık gibi problemler doğmuştur. Gazze'nin altyapı sistemi çökmüş, temiz içme suyuna ve gıdaya erişim imkânsız hale gelmiştir. İsrail'in Hamas'ı bahane göstererek savunmasız bir halde olan sivilleri bombalaması, Yahudilerin bir bölümü tarafından da eleştirilmektedir. İsrail'in özellikle ABD'den aldığı maddi destek, savaşın bitmesini engellemekte ve ateşkesin sağlanmasını olanaksız kılmaktadır.

Bu noktada Filistin-İsrail arasındaki husumetin sonlanması ve sükûnetin sağlanması için aşağıdaki adımların atılması elzemdir.

1. İsrail ve Hamas ateşkes sağlayarak ellerinde bulundurdukları esirlerin takas sürecini hızlandırmalıdır.
2. İsrail ordusu Gazze Şeridi'nde işgal ettiği bölgelerden tamamen geri çekilmelidir.
3. Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da tam otoriteye sahip egemen bir devlet kurulmalıdır.
4. İsrail ordusu çekildikten sonra BM inisiyatif alarak, BM Barış Gücü'nü Gazze Şeridi'ne konuşlandırmalıdır.
5. Gazze ve İsrail için birer adet garantör devlet atanmalıdır.
6. İsrail, Gazze Şeridi'nde tahrip ettiği ve kullanılmaz hale getirdiği başta hastaneler olmak üzere kamu binalarını, alt yapı sistemlerini ve diğer hizmet yerlerinin onarımı için uluslararası kuruluşla tazminat ödemeli, gerekli yerlerin onarımı söz konusu uluslararası kuruluşun koordinesinde gerçekleşmelidir.
7. Bölgede iki devletli bir sistem kurulmalı ve devletlerin sınırları 1947'deki BM Taksim Planı'na göre çizilmelidir.
8. İsrail Devleti yayılcı politikasını uygulamaktan vazgeçmeli, Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze Şeridi'nin tam egemen Filistin Devleti'ne ait olduğunu kabul etmelidir.
9. Filistin Devleti, sınırları içerisinde yaşayan Yahudilerin, buna karşın İsrail Devleti ise sınırları içerisinde yaşayan Araplar'ın yaşamlarını güvence altına almalı ve eşit vatandaş olarak görmelidir. Eğer sağlanamıyorsa, nüfus mübadelesi yapılmalı ve devletlerin çizilen sınırları içerisine kendi halkları transfer edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Açıl, O. (2022). Haşmonayim Ailesinin değişen ideolojisi. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 21(1), 81-104. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid/issue/70613/1067979>.
- Adam, B. (Ed.). (2019). *Dinler Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Altınel, T. S. (2017). Soyun önemi bağlamında Yahudi-Haşmoni Krallığı ve Vaftizci Yahya. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52, 115-138. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruidf/issue/30827/333532>.
- Araz, Ö. F. (2016). Rabbâni gelenekte Rabbi Yişmael'in Tevrat tefsiri için oluşturduğu on üç yorum kuralı. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51(51), 115-134. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruidf/issue/27362/287891>.
- Aslan, T. (2011). Yahudilerin Filistin'e göçü üzerine bazı düşünceler. *Erdem Dergisi*, 59, 37-83. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/43849/539272>.
- Ay, Ş. (2011). İsrail ve Yahuda Krallıkları üzerine düzenlenen Asur seferleri. *History Studies*, 3(1), 1-14. https://www.historystudies.net/israil-ve-yahuda-kralliklari-uzerine-duzenlenen-asur-seferleri_211.
- Aydemir, S. ve Şahin, M. C. (2017). Tek Tanrılı dinlerde göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: göç teorileri açısından bir analiz. *İslami Araştırmalar / Journal of Islamic Research*, 28(3), 359-371. <https://www.islamiarastirmalar.com/wp-content/uploads/2023/11/10-48.pdf>.
- Aydın, F. (2018). Yahudiler/Yahudilik açısından Kudüs. *Eskiyeşi*, 37, 109-125. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyeşi/issue/40792/478981>.
- Aydın, M. (2002). İstanbul'un fethinden önce ve sonra İstanbul'daki Yahudi Cemaatleri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14), 5-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neuifd/issue/19706/210524>.
- Aydın, R. (2018). Mizrahi Yahudileri ve İsrail'deki sosyo kültürel durumları. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(37), 81-105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sakaifd/issue/37577/348441>.
- Bahadır, S. C. (hızl). (2014). *Hazret-i Süleyman'ın Meselleri*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

- Bakırtaş, İ. ve Tekinşen, A. (2004). Dünya savaşları ve Büyük Buhran arasındaki etkileşimin ekonomi politikası. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 83-100. <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61776/923511>.
- Ballı, A. ve Gökçe, A. F. (2021). Yahudi göçleri ve Yahudi kimliğinin oluşumu. *İletişim ve Diplomasi (Communication and Diplomacy)*, 5, 57-80. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi/issue/64183/972777>.
- Başaran, İ. (2019). Amerikan Yahudiliği tarihi üzerine bir değerlendirme. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 9, 127-140. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mizan/issue/51643/651964>.
- Bingöl, M. (2022). Emânet kavramının itaat boyutu bağlamında Hâbil-Kâbil kıssasının analizi (Ahzâb Sûresi 72. Âyeti özelinde). *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 16, 57 – 72. <https://dergipark.org.tr/en/pub/baid/issue/74716/1172670>.
- Bozkurt, G. (1993). Osmanlı-Yahudi ilişkilerine genel bir bakış. *Belleten*, 57(219), 539 – 564. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ttkbelleten/issue/61964/927288>.
- Bölme, S. M. ve Ulutaş, U. (2011). Birleşmiş Milletler’de Filistin Oylaması: devlete doğru mu?. *SETA: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 44, 410-413. https://file.setav.org/Files/Pdf/20130117163007_seta_2011_yilligi_web_low-res.pdf.
- Bulut, M. (2018). Altı Gün ve Yom Kippur Savaşının modern İsrail kimliği üzerine etkisi. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20, 339-350. https://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/sayi20/M20_13.pdf.
- Çakı, C. (2018). Nazi Almanyası etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti’nin propaganda posterleri üzerine inceleme. *Selçuk İletişim*, 11(2), 252-272. <https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/article/397107>. <https://doi.org/10.18094/josc.397107>.
- Çakmak, D. (2019). İsrail’in ulus-devlet yarası. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 81-117. <https://doi.org/10.33537/sobild.2019.10.1.5>. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobild/issue/80933/1392016>.
- Çakmak, D. (2023). İsrail sağıının Batı Şeria’nın statüsüne dair hukuki yaklaşımını anlamak. *TESAM Akademi Dergisi*, 10(1), 1-22. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1245643>. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tesamakademi/issue/75739/1245643>.

- Çetintaş, V. ve Sönmez, M. E. (2023). Golan Tepelerinin coğrafi ve stratejik potansiyeli ve önemi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 10(22), 87-102. <https://doi.org/10.58724/assam.1241445>.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/assam/issue/76941/1241445>.
- Çınar, A. (2018). Yahudi geleneğinde on iki ata: İsrail'in oğulları. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 137-172. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2154230>.
- Çınar, A. B. (2017). Yahudiliğin Ata Yakup ve şariat algısı ışığında Medineli Müslümanlar ve Yahudiler arasındaki Nesih tartışması. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 22(43), 89-121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/divan/issue/49448/357709>.
- Çınar, M. (2022). Coğrafi ve jeopolitik açıdan Golan Tepeleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 19-36. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.974706>.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatsbed/issue/68126/974706>.
- Çınar, N. (2021). İyi bir sistematik derleme nasıl yazılmalı?. *OTSBD (Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi)*, 6(2), 310-314. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/otjhs/issue/62351/888569>.
- Çinkara, G. ve Bölükoğlu, İ. D. (2020). Yahudi basınının tarihsel gelişim sürecine kısa bir giriş. *Fiscaeconomia*, 4(3), 538-553. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fsecon/issue/56851/755629>.
- Çoban, B. Z. (2007). Bir Yahudi olarak Hz. İsa. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 43-58. https://isamveri.org/pdfdrg/D00036/2007_25/2007_25_COBANBZ.pdf.
- Dağcı, Ö. F. ve Arıkan, A. (2021). Türk ve Ladino edebiyatlarına mukayeseli bir bakış: Nasreddin Hoca ve Djoha Öyküleri. *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 9, 20 – 41. <https://dergipark.org.tr/en/pub/israiliyat/issue/70324/1131697>.
- Değirmenci, G. (2011). Batı Şeria Duvarı ve uluslararası hukuk. *Bilge Strateji*, 3(4), 203-223. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bs/issue/3806/51045>.
- Demir, E. (2024). Birinci Dünya Savaşı'nda Hicaz İsyanı ve “Arap talepleri”nin uluslararası düzlemde müzakeresi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 136(269), 173-206. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tda/issue/85911/1255158>.
<https://doi.org/10.55773/tda.1255158>.

- Deri, M. (2020). Ortadoğu denkleminde Filistin sorunu. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 115-119. <https://doi.org/10.21021/osmed.713544>.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/osmed/issue/52624/713544>.
- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2009). *Osmanlı belgelerinde Filistin*. (Yayın No: 102).
<https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/OSMANLI%20BELGELER%C4%B0NDE%20FILISTIN.pdf>.
(Erişim Tarihi: 19.05.2024).
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı.
- Doğan Özcan, Ç. (2021). Anselm Kiefer'in Ateş İmgesi: Shulamith, Margarete ve Quaternity. *STAR Sanat Ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 53-61.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/stardergisi/issue/66545/1018152>.
- Dosbolov, A. (2014). Arap-İsrail sorununda Rusya Federasyonu'nun rolü. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(1), 1-8.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/yalovabaccd/issue/21779/234058>.
- Dualı, Ş. M. (2017). Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine katkıları. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 3(2), 149-162.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yaduitmed/issue/40897/515988>.
- Dualı, Ş. M. (2020). İlk dönem Sovyet bürokrasisinde Yahudi mevcudiyeti. *Milel ve Nihal*, 17(1), 45-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milel/issue/52414/695710>.
- Duman, F. (2016). Gazze deniz ablukası. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-13. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijar/issue/18460/339143>.
- Duran, M. A. (2020). Politik Siyonizm ekseninde Yahudi Devleti fikri. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 135-158.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ataddergi/issue/55130/747801>.
- Embel, E. (2014). Avrupa için ortak dış politika oluşturma sürecindeki ilk adımlar: 1973 Arap-İsrail Savaşı ve Avrupa Birliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), 75-90.
https://doi.org/10.1501/Avraras_00000000201.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/aacd/issue/50069/642384>.

- Ertekin, E. (2011). Roma Devletinin Hıristiyanlığı ortadan kaldırmaya yönelik son hamlesi: Büyük Takibat 303-311. *Seleucia*, 1, 81-109. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2340443>.
- Erdemir, H. P. ve Erdemir, H. (2010). Kudüs'te Yahudi İsyanı ve Yahudiler. *History Studies*, 2(Ortadoğu Özel Sayısı), 117-136. <https://www.historystudies.net/dergi/tar201512cb8e3.pdf>.
- Erkul, İ. Ç. (2024). Başarısız başbakan: Anthony Eden'in Süveyş politikasının analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 14(1): 253-271. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1416271>. <https://dergipark.org.tr/en/pub/nevsosbilen/issue/83435/1416271>.
- Ersoy, T. (2019). 19. yüzyıl sonunda Filistin'de Arap-Yahudi karşılaşmasının bir incelemesi: komşudan hasma dönüşümün tarihsel sosyolojisi. *Journal of Islamicjerusalem Studies*, 19(3), 293-316. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beytulmakdis/issue/51569/578381>.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 377-397. <https://dergipark.org.tr/en/pub/baunsobed/issue/50238/647982>.
- Gökmen, M. (2023). Sultan II Abdülhamid'in Yahudi Siyonist Hareketine karşı Yahudilere yönelik uyguladığı sosyal politikalar. *Journal of Economics and Political Sciences*, 3(1), 28-42. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jep/issue/80066/1221629>.
- Gündüz, A. (2022). İbrâhim (a.s) ve ailesinin Urfa ile olan bağlantısı. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 265-293. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2203862>.
- Güney, Z. B. (2018). Ağlama Duvarı mı Burak Duvarı mı?. *Akademik Tarih Ve Düşünce Dergisi*, 5(15), 46-69. <https://dergipark.org.tr/en/pub/atdd/issue/38908/454699>.
- Güngör, M. (2017). Yahudi dini hayatında Süleyman Mabedi. *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 1, 54-78. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/430383>.
- Güngör, M. (2019). Yahudilikte özel bir sınıf: Yahudi din adamları Kohenler. *Oksident*, 1(2): 193-218. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oksident/issue/51380/646070>.
- Gürkan, S. L. (2008). Yahudi geleneğinde reform anlayışları. *Milel ve Nihal*, 5(2), 147-159. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milel/issue/10455/127990>.

- Gürkaynak, M. (2003). Osmanlı Devleti'nde millet sistemi ve Yahudi milleti. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 275-290. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20845/223483>.
- Hasanoğlu, E. (2016). Tanah'a göre Kudüs'ün kutsallaşma süreci. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(2), 125-148. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/144312>.
- İnce, E. (2017). Suriye'de Baas Rejiminin kuruluşu ve Türkiye. *Tarih Ve Günce*, 1(1), 261-280. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarihvegunce/issue/30668/331740>.
- İnci, S. (2019). Dinleri kelimeler üzerinden okumak: İsrail örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17: 273-287. <https://dergipark.org.tr/en/pub/rumelide/issue/50485/656754>.
- Kaleli, E. (2013). Haçlı Seferleri zamanında Avrupa'da Antisemitizm (1096- 1190). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13(1), 21-35. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetdid/issue/34460/380727>.
- Kanbur, H. (2022). İsrail'in Filistinli vatandaşlarına yönelik ayrımcı yasaları. *İNSAMER, (Rapor)*, 1-14. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/israilin-filistinli-vatandaslarina-yonelik-ayrimci-yasalari.pdf>.
- Karaman, M. L. (2009). Siyonizm. *TDV İslam ansiklopedisi (C. 37)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/siyonizm>.
- Kasalak, K. (2016). İngilizlerin Filistin politikası ve Filistin mandası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 65-78. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/27211/292173>.
- Kaştan, Y. (2007). Orta Doğu'da Arap- İsrail Mücadeleleri ve Türkiye. *38. ICANAS* (ss.1797-1817). Ankara, Türkiye.
- Kazancı, A. L. (2022). *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kılıhoğlu, M. E. (2022). 1973 Ramazan / Yom Kippur Savaşı ve Orta Doğu. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 129-151. <https://doi.org/10.52792/tws.1114113>. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tws/issue/73275/1114113>.
- Kızılabdullah, Ş. (2022). Afro-Amerikalı Yahudiler. *Dini Araştırmalar*, 25(62), 59-82. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/da/issue/70311/1113407>.

- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin kuruluşuna kadar geçen süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in gelişimi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 35-64. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kusbd/issue/19372/205515>.
- Koç, H. ve Yemenici, G. (2019). Golan Tepelerinin hukuki statüsü. *Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi*, 3(1), 65-81. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jebm/issue/46705/570097>.
- Köse, T. (2019). Çarlık rejimi gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları". *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 5, 33-58. <http://www.filistin.org/tr/pub/issue/46600/526846>.
- Köylü, M. (2019). İsrail'in Kudüs ve Filistin'e yerleşim faaliyetleri ve Filistin halkının geleceği. *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 5, 72-97. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/israiliyat/issue/51556/668714>.
- Kral James (2020). *Kitabı Mukaddes / Kral James'in Yorumuyla*. (D. Ataman, Çev.) Ankara: Gece Kitaplığı.
- Kuduoğlu, A. (2018). Camp David sonrası ABD-Mısır yaklaşması: askeri boyut. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 101-137. <https://doi.org/10.26513/tocd.392075>. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tocd/issue/36955/392075>.
- Kurt, A. O. (2009). İki kral - iki hikâye: Kral Saul ve Kral Davut -tarih ve mitoloji ışığında bir okuma-. *Milel ve Nihal*, 6(1), 261-287. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milel/issue/10457/128027>.
- Kurt, A. O. (2010). Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala. *Milel ve Nihal*, 7(1), 33-59. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/109574>.
- Kurt, A. O. (2016). *Fundamentalist Yahudiler*. Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Kurt, A. O. ve Aykıt, D. A. (2019). *Dinler Tarihi*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları.
- Mert, R. (2019). Yahudilerin göç tecrübesinde Kudüs'ün konumu. *Ortadoğu ve Göç*, 11(1), 13-41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ortadoguvegoc/issue/63609/928781>.
- Murat, T. (2019). İsrail Devletinin kuruluşu ve Türk basınına yansımaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 449-468. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatsbed/issue/50748/560342>.
- Mutlu, M. Z. (2018). *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Çığır Yayınları.

- Oruç, H. (2017). Sekülerlikten radikalleşmeye: İsrail'in kurucu felsefesinde konstrüktivist dönüşüm. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 156-186. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tocd/issue/29758/303174>.
- Öke, M. K. (2021). *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Örücü, S. (2018). Yahudi Diasporası'nın Filistin'e göçü ve İsrail Devleti'nin kuruluşu. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 202-233. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/vakanuviz/issue/40363/482537>.
- Özgül, E. (2018). *1917 Balfour Deklarasyonu ve Filistin'e Yahudi göçü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir. https://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12462/3342/Esin_%c3%96zg%c3%bccl.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Özkoç, Ö. (2009). Savaş ve barış: doksanlı yıllarda Filistin-İsrail sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(03), 167-195. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002117. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ausbf/issue/3075/42623>.
- Özmen, S. (2019). Schum Yahudi Topluluğu bağlamında Birinci Haçlı Seferi öncesi Aşkenaz Yahudiliği'ne bakış. *MESOS Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi*, 1, 43-71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mesos/issue/51428/635153>.
- Öztürk, S. ve Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin ekonomiye etkileri ve stagflasyon olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-12. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bsbd/issue/30965/321847>.
- Pakiş, Ö. (2004). Kutsal metinlerde İsmail ve İshak. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(2), 75-94. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/daad/issue/4518/62183>.
- Pala, A. (2021). Selânik Yahudilerinin fetihten sonra İstanbul'da iskânı. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 29-53. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2147562>.
- Palabıyık, M. H. ve Dindi, K. (2021). İnsanlık tarihi bakımından atamız Âdem İle Hz. Âdem (A). *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 9, 69-104.
- Peker, A. (2020). *Yehova'nın Lanetli Çocukları*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Sarı, B. (2018). Filistin direnişinde aşıl tendonu: Hamas-Fetih çatışması. *Yeni Fikir Dergisi*, 10(21), 23-39. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yenifikirjournal/issue/61754/923181>.

- Satır, M. E. ve Özer, N. P. (2018). Oryantalist bakış açısının sinemaya yansması: The Physcian (2013) Filmi Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 759-778. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/e-gifder/issue/36507/371073>.
- Seyfeli, C. ve Akdemir, H. (2020). Hasidik Yahudilikte Vaat Edilmiş Topraklar fikri: İsrail karşıtlığı. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 240-262. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tiad/issue/58357/823191>.
- Sevinç, H. (2017). Din üç devlet Suudi Arabistan-Vatikan ve İsrail'in siyasi sistem analizi. *Researcher*, 5(3), 169-199. <https://dergipark.org.tr/en/pub/researcher/issue/66628/1042543>.
- Sonuç, Y. S. (2018). Dinî Siyonizm'in Filistin ve Uganda Planı hakkındaki değişen görüşleri. *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 2, 167-186. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/israiliyat/issue/39811/471899>.
- Sultanzada, S. (2021). *1948 Arap-İsrail Savaşı: tarafların askeri gücü üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalı, Sakarya. <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/96584/T09595.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Şenay, B. (2002). Yahudi-Hristiyan ilişkileri tarihi ve Anti-Semitizm – Oryantalizm ilişkisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 117-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluifd/issue/13495/163079>.
- Şimşir, M. (2018). Ortaçağlarda düzenlenen Haçlı seferlerinin gerçek nedenleri üzerine bir çalışma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45(45), 95-119. <https://dergipark.org.tr/en/pub/neuifd/issue/38532/406344>.
- Taşcıoğlu, B. (2018). İsrail (1948-1967) ve Türkiye'de (1923-1946) ulus ve devlet inşası: karşılaştırmalı bir değerlendirme. *İsrailiyat*, 2, 33-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/israiliyat/issue/39811/471891>.
- Tekdemir, M., Biçen, Z. N. ve Tekdemir, A. (2023). Arap Milliyetçiliği ve 1967 Arap-İsrail Savaşı. *Uluslararası Sosyal Siyasal Ve Mali Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 122-132. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ussmad/issue/81501/1391357>.

- Tezokur, M. H. ve Akdemir, H. (2024). Babil Sürgünü'nün Kudüs'ün kutsallığına etkisi. *Dicle İlahiyat Dergisi*, 27(1), 15-27.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/dicd/issue/85523/1443123>.
<https://doi.org/10.58852/dicd.1443123>.
- Tokgöz, H. (2017). İsrail Devleti'nin kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm. *Anasay*, 1, 183-195. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anasay/issue/34440/380456>.
- Topçu, İ. (2018). Türkiye-İsrail ilişkilerinin ilk yılları. *History Studies*, 10(2), 161-171. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/303221/turkiye-israil-iliskilerinin-ilk-yillari-1948-1952>. Doi: 10.9737/hist.2018.589.
- Topdemir, H. G. (2009). Felsefe nedir? bilgi nedir?. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), 119-133. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48930/624187>.
- Tural, S. (2021). Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki Yahudi isyanlarına genel bakış. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 5(1), 132-147. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/toplumsalbilimler/issue/62846/931054>.
- Türe, İ. (2021). Yahudiler ve Afrikalı köle ticareti arasındaki saklı kalmış ilişki. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(77), 2964-2975. <https://jshsr.org/index.php/pub/article/view/478/468>.
- Türkan, A. (2014). Başlangıçtan günümüze Kudüs Latin Patrikliği. *Milel ve Nihal*, 10(2), 29-61. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milel/issue/24669/260941>.
- Türkiye Hahambaşılığı Vakfı. (2009). *Sultan II. Abdülhamit ve Theodor Herzl, Tarihi Gerçekler (Aviyente, S.)*. Erişim Adresi: <https://www.turkyahudileri.com/index.php/tr/makale-ve-tezler/112-sultan-ii-abdulhamit-ve-theodor-herzl-tarihi-gercekler>. (Erişim Tarihi: 19.05.2024).
- Watch Tower Bible And Tract Society Of Pa. (2008). *Kutsal Kitap Yeni Dünya Çevirisi*. New York: Watchtower Bible And Tract Society Of New York.
- Yadak, A. (2015). İsrail güvenlik politikası ve güvenlik duvarının Filistin halkına etkileri. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), 163-176. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/5129/69938>.

- Yalçın, O. (2021). 1967 Arap-İsrail Savaşı ve savaşta hava harekâtı. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 53-104. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataddergi/issue/67766/1030284>.
- Yavaş, H. (2022). Haçlı düşüncesi ve tefecilik bağlamında Orta Çağ İngiltere'sinde Yahudi düşmanlığı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 139-156. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sufesosbil/issue/74944/1075118>.
- Yıldırım, Y. (2021). İsrail-Filistin sorununda iki devletli çözüm arayışları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(41), 3840-3884. <https://doi.org/10.26466/opus.874933>. <https://dergipark.org.tr/en/pub/opus/issue/62702/874933>.
- Yiğit, A. A. (2019). Filistin meselesinin kronikleşmesi (1918-1948). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 123(243), 391-414. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tda/issue/51962/677125>.
- Yiğitoğlu, M. (2012). Yahudi ideası: kral mabedinden kral devlete. *Turkish Studies*, 7(2), 1207-1215. <https://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933686.pdf>.
- Yiğitoğlu, M. (2017). Yahudilerin tapınak siyaseti ve semavi mâbed. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 43-52. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tiad/issue/29875/347642>.
- Yurtsever, A. (2023). Heykellerin yolculuğu: Roma Paganizminden Hristiyan toplumuna geçişte uyum ve direniş sorunsalı. *Arma*, 3, 61-79. <http://www.armadergi.org/arm.2303/03.html>.
- Yüksek, E. (2010). Filistin'de İsrail yerleşimleri. *Ortadoğu Analiz (Ortadoğu Araştırmaları Merkezi)*, 2(23), 73-84. https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/7emre_23.pdf.

İnternet Kaynakları

- Anadolu Ajansı. (2018). *İsrail'in Ayrım Duvarı tarihi eserleri yok ediyor*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-ayrim-duvari-tarihi-eserleri-yok-ediyor/1071764>. (Erişim Tarihi: 01.06.2024).

- Anadolu Ajansı. (2024). *İsrail'in Gazze'deki Nusayrat Mülteci Kampı'na düzenlediği saldırılarda ölenlerin sayısı 210'a yükseldi*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-gazzedeki-nusayrat-multeci-kampina-duzenledigi-saldirilar-da-olenlerin-sayisi-210a-yukseldi/3243691>. (Erişim Tarihi: 11.06.2024).
- Ataullah, S. (2020). *Ufkunuzu genişletin: Siyasette tesadüf yoktur*, Independent Türkçe Haber Sitesi. Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/246521/d%C3%BCnyadan-sesler/ufkunuzu-gen%C5%9Fletin-siyasette-tesad%C3%BCf-yoktur>. (Erişim Tarihi: 30.05.2024).
- BBC News (2017). *1967 War: Six Days That Changed the Middle East*, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39960461>. (Erişim Tarihi: 29.05.2024). (Harita 6.).
- BBC News Türkçe. (2024). *Hamas: İsrail savaşı durdurursa tam bir anlaşmaya hazırız*. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/czrrn8g2w0ro>. (Erişim Tarihi: 11.06.2024).
- Bulut, F. (2020). *Ekim 1973'teki Mısır-İsrail Savaşı'nın bilinmeyen ayrıntıları*, Independent Türkçe Haber Sitesi. Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/259016/t%C3%BCrki%C3%9C%87yeden-sesler/ekim-1973teki-m%C4%B1s%C4%B1r-i%C3%9C%87srail-sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n-bilinmeyen-ayr%C4%B1nt%C4%B1lar%C4%B1>. (Erişim Tarihi: 30.05.2024).
- Çınar, N. *Sistemik Derleme*. Sayfa 36. Erişim Adresi: https://sagbil.sakarya.edu.tr/sites/sagbil.sakarya.edu.tr/file/Prof._Dr._Nursan_CINAR_-_Sistemik_derleme_.pdf. (Erişim Tarihi: 01.08.2024).
- Evren, E. (2014). *Filistin'e nasıl gidilir ? Filistin'de nereler gezilir ?*. GezelimGörelimBilelim Sitesi. Erişim Adresi: <https://gezelimgorelimbilelim.com/2014/01/filistine-nasil-gidilir-filistinde-nereler-gezilir.html>. (Erişim Tarihi: 31.05.2024). (Harita 7.).
- Fırat, E. (2021). *İsrail, Gazze Şeridi'nin çevresine ördüğü beton duvarı tamamladı*, Anadolu Ajansı. Erişim Adr. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-gazze-seridinin-cevresine-ordugu-beton-duvari-tamamladi/2441441> (Erişim Tarihi: 03.06.2024).

Independent Türkçe. (2024). *Gazze'de 7 Ekim'den beri 1,9 milyon kişi yerinden edildi*. Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/688011/d%C3%BCnya/gazgede-7-ekimden-beri-19-milyon-ki%C5%9Fi-yerinden-edildi>. (Erişim Tarihi: 11.06.2024).

Malumatfuruş. *1917 Balfour Deklarasyonu'nun sona erdiği iddiası (yanlış)*. Erişim Adresi: <https://www.malumatfurus.org/balfour-deklarasyonu-sona-erdi/>. (erişim tarihi: 20.05.2024).

NTV Haber Sitesi. *Lenin'in Yahudi kökenleri kanıtlandı*. https://www.ntv.com.tr/dunya/leninin-yahudi-kokenleri-kanitlandi,pY3oeVj_80KON3kaNYI4GA (erişim tarihi: 14.05.2024).

The Israel Forever Foundation. *Balfour declaration*. Erişim Adresi: https://israelforever.org/state/balfour_declaration_original/. (erişim tarihi: 20.05.2024).

The Knesset (1948). *Declaration of Independence*. Erişim Adresi: <https://main.knesset.gov.il/en/about/pages/declaration.aspx>. (Erişim Tarihi: 31.07.2024).

The Knesset (1965). *Planning And Building Law, 5725—1965*. Erişim Adresi: https://main.knesset.gov.il/EN/About/History/Documents/kns5_planning_eng.pdf. (Erişim Tarihi: 31.07.2024).

TRT Haber Sitesi. (2018). *İsrail 'Ayrım Duvarı' ile Filistin halkını birbirinden ayırıyor*. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-ayrim-duvari-ile-filistin-halkini-birbirinden-ayiriyor-349950.html>. (Erişim Tarihi: 01.06.2024).

Yehova'nın Şahitleri. *İsrail Halkı Kenan Bölgesine giriyor*. Erişim Adresi: <https://www.jw.org/tr/kutuphane/kitaplar/kutsal-kitap-ne-anlat%C4%B1r/israil-halk%C4%B1-vaat-edilmi%C5%9F-topraklar/> (erişim tarihi: 22.04.2024). (Harita 1.).

Youtube. *İsrail ve Yahudilerin Tarihi: Krallık Döneminden Günümüze Harita Üzerinde Detaylı Anlatım*. (2024). 50 dakika 27 saniye. Kronik Tarih. Youtube. Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=o9aSuPjCraM&list=WL&index=1&t=1390s> (erişim tarihi: 20.05.2024). (Harita 3. Ve Harita 4.).

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Salman BAKİ
Uyruğu	T.C.

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Ayten Çağiran Ticaret Meslek Lisesi / Bilgisayar Programlama	2011
Lisans	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	2016
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi / Akdeniz Göç Araştırmaları	2024